

JOANN. GOTTFR. SCHAVMBVRG

PROF. PVBL. ORD. IN ACAD. IENENS. CVR.

PROVINC. ET SCABIN. IVRID. ASSESS.

CONSIL. AVL. SAXON.

**PRINCIPIA
PRAXEOS JVRIDICÆ
JVDICIARIÆ**

QVÆ

MODVM PROCEDENDI IN IVDICIO

REGVLAREM CONTINENT

VARIIS OBSERVATIONIBVS ILLVSTRATVM

ACCESSIT IN CALCE

MANVDVCTIO

AD

ARTEM RELATORIAM

CVM INDICE RERVV ET VERBORVM

Cum Privilegio S. Reg. Maj. Pol. & Elect. Saxon.

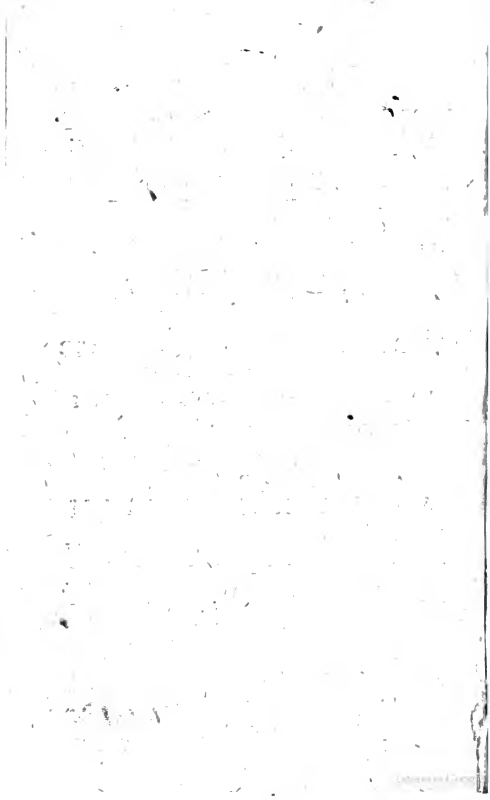

JENÆ,

SVMTIBVS JO. ADAM. MELCHIOR.

MDCCXXXVIII.

V I R O

PERILLVSTRI ATQVE EXCELLEN-
TISSIMO

D O M I N O

JOANNI HARTMVTH
GÆRTNERO

SERENISSIMO DUCI SAXO-ISE-
NACENSI

IN SANCTIORI SENATV CONSILIARIO
SPLENDIDISSIMO

STATVS PVBLICI MINISTRO

ET

CANCELLARIO

GRAVISSIMO

RERVM ACADEMICARVM PROMOTORI
SVMMO

DOMINO SVO SVBMISSE COLENDO

IN QVO
ACCVRATAM JURIS PRIVATI SCIENTIAM
INEXHAUSTAM JURIS PUBLICI NOTITIAM ET USVM
EXPEDITAM
IN AGENDIS REBUS MAXIMIS
DEXTERITATEM
ATQVE
INDEFESSAM IN LABORVM MOLE
ALACRITATEM
RARIUS INSUPER
ET SORORIO QUASI VINCULO
JUNCTAS
ANIMI DOTES
MIRANTVR OMNES
PRAEDICANT SINGVLI
PRAESENS OBSEQUII ATQVE DEVOTIONIS
MONVMENTVM
PONIT ET CONSECRAT

JO. GOTTFRIED SCHAVMBVRG.

LECTORIBVS

SALVTEM

A V C T O R.

QUod aliis solenne est, qui libellos divulgant, ut partim, quæ ad instituti rationem pertinere videntur, exponere, partim Lectoris benevolentiam & æquam censuram sibi expetere soleant; id etiam mihi committendum putavi, dum in eo sum, ut PRINCIPIA PRAXEOS IVRIDICAE IVDICIARIAE publici juris faciam. Et posterius quidem me facile impetra-

PRAEFATIO.

---

traturum confido, si modo, quod cardo rei est, efficere valeo, ut ne insufficientes videantur causæ, quæ animum addiderunt, Practicorum Compendiorum multitudinem meis augendi meditationibus. Ne tamen longa oratione, Tibi, Lector, creem molestiam, postulo statim, ut concedas, Jurisprudentiam nostram habitum vere Practicum esse, nec alio fine leges proponi, quam ut bene sit Reipublicæ, civibus, nobis. Quo magis vero civitatis interest, ut effectu suo fruatur legislatorum pietas, nostraque salus contra aliorum injurias salva præstetur atque illæsa; eo minus ferre potest Rerumpublicarum nexus, ut jus sibi quilibet ipse dicat, cum fieri non possit, quin salus publica simul concidat, maxime, quia probabile non

PRAEFATIO.

---

non est, quemlibet æquum & justum in causa propria fore judicem. Judiciis igitur carere non poterat civilis societas, ad quæ tanquam ad communia asyla confugerent oppressi, qui adversariorum experirentur præpotentiam. Magistratibus concedenda erat potestas, ut, publica auctoritate suffulti, statuerent, quid justum & legibus conforme, quid his e contrario adversum esset. Judicibus committendum erat imperium, sine quo neque opem ferre poterant miseris, divexationibus improborum expositis, neque auxilium præbere anxiiis, vitæ, bonorum aut existimationis jacturam extimescentibus. Nec tamen felicem judicum solertia sibi promittere poterat successum, nec meliora sperare litigantium discordia,

PRAEFATIO.

---

nisi sufficiens ubique adhiberetur diligentia, omnia, quæ ad decidendam litem spectare viderentur, adminicula, plana habendi atque perspicua. Proximum itaque erat, ut status causæ controversæ, prævia accurata circumstantiarum cognitione, innotesceret judici, ne vel nocentem absolveret, vel innocentem condemnaret. Quam denuo, nemo non videt, ex voto haberi haut potuisse, nisi iudex utramque partem satis audiret, pars vero hoc ipso iudicem instrueret, singulisque, quæ negotium controversum antecedeabant, concomitabantur & sequebantur, circumstantiis, fidem conciliaret. Sic vero evidens est, quod volo, atque indubitatum, ordine omnia atque decenter expedienda esse in iudicio, ne vel inordinata causas discip-

PRAEFATIO.

---

ceptandi ratio veritatem obscuret, ipsumque iudicium elusorium fiat. Et hoc etiam est, quod Principes adeo sollicitè præcavent, dum ordinem in causarum controversarum expositione a iudice æque ac partibus observandum determinant, dum regulas præscribunt, ad quas actus judiciales componendi sunt, dum media proponunt, quæ fini consequendo inserviunt. Hoc porro est, quod Doctores studiose inculcare solent iis, qui animum ad Praxin Iudiciariam applicant, dum Practicam Jurisprudentiæ partem cum discendi cupidis communicant, dum hos ad causas in foro dirigendas & agendas præparant, dum iudicis & advocati officia exponunt, ac partes, quid in iudicio facere, quidve omittere debeant, cum cura instruunt.

(s   Hunc

PRAEFATIO.

Hunc finem facilius se obtinere posse credunt, quando ea, quæ ad modum & ordinem procedendi spectare videntur, ad principia sua revocant, neve memoriæ discipulorum levamen desit, in chartam conjiciunt. Inde ab antiquis temporibus invaluit mos, ut Compendia concinnarent docentes, quæ in suos discipulos converterent usus. Eodem igitur jure, quo hi suas nobiscum communicarunt observationes, & ego, me frui, ratus sum, cum ordinis procedendi in judicio primas quasi lineas depingerem, & prelo submitterem. Nec me deterruit, qui jamjam prostat, ejusmodi libellorum numerus sat magnus. Ut enim, qui ad portum contendunt, alia atque alia ratione iter instituunt; ita & Compilatores in concinnandis opellis suis diversa

PRAEFATIO.

---

versa usi sunt via. Alter id egit, ut varia variorum locorum statuta, eorumque concordiam & discordia exponeret. Alter in Saxoniarum gentium usum scripsit. Alter Saxoniae tantum Electoralis recentissimum processum delineavit. Adhuc alter, suo gavisus ingenio, in linguam latinam transtulit, quæ ex fontibus Germanicis quisque haurire poterat. Mihi autem placuit, ut, quantum fieri posset, regulis generalibus insisterem, quæque illustratione indigere viderentur, observationibus practicis, neque inutilibus, neque injucundis, admixtis, faciliora ad intelligendum efficerem. Quo in argumento simul ita versatus sum, ut ex literarum diversitate principia, a rationibus eorum, & Interpretum opinionibus discernendi, cui libet

PRAEFATIO.

libet concederem copiam, quo, si placeret, illa memoriae inservirent, hæc judicium excitarent. Specialibus vero judiciorum statutis inhærere nolui, arbitratus, fore, ut ego huic argumento non satisfacerem, cum e contrario illi, quorum, specialia scire, olim forsan interest, faciliiori studio ipsos fontes consulere possint. Plus utilitatis argumento inesse credidi, quod Judicem, Actuarium & Advocatum, in causis voluntariæ jurisdictionis occupatum, instruit, atque religioni mihi duxi, ut sicco pede cum aliis id ipsum præterirem. Perpetuam etiam processum Juris Communis cum processu Juris Saxonici collationem institui, ne, cum uterque regnet in Germania, eodem tempore, quo generalia traderem præcepta, mei, posteriorem negligens, viderer obli-

PRAEFATIO.

---

oblitus. Sic vero eo allaboravi sedulo, ut multis prodessem, atque labor, in gratiam quidem eorum magis, qui processum Juris Communis cognitum habere cupiunt atque perspectum, susceptus, non omnino tamen displiceret aliis, qui in foris Juris Saxonici causas litigantium dirigunt partim, partim defendunt. Quapropter prorsus confido, fore, ut, quæ mea sunt, cum aliorum meditationibus simul stare possint, nec omni utilitate careant. Inimicam autem atque iniquam censuram eo minus vereor, quo evidentius ex ipso libello apparebit, nulli me bellum indixisse, nullius existimationi me insidias struxisse, modeste me, ubi id opus videbatur, dissensisse, bona fide, quod honestas jubet, me ubique egisse. Et sic jure postulo,
ut,

PRAEFATIO.

---

ut, qui mea legunt, paria mecum faciant. Hoc unum addo, me olim in ea hæresi fuisse, ut regulam tradere non possem, nisi exceptiones etiam, variaque, quæ ab ordinario processu aberrant, genera simul explicarem, & uno libello omnia expedirem. Sed meliora edoctus sum, & adeo amplam de processibus summario, executivo, possessorio, provocatorio, cambiali, arresti, concursus, & criminali, differendi reperi occasionem, ut a me ipso facile impetrarem mutationem consilii. Apud animum igitur constitui, ut majori, quam consueverunt alii, industria, peculiarem hujus argumenti proxime tractationem susciperem, quam pro lubitu quilibet, velut alteram Principiorum Practicorum partem, huic opello adjungere, vel

PRAEFATIO.

---

vel separatim sibi habere posset. Nec enim ulla aderat necessitas, ut uno libello omnia procedendi genera comprehenderem, ne in gratiam quidem Auditorum, cum tempus, prælectionibus nostris præstitutum, vix explicationi ordinarii processus sufficiat, eamque ob rationem præstet, huic cum cura incumbere, & exceptionem privata industria addiscere, quam superficiariam regulæ & exceptionis cognitionem habere. Interim neque a scopo alienum, neque ingratum, judicavi, institutum, ut cum Practicis principiis regulas Relationi ex Actis inservientes, quas Auditoribus meis explicare soleo, conjungerem, persuasus, a Neo-Practicis hanc activæ Jurisprudentiæ partem eo minus negligendam esse, quo certius est, neque Judicem,

PRAEFATIO.

---

cem, antequam statum causæ didicerit, accuratum de controversia ferre iudicium, neque Advocatum, antequam ipsi, quod cardo rei est, innotuerit, consilio in dubio hærentibus assistere posse, sic vero utrumque id agere debere, ut sibi ea, quæ fini inserviunt, media, familiaria reddat. Cæterum, credas, velim, Amice Lector, mihi hoc unum curæ esse cordique, ut officii clementissime demandati partes pro virili impleam, atque rationes otii iis reddam, qui res nostras Academicas curant & protegent. Igitur, si vel his tantum labor noster se probet, cum reliquis, qui alto eundem supercilio contemnunt, facile transegero.

Dabam Jenæ d. III. April.

clbcccxxxviii.

CONSPE-

CONSPECTVS

Principiorum Praxeos Juridicæ.

Prolegomena 1.

Caput I. Generale de diversis procedendi modis in iudicio 13

Caput II. Generale de personis iudicium constituentibus 23

Sect. I. Membr. I.

Caput I. de Libello 55

Caput II. de Citatione 74

Sect. I. Membr. II.

Caput I. de Contumacia 90

Caput II. de Comparitione legitima 106

Caput III. de Amicabili compositione 115

Caput IV. de Ordine opponendar. exceptionum 121

Caput V. de Litis contestatione 136

Sect. I. Membr. III.

Caput I. de Probatione & reprobatione in genere 146

Caput II. de Probatione per testes 173

Caput III. de Probatione per documenta 192

)(X

Caput IV.

Caput IV. de Probat. per ocular. inspect.	222
Caput V. de Probat. per juram. delat.	226

Seçt. I. Membr. IV.

Caput I. de lis, quæ sententiam antecedunt	256
Caput II. de Sententia ipsa	271
Caput III. de Executione sententiæ	289

Seçtio II.

Caput I. de Remediis suspensivis & devolutivis	324
Caput II. de Appellatione	347
Caput III. de Jure pauperum	362
Caput IV. de Reconventionem	371
Caput V. de Interventione	379
Caput VI. de Litis Denunciatione & Nominatione auctoris	385
Caput VII. de Litis Reassumptione	393
Caput VIII. de Commissionibus	397

PRINCI-

PRINCIPIA PRAXEOS IVRIDICAE
 IVDICIARIAE
 PROLEGOMENA.

I.

Iurisprudentia versatur in legibus intelligendis; & in usum deducendis. Illam partem theoreticam, hanc Practicam merito dixeris.

II.

Practica pars non una ratione sese ex-
 erit, sed docendo, cavendo, de jure respon-
 dendo, advocando, & judicando conspi-
 cua est. Sigillatim, quæ Judici & Advo-
 cato propria dicitur, in foro utilitate sua
 se maximopere commendat. *

* Quacunque autem ratione leges in usum dedu-
 cantur, ipsa applicatio, vel præteritum, vel futu-
 rum, respicit. Neutram negligat Ictus. Imo po-
 stremam, quæ cavens dici consuevit, præprimis in
 succum vertat & sanguinem: cum hac ipsa vni-
 ce efficere possit, ne damnum vel ipse, vel alius

A

facile

facile incurrat. Dum vero sibi & aliis prodest, caueat simul, ne alterum in errorem deducat, & ex fraude lucrum cum proximi damno quærat.

III.

Sunt autem negotia, quæ, in forum deducta, legum præsidio indigent, duplicis generis. Vel enim a consentientibus expediuntur, vel a dissentientibus disceptantur, & in controuersiam abeunt. Illa iudici exponimus, ut iisdem auctoritate sua maiorem conciliet firmitatem, hæc iudici proponimus, ut decisione sua liti finem imponat.

IV.

Consentientes iterum vel voluntarie iudicem adeunt, ut auctor fiat negotio, quod per se jam subsistit, vel inviti; & ex legis necessitate, eum implorant, ut, prævia causæ cognitione, negotium validum declaret. *

* Multum discriminis inter diuersa hæc negotia intercedere, facile patet. Sigillatim, quemadmodum ibi consentientes de meliori solum probatione negotii, per documentum iudiciale sibi comparanda, cogitant, hic vero legi obtemperant, quæ ex auctoritate iudiciali formam & substantiam negotii æstimati; ita etiam ibi iudex de validitate haud est sollicitus, sed actum simpliciter confirmat, in quantum de jure valet; hic vero curare magis debet, ut actus de jure subsistat, eamque ob rem eundem, nisi quid obster, consensu suo munit.

V.

V.

Diversæ pro diversitate horum negotiorum forensium partes sunt judicis, & eorum, qui ejus auxilium implorant. Eo tamen res fere redit, ut hi illi, quid rerum agant, dilucide exponant, ille his officium legitime & debito modo impertiat. Nec hætenus inter negotia voluntariæ & contentiosæ jurisdictionis quicquam interest.

VI.

Præterea in utrisque utrique de materialibus æque ac formalibus solliciti sint. Per materialia ea intelligimus, quæ innuunt, hoc ipsum, non aliud, negotium agi. Formalia denotant modum, ordinem, & rationem, quodlibet negotium in judicio exponendi, expediendi, & perficiendi.

VII.

Materialia negotiorum, sive consentientes, sive litigantes, concernat, prudenti plerumque cujuslibet arbitrio relinquuntur. * Formalia vero eorum ad certam omnino normam sunt accommodanda, quam vel Stylus Curiae, sive observantia fori, vel lex, aut particularis, aut universalis, vel in subsidium Jus Romanum & Canonicum determinat. **

* Quisquis tamen negotium aliquod ordinat, probe discernat substantialia a naturalibus, naturalia ab accidentalibus. Illa præcise adesse debent, & negotii substantiam ita ingrediuntur, ut nunquam abesse possint. Ista adesse præsumuntur, quousque pactis non sunt mutata. Hæc nunquam adfunt, sed, ut adsint, pactis efficiendum est.

** Stylus Curia primum locum occupat, quia habet vim consuetudinis. Excipit eum statutum locale, quo, juri communi derogari posse, constar. Succedunt leges provinciales, quas, negotiis judicialibus certam formam præscribere, novimus. Postea confugiendum ad Recessus Imperii, ex quibus sigillatim ille, qui 1654. prodiit, varia controuersorum negotiorum capita in justam redegit consonantiam. Demum nec Jus Romanum negligendum, quippe cui, post ejus receptionem, in Processu Forensi aliqua auctoritas est assignata, non tamen tanta, ut præualeret Juri Canonico, prius recepto. Conf. KVLPIII *Dissert. Epistol. de German. leg. & Romani jur. auctor. ibique THOMASIVM*, cujus etiam adde *Præcogn. Jurispr. Ecclesiæ. st. cap. 21. §. 41. sqq.*

VIII.

Missis itaque materialibus, aliunde ad discendis, de formalibus quædam præmonemus. Est autem, si negotia, inter consentientes celebrata, jam judicialiter perficienda, spectes, a judice hæc cumprimis forma in genere observanda, ut ipsum negotium, antea expositum, * actis judicialibus ** inferi curet, postea testimonium, fide dignum, super ipso negotio partibus exhibeat.

* Ex-

* Expositio negotii ad jura partium potius, quam ad officium judicis, spectat. Non tamen plane a persona judicis alienum est, ut de iis, quæ ad negotiorum validitatem spectant, non negligendis, partes admoneat, omissa suppleat, & errantes in rectam viam deducat *tot. tit. C. ut, quæ desint Advoc.* BÖHMER *Diss. de judic. ex offic. proced. cap. ult.* modo a suggestionibus eorum intuitu abtineat, quæ a mero partium arbitrio dependent. Imo ea negotia, quæ causæ cognitionem exigunt, vel integra, ita ordinare potest, ne cum ipsa fide judiciali corruant.

** Conservant eum in finem prudentes & circumspecti judices Protocolla judicialia, consignandis his negotiis, prouti a partibus proponuntur, dedicata. His addunt plerumque Libros principales, *Gerichts Handels-Bücher*, iisque, quicquid negotii gestum est, cum testimonio judiciali, in rei perpetuam memoriam, inscribi jubent.

IX.

In consignando negotio interest, utrum consentientes ore proferant, quid rerum agant, an negotium, jam in scripturam privatam redactum, judici exhibeant.

X.

Priori in casu ex consignatione five Protocollo appareat, 1) quis proposuerit negotium, consentiens ipse, an per alium; * 2) quid expositum sit, cum omnibus circumstantiis, 3) quando, ** 4) quo loco. ***

* Ejus nomine certe maxima circumspectio est adhiben-

hibenda. Sunt enim, qui plane consentire nequeunt. Sunt, qui soli non consentiunt. Sunt negotia, quæ per mandatarium expedire non licet. Et in ipso etiam mandato possunt esse, quæ actum expediendum plane vitiosum reddunt.

** Multorum negotiorum validitas & efficacia a tempore dependet. Scimus, mandatum posterius tollere prius; dispositionem mortis causa per novam dispositionem infirmari; hypothecarum prioritatem ex prioritate temporis judicari.

*** Nam denuo alia negotia iudex ille solum, qui pro tribunali sedet, alia etiam extra locum iudicii, permittente lege, expedit; alia competentiam iudicis præcise requirunt; alia, extra locum iudicii ordinata, alia ratione, mox eadem, in iudicio exposita, alio modo perficiuntur, quæ ex theoria fatis cognita præterimus lubentes.

XI.

Posteriori in casu ea quidem, quæ sub n. i. 3. & 4. continentur, iudex negligere non debet, necessitatem tamen, ipsum negotium consignandi, cessare, per se patet. Quare sufficit, ipsum exemplar exhibitum in originali actis inferere, vel, reddito originali, copiam retinere, & sese ad ea, quæ copiosius loquitur exhibitum, brevissimis referre.

XII.

Sed jam alia circumspectione opus est, ne iudex, vel sibi, vel parti, aliquid, a voluntate subscribentium alienum, imponi patia-

patiat. Quare id agere debet, ut partes exhibitum, ejusque contenta, agnoscant, manum & sigilla, se ex certa scientia scripto addidisse, declarent, nihilque in scriptura esse, quod noluerint, ad Acta fidem faciant. Quo peracto, de ipsa hac rarihabitione specialem, & ad omnes circumstantias directam, in Protocollo fieri, mentionem, curet.

XIII.

In utroque casu denique judex plenam Protocollo fidem conciliare studeat. Quod, ut efficiat, stipulatione quidem, a partibus interposita, haut opus est, quamvis ex more judiciorum plerumque accedere soleat. * E contrario autem haut negligat, ut 1) prælectio partibus fiat, ** 2) ut Protocollum notis ad marginem scriptis, scriptura interlineari, vel deletionem circumstantiarum, quæ ad essentiam negotii spectant, non fiat suspectum, aut vitiosum, *** 3) ut idem illud a persona jurata conficiatur, & ejus subscriptione muniat, **** 4) ut denique partes ipsæ Protocollo simul subscribant. *****

* Hanc solennitatem omnino superfluum esse, vel ex hoc solo apparet, quod efficacia pactorum hodie non a stipulatione, sed a consensu, derivanda sit. Quid, quod stipulatio illa, in judiciis, per ma-

nus porrectionem, peracta, ne stipulatio quidem nominari possit.

** Hujus necessitatem loquitur ORDIN. NOTAR. *Maximil. de anno 1512. §. 14. 16. 17.* Confirmat *L. 77. D. de reg. jur. L. fin. C. plus valer. quod agit.* rationibus sat grauib. evincit BÖHMER *Diff. de contractu non prælecto. IDEM Diff. de testamento non prælecto.* Certe, cum necesse sit, ut de partium consensu nullum oriatur dubium; consequens etiam est, ut, ubicunque scriptura negotio accedit, sive probationis, sive solennitatis causa, prælectione adhibita, de certitudine consensus constet.

*** Cancellationes, rasuras, lituras, scripturas interlineares & marginales, fidem instrumentorum suspectam reddere, maxime, si contingant in substantialibus, docent NICOLAUS EVERHARDVS *de fide instrum. cap. 3. n. 45.* MENOCH. *de arbitr. judic. question. Lib. 2. cas. 187. & de præsumt. lib. 5. præf. 20.* Diserte etiam eos prohibet ORDIN. NOTAR. *de anno 1512.* Cautelam, ne noceant, commendat *L. 1. §. 1. D. de his qua in testam. delent.* add, STRYCK. *Caut. Contr. Sect. 1. cap. 6. §. 4. sqq.* Optimum consilium est, ut, quando partes, dum negotium proponunt, vel Protocollum iis prælegitur, voluntatem mutant, super hac ipsa mutatione peculiaris registratura conficiatur. De scriptura interlineari & marginali adde quoque WERNHERVM *P. 9. obs. 191. n. 1. sqq.*

**** Et quidem a persona peculiari, a persona judicis distincta, non ex æquitate solum, ne ex unius judicis fragili fide gravissima negotia pendeant, sed etiam de jure, per textum in *c. 11. X. de probat. qui explicandus ex c. 28. X. de testib.* vi cujus unius judicis, quantæcunque fuerit auctoritatis, verbo credendum non est, sive super testamentis,
sive

sive quibuscumque aliis contractibus quæstio agitur. Jus tamen Saxonicum Elect. per *Decis. XXXIX.* ibique PHILIPPI, ut & Praxis, actus voluntariæ jurisdictionis ex iudicis solius fide sustinet, vid. LEYSER *Spec. 71. med. 4. sqq.* Plane, si officium iudicis & actuarii in unam personam cadat, hujus fidem sufficere, non est dubium. Hoc tamen ubique requiritur, ut a persona jurata registratura conficiatur. WERNHER *P. X. obs. 473.* quamvis nec dubitent, quin juramentum, post confectam registraturam accedens, suspicionem fraudis excludat, vid. SCHWENDENDÖRFFER *ad Fibig. cap. 2. §. 4.* LEYSER *Spec. 71. med. 8.* BERGER *Elect. Discept. Forens. p. 39.* qui tamen in *Supplem. P. 2. p. 47.* a se ipso dissentit.

***** Hanc cautelam commendat BERGER *Elect. Discept. Forens. p. 34. & Oec. Jur. p. 951.* quo obviam eamus juramenti delationi, quam, contra registraturas locum habere, evicit WERNHER *P. I. Obs. 12.* Et certe majorem fidem habebit Protocolum, ab ipsa parte simul subscriptum, quam registratura, quæ Actuarii solum subscriptione munita est. Dissentit WERNHER *P. 5. Obs. 218. & Supplem. Vol. VII. p. 4. sq.* & juramenti delationem etiam contra registraturam a partibus subscriptam admittit, quod tolerari potest, duplici adhibito temperamento, 1) ut peculiares circumstantias suppeditet deferens, quæ rem aliter gestam indicant, 2) ut parti adversæ, non iudici aut Actuario, juramentum deferat. Hi enim, cum jam officii intuitu juramentum præstiterint, alia ratione convincendi sunt, quod officio defuerint. Cæterum hanc juramenti delationem demum adhiberi posse ad destruendam fidem judicalem, ubi in processu ordinario versamur, per se patet.

XIV.

Quod jam ad testimonium, super negotio, judicialiter peracto, exhibendum, attinet, iudex, ante, quam id ipsum partibus exhibeat, dispiciat, anne negotium causæ cognitionem ad formam sui requirat, eamque, ne vel se ipsum ad damni restitutionem, & læsionis reparationem obliget, præmittere atque omnes circumstantias ponderare debet. *

* Esse actus, quos iudex ipse validos efficere debeat sua auctoritate, jam diximus. Sigillatim huc pertinet unio prolium, alienatio rerum pupillorum & minorum, donatio immodica, alicubi hypothecæ constitutio &c. Et in his, si officio suo desit iudex, quin in subsidium conveniri possit, vel ideo non est dubium, quia ipsa æquitas jubet, ut damnum, dolo vel culpa nostra alteri illatum, resarciamus. Quo nomine, quæ de magistratibus conveniendis in Jure nostro proponuntur, applicanda esse, censemus.

XV.

Ipsam testimonium partibus, in forma instrumenti publici, sub nomine judicis, exhiberi solet, quod absolvitur repetitione eorum, quæ protocollum antecedens continet, * addita declaratione, ipsum negotium judicialiter esse gestum; accedit deinde pro diversitate negotii, vel judicialis confirmatio, vel consensus judicia-
lis

lis expositio. Fides denique instrumento conciliatur per subscriptionem judicis, apposito sigillo judiciali. **

* Est itaque hoc instrumentum referens, Protocolum est relatum, quippe ex quo id conficitur. Quodsi igitur eveniat, ut instrumentum a registratura in quibusdam discrepet, majorem tum procul dubio registratura habebit fidem, LEYSER *Spec. 71. med. 16.* Commode enim, quæ de instrumentis Notariorum differit CARPZOV. *P. I. Const. 17. de 44.* ad instrumenta judicialia applicantur.

** His tamen ambagibus non utuntur judices, quando quis negotium, quod in solitaria unius voluntate nititur, v. c. testamentum, scriptura comprehensum, exhibet, sed plerumque vel registraturam, super oblatione confectam, involucro inscribunt, & exhibenti cum exhibitio tradunt, vel, dum scripturam oblatam retinent, simplex attestatum (*einen gerichtl. Schein*) dare solent. Imo, ex more quorundam judiciorum, ulterius quid sibi commissum esse haut putant judices, quam ut scripturæ, a partibus exhibitæ, attestatum oblationis & consensum inscribant, subscriptione & sigillo munitum.

XVI.

Igitur, quando voluntatem partes jam in peculiari scripto comprehenderint, ipsam scripturam ejusque contenta in extenso instrumento confirmationis inferre solent, vel in originali, retenta copia, vel in copia, retento originali.

XVII.

Præterea confirmationem & consensum

fium

sum ita semper exponere solent iudices, ut protestatione de præjudicio, tibi, vel tertio, per confirmationem, haut inferendo, interposita, cujusvis jura conservent. *

* Quam clausulam tamen merito superfluum dixeris. Simplex enim confirmatio tertio neque jus, quod non habet, tribuere, neque jus, quod ipsi jam competit, adimere potest. Confirmatio enim novi quid non continet, eidemque jam per se clausula : in quantum actus de jure valet : inest vid. *L. II. C. de præd. & aliis reb. minor.* quapropter vel ipsa confirmantis persona censetur excepta. REYHER in *Thef. jur. voc. Confirmatio*. : Quatenus vero negotium consensu suo munit, quod absque ejus consensu vix validum judicabatur, idem ille sibi frustra jus suum reservabit, cum ejusmodi reservatio protestationem, facto contrariam, contineat.

XVIII.

Hæc de negotiis, quæ consentientes judici exponunt. Dum vero causa controversa decisionis gratia in iudicium deducitur, ejus formalia in genere absoluntur modo & ratione controversiam cum omnibus circumstantiis proponendi, alteram partem audiendi, judici de eo, quod hinc inde propositum est, fidem faciendi, ipsam denique controversiam decisione judiciali terminandi.

XIX.

Ipsa ratio hæc omnia peragendi pro
diver-

diversitate objecti in iudicium deducti, diversos etiam producit procedendi modos, de quibus jam sigillatim videbimus.

CAPVT I. GENERALE

DE

DIVERSIS PROCEDENDI MODIS IN IUDICIO.

I.

Processus in genere est modus & ordo legitimus, causas controversas in iudicium deducendi, easque, audita prius altera parte, & veritate rei perspecta, per sententiam finiendi. *

* Quatuor hæc capita, actionem scilicet, responsionem, probationem, & sententiam, processus essentiam constituere, nec alterum ex iis, citra nullitatis vitium, abesse posse, merito dixeris; qualiscunque demum, utut maxime privilegiata, sit causa, in iudicium deducta. Et licet, permittente lege, vel ordinem procedendi, quem natura rei suppeditat, intervertere possit actor, & v. c. prius probationem offerre, quam rei responsionem didicerit, ut tamen capita ista adsint, necesse est. Rem Practici ita effari solent. *Wo kein Kläger, da ist kein Richter: Niemand ist unverbürter Sache zu verdammen; Einem blossen Angeben ist nicht zu trauen &c.*

II.

Causa, quæ in iudicium deducitur, vel respicit interesse privatum tantum, vel in interesse publico desinit, vel de utroque par-

participat. Cujus rei intuitu processus non male forsan dividitur in *civilem, criminalem & mixtum.*

III.

Mixti quidem processus in hac significatione Practici mentionem facere haut solent, & a potiori causa, quæ alteram ad se trahit, processum denominant, re ipsa tamen admodum frequens est, & cuilibet actori commendandus, qui ex delicto læsus est, eoque nomine agendi jus nanciscitur. *

* Rem omnem sic cape : Consuetum esse, & ad usum fori nostri accommodatum, judici crimen, ex quo læsi sumus, denunciare & postulare, ut processum inquisitionis ex officio instituat, simul vero huic processui pro nostro interesse adhaerere. Sic enim, ut ait SCHILTER. *Exerc. XXI. th. 17.* onere probationis & sumtuum læsus sublevatur. Et recte. Nam, qui ob publicum interesse magistratui aliquid denunciat, partes actoris ea in re suscipere haut tenetur, sed, quæ in promptu habet, indicia suggerit, & magistratui, ut ex officio ulterius procedat, relinquit WERNHER *P. IV. Obs. 216.* sic vero finita causæ cognitione sententiam judicis, & pœnæ, & læsionis intuitu, secure expectat. Quare nec denegandum est denuncianti, ut contra sententiam gravantem, quatenus ejus interest, remedio suspensivo utatur WERNHER *§. VI. Obs. 302.*

IV.

In causis, quæ interesse privatum concern-

cernunt, vel ideo ad Judicem confugimus, ut viam ad litem, tempestive aperiamus, * vel eum in finem eundem accedimus, ut, quod nobis vel ex jure in re, vel ex jure ad rem, debetur, consequamur. Ibi processu *præparatorio*, hic *principali* utimur.

* Diversos processus præparatorii fines habet. Mox eum adhibemus, ut alterum ad litem, tempestive nobiscum suscipiendam, prouocemus. Unde processus provocatorii. Mox, ut certiores nos reddamus, an cum aliquo judicium suscipere tuto possimus, quorsum spectat actio ad exhibendum. Mox, ut sciamus, quonam judicio experiamur *L. 11. C. de heredit. petit.* Mox, ut adversarium, ad litem, coram judice incompetente, nobiscum ventilandam, obligemus, quorsum facit ex parte processus arresti.

V.

Principaliter controvertimur vel de jure possessionis acquirendo, conservando, vel recuperando, vel de jure consequendo, quod, præter possessionem nobis competere, credimus. Illi fini inservit processus *possessorius*, huic processus *petitorius*. *

* Cum sæpius fiat, ut, qui ex jure reali cum adversario litem instruere vult, in possessione rei, vel juris, de quo lis est, sit constitutus, consultum omnino est, ut possessorium retinendæ præ petitorio eligat, quippe quod insignia commoda habet. Nam 1) facilius possessionis, quam juris est probatio.

batio. 2) Qui in possessorio victoriam reportat, partes actoris in aduersarium devolvit; 3) possessorium exceptiones, quæ petitorium tangunt, non admittit; & 4) possessorium celerrimæ expeditionis est. Imo permittit etiam Jus Canonicum in *c. 5. X. de caus. propr. & possess.* possessorii cum petitorio cumulationem eo effectu, ut iudex de alterutro pronunciare possit. BÖHMER *Jur. Eccl. Protestant. Lib. 2. tit. 12.* BERGER. *Elect. Proc. Possess. ib. 40. sqq.*

VI.

Causæ, quæ respiciunt interesse publicum, vel a iudice ex officio deducuntur in iudicium, vel a persona læsa, aut alia, eum in finem, ut delicta deferat, publice constituta, solenniter * judici exponuntur. Ibi processus *inquisitorius*, hic *accusatorius* locum invenit.

* Ut tanquam Actor, exhibito simul libello accusationis, processum instruat. Non itaque huc pertinet nudus delator, qui sponte ad iudicem defert, delictum esse commissum, & a denunciante parum differt. Quemadmodum enim denuntiatio non tollit processum inquisitorium, sed eum instruit, ita delatio non facit processum accusatorium, sed iudicis officium excitat.

VII.

Hæc tum, quando delinquens præsens est. Contra absentem, secundum gravitatem delicti commissi, vel processu *edictali*, vel processu *bannitorio* utimur. *

* Uterque eo tendit, ut delictum puniatur, hoc tamen

men adhibito discrimine, ut ibi ob delictum, quod capitale non est, contra delinquentem contumacem, poena, ex ejus confessione ficta, in continenti statuatur, hic ob delictum, quod capitale est, jus oriatur, delinquentem, fide confessum, ad judicium quodcunque rapiendi, eumque, prævia adhuc quadam causæ cognitione, poena promerita afficiendi.

VIII.

Judicia deinde, in quibus de causa civili vel criminali controvertimur, pro arbitrio Principis varia sunt. Generatim tamen in judicia Ecclesiastica & secularia, * hæc iterum in species innumeras distinguuntur. Inde processum quoque in *Ecclesiasticum* & *secularem* distinguere, hunc iterum in tot species dividere solemus, quot ipsa diversitas judiciorum suppeditare videtur. **

* Non, quod omnino necessaria sint Consistoria in Republica, nec hæc absque illis consistere possit, cum satis sciamus, ipsam necessitatem judiciorum Ecclesiasticorum ex spurio conceptu de diversa Reipublicæ Ecclesiasticæ & secularis facie derivari, quem dudum explosit HERTIVS in *Diff. de superior. territor.* §. 13. BÖHMER *Jur. Eccles. Protest. lib. I. Tit. 31. §. 41. sqq.* & ne quidem INSTR. PAC. WESTPHAL. art. V. agnoscit; sed, quod Princeps, qua Princeps, vi imperii sui, cui jus jurisdictionis coheret, de controversiis subditorum statuere, judicemque iis, quem velit, assignare possit. Add. LUDOVICI *Einl. zum Consistorial-Proc. cap. 1. & 2.*

B

Nam

CHAYMBURG PRINC. PRAX. IVR. IVD.

Nam & apud Protestantes causas, quæ Ecclesiastica vocari consueverunt, sæpius iudicis secularis decisione finiri, docet BEYER *ad Dig. Tit. de jurisdiction. posit. §2. add. WAGENSEIL de civit. Norriberg. in audend p. 376.*

** Sic habemus processum metallicum, feudalem, militarem, salinarem, forestalem, & id generis plures.

IX.

Quod ad ordinem & modum in disceptanda lite observandum attinet, is vel legalis est, vel arbitrius. Hic positus est in arbitrio iudicis, ex æquo & bono magis procedentis, * quam ad certam regulam respicientis. Ille absolvitur regulis quibusdam, ex præscripto legum præcise observandis. Inde processus distinguitur in *regularem & irregularem*, sive arbitrium.

* Prudens hic & probabile iudicis arbitrium, non vagum, subintelligendum esse, facile patet. Substantialia enim nihilo secius observare debet, & causam sufficienter cognoscere. Et ideo leges tumultuariam illam procedendi rationem omnino damnant, quam olim v. c. judicia Westphalica præ se ferebant, de qua vide SCHOTTELIVM in *antiqu Germ. jur. cap. ult. THOMAS. Diss. de origine & interitu iudicior. Westphal.* Interim videmus, causas studiosorum & rusticorum arbitraria fere ratione expediri. In causis etiam levioribus, quæ summam 50. florenorum non excedunt, item in causis politiæ, opificum, famulorum, commerciorum, ædificiorum, rationum, iudex in Saxonia

Electo

Electoralis ex æquo & bono procedere potest
VI ORDIN. PROC. RECOGN. Tit. 1. §. 6.

X.

Legalis ordo denuo in solennem & minus solennem dispescitur. Ille omnes omnino regulas, a lege præscriptas, præcise servat, & regulam procedendi eo usque constituit, quousque lex ipsa exceptionem non suppeditat. * Minus solennis est, quando, remissis nonnullis vel plerisque solennitatibus, lege permittente, causa disceptatur. Prior processus *ordinarius*, posterior *summarius* dicitur.

* Et vel ideo, quia regulam constituit, exceptio autem facti est, in dubio præsumitur MEYERS P. II. Decis. 171. ut sic ille, qui a regula recedit, exceptionem probare debeat, nec alteri parti invitæ alium procedendi modum obtrudere possit.

XI.

Remittuntur vero solennitates vel in causis, quæ concernunt jus aliquod liquidum, vel in causis altioris, ut dicunt, indaginis, ob præjudicium tamen aliquod illis cohærens, celeriter expediendis, * ille processus dicitur *executivus*, hic *summarius in specie* nominatur. **

* De causis his exceptis Doctores passim multa tradunt. Vid. ZANGER de Exception. P. 1. n. 66. CARPZOV. de Proc. Tit. 1. art. 1. n. 47. MARTINI Proc. Tit. 1. Rubr. n. 12. Alii eas ex regula dijudicant

a causis, quæ olim apud Romanos prætoriaræ cognitionis erant, desumpta. Hanc vero universalem non esse, docet LYNCKER *ad tit. D. de judic.* Alii toties causam summariam adesse dicunt, quoties vel præjudicialis, vel præparatoria, vel periculum in mora, vel favor piæ causæ, vel favor publicus concurrat. STRYCK. *ad Lauterbach. tit. de judic. voc. Summarius.* WERNHER. *P. 1. Obs. 70.* Nos, vel ideo certa & universali regula rem confici non posse, credimus, quia res Principis arbitrio relicta est, quem pertractandi modum in causis controversis observari velit.

** Processum hunc summarium Elector Saxo in ORDIN. PROC. RECOGN. *Append. §. 1.* plane sustulit, & in ejus locum arbitrarium potius, duce æquitate, adhibendum, substituit, solo modo procedendi in causis mercatoriis per ordin. Mercat. de anno 1682. ordinato, excepto.

XII.

Præjudicium cohæret omnibus illis causis, quarum decisio diutius dilata, vel illi, qui eas in judicium deduxit, * vel publico ** infigne aliquod detrimentum affert, quamvis nonnunquam solus favor personæ vel causæ celeriores expeditionem operetur. ***

* Huc refer causas alimentorum, salariorum, mercedum, operis novi nunciationis, depositi, restitutionis in integrum, operarum, &c. præparatorias, possessorias.

** Pertinent huc causæ tributorum, vectigalium, onerum publicorum, commerciorum, ædificiorum &c.

*** Re-

*** Refer huc causas personarum miserabilium, studiosorum, rusticorum, causas fisci, matrimoniales, Ecclesiasticas, piarum causarum &c.

XIII.

Speciatim vero, quando summarie procedimus, modus & ratio disceptandi ad naturalem magis ordinem accommodatur, &, observatis substantialibus processibus, de simplici & plano cognitio peragitur. Ubi vero executive procedimus, ne ordine quidem naturali inhæremus, sed in eum, cujus scripta, & certis requisitis munita, confessio extat, simulac actor eam produxerit, & reus eandem agnoverit, executionem decernimus.

XIV.

Quæ executio regulariter quidem in rem debitoris peragitur. Quodsi vero personam ipsam obligaverit creditori, quin & in personam executio fieri possit, dubium non est, eamque re ipsa fieri, ubi cambium intermedium est, experientia docet. * Quod movet Doctores, ut processum executivum in eum, qui *in specie talis* dicitur, & *cambialem* distinguant.

* Sunt tamen & alii casus, in quibus creditori jus in personam debitoris nascitur. Primo, pacto debitorem se ad carceres obligare posse, extra causam cambii, nemo facile vocabit in dubium, mo-

do, si sexum sequiorem profiteatur, secundum CONSTIT. ELECT. SAX. 21. P. 3. certioratio de efficacia negotii præcedat. Species ejusmodi pacti est obstagium, vi cuius debitor se ad confinementem obligat. Conf. IVS PROV. SAX. Lib. 2. art. 11. & diplomata in MEIBOMII *Script. rer. German. T. 1. p. 411.* ut & in STRVVII *Hist. Jur. Germ. cap. 6. §. 36.* Quod in RECESSV quidem Imperii de anno 1577. tit. 17. §. 2. abrogatum, ordinibus tamen Holsatiæ confirmavit *Recess. Imper. de ann. 1654. §. 171. in fin.* & INSTR. PAC. OSNABR. art. 8. §. 4. in fin. Conf. TABOR. de *jure obstagii.* Deinde ex legis dispositione aliquando carceri mancipatur debitor, qui bonis cedit. Spectat huc in Saxonia der *Schuld-Thurm*, de quo dixi in der *Einleitung zum Sachs. Rechte P. 3. Sect. 2. Exerc. 6. §. 36. sqq.* Similis huic incarcerationi est traditio debitoris in manum creditoris, an die *Hand und Halsfter*, majoribus nostris cognita, vi IVR. PROV. SAXON. Lib. 3. art. 39. Et SVEVIC. cap. 131. hodie fere ubique abrogata, Jure tamen Lubecensi approbata. vid. IVS LVBECH. Lib. 1. Tit. 3. art. 1. ibique MEVIVM.

XV.

Hactenus vero, siue ordinarie, siue summarie, siue denique executive procedamus, processus tamen est regularis, cum lex non judicis arbitrio rem omnem relinquat, sed secundum naturam cujusvis processus certam formam adhuc, quam & judex & pars litigans sequi debet, suppetet. Quo nomine omnes istas species legali processui recte annumerabis.

XVI.

* Triplicem iudicii vox recipit significationem. Primo causæ ipsius in iudicium deductæ tractationem denotat : Indeque in civile, criminale, seculare, ecclesiasticum, feudale &c. distinguitur. Deinde integrum processum indicat, sive modum, causam controuersam pertractandi. Quo nomine ordinarium, summarium, executivum audit. Denique pro loco sumitur, ubi jus redditur, ut hoc loco. Quemadmodum vero primaria constitutorum iudiciorum causa erat, ut cuique suum tribueretur, ita generatim iudicis officium eo reddit, ut, causa sufficienter cognita, auxilium imploranti præsto sit.

II.

Nullum itaque iudicium potest esse absque iudice. Iudex autem non potest exerce- re officium, nisi adsint, qui ejus auxilium in causa, vel conventionali, vel litigiosa, implorent. Sigillatim in causa, quæ in controuersiam abit, personas & iudicantes & litigantes adesse debere, res ipsa docet.

III.

Ipsa vero negotia controuersa vix alia ratione finiri possunt, quam ut præcedat causæ cognitio, * accedat ejus, quod cognitum & perspectum jam habet iudex, decisio, sequatur tandem ejus, quod statutum est, executio.

* Quam, certo adhibito ordine, peragendam esse, jam supra diximus. Præprimis vero, ubi plures causæ

causæ concurrunt, præcognoscendæ sunt præjudiciales, præparatoriæ, & quæ cæteris præstant. vid. HERTII *Diff. de ordin. causar. in judic. tractandar.* MEVIVS. P. 7. *Decis.* 379. Naturale enim est, ut causa, cui præjudicium inest, litem principalem sistat, cujus decisio ab illius discussione pendet, utut incidenter tantum de præjudicio quæstio oriatur. Pertinet huc v. c. quæstio de legitimis natalibus in hereditatis petitione, quæstio de dominio in actione confessoria & negatoria, quæstio de Scto Vellejano in actione fidejussoria contra foeminam. Add *L. 1. C. de ordin. judic. L. 10. C. de injur. L. 14. C. de testib.* Eodem modo possessorias causas, quæ præparatoriæ sunt, ante petitorii causas esse finiendas ex *L. 25. de acquir. vel amitt. possess. L. 13. C. de Rei vindic.* constat. Pariter ob præstantiam causa criminalis prius excutienda est, quam civilis *L. 5. §. 1. D. ad L. Jul. de vi public. L. 33. C. ad L. Jul. de adult. L. 20. C. ad L. Cornel. de falsis.*

IV.

Quæ cum ita sint, judicem merito dixeris personam publice constitutam, * eum in finem, ut non solum negotia extrajudicialia judiciali auctoritate corroboraret, sed etiam negotia controversa, prævia causæ cognitione, decidat, atque decisionem vel jure proprio, vel alio judice, in auxilium vocato, executioni mandet. **

* Publica auctoritate, ut judex esset instructus, vel ideo videbatur necesse, quod status civilis ratio vix toleraret privatam dictionem juris, ipsumque jus judiciorum regalibus Imperantis juribus annumeraretur. Quemadmodum itaque quilibet,

illi, qui proprio ausu jus dicit, impune non paret, imo eidem recte resistit; ita, si liberum cuius jus dicendi vel sibi vel aliis relinqueretur arbitrium, Reipublicæ tranquillitas non posset non corrumpere. *L. 13. §. 3. de usufruct. L. 14. C. de Judais. L. 13. D. quod met. caus.* Quapropter, ubi iudicis copia potest haberi, privata dictio juris omnino est prohibita. Sic vero ille, qui alienam possessionem invadit, tenetur de vi, nostris moribus de spolio. Qui via facti rem propriam persequitur, amissione juris sui, si quod in re habet, punitur *d. L. 13. quod met. caus. L. 7. C. unde vi* & præterea ad poenam publicam se obligat, de cujus argumenti usu hodierno dixi in *Not. ad Struvii Jurisprud. Lib. 2. tit. 37. p. 388.* Cæterum in casu necessitatis, ubi iudex in continenti haberi nequit, damnumque nobis imminet, quod alia ratione avertere non possumus, irreparabile, defensio cuius permittitur *tot. tit. C. quando liceat unic. sine iudic. se vindic. L. 10. §. 16. de his, quæ in fraud. credit.* STRUVIUS *de vindict. privat.*

** Non eo sensu, ut iudex ille dici nequeat, qui triplici hac facultate conjunctim non est instructus, sed eo sensu, ut iudex non sit, qui neutram habet. Plane alia enim nostræ jurisdictionis est facies, quam quæ Romanis cognita erat. Hi jurisdictionem ad causas civiles alligabant, & merum imperium illi contradistinguebant. Hi jurisdictionem illi, cui nuda solum notitia commissa erat, denegabant. Conf. HUBER. *ad tit. de jurisdictione. NOODTIUM de jurisdictione.* Hodie jurisdictio omnem magistratus potestatem complectitur, & cum Principis sit, statuere, quid possit iudex, non desinit esse iudex, cui vel minima pars jurisdictionis concessa est. Quare nec essentiam iudicis causæ constituit facultas iudicata exequendi, sed,

sed, ut alium judicem eo nomine impleret, ejusque auxilio utatur, omnino permittitur.

V.

Decisio causæ controversæ desumitur ex Legibus, de negotiis civium disponen-
tibus, adeoque per se patet, in iudice de-
siderari habilitatem, id est, scientiam ju-
ris, ex qua causæ decisio est desumenda.*

* In Germania iudex, qui jurisdictionem in patri-
monio habet, videtur excipiendus, cum in eo plus
ad exercitium jurisdictionis non requiratur, quam
possessio fundi, cui jurisdictio cohæret; ea vero
ratione perinde sit, sive literarum & studiorum
habeat peritiam, nec ne, sive in tenera ætate vi-
vat, sive viriles annos attigerit, sive mas sit, sive
foemina. Verum enim vero, cui cum fundo con-
ceditur jurisdictio, illi etiam, vel tacite, imponitur
necessitas, ut administrationem jurisdictionis per-
sonæ habili committat. Quæ cum ita sint, con-
sultum etiam est, ut profectuum & scientiæ lega-
lis specimen, qui judicem constituit, ab eodem edi-
curet prius, quam juris dicendi facultatem illi tri-
buat. Quale examen in Saxonia Electorali ex
legis publicæ dispositione subire debere iudices,
EX ORDIN. PROC. RECOGN. Tit. 2. §. 2. disci-
mus.

VI.

Decisio causæ ita expedienda est, ut ju-
dex ab omni partium studio sit remotus.
Permittunt igitur leges, ut iudex,* con-
tra quem contraria militat præsumtio,**
tanquam suspectus recusari possit.***

* An

* An integrum collegium? Affirmat *c. 10. X. de foro compet.* defendit MEVIVS *P. 1. Decis. 194.* omnem ea de re controversiam, olim Protestantes inter & Pontificios, occasione causarum religionis motam, expedit STRAVCH. in *Exercit. Exoter. ult.* Nil habeo, quod moneam, quando suspicio cadit in singula membra. Si vel unum alterumve membrum supersit, cujus integritas suspicione non premitur, illud vel ideo, quod jurisdictio Collegiis concessa cum singulis membris communicata sit, causam cognoscere poterit, ut tamen reliqua membra interim discedant. Ita secundum Ius Camerale vid. *ORD. CAMERAL. P. 1. tit. 13.* & secundum mores judiciorum. SVENDENDÖRFFER ad *Fibig. P. 1. cap. 2. membr. 3.* add. *GAIL. Lib. 1. obs. 33. CARPZOV. lib. 2. Resp. 11. n. 21. sqq. STRYCK. us. Modern. D. ad tit. de judic. §. 11. sqq.*

** Non unum hujus præsumtionis est fundamentum. Alii quidem eum recusari posse dicunt, qui gravare potest; alii ea ad suspensionem contra judicem capiendam sufficere credunt, quæ testem faciunt suspectum. Sed facile patet, quæstionibus potius hoc argumentum arbitrariis annumerari, quam unica regula confici posse. Hoc certum est: judicem suspensione laborare, qui commodum vel damnum ex causa sperat, utut indirectum, vel, si mavis, cujus singularis erga litigantem ejusve causam præsumi potest affectio. Vid. *L. 10. de jurisdict. L. 10. de judic. cap. 36. X. de appellation.* Exempla profert ZIEGLER in *Dicastic. concl. 13.*

*** Quo ipso, cum *L. 16. C. de judic.* partibus hoc beneficium concedat, judici non fit injuria MEVIVS *P. 1. Decis. 51.* Est autem injuria, quando causam legitime non probat ille, qui judicem recusat. Præterea recusatio res est periculi plena, & judicis animum offendit. Caveant igitur advocati,

cati, ne vel iudicem æquum, exceptione recusationis intempestive & inconsiderate opposita, sibi clientibusque reddant infestum. Optime sibi consulunt, qui, quoad fieri potest, famæ iudicis parcant, & ad remedium, cuius mentio fit in §. 9. *J. de suspect. tutor.* confugiunt.

VII.

Quæ causa si notoria sit, recusationi statim locum facit. Sin dubia, aut probanda, aut probatio, præstito perhorrescentiæ juramento, evitanda est. * Quod remedium utrique partium commune esse merito defendimus. **

* Sedes hujus juramenti est in *C. 11. de Rescript. in 6to* & continet declarationem, *dass man nicht glaube noch dafür halte, es werde der Richter uns in dieser Sache Justiz wiederfahren lassen.* Duplex autem hujus dispositionis est ratio, partim, ut iudicis existimationi parcamus, partim, ut difficile illam causæ suspicionis probationem subire non debeamus. Conf. BOEHMER. *Jur. Eccles. Protest. Lib. 2. tit. 2. §. 72. sqq.* Quæ cum ita sint, ne alleganda quidem causa erit, quod absque fundamento cum MEVIO *P. X. Decis. 154.* in dubium vocat WERNHER *P. 5. obs. 165.* Add. FELTMANNUM *de juramento perhorresc. Disp. 1. cap. 4. n. 79.*

** Denuo actoris intuitu dissentit MEVIUS *P. 6. Decis. 71.* Verum neque capitulum allegatum actorem excludit, neque ratio diversitatis apparet, cur paria hoc in argumento litigantium jura non possint admitti, vid. STRYCK. *Introd. ad Praxin cap. 9. §. 17.*

VIII.

Hoc singulare est, quod illi, qui jurisdictio-

ditione patrimoniali gaudent, jus habent, subditos conveniendi in proprio iudicio; * Caveant tamen, ne vel ipsi causam sententia dirimant, sed eam a Collegio Juridico ad Acta ferri curent. **

* Jurisdictionem patrimonialem in locum juris disciplinæ domesticæ, quod Patresfamilias olim in omnem familiam exercebant, successisse ad oculum demonstravit HEINECCIUS *Diff. de origine & indol. jurisdict. patrimon.* Quare nec nova, nec in urbe nata, sed sat antiqua & ruri præsertim cognita est, ubi ingenuorum prædiis cohæret, & in rusticos atque homines proprios exercetur, qui antiquorum servorum & libertorum conditionem profitentur. Postea tamen Principes ad exemplum ingenuorum magistratibus quoque oppidanis jurisdictionem permiserunt habere in patrimonio. Plura notatu digna de hac jurisdictione exhibet BEYER *Jur. German. Lib. 1. cap. 4.* Proximum itaque disciplinæ domesticæ jus erat lites familiæ componendi, idque illud ipsum jus conveniendi subditos in proprio iudicio complectitur, quod hodie exercent ii, qui jurisdictione patrimoniali gaudent. Delineavit faciem hujus juris M'ENCKE in *Diff. de jure conveniend. subdit. in propr. judic.* Res eo redit, ut teneamus, posse eum, qui habet illam jurisdictionem, subditos in propria causa, in qua actoris vices sustinet, ad iudicium suum vocare, non vero ad suum tribunal provocare in causis, in quibus reus est. BERGER *Supplement. ad Elect. Discept. Forens. P. 2. p. 44.* Sigillatim in Saxonia Elect. decisionem in causis operarum sibi quodammodo reservavit Princeps, vid. *Einkl. zum Sachs. Recht Part. II. cap. 10. §. 3. & 6.*

** Non

** Non itaque ex necessitate, ceu putat LEYSER *Spec. 68. med. 4.* cum jurisdictioni patrimoniali omnes jurisdictionis partes insint, & eodem jure in decidendis causis utatur judex patrimonialis, quò alius judex ordinarius gaudet; sed ex capite prudentiæ, ne vel subditi de recusando judice cogitent, vid. CARPZOVIVM *Lib. 2. Resp. 14. n. 12.* ZIEGLER. *Dicastic. Concl. 12. §. 31.* BERGER *Elect. Disc. Forens. P. 2. p. 42. sqq.*

IX.

Ulterius adhuc judex non de aliis causis cognoscere, easque sententia sua terminare potest, quam quarum cognitio & decisio ipsi a Principe, qui fons omnis jurisdictionis merito dicitur, figillatim est concessa. Quapropter in judice etiam requiritur jurisdictio.

X.

Ex jurisdictione oritur competentia judicis. Omnis enim ille judex dicitur competens, cujus jurisdictioni vel persona convenienda vel causa controversa subest. * Quodsi vero eum prætereat actor, peculiari privilegio non munitus, ** non ille ipse solum, sed & altera pars beneficium primæ instantiæ per modum exceptionis recte urget. ***

* Omnis competentia vel ex persona, vel ex causa æstimatur. Et utrumque quidem forum actor sequi debet. Prius vero cum alio foro, v. c. contractus, rei sitæ &c. elective concurrat, estque præterea

terea, vel ex voluntate partium, vel ex legis dispositione, mutabile & prorogabile, utut privilegiatum sit, cum privilegium personæ concessum sit, huiusque favorem respiciat, cui quilibet renunciare potest, quousque lex prohibitiva non resistit. Posterius vero tanquam per se subsistit, & quotiescunque a Principe ordinatur, ita ordinatum censetur, ut non solum omnia personæ privilegia vincat, sed & præterea facultatem adimat litigantibus, eidem renunciandi. Verbo: forum causarum in lege prohibitiva nititur, cui privatus efficaciam adimere nequit. Forum autem personarum lege permissiva plerumque absolvitur, & eo nomine arbitrium privati non plane excludit.

** Tale privilegium, novimus, concessum esse personis miserabilibus, ut, præterito iudice ordinario, ad supremum Principis tribunal statim provocare possint, sive actoris, sive rei vices sustineant. *L. unic. C. quand. Imperat. inter pupill.* HUBER *Prælect. ad tit. D. de judic. §. 60. sqq.* De eo dubitant, an, si litem jam coram iudice ordinario susceperint, adhuc provocare possint? Affirmat LEYSER *Spec. 78. med. §. sqq.* Negant plures cum BEYERO *in Delin. Pandect. tit. de judic. pos. 126. lit. e.* Si dicendum, quod res est, lis facile ita componitur, ut negemus in regula, affirmemus, si causa verosimilis, quæ iudicem ordinarium suspectum reddit, appareat BERGER *Elect. Disc. Forins. tit. 4. §. 96.* Tum vero non provocant vi privilegii, sed eodem jure, quo quilibet litigantium utitur contra iudicem suspectum.

*** Nemini invito beneficium primæ instantiæ inverti vel auferri posse, & leges & Doctores unanimi ore loquuntur. vid. *c. 13. Caus. 11. qu. 1.* ORDIN. CAMER. *P. 2. Tit. 1. pr. Tit. 5. §. und soll sonst &c.* REC. IMPER. *de ann. 1654. §. Benef.*

benst sollen &c. CAPITVL. FERDINAND. III. art. 17. Nec immerito. Interest enim subditorum, ne media eripiantur ipsis, quæ corrigendis gravaminibus per sententiam illatis sufficiunt. Nec potest non avocatio causarum, & recursus ad judicem superiorem judicis ordinarii existimationem gravare. Limitationes vid. apud SCHWEN-DENDORFFER *ad Fibig. p. 288. sqq.* RIVIN. *in Spec. Except. Forens. cap. 3. n. 1. sqq.* Add. PETR. SCHVLZII *Diff. de benefic. prim. instant.* COCCII *Diff. de concurr. Jurisdic.*

XI.

Imo, a judice, vel ratione personæ, vel ratione causæ, manifeste incompetente citatus, impune emanet. Sin incompetencia dubia, satius est, exceptionem fori declinatoriam in scriptis opponere, * eo-que ipso comparitionem deprecari, vel in termino, interposita protestatione, ** exceptionem conservare. ***

* Nulliter quidem agit judex, qui, dum incompetens est, procedit, & extra territorium jus dicenti impune non paretur: sed enim vero vel hoc solum, quod dubia res sit, judicesque pro extendenda jurisdictione laborare soleant, movere potest citatum, ne suis commodis desit, atque sententiam in contumaciam latam provocet.

** Hanc viam eligere debemus, quando stylus Curia scriptam controversiæ disceptationem non tolerat. Sigillatim in Saxonia Elect. forum in scriptis tum demum declinare licet, quando vel incompetencia est notoria, vel minimum in contenti probari potest. ORDIN. PROC. REC. Tit. II.

C

§. 1.

SGHAYMBVRG PRINC. PRAX. IVR. IVD.

§. 1. Protestatione vero, quam Practici ita effari solent: *Man erscheine, jedoch nur in honorem judicis, desuper protestando*, vel ideo opus est, quia, qui scienter iudicium accipit coram incompetente iudice, omiſſa fori præſcriptione, jurisdictionem tacite prorogare videtur *L. 1. § 4. C. de jurisdict.*

*** Cæterum id ſingulare eſt, quod ipſe iudex citans ſuper competentia cognoscere poſſit vi *L. 5. de judic.* utut videatur iudex eſſe in propria cauſa. Nam primo ipſe iudex optime ſcit, quouſque jurisdictionis fundata ſit. Deinde etiam probabile non eſt, fore, ut citra voluntatem Principis jurisdictionem ſibi arroget, quam ſibi vix competere novit, ſic vero pœnam in ſe provocet. Plane alia ratio eſt exceptionis ſuſpecti iudicis, ſuper qua iudici recuſato vel ideo cognitionem concedere non poſſumus, quia nemo facile exiturus eſt, qui ſe accuſet ſuſpectum.

XII.

Iudex porro in decidenda cauſa ita verſari debet, ut & æquitatis rationem habeat, eamque juri ſtricto, ubi id ſalvis legibus fieri poteſt, præferat, etiamſi partes illum eo nomine haut imploraverint. * Dum vero iudex id facit, officium, ut dicunt, nobile exercet.

* Aliter quidem Practici, qui omnes paginas exhibitorum imploratione Nobilis Iudicis officii pro adminiſtranda juſtitia exornant, imo, ut nuper obſervavi, aliquando per viſcera juſtitiae iudicem obteſtantur, eumque ſolennis hujus clauſulae tribuunt effectum, ut jam vel invitus iudex æquus rerum cenſor exiſtat; Sed fallunt & falluntur. Hanc enim opinionem & ipſam implorationem,
in

in erroneis niti principiis, docuit BÖHMER in *Jur. Eccles. Prot. ad tit. de offic. judic.* Certe, sublato inter Prætorem & judicem pedaneum discrimine, hoc semper officio judicis inest, ut omiſſa ſuppleat, æquitati inſerviat, & errantes in rectam viam deducat; juſtaque omnino de gravamine illato oritur conquerendi cauſa, quando ea in re officio deest, modo partes cauſam ita inſtruxerint, ut officio ſuo locum dare poſſit judex.

XIII.

Habent nonnunquam judices Aſſeſſores ſuos, quos vel in conſilium adhibent, ubi de cauſa controverſa ſolliciti ſunt, vel quibus minimum præſentibus actus judiciales expediunt. Prius contingit eo in caſu, quando Princeps integra Collegia juſtitiae ordinat, cum quibus, tanquam uno corpore, jurisdictionem communicat. Et facile conſtat, eos non nudos conſiliarios, ceu olim apud Romanos eſſe, ſed cum judice ſimul juſtitiam adminiſtrare, ſic vero judicem, iis abſentibus, hos, judice abſente, juſ dicere poſſe. Poſterius evenit in judiciis inferioribus, quibus alias unus tantum judex præeſt, certis tamen in caſibus neceſſitate adſtrictus, ut aſſeſſores adhibeat, quo negotio major fides concilietur. *

* Hi igitur aſſeſſores, utut partem de jurisdictione non ferant, nec officium judicis inſtruant, triplici tamen in caſu ad formam judicii requiruntur, nec

salvo negotio abesse possunt, 1) quando iudex simul actuarii partes suscipit & gerit, quod in iustitiariis nobilium fieri manifestum est. Ne igitur ex unius hominis arbitrio & fide salus subditorum pendeat, assessores adhibeat, necesse est. *BERGER Oec. Jur. p. 341.* 2) quando leges sigillatim actum voluntariæ jurisdictionis, absque præsentia assessorum expeditum, valere nolunt. Sic testamenta judicialia, domi confecta, de jure minimum Saxónico duas personas judiciales præsentem requirunt. 3) quando in causa criminali actus majoris momenti, qui ad substantialia processus criminalis, vel ad convincendum reum, pertinet, expediendus est, v. c. litis contestatio, examen testium, confrontatio, tortura &c. vid. *CONSTIT. CRIMIN. Art. 1. BEYER ad C. C. C. Art. 181. LVDOVICI ad Art. 189. diff. Constit.*

XIV.

Juvat vero causæ cognitionem & decisionem consignatio ejus, quod judici a partibus proponitur, & Actorum judicialium diligens cura. Quo nomine persona judicialis constituitur, a persona iudicis omnino diversa, * quæ Actuarius vocatur. Eumque ideo merito dixeris personam judicialem, vel a iudice ipso, vel publica auctoritate, ** eum in finem constitutam, ut omnia illa, quæ in iudicio peraguntur, fideliter consignet atque curam Actorum gerat. ***

* Necessitatem adhibendi actuarium, qui fideliter universa iudicii acta conscribat, loquitur *c. II. X. de*

de probation. cumque ideo, ne unius hominis, erroribus & corruptionibus obnoxii, fidei & arbitrio vitam, existimationem, patrimonium civium committere videamur, a iudice accurate distinguit, hac vero forma neglecta, processui nullitatis vitium obesse, clare disponit. Quamvis autem fieri possit, ut certum quendam actum iudex actuario committat, imo in iustitiariis Nobilium eveniat, ut munere iudicis & actuarii simul fungantur, ipsum tamen non solum utriusque officium semper diversum est, sed etiam, neque priori in casu soli Actuario in causis majoris momenti, absque præsentia personarum judicialium, fides habetur, neque posteriori in casu quicquam valet actus, a solo iustitiario, ut supra diximus, susceptus.

** Solent quidem cumprimis Principes in Præfecturis sibi constitutionem Actuarii vindicare, regulariter tamen eundem effectum habet ejus constitutio, ab ipso iudice vel magistratu peracta, modo rite & legitime sit constitutus, ut fides illi possit haberi. Nihilominus enim personis publicis recte annumerabitur *c. ii. X. de probat. c. ii. de Rescript. in 6to.*

*** Quale sit Actuarii officium, exponit WILDOVGEL *Diff. de offis. Actuarii.* Ipsi argumento de Actuariis ex assè satisfecit Illustr. KEMMERICH. in *Diff. de Proto. Not. Secret. Notar. & Actuar.*

XV.

Ut vero ea, quæ Actuarius consignat, fide digna sint, id generatim requiritur, ut fidem juret. * Sed necessitatem, ut simul Notarius publicus sit, Jus Commune ignorat. **

* Quod vel ideo omitti nequit, quia ab ejus integritate

gritate fides actorum pendet. Et consultum omnino est, fidem cum jurare, antequam munus suscipiat. Nec tamen ideo registraturæ fides denegabitur, si eam juramento corroboret. Dissentit quidem BERGER *Elect. Discept. Forens. p. 39.* quod, quæ ab initio nulla sint, tractu temporis convalidari nequeant. Sed certe, si juramentum postea accedit, registratura, ex ratificatione potius jurata, quam ex lapsu temporis, conualefcit. SVENDENDORFFER *ad Fibig. cap. 2. §. 4.* Et ideo ORDIN. PROCESS. SAX. REC. *Tit. 2. §. 3.* pœnam solum pecuniariam minatur Actuarius injurato, qui registraturas conficit. Cæterum sufficit, ut juret in judicio, præsentibus, quæ illud constituunt, personis judicialibus, SCHILTER. *Diff. de Secretariis*, & hoc solum constitutionem reddit vitiosam, quod privatim facta sit, WERNHER *P. 4. obs. 203.* In Saxonia vero, quod ad Actuarios in Præfecturis, & Justitiarios attinet, illi in præsentia subditorum, eum in finem convocatorum, jurent, necesse est. ORD. PROC. *Tit. 2. §. fin.* Plane, si a Commissario ad certam litem adhibeatur Actuarius, eum jurare debere iis præsentibus, quorum interest, vix dubitare poterit quisquam. Vid. KRAVSII *Tract. Synopt. Proc. in Prolegom. §. 43.*

** Nec jus Saxonicum hanc necessitatem urget, nisi in causa criminali registraturas conficiat, DECIS. ELECT. 38. imo Actuarium militarem, quoad omnes causas habilem judicat, utut Notarius non sit. Cæterum usu invaluit, ut etiam Jure Communi in causis criminalibus Notarius adhibeatur, si Actuarius hæc qualitas desit, quem tamen, ut ipsius gestis fidem habere possimus, peculiari juramento eo nomine obstringendum esse, recte monet WERNHER. *P. 5. Obs. 168.*

XVI.

Rite vero constitutus & debitis qualitatibus præditus * omnia, quæ in iudicio proponuntur, ** in ipso iudicii loco, ea, qua supra diximus, ratione, *** expedire & consignare debet, nisi lex forsan vel observantia expeditionem privatam concedat. ****

* Non enim ad Actuarii officium admittendum esse, nisi qui scientia legali & practica imbutus est, atque directionem processuum aliorumque actuum judicialium probe didicit, res ipsa docet, & ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 2. §. 1. omnino disponit.

** Modo tamen in genere sit constitutus, nec ad certas solum causas, fide interposita, datus sit. Hoc enim in casu, quæ officio ejus non insunt, nihilominus gesta, fide desitui, patet.

*** Quibus addi possunt, quæ de requisitis registrarum tradit LEYSER. Spec. 71. med. 10. HERTEL. Diff. de jure registrarum. BERGER. Oec. Jur. Lib. 4. Tit. 6. not. 9.

**** Generatim quidem actus contentiosæ jurisdictionis extra locum iudicii citra vitium nullitatis expedire non potest, nisi quatenus peculiari lege reperiantur excepti, quod factum in ORD. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 7. §. 4. actus vero voluntariæ jurisdictionis ad locum iudicii præcise non sunt adstricti, nisi cum causæ cognitione sint conjuncti, quippe qui ad contentiosos proxime accedunt, L. 1. §. 2. de offic. cons. L. 4. de offic. Prætor. L. 10. de jurisdict. LYNCK, in Comment. ad tit. de jurisd. §. 5.

XVII.

Omne demum id, quod consignatum est legitimo modo, plenam fidem habet, atque tamdiu pro vero habetur, donec probetur contrarium. *

* Quod generatim verum est, utut partes registraturæ subscripserint. An etiam, si subscriptio personarum judicialium adsit, quam non ex necessitate quidem, licet actui interesse debeant, sed in rei maiorem fidem adhibere solent iudices & actuarii? Non videtur excludi probatio in contrarium, cum præsumtio pro fide judiciali vincatur a veritate. Juramenti tamen delationem non admittit ORD. PROC. SAX. REC. Tit. 2. §. 6. Sed indicia falsitatis urget, quæ vel suppletorio vel purgatorio juramento locum facere possunt. Nec crederem, alibi id facile concedendum esse partibus, ut fidem judicialem tot personarum publicarum testimonio munitam per juramenti delationem infringere possint.

XVIII.

Absque partibus litigantibus non esse processum, per se patet. Ex illis vero, qui litigant, alter, qui persequitur in iudicio, quod sibi debetur, actor, qui se defendit contra persecutionem actoris, reus vocatur. Cumque ratio processus non patiatur, ut utriusque officium in unam personam cadat, fieri tamen possit, ut in iudiciis communibus uno tempore plures iudicem adeant, necesse omnino est, ut res sorte dirimatur.

XIX.

XIX.

Et reus quidem coram iudice conventus litem vel invitus suscipere debet, nisi actori ultro satisfacere velit, actor vero invitus ad agendum non compellitur, nisi id muneris in se receperit, vel jus aliquod prætensum ad agendum provocatus dimittere nolit. *

* Varias regulæ, quod invitus ad agendum non compellatur, limitationes suppeditat BERGER. *Oec. Jur. Lib. 1. Tit. 7.* MENCKE *Tract. Synopt. Process. Disp. 4. §. 2. sqq.* Quæ vero ex Jure Romano afferuntur exempla ex *L. 8. in fin. de option. legat. L. 2. §. penult. & ult. ad L. Rhod. de jact. L. 13. §. 30. de action. emt. vendit.* hodie vix usum præstant, cum defectus formulæ agendi hodie non operetur defectum juris agendi. Hoc certum est, non posse actoris munus declinare eum, quem officii necessitas ad agendum compellit v. c. tutor, Advocatus fisci. Deinde, quemadmodum leges certis in casibus provocare permittunt ad agendum, quando diffamatio præcessit, ita nec provocatus aliter, quam suo periculo, tacet.

XX.

Permittunt interim leges utrique partium, ut iudici desideria sua & jura, quæ ad cognitionem & decisionem causæ spectant, vel ipsi, vel per tertium, exponere possint. *

* Res hæc arbitrii est regulariter, nec ideo dene-gandus advocatus illi, qui iurium satis peritus est. HILLIGER. *ad Donell. P. 2. Lib. 18. cap. 3. lit. 1.*

imo ad iudicis officium spectat, ne litigantem in-
defensum relinquat *L. 9. §. 5. de offic. Procons.*
Eodem iure utuntur partes in constituendo pro-
curatore. Verum hoc tamen in casu plenius est
arbitrium iudicis, vi cuius, vel procuratorem re-
pelleret, & partium præsentiam præcise exigere,
vel ad constituendum procuratorem cogere potest.
Prius nonnunquam natura negotii expediendi,
quod procuratorem non admittit, postulat, v. c.
processus criminalis contra præsentem, quippe qui
ex carcere respondere debet, processus cambialis,
qui personam ex cambio obligatam tenet, non-
nunquam utilitas litigantium poscit, ut lis citius
finiatur per amicabilem compositionem. Poste-
rius recte urget iudex, ad evitandas ambages &
præsciendos sumtus litium, quibus vel impedi-
mentum litigantis perpetuum aut diu duraturum,
vel absentia ejus a loco iudicii, vel multitudo li-
ris consortium occasionem, dare potest.

XXI.

Exponunt vero partes iudici partim,
quæ factum, partim, quæ jus concernunt.
Illius gratia Procuratorem, hujus causa
Advocatum adhibent. Est enim procu-
rator persona a litigante ideo constituta,
ut hujus personam in lite sustineat, judi-
cemque de expediendis iis, quæ ad litem
inchoandam, continuandam & finiendam
pertinent, tempestive admoneat. Advo-
catus vero est persona, cui pars litigans
expositionem jurium, in causa controver-
sa applicandorum, committit. Utriusque
ita-

itaque officium quam maxime diversum est, & hodie adhuc in plerisque judiciis divisum, alibi vero permittitur, ut utrumque ab una persona expediatur.

XXII.

Sive vero in unam personam cadat officium Procuratoris & Advocati, sive ex observantia fori divisum sit, procurator tamen, qua talis, præcise indiget mandato. * Hoc autem, nisi a lege præsumatur, ** judici in extenso, non in charta (quod dicunt) blanca *** est exhibendum. Semel vero exhibitum non expresse solum, **** sed etiam tacite, hoc minimum in casu revocatur, quando principalis ipse comparet in iudicio, & proprio nomine actus judiciales expedit absque mandatario. *****

* Anne vero tacitum mandatum sufficit? Affirmat *c. 12. X. de procurat.* Illudque ipsum eo in casu datum esse colligit, quando principalis non solus, sed comite stipatus, in iudicio comparet, huncque, quod ipse expedire debebat, negotium, sciens peragere patitur. Verum in hoc mandato id singulare est, quod ad terminum illum & actum unicum in eo expediendum sit restringendum, non vero ad reliquos terminos & totum processum extendendum, sic vero iudex nulliter procedat, qui postea eum procuratorem, absente principali, mandato expresse non instructum admittit. Vid. LEYSER *Spec. 53. med. ii. sq.*

** Man-

** Mandatum regulariter non præsumitur, sed in iudicio producendum est *L. 8 §. 1. de procurat.* Præsumit vero ipsa lex in quibusdam personis, qui pro litigante, a quo mandatum nondum datum est, comparent, eas negotia principalis utiliter gesturas, nec ideo principalem dissensurum esse, quod ejus personam interim sustineant. Id fit, quando vel inter principalem & eum, qui illius nomine comparet, peculiaris affectio præsumi potest; quo nomine admittuntur, pater pro filio, filius pro patre, frater pro fratre *L. 40. §. fin. de procur.* socer pro genero, gener pro socero, alique affines ad secundum usque gradum durante affinitate *L. 35. D. Eod.* in Saxonia vero, privignus solum & vitricus, socer & gener, *ORDIN. PROC. VET. & RECOGN. Tit. 7. §. 2. & 3.* maritus pro uxore: vel quando commodum & damnum ex lite ille ipse habet, qui pro alio comparet, uti consors litis *L. fin. C. de consort. lit. MEY. P. 3. Decis. 99.* ille, contra quem regressus ob infelicem litis exitum locum habet. Eum vero, qui documenta ad causam pertinentia profert, neque semper repelli posse, ex *c. 34. X. de offic. & potest. judic. deleg.* discimus, neque semper secure admitti posse, ex natura rei convincimur. Quare admitamus eum, sed præstita cautione, quod in progressu litis speciale & legale mandatum exhibere, vel alia ratione se ad causam legitimare velit. Vid. *ORDIN. CAMER. P. I. Tit. 21. §. 2.*

*** Ex hac enim, cum præter subscriptionem nominis quid amplius non contineat, quem in finem data sit, non apparet. Integrum igitur mandatum illi inscribatur, necesse est. *CARPZOV. P. I. Const. 1. def. 28. STRYCK Introd. ad Praxin Fœrens. cap. 10. §. 10.* Quodsi vero simul inscriptum sit chartæ, quod semper abusus evitandi causa opti-

mo

mo consilio fit, datam esse eam mandati ergo, facilius, puto, admitti posse procuratorem, modo interim de rato caveat, nisi leges præcise repelli jubeant eum, qui charta blanca solum instructus est. Add. ENGELBRECHTI & SCHRÖDERI *Dissert. de charta blanca.*

**** Nisi facultatem revocandi lex restringat, quod in Saxonia Electorali factum videmus, siquidem secund. ORD. PROC. RECOGN. Tit. 7. §. 4. judex prius de causa revocationis cognoscere debet, prudenti admodum consilio, ne vel ex intempestiva renunciatione & revocatione alteri damnum oriatur.

**** Ita habet Jus Canonicum in c. 8. de Procur. in 6to in Praxi approbato, BERGER *Elect. Disc. Forens. p. 242.* moribus tamen nostris haut conveniente, GRIBNER. *Princip. Proc. Judic. Lib. 1. cap. 2. Sect. 3. §. 9.* & ideo in Saxonia per ORDIN. PROC. RECOGN. Tit. 7. §. 5. abrogato. Extra Saxoniā consultum est, ut protestatione interposita, conservemus mandatum, qua tamen opus non est, quando principalis cum mandatario comparet.

XXIII.

Est vero mandatum ita conficiendum, ut inde appareat, quis & cui, & contra quem dederit, ut judex in eo nominetur & causa, ut, quid procurator expedire possit, ex eo constet, ut denique subscriptum & subsignatum * sit, quæ omnia, ut ex theoria nota, non moramur.

* Multas, in locis, ubi subsignatio ad formam mandati pertinet, easque nullam omnino utilitatem habentes, in eadem ipsa peragenda requirunt solennitates, & mox proprium sigillum requirunt,
mox

mox sigillum, quod nomen signantis artificialiter per literarum ductus obscuratum exhibet, rejiciunt; mox, si plane desit sigillum, adjectionem verborum: *in Ermangelung meines Pertschafftes*, necessario desiderant. Quod movit legislatorem Saxonem, ut necessitatem signandi plane remitteret in ORD. PROC. RECOGN. Tit. 7. §. 1. Ceterum subscriptionem quilibet propria manu peragat, necesse est. Quare literarum imperiti prudenti consilio mandatum potius ad Acta scribi curant, quam mandatum extrajudiciale disceptationibus exponunt.

XXIV.

Clausula heredum* & clausula, quæ facultatem substituendi continet, ** jure Communi in mandato est necessaria. Clausula hypothecationis bonorum, ut & protestatio de mandato tacite non revocando per comparitionem personalem Jure Communi est utilis. *** Clausula rati, grati, indemnitatis omni jure est superflua. **** Clausulæ cum libera præter meritum peculiarem usum adscribunt. *****

* Eam omitti novult *Recess. Imper. de anno 1654.*

§. 99. quo litis reassumptio solennis eo melius evitari possit. Non autem obligat heredem, ut in voluntate mandantis acquiescat, sed præcaver solum, ne super litis reassumptione inutilis oriatur disceptatio. Sed cum Elector Saxo, ut suo loco videbimus, omnem reassumendæ litis solennitatem sustulerit, nec clausulæ heredum peculiarem effe-

ctura

ctum tribuere voluit. ORD. PROC. SAX. REC.
Tit. 7. §. 1.

** Hoc negabunt illi, qui ex Jure Romano didicerunt, procuratori, sigillatim post litis Contestationem, facultatem substituendi esse concessam. Verum hæc ipsa facultas est ex dominio litis, quod nostris moribus non convenit. Vid. BÖHMER. *Diss. de dominio litis & in Jur. Eccl. Protestant. tit. de procurator. §. 41. sqq.* Mandati natura, in se spectata, quia personæ industriam eligimus, non tolerat substitutionem absque consensu principalis. Saxones tamen juxta ORDIN. PROC. RECOGN. *Tit. 7. §. 2.* eam facultatem inesse putant clausulæ generali, qua mandans mandatario ea, quæ specialis mandati sunt, committit.

*** Posterior præcavet, ne dispositio Juris Canonici supra memorata mandato ratione futuri obsit. Prior jus hypothecæ conventionalis tribuit mandatario ratione indemnitis, si modo lex provincialis pignori conventionali effectum tribuat.

**** Hæc omnia enim jam insunt mandato, cum mandans non obligatus solum sit, ut rati habeat gesta mandatarii, sed etiam eundem per actionem contrariam indemnem præstare debeat.

***** Eum hujus clausulæ effectum prædicant, ut vi ejus secundum *cap. 5. de procurat. in 6to.* procurator omnia ea facere possit, quæ ipse dominus, si præsens fuisset, facere, & velle facere præsumi potuisset. Indeque nec dubitant, quin actus speciales peragendi facultatem ipsi tribuant, utut nominatim mandato haut contineantur. ZIEGLER. *Introduc. ad Prax. cap. 5. §. 33.* Verum hoc facile concesserim, plus procuratorem posse, hac clausula instructum, quam eum, cui restricta solum potestas concessa est. Actus autem speciales adhuc videntur excepti, quia ob præjudicium illis coha-

cohzrens præsumi nequit, eos principalem voluisse expedire. Vid. SYENDENDÖRFFER *ad Fibig. cap. 2. §. 6.* WERNHER. *P. 1. Obs. 216.* Et, si demum hoc daremus, vi istius clausulæ mandatum posse extendi ad actus non nominatos, qui cum nominatis habent connexitatem, non tamen inferre licebit ab actu quodam concessio ad alium, qui affinitatem cum illo non habet. BERGER. *P. 2. Resp. 119.* Verbo: tutissimum est, istius capituli auctoritate non uti.

XXV.

Loci deinde & temporis, sive anni, mensis & diei, mentio pro forma quidem non est præscripta. * Satius tamen est, ut & temporis in extendendo mandato rationem habeamus, quo omnem in concursu mandatorum de prioritatem controversiam facilius evitemus.

* Inde, ut ut temporis mentio non sit injecta, mandatum tamen sustineri posse, variis præjudiciis firmat MENCKE *Tract. Synopt. Proc. Disp. 5. §. 6. circa fin.*

XXVI.

Quod causam speciatim attinet, consultum est, ut omnes actus majoris momenti, qui speciale mandatum exigunt, * nominatim exprimamus, quia ne quidem clausulæ cum libera insunt. **

* Tales in genere omnes eos esse, qui ingens aliquod præjudicium continent, omnes uno ore fatentur. Sed dum in species eunt, mox, alios, videbis, in ea causa esse, ut speciale mandatum desiderant,

derent, ubi nullum plane periculum aderat; alios tam liberales deprehendes, ut & in actibus magni præjudicii generale mandatum admittant. Quod argumentum ex instituto prosequitur GRIEBNER. *Diff. de mandato speciali*. Quare tutius est, omnes enumerare, etiam eos, qui nullum præjudicium habent admixtum, quam quosdam omittere, qui dubiæ interpretationis sunt. Qua occasione negare non possum, placere omnino institutum quorundam iudiciorum, quæ formulas mandati typis expressas asservant, ut & imperitiæ alterius, & fraudibus alterius obviam eant. Confer. interim LYNCKER. *de formis procuratoriis*, BÖHMER. *Jur. Eccles. Prot. Lib. 1. Tit. 38*.

•• Paulo aliter Saxones. His enim ORDIN. PROC. RECOGN. *Tit. 7. §. 2.* permittit, ut, postquam in mandato quosdam expresserunt actus specialis mandati, clausulam addant: *dass der Gevollmæchtigte alle Actus, die ein special Mandat erfordern, und der Principal selbst verrichten kante oder mæchte, expediren. solle*, eo effectus, ut jam reliqui etiam actus omnes tacite expressi habeantur, si discesseris a facultate transigendi super causa principali, liti & causæ renunciandi, juramenti præstationem remittendi, juramenta pro præstitis, documenta pro editis & recognitis, copias pro originalibus agnoscendi, pecuniam, præter expensas, cum effectus liberationis accipiendi. In terris Gothanis & Altenburgicis hoc singulare est, quod mandato facultas accipiendi citationes præcise inesse debeat, nec, qui ea instructus non est, satis legitimatus videatur.

XXVII.

Ulterius adhuc, si quis plures procuratores,

D

tores, quod facere potest, constituat, sollicitate caveat, ne omitrat clausulam: *samt und sonders*, ad eum effectum, ut & unus absque altero actus expedire possit. *

* Maximopere interest, quibus verbis utatur mandans, qui plures procuratores simul constituit. Si quis ita constituit, ut alter causam suscipiat, alter, hoc absente vel impedito, eam curet, facile patet, alterum tanquam substitutum generalem esse considerandum. Sed si mandatum exhibeat pluribus, eo fine, ut omnes principaliter rem pertractent, eos vel conjunctim nominat, *zugleich*, vel conjunctim & separatim, *samt und sonders*. Hoc in casu perinde est, siue omnes simul, siue unus, aut alter, reliquis nolentibus vel invitis, negotium conficiat. Priori in casu vel clausulam addidit in solidum, vel eam neglexit. Si hoc, alter sine altero non admittitur *cap. 6. de Procurat. in 6to.* Sin illud, singuli quidem admittuntur, potior tamen est ratio occupantis *L. 32. D. de Procurat.* Utrumque ambages, rixas, & protelationes litis non potest non producere. Sic vero apparet, optime sibi prospicere, qui plures conjunctim & separatim constituunt. Vid. BERGER. *Oec. Jur. Lib. 4. tit. 9. ib. 3. add. EVND. in Supplem. ad El. Dist. For. Tom. II. p. 272. MENCKEN. Disp. 5. Tit. 7. §. 8.* Verum hic denuo ORD. PROC. SAXON. *Tit. 7. §. 3.* omnem cavillandi occasionem præscindit, quando, pluribus procuratoribus simul constitutis, quacunque ratione id factum sit, rem ita tamen interpretari jubet, ut semper singuli actum conficere possint.

XXVIII.

Procurator Universitatis peculiari nomine

mine Syndicus vocatur, * re ipsa tamen ab aliis procuratoribus non differt, ** adeoque etiam mandato, quod instrumentum Syndicatus vocari consuevit, debet esse instructus.

* Cave tamen cum hoc Syndico, ad certas causas, in iudicio universitatis nomine expediendas, constituto, confundas eum Syndicum, qui Collegiorum & universitatum jura perpetui defensoris instar curat, inter membra magistratus refertur, & in publica dignitate vivit. Hic enim officium publicum tenet, peculiari mandato non indiget, nec, ut alius mandatarius, per contrariam voluntatem constituentis statim officium amittit. STRYCK. *Uf. Mod. Dig. tit. quod cujusque univers. nomin.*

** Sic etiam, pluribus Syndicis constitutis, idem juris est, quod in pluribus procuratoribus simul datis, ceu contra ZIEGLER. *ad Lancell. Lib. 3. Tit. 3. §. 7.* evicit BÖHMER. *Jur. Eccl. Protest. tit. de Syndic. §. 4.* Cæterum sequentes tamen non sunt vilipendendæ differentiæ 1) quod voluntarie regulariter procurator constituatur, Syndicus e contrario, urgente adversario, invita universitate *L. 1. sqq. D. quod cujusque univers. nomin. L. 5. §. 7. Judic. solo.* BRUNNEM. *ad d. L. 2. quod cujusque Eccl.* 2) quod morte constituentium Syndici officium non expiret, quia universitas non moritur, *L. 76. de judic.*

XXIX.

Ad quod conficiendum necessario omnia universitatis membra sunt vocanda, * postea vero duæ minimum tertiæ adesse debent, qui secundum majora Syndicum

eligant. ** Utrum judiciali auctoritate, an extra iudicium actum hunc expediat universitas, perinde quidem est; crederem tamen, satius esse, ut Notarius minimum publicus adhibeatur, qui actum dirigat, & instrumentum desuper conficiat. ***

* Facile enim pater, constitutionem Syndici rem esse singulorum, & cum præiudicio conjunctam. Quare ipsa convocatio ita peragenda est, ut ne pupilli quidem, minores & viduæ nesciant, quid rerum agatur. Et sic ipsa electio, ad quam vel unum membrum non est vocatum, irrita fit *c. 35. dist. 63. c. 28. pr. X. de election.* Caterum convocationem vel ipsum universitatis membrum, vel adversarius in dubium vocat. Ibi universitas convocationem rite factam, hic adversarius, eam vicio laborare, probare debet. LEYSER *Spec. 54. med. 5. sq.* LAVTERBACH. *Diff. de Syndicis §. 77.*

** *L. 3. D. quod cuiusqu. univers. L. 19. ad municip.* Quo autem electio efficaciam habeat, certe, ut qui ipsi consentire non possunt valide, tutores, curatoresque adhibeant, necesse est, Syndicus vero ipse cum instrumento Syndicatus tutoria & curatoria ad sui legitimationem exhibere debet. CARPZOV. *P. 1. Const. 13. def. 8.* BERGER. *Oec. Jur. p. 977.* MENCKEN. *Disp. 5. Tit. 7. §. 4.*

*** Certe dici nequit, quantas tale mandatum ab universitate extrajudicialiter confectum pariat lites, ratione convocationis, præsentia, subscriptionis, subsignationis. Quamvis enim sufficiat præsentia, qui adfuerunt, subscripsisse mandato, de quo argumento vid. CARPZOV. *P. 3. Decis. 205. Lib. 3. Resp. 9.* MENCKEN. *loc. cit.* dubium tamen manet, an convocati omnes, an duæ tertriæ adfuerint,

an

an propria manu subscripserint. Quas lites facile evitabit universitas, si vel judici convocationem relinquat, & actum electionis actis judicialibus inscribi curet, vel Notarium requirat, qui presentibus testibus rem omnem Protocollo inferat. Dum vero iudex & Notarius instrumentum & testimonium de constitutione Syndici conficit, exinde constare euret de convocatione, & nomina tam presentium, quam absentium exprimat, quo omne de presentia duarum tertiarum dubium tollatur. Add. ORD. PROC. SAX. REC. Tit. 7. §. 6. Cæterum, si iudex aut Notarius cum testibus ejusmodi instrumento, appposito sigillo, subscripserit, singulorum subscriptione non amplius est opus.

XXX.

Clausulam *der Nachkommen* in tali instrumento omittam ipsam electionem non vitare, per se patet. * Nec alienus sum ab eorum opinione, qui renunciationem beneficiorum excussionis & divisionis superfluum judicant. **

* Non enim mori universitatem diximus, & ipsa universitas in uno etiam membro conservatur L. 7. §. 2. *quod cujusque univ. nomin.* Sic vero semper manet eadem universitas, utut successu temporis singula membra moriantur, aliis in eorum locum surrogatis. Dissentit RIVINVS Tit. 17. *Enunc. 31.* & CARPZOV. P. 1. *Const. 13. def. 10.* Sed iis satisfecit LEYSER *Spec. 54. med. 13.* Nec requirit clausulam *der Nachkommen* ORD. PROC. SAX. REC. Tit. 7. §. 6.

** Id facit WERNHERVS *Enunc. 1. & 2.* idque ipsum, quod res est, rationibus sat gravibus evincit. Consentit ORD. PROC. SAXON. RECOGN. *cit. loc.*

XXXI.

Sicuti Procurator personam suam legitimat mandato, ita dubium non est, quin Advocatus scientia juris debeat esse instructus. * In ipsa autem expositione iurium ita versari debet, ut rem respiciat, & a convitiis abstineat. Cæterum plus loco honorarii non exigat, quam æquum & iustum est. ***

* Nolo, quas alii longa serie enumerare solent, Advocati virtutes repetere. Hoc certum est, prudentia eum debere esse instructum & peritia, sic vero scientiam, applicationem & notitiam styli Curia habere. *L. 4. C. de sentent. & interloc. HVBBER. tit. de postuland. §. 14.* Ut vero de eadem ipsa constet iudici, plerisque in locis receptum est, ut eruditionis proferat testimonia, & examen publicum sustineat. Quod, quomodo fiat in Saxonia exposui in *der Einl. zum Sachs. Rechte P. 4. Ex. 3. cap. 1. §. 30.*

** Res eo redit, ut jura partium sincero animo, atque ita, ut conscientia rationem habeat, fideliter, præterea modeste, & candide exponat, & ipsius causæ rationem habeat. Et optandum omnino esset, ut omnes advocati, quorum officium, si recte exercetur, insignem Reipublicæ utilitatem affert, *L. 14. C. de advocat. de judic.* a fraudibus, calumniis & convitiis abstinerent, omnique momento volverent animo aurea verba *L. 6. §. 1. C. de postul.* Sed in consuetudinem fere abiit, ut maledictionibus magis & injuriis, quam causæ, studeant Advocati. Quo nomine magistratus & honestorum virorum indignationem recte merentur. Imo & a magistratu,

stratu, qui causam pertractat, utut ratione domicili illi non subsint, merito puniuntur, *L. un. pr. § quis ius dic. non obtemper. c. 1. de pæn. in 6to.* Add. LEYSER. *Spec. 6. §qq.* nec, si injuriam verba loquuntur, opus est, ut Advocatus prius de iisdem respondeat, WERNHER *P. 7. Obs. 207.* Caterum ad clientis defensionem, & si litium utilitas id poscit, convitiari licet, modo tamen Advocatus vera objiciat judici vel adversario, & ea solum, quæ causam ipsam ingrediuntur, tractet, verbisque in factum temperatis utatur. Confer. LEYSER *Spec. 547. de convitiis Advocat. per tot.*

*** Interest autem, an honorarium conventionem determinatum sit, nec ne. Hoc in casu, si lex ipsa certum honorario modum non præscripserit, iudex id ipsum ex officio æstimat. Ibi debetur, quod promissum est, quatenus lex ejusmodi conventiones non prohibet.

LIBER PRIMVS

DE

PROCESSV ORDINARIO

SECT. I.

DE SVBSTANTIALIBVS PROCESSVS

MEMBR. I.

DE HS, QUÆ FIVNT ANTE TERMINVM

CAPVT I.

DE LIBELLO.

§. I.

IN omni processu id primum est, ut controversia inter partes ventilanda cum circumstantiis * necessariis legi-

timo modo judici innotescat, idque fit ope libelli. **

* Tritissimum est illud axioma juris: Minimam circumstantiam variare adplicationem juris. Cumque libellum judici vel eum in finem offerat actor, ut secundum leges de facto judicet, certe dissimulare non poterit, quicquam, quod factum controversum respicit, quodque ad decisionem litis aliquid conferre potest. Nec tamen plura immisceat, quam quæ probare potest, ne probatione deficiente vel in iustissima causa succumbat. Igitur Advocatus sollicitus sit, 1) ut in facto, quod judici exponendum est, sese sufficienter informet, 2) ut clientem de dicenda veritate admoneat, eumque in recensendis circumstantiis parcum, ubicunque id opus videtur, interpellet, 3) ut ex circumstantiis libello ea inferat, quæ ad decisionem causæ necessario pertinent, vel eam faciliorem reddunt, inutilia vero & superflua posthabeat, 4) ut certior fiat, an probatio circumstantiarum clienti superpetat, 5) ut ex probanti mediis id ipsum elingat, quod pro re nata optimum est, 6) ut denique dispiciat, quo genere actionis, si plura forsan remedia elective concurrant, experiendum sit, & quanam procedendi modus majorem utilitatem spondeat. Nam certe, a libello fere secundus & adversus totius controversiæ exitus dependet; & vel ideo circumspecte in eo perficiendo agere debet Advocatus, ne salutem clientis periculo, ipse exponat.

** Utrum in scriptis libellus judici offeratur, an quis oretenus factum controversum illi exponat, nihil quidem in effectum interesse videtur. Verum enim vero vel ipsa libelli vox indicat, cum in scriptis judici esse offerendum. Quare, nisi lex
vel

vel consuetudo sigillatim permittat, ut oretenus iudicis imploremus auxilium, factum controversum in scripturam est redigendum, & iudici exhibendum. Verbo: in processu ordinario scriptus requiritur libellus, in causis summariis iudicem de administranda iustitia implorare, atque, ut desiderium nostrum ad Acta scribi curet, rogare sufficit. Paulo aliter tamen Elector Saxo disponit, quippe qui in ORD. PROC. RECOGN. Tit. 5. §. 1. his subtilitatibus tantam vix tribuit efficaciam, quin iudex nihilominus libellum sine scriptura recipere, & controversiam Actis per modum registraturæ inferere possit.

II.

Est autem libellus succincta & legalis facti cujusdam controversi ab actore peracta narratio, addito congruo ex natura actionis, sive remedii, quod leges contra reum intuitu facti controversi concedunt, desumpto petito speciali. * Ut simul iudicem de modo procedendi, quem eligere volumus, in libello ipso certiore reddamus, necesse haut est, sed eo nomine peculiaris etiam eidem offerri potest suppletio. **

* Quod ita concipiendum, ut inde intentio actoris appareat, atque iudici innotescat, quid a reo sibi præstari velit. Quo nomine libellus ab imploratione iudicis, qua in processu summario utimur, se cum primis distinguit, siquidem in ista imploratione sufficit, iudicem in genere rogare, ut iustitiam administret. Differt etiam in eo a libello criminali, in quo, cum iudicis sit, poenam statuere,

quam, causa cognita, delinquentem promeruisse deprehendit, in genere rogamus, ut poenam reo dicat. Cæterum, ut infra videlicet, processus ordinarius tale petitum præcise non exigit, ex quo appareat, quid quale & quantum actor petat, sed ipsum petitum secundum naturam actionis institutæ variat.

** Est supplicatio schedula peculiaris, a libello omnino diversa, quam cum libello judici exhibemus, & in qua eum rogamus, ut terminum præfigat, reumque, communicato simul libello, ad expediendum actum, quem natura processus instituti postulat, citet. Eamque, velitne actor libello inferere, an separatim offerre, ejus arbitrio relinquitur. Prius, si sit, actor ipsum libellum instar supplicationis componit, judicem honorifice alloquitur, factum proponit, deinde citationem reique responsionem urget, postremo, quid sibi præstari velit a reo, addit, judicemque, ut reum ad petita condemnet, rogat, adjecta submissione. Posteriori autem in casu judicem in supplicatione alloquitur, & ad libellum se refert, hunc vero ipsum, postquam rubricam ei præmisit, quæ nomen actoris, & rei, ut & ipsum objectum litis continet, in tertia persona ubique concipit, absque ulteriori compellatione judicis, v. c. *Klager sagt zu Anbringung seiner Klage, wasmassen Beklagter &c.*

III.

Triplici itaque capite absolvitur libellus, facto, jure agendi, & conclusionem. ***** Sigillatim in facti narratione requiritur, **1)** ut fiat ordine, per articulos non interrupto, **** 2)** ut nomen judicis, actoris & rei contineat, ***** 3)** ut ipsum negotium

con-

controversum cum omnibus circumstantiis necessariis proponat, 4) ut litis objectum accurate definiat, **** 5) ut causam agendi contineat. *****

* Solent ideo libellum comparare syllogismo. Jus enim est instar majoris propositionis, factum minorem continet, petitem conclusionem sistit. Hoc certum est, quemlibet libellum debere esse concludentem & tali causa petendi munitum, ut petitem inde sponte sua profluat. Regulariter tamen libellum in forma Enthymematis concipere, & jus, si notorium est, omittere solent Advocati, ceu mox videbimus.

** Hoc vult *Recess. Imper. de anno 1654. §. 34. & 64.* eo effectu, ut & judex ejusmodi libellum ex officio rejicere debeat. *СТРЕК. de reješt. ab ašt. c. 2. n. 53.* Rationem prohibitionis hanc reddit *BERLICH. P. 2. Concl. 12.* ne partes tempus inutili disceptatione de admissibilitate articulorum terant, prius, quam judicium in ipsa causa principali suscipiant. Interim omnino permittitur, ut actor, si plures circumstantias libellus contineat, easdem melioris ordinis & perspicuitatis gratia numeris ab invicem distinguere, eoque ipso claram & perspicuam rei responsionem provocare possit. Quod autem articulatus libellus in accusatorio processu admitti soleat, id omnino singulare est, nec tamen ratione caret. Vid. *CARPZOV. Pr. Crim. P. 3. qu. 113. n. 22. & in Proc. tit. 6. cap. 1. n. 56.*

*** Judicis mentio vel ideo facienda est, ut & ipse & pars adversa cognoscat, utrum competens sit, nec ne. Actor, quisnam sit, rei maximopere scire interest, quo & de exceptionibus contra personam actoris dirigendis, & de firmitate judici promoven-

movenda cogitare possit. In reo denique denominando actor, quoad fieri potest, omnem evitare studeat æquivocationem, ne vel innocenti iusta querendi oriatur occasio, vel nocenti, subterfugiis & cavillationibus iudicium efficiendi elusorium, enascatur materies.

**** Quemadmodum in genere actoris est, ut perspicue omnia proponat, & omnem obscuritatem, etiam scripturæ & lectionis, evitet, siquidem vel hanc ob causam iudex rejicere possit libellum ZAVNSCHLIFFER *de offic. judic. suppletor. P. 2. Concl. 17. §. 1.* ita sigillatim ipsa rei natura exigit, ut omnem de objecto litis incertitudinem removeat ipse, eamque ob rem notas & indicia ejus generis suppeditet, quæ ab aliis id ipsum distinguunt, ne vel in executione nova oriatur lis. Conf. *L. 6. D. de Rei vindic.*

***** Causa agendi in genere desumitur ex jure, vi cujus contra reum experiri licet, vel ex quo actio ipsa nascitur. Illam, cum jus ipsum vel in personam, vel in rem conceptum sit, & diversos omnino effectus producat, actor filere nequit. Et in actionibus personalibus ipsum genus conventionis, ex qua alter nobis est obligatus, exprimamus, necesse est, nec in eo solo, quod nobis sit obligatus, acquiescere possumus. *L. 14. §. 2. D. de except. rei judic. L. 159. D. de regul. jur. c. fin. X. de libell. oblat.* Verum, ne in actionibus quoque realibus in allegatione speciei juris in re subsistamus, sed præterea titulum exprimamus, ex quo v. c. dominium acquisivimus, maximam habebit utilitatem. Utut enim tum forsan deficiamus in probatione, & iudex reum absolvat, via tamen ad aliam actionem, ob idem objectum ex alio a priori diverso titulo instruendam, haut erit præclusa *L. 11. §. 2. D. de except. rei judic.* Quod sæcus, si generatim alle-

allegavimus jus in re, cum reo tum absoluto, actori ex nova causa agenti non possit non exceptio rei judicatae ob stare. Add. BERGER. *Oec. Jur. Lib. 4. tit. 15. th. 2. not. 2.*

IV.

Jus vero ipsum, ex quo causa agendi five medium concludendi descendit, quodque decisioni litis inservit, ut simul exponamus judici, vix est necesse, modo rite promulgatum sit. Quapropter jus, quod singulare est, & a jure communi exceptio nem parit, vel ideo, quia ejus existentia nunquam præsumitur, non allegandum solum, sed & omnino probandum est. *

* Vetus est regula: Curia novit jura. Indeque oleum & operam perdit, qui inutilibus deductionibus, & nimis allegationibus studet, in re per se clara, quod & prohibet *Rec. Imper. de ann. 1654. §. 96.* Imo, ne opus quidem est, ut de observantia juris multa dispuemus, cum & observantia legis præsumi soleat. WERNHER *P. 1. Obs. 316. P. 7. Obs. 250.* Verum hæc de lege rite promulgata, quæ exceptionem ignorantiae excludit, intelligenda esse, res ipsa docet. Non igitur est dubium, quin, qui jus singulare allegat, cum subditis legitimo modo non communicatum, & in eo intentionem fundat, quæstioni præjudiciali de ejus existentia satisfacere debeat, quia ipsa existentia facti est. Sic non præsumitur existentia consuetudinis juris statutarii, privilegii &c. Add. *cap. 1. de Constit. in 6to.*

V.

V.

Dubia intentioni actoris contraria Libello inferere, eaque tanquam per anticipationem elidere, nullam habebit utilitatem, imo actori plus detrimenti afferet.* In hoc uno casu utilitatem inde provenire posse credo, quando injusta primo intuitu apparet actio, metuatque actor, ne iudex eam ex officio rejiciat.**

* Præterea enim, quod eo in casu vix evitemus confusionem *L. ult. §. 1. C. de appell. c. 15. X. de judic. c. 8. X. de exception.* facile evenire potest, ut reus jam utatur exceptionibus contra actorem, de quibus ne antea quidem cogitaverat. Deinde ipse actor se privat favore, quem habet replica, siquidem eadem ob regulam, quod actor replicando fiat reus, jure exceptionum censetur, quod fieri nequit, si libello inferitur, cujus tum pars sit, jure libelli æstimanda. Servet igitur actor ordinem processus, exhibeat libellum, expectet defensionem rei, hanc vero per replicam elidere studeat. Add. *BERGER all. loc. not. 3.*

** Sic v. c. iudex exceptionem præscriptionis ex officio respicere & actorem repellere potest. Ne autem hoc faciat, utatur actor replica v. c. interpellationis, quam attendere debet iudex, quamvis altioris indaginis sit. *WERNHER P. 6. Obs. 326.*

VI.

Ex medio concludendi fuit petendum. Inde vero evidens est, hoc ipsum ita esse formandum, ut conveniat speciei juris in re, vel conventionis, vi cujus contra reum expe-

experimur, * hoc tamen temperamento adhibito, ut facti simul controversi in petito habeamus rationem.

* Nolo igitur cum aliis præcise in petito talem certitudinem requirere, quæ quid, quale, & quantum specificè loquitur, & petitionem ideo generalem & alternativam plane excludit. Sed id unice respiciendum esse puto, cujusnam naturæ sit actio, instituta, & quatenus hoc vel illo remedio contra reum, permittente lege, uti liceat. Neque enim omnis actio petitem specificum admittit, sed mox vel ipsa natura actionis, vel legis dispositio, vel antecédens obligatio, libellum alternativum aut generalem præcise exigit. Cogites modo actionem tutelæ, pro socio, hereditatis petitionem, quæ generales sunt. Actio vero stupri, actio ex *L. 2. C. de rescind. vendit.* ex ipsa legis dispositione est alternativa. Et si dicendum, quod res est, alternativa petitio in se nullam habet ineptitudinem. Conf. HERTIVM *Diff. de obligat. altern.* BERGER. *Diff. de sentent. alternat.* BÖHMERI *Diff. de libell. alternat.* Exemplum de actione hypothecaria adde ex ORD. PROC. SAX, RECOGN. Tit. 5. §. 2. Cæterum id ubique agat actor, ut in id reum condemnari urgeat, quod occasione facti controversi sibi ab eo præstari cupit. Quamvis sufficiat, eo nomine objectum litis per relationem ad facti narrationem exprimere v. c. *die libellirte Schuld, das libellirte Haus &c.*

VII.

Clausulæ, quas actor libello addere solet, non ejusdem notæ sunt. Nullum plane usum præstant clausula, qua protestatur,

stat, se actionem non per modum libelli solennis, sed in vim simplicis narrationis propositurum, qua præterea protestatur, se nihil animo injuriandi adducturum, qua quævis juris beneficia, juramenti delationem, jus addendi, minuendi, mutandi, corrigendi libellum sibi reservat, qua denique superfluae probationis onus declinat. *

* Confer. LUDOVICI *Einl. zum Civil Proc. cap. 9. §. 29. sqq.* STRYCK. *ad Lauterbach. tit. de Edend. p. 90. IDEM Ulf. Mod. d. tit. §. 4. sqq.*

VIII.

Non omni e contrario utilitate, si Praxin spectes, caret clausula, 1) qua in possessorio protestamur, de iis, quæ ad petitorium spectare videantur, non nisi pro coloranda possessione, & pro informatione judicis adducendis, * 2) qua judicem de interpellatione rei extrajudiciali certiores reddimus, ** 3) qua judicem imploramus, ut & accessionum, fructuum, usurarum, interesse, damnorum & expensarum rationem habeat. ***

* Certe, natura possessorii processus pro retinenda summariissimi non tolerat allegationem jurium. Sic vero actor vel plane eandem evitet, vel, si tamen judici aliqua ratione de qualitate possessionis constare velit, protestationem addat, ne vel iudex, quod facere potest, super petitorio magis, quam

quam possessorio cognoscat. CARPZOV. *P. 1. Const. 26. def. 7. n. 9.* Singularis enim, utut in se non vilipendenda, opinio WERNHERI, qua *P. 4. Obs. 79.* allegationem iurium non in præjudicium actoris interpretandam, sed huic potius secundum indolem processus succurrendum esse putat, omnium calculo non approbata est. Caveat tamen etiam, qui protestatus est, ne super iisdem iuribus cum adversa parte disceptet, ne vel factio i. so protestationi contraveniat. LVBOVICI *d. tr. cap. 2. §. 14.*

** Præstat nempe tum utilitatem, quando quis debuit quidem, sed dies solutioni non fuit præstitutus, ut jam mora in ejus detrimentum vergat, huiusque effectus sequantur. Verum fieri etiam potest, ut quis debeat quidem, sed, cum nesciat, quantum debeat, v. c. mercatori propter merces, quas diversis temporibus accepit, advocato, quod causam ejus dixerit in judicio, ante interpellationem & denunciationem liquidi ne quidem actio nascatur. Ne itaque repellatur actor exceptione plus petitionis tempore, interpellationem utiliter allegabit, utut tum demum effectus sequi possit, si eo nomine actor probationem paratam habeat.

*** Hæc omnia enim, nisi sigillatim in conventionem sint deducta, officio judicis magis, quam ex obligatione debentur. Sic itaque fieri potest, ut judex, æquitatis non adeo studiosus, ea prætereat in sententia, & res judicata, quæ sententiam sequitur, omnem spem nobis eripiat, eadem unquam consequendi. Vid. *L. 3. C. de fruct. & lit. expens.* ibique BRUNNEMANN, FABER in *Codic. Lib. 7. tit. 18. d. 82.* CARPZOV. *P. 1. Const. 31. def. 21.* Hoc certissimum est, fructus, expensas, damna, quæ non in obligatione sunt, separata actione peti non

E

posse,

posse, nec contrariam BRUNNEMANNI opinionem, qua sibi *ad L. 4. C. Depof. n. 4.* placet, Praxis sequitur CARPZOV. *Lib. 2. Resp. 79.* Sed enim vero, si, quos in specie petimus fructus, &c. judex nihilofecius prætereat, nec tamen postea eos ulterius urgere licebit, si semel vires rei judicatæ obtinuerit sententia. Hanc itaque vim interpositis remediis suspensivis infringamus, necesse est. Cumque hoc & licebit, quando judex non imploratus officio nobili deest, cujus præstandi, ceu mox videbimus, jus novum necessitatem imponit, vereor, ne Praxis ex superflua clausula æstimet jus partium, quod ob omissionem ejusdem clausulæ iisdem adimi novult legis dispositio.

IX.

Majorem adhuc tribuere solent effectum clausulæ, quam vocant, salutari, qua officium judicis nobile imploramus de justitia omni meliori modo administranda. Eam enim, ceu herbam betonicam, omnia libelli vitia, solo vitio contrarietatis excepto, sanare, autumant. Sed illam ejus virtutem non esse, quam vulgo venditant, periti rerum æstimatores mecum judicant omnes. *

* Primo enim eam vitia, quæ in substantialibus libelli occurrunt, sanare posse, nemo forsan affirmabit. Si in accidentalibus vitium libello inest, ceterum de intentione actoris constat, non opus erit clausula salutari, cumprimis, quia ex formula hodie non agimus. Et sic, si forsan actor in petito, quod modum procedendi concernit, erraverit, & loco recognitionis litis contestationem, loco respon-

sponsionis recognitionem, vel utramque simul petierit, id ipsi condonare possumus eo meliori jure, quo clarius leges judici injungunt, ut errantem in rectam viam ducat. BRUNNEMANN. in *Proc. Civil. cap. 5. n. 14.* Si denique eum nominas effectum, ut jam judex vi clausulæ ea, quæ petere potuissimus, & tamen omisimus, supplere debeat, vel ideo errabis, quia id judex, etiam non imploratus, sublata scilicet el judicis pedanei mercenaria potestate, vi officii facere potest & facere debet. STRYCK. *Us. Modern. D. tit. de Edend. §. 7. Add. IOH. SAMVEL. STRYCKII Diff. de clausula salutaris libellor.* Quare nec in Saxonia Electorali huic clausulæ peculiaris effectus tribuitur, ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 5. §. 1.

X.

Plures controversias in uno libello e ratione cumulare * non licet, ut plures actores ex diversis causis contra unum debitorem uno libello experiantur, vel unus actor plures debitores, qui non sunt litis consortes, simul conveniat. ** Objectiva autem plurium actionum contra unum debitorem cumulatio in infinitum procedit, quousque ex ista cumulatione confusio in modo procedendi non est metuenda. ***

* Hoc caput de cumulatione plurium actionum in uno libello pertractavit BRUNNEMANN. de *action. cumulat.* BÖHMER. in *Tract. de actionib. Sect. 3. per tot.* Est vero concursus actionum triplex. Primo *successivus* v. c. possessorium & peti-

torium. Deinde *electivus*, quando leges ob unum factum plura concedunt remedia, quæ ad idem tendunt. His in casibus cumulatio regulariter non permittitur, sed priori in casu unum remedium post alterum est movendum, posteriori in casu, alterum eligendum. Sed scimus tamen, Jus Canonicum possessorii cum petitorio permittere cumulationem, & actiones elective concessas de jure quoque Romano & secundum Praxin cumulare licet, a) quando juxta ignoramus, quanam competat. Sic v. c. hereditatis petitio cumulat cum rei vindicatione, quando nescimus, quo titulo alter rem hereditariam possideat, STRVV *Exerc. 10. tb. 51.* LEYSER. *Spec. 94. med. 2.* Sic & rei vindicatio cum actione Publiciana stare potest. STRVV. *Exerc. 11. tb. 44.* WERNHER. *P. 9. obs. 23.* b) quando diversam executionem habent, v. c. actio personalis & hypothecaria contra unum debitorem, qui hypothecam possidet. Tertio concursus actionum est *cumulativus*, quando ex uno facto vel ex diverso facto ad diversa tendunt. Et hæc cumulatio permittitur regulariter, ut sic actio rei persecutoria & pœnalis simul admittantur v. c. actio æstimatoria in causa injuriarum, quam pro rei persecutoria habent, cum actione recantatoria, WERNHER. *P. I. obs. 111.* Eadem ratione actio mutui, venditi, locati contra unum debitorem cumolata toleratur. Cæterum cumulatio actionum, quæ cumulative concurrunt, cessat, quando lex una tantum uti jubet, & actor certo scit, qua experiatur. In dubio enim & hic cumulatio permittitur, v. c. remedii civilis cum Prætorio, ordinarii cum subsidario & extraordinario. Exempla vide apud CARPZOV. *Lib. 2. Resp. 55. n. 4.* BRUNNEMANN. *d. tr. cap. 5. §. 2.*

** Hanc cumulationem subjectivam vocant, quæ omni

omni jure prohibita est, nisi plures istæ actiones numero magis, quam specie diversæ sint, quod fit, quando inter plures actores sive reos litis consortium adest, sive ex uno contractu vel delicto jus agendi pluribus contra plures oriatur. Alias, quia non potest non maxima oriri confusio, merito rejicitur cumulatio. Quodsi vero unus actor ex jure cesso, quod a pluribus consecutus est, contra unum agit, hæc cumulatio toleratur. BERGER. *El. Disc. Forens. p. 164.* KRAVS. *Tr. Synopt. Proc. Lib. I. c. 1. Sect. I. §. 15.* RIVINVS *Enunciat. 1. sqq.* *** Plures itaque causas, seu media concludendi in eodem libello cumulare, & sic unum debitorem ex diversis causis (nam de eo, quod contra unum debitorem ex eadem causa ad diversas summas agere possimus, nemo dubitat) convenire nulli prohibetur. WERNHER *P. 3. Obs. 154.* Hoc aliquando fit, ut ad certum numerum actionum restringatur actoris arbitrium, quod in Saxon. Elect. olim usu venisse, discimus ex ORD. PROC. VET. *Tit. 5. §. 3.* Verum id postea mutatum est in ORD. RECOGN. *d. Tit. §. 2.* nec ideo cumulationi quicquam obstat, nisi metus confusionis ex diversitate processus, quam diversæ actiones requirunt, oriatur. Quod rationi omnino convenit, quamvis fieri etiam possit, ut vi specialis privilegii nec diversitas processus cumulationem impediat. Exempla allegat GRIBNER. *Pr. Proc. Judic. lib. I. cap. I. Sect. I. §. 2. not. d.*

XI.

Libello, rite non confecto, & omnibus numeris non absoluto, obstat generatim exceptio inepti libelli, quæ in varias iterum abit species. * Eaque a judice ex

officio est attendenda, ne in irritum postea cadat ipsa causæ cognitio. ** Ceterum, an semel neglecta hæc exceptio post litis contestationem amplius urgeri adhuc possit, ex circumstantiis dijudicandum est. ***

* Quam varia sint libelli vitia, collige ex BASTENELLERI *Diff. de vitiis libelli*. Illa merito tamen distinxeris in ea, quæ occurrunt in substantialibus & ea, quæ adsunt in accidentalibus libelli. Hæc, quia essentiam rei non ingrediuntur, iudex non recte solum negligit, sed & officio ejus omnino convenit, ut libellum nihilominus sustineat. GAIL. *Lib. I Obs. 56. n. 9.* BRUNNEMANN. *Proc. Civil. cap. 3. n. 14.* Idque jussit sigillatim Elector Saxo ORD. PROC. RECOGN. *Tit. 5. §. 1.* Illa iudex tolerare nequit, sed libellum vel statim, vel in prima minima sententia rejicere, & in Saxonia actorem in expensas condemnare, eique & advocato mulctam dictare, sive vero sustineat, sive rejiciat libellum, rationes decidendi adjicere debet. d. ORD. RECOGN. *Tit. 5. §. 3.*

** Inde apparet, peccare maxime iudices, qui in iis, quæ ad officium spectant, parci, discepcionem super ineptitudine libelli, quæ in oculos tamen incurrit, partibus relinquere solent, cum hæc negligentia non possit non alteram partem inanibus sumptibus onerare. Quid, quod fieri possit, ut pars ipsa libellum in se ineptum absque censura dimittat, sic vero maximo litigantium damno intempestive olim de ineptitudine his moveatur.

*** Quamvis enim exceptiones dilatoriz, ut suo loco videbimus, ante Litis Contestationem sint opponendæ, excipiuntur tamen illæ, quæ ad integritatem

tatem iudicii spectant, *c. 4. in fin. de procurator.*
 Nec facile quisquam negabit, ineptitudinem libelli vere talem non posse non ineptam litis contestationem, ineptam probationem, & ineptam sententiam post se trahere. Sic vero ommissa inepti libelli exceptio, vel opposita quidem, sed a iudice neglecta, postea nihilofecius admittenda, imo ex officio supplenda erit, si vitium libelli ipsam causæ decisionem impediatur. Cæterum hoc in casu novult ORD. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 5. §. 4. processum ab ovo repeti, sed iudici iungit, ut statim defectum suppleat, partibus, si id opus, probationem & reprobationem iungat, & actorem, cuius culpa hic maxime deprehenditur, in expensis condemnet.

XII.

Quod si libellus rite compositus iudici offertur, jam curare ille deberet ex officio, ut actor, quæ ex sua parte ad firmitatem iudicii conferre debet, statim expediret, cautionem pro expensis præstaret, illeque, qui procuratorio nomine iudicem de aperiendo processu implorat, legitimationem exhiberet, maxime cum eo nomine ipsius iudicis interfit, ne iudicium fiat elusorium. Sed hæc omnia plerumque negligunt, & disceptationibus partium relinquunt.

XIII.

Præterea super oblatione libelli facienda est registratura, quam vocant, præ-

sentationis; * eaque nunquam negligenda, quotiescunque partes scripturam ad causam controversam pertinentem iudici exhibent, cum scire expediat, quo quisque tempore iudicem in causa controversa adierit. **

* Hanc requisitis, quam aliæ registraturæ ad formam sui postulant, debere esse munitam nemo non videt, cum vel ideo, quia plus simplici vice integritas actuum judicialium a temporis lapsu pender, fides huic registraturæ concilianda sit. Sed fert usus fori, ut, omissa etiam subscriptione actuarii, temporis solum oblationis mentionem faciant. *v. c. presentirt d. 30ten August 1737.*

** Dixi nempe, temporis præprimis rationem habendam esse, quando partes coram iudice desideria exponunt. Ut enim ipsa actio tempestive est instituenda, antequam præscriptione extinguitur, ita quilibet fere actus, causæ cognitioni & decisioni inserviens, certum habet terminum, a lege vel iudice præscriptum, quem accurate respicere debent partes, ne vel condemnatio in expensas sequatur, vel poena contumaciæ quoad actum ipsum expediendum locum sibi vindicet.

XIV.

Libellum denique iudici oblatum & receptum citra periculum Jure Communi, quousque sententia definitiva nondum est lata, emendare licet. * Mutatio libelli, quæ fit per modum renunciationis litis prioris, substituta in ejus locum nova actione, omni tempore procedit, ante quam

quam ex sententia definitiva pars altera
 jus quæsitum obtinuit, ut tamen simul
 indemnem præster actor partem adver-
 sam. ** Mutatio vero libelli accidenta-
 lis usque ad Litis Contestationem per-
 mittitur. ***

* Emendare libellum est, ambiguam orationem de-
 clarare, errorem in accidentalibus corrigere, ob-
 scuritatem tollere. Et hætenus nemini præjudi-
 cium infertur, ordo processus non turbatur, omnia
 salva manent. Quare ad certum fatale emenda-
 tio non est adstricta. CARPZOV. *Pr. Const. II.*
def. 12. Sed secundum ORD. PROC. SAX. RE-
 COGN. *Tit. 5. §. 9.* emendatio fieri potest, usque
 dum litem contestamur, aut probationem suscipi-
 mus, aut ad juramenti præstationem accedimus.

** Hæc mutatio dicitur substantialis, & fit, quando
 vel aliud objectum litis in locum prioris surro-
 gamus, vel ad aliam petendi causam confugimus.
 Novam hic instrui actionem, nemo non videt.
 Non itaque simul stare potest prior actio, sed ei-
 dem vel tacite renunciamus. Ergo hoc omni
 tempore, nisi res judicata jus novam actionem in-
 stituendi excludat, & sic etiam aliquando post rem
 judicatam, si reum non in genere absolverit iudex,
 peragere possumus. Nec refragatur ORDIN.
 PROC. SAX. REC. *Tit. 5. §. 9.* Quia vero nova
 actio eo nomine necessario instituenda est, quæ
 novam litis contestationem exigit, actorem reo
 expensas, quas ob priorem actionem erogavit, re-
 stituere debere, ipsa æquitas loquitur. BERGER,
Oec. Jur. Lib. 4. tit. 15. ib. 2. not. 6.

*** Contingit hæc mutatio, vel in modo agendi
 vel in modo probandi. Et hic quidem in diver-

fas Doctores, quod ad terminum mutationis at-
tinet, abeunt sententias, quas vide apud WERN-
HER. *P. I. Obs. 141.* Verum cum per litis con-
testationem jus reo oriatur, ut actorem actionis in-
stitutæ intuitu quasi obligatum habeat, merito post
litis contestationem ejusmodi variatio actori de-
negatur. Add. STRYCK. *Uf. Modern. tit. de Edend.*
§. 20. BERGER. *El. Dist. Forensf. p. 176. sqq.* Præ-
terea facile patet post litis contestationem, si va-
riatio contingat, nova responsione opus esse, quare
non alia ratione actori eadem ipsa variatio concedi
potest, quam si indemnem præstet prius reum. Ita
etiam disponit ORD. PROC. REC. *Tit. 5. §. 9.*

CAPUT II.

DE CITATIONE.

I.

Libellum sequitur rei responsio. Hæc
vero, quo rite expediatur, prære-
quirit citationem. * Cui usus fo-
ri ** jungit notificationem ad actorem de
citatione emissâ, quo & hic de iis expedi-
endis sollicitus esse possit, quæ ab eo se-
cundum naturam cujusvis actus judicia-
lis peragenda lex postulat. ***

* Duplex in genere citationis est finis, alter, ut ci-
tatus actum, quem ordo processus requirit, expedi-
at, alter, ut eo nomine deliberare & se præpa-
rare possit. Et vel ideo, citra vitium nullitatis,
omitti nequit, quia contra inauditum nihil est sta-
tuendum. Sic vero, utut in modo citandi diver-
sitas esse possit, in omni processu, etiam arbitrario,
& summario, est adhibenda, *Clement. sepe de verb.*
signif.

signif. etiamsi citandus eo ipso momento, quo alter citationem impetrat, in iudicio præsens sit.

STRVV. *Exerc. 5. th. 10.*

** Ergo non pertinet ad essentiam processus. Sed id iam in officio ejus, qui alterum citari petit, continetur, ut se ipsum, quid iudex eo nomine statuerit, informet. Quod, si non facit, culpæ & deficiæ reus est, & sic damnum, si quod inde habet, sibi imputare debet. Ipsa autem ratio, quare iudex notificationem non facile negligit, procul dubio inde repetenda est, quia ipsa citatio sumptibus impetrantis peragitur. Cum itaque citationis rationem non habeat, sequitur, quod omiſſa processum non vitiet, BERGER, *Oec. Jur. Lib. 4. tit. 16. th. 2. not. 3.* quodque adhibita exceptionem tamen angusti termini, & non rite factæ insinuationis, excludat. GRIBNER, *Princ. Proc. Lib. I. cap. I. Sect. 2. §. 5.* Limitationes, quod Saxoniam Elect. attinet, vide in KRAVSII *Tract. Synopt. Proc. Lib. I. cap. I. Sect. 2. §. 4.* Et de jure Saxonico novissimo primi minimum termini intuitu in omni processu videtur necessaria, cum velit ORD. PROC. RECOGN. *Tit. 1. §. 1.* ut & actori & reo sub comminatione multæ injungatur præsentia, ad effectum promovendæ amicabile compositionis. Quæ tamen ita accipienda sunt, ut ne plane deficere possit notificatio, cæterum citationis jure non æstimatur.

*** Eo itaque nomine impetranti vel, ut in Saxonia, peculiaris schedula, stylo a citatione diversa exhiberi, vel, secundum usum fori communis, exemplum citationis tradi solet. NICOLAI *Proc. cap. 3. n. 74.* Ibi iudex impetrantem certiores reddit, quod citationem de reverit, & citando expeditionemactus injunxerit, idque, quomodo factum sit, sigillatim refert, domum impetrantem simul

mul monet, ut & ipse officii sui memor sit, & quid in termino ipsi expediendum incumbit, rite peragat. Hic vero simplex citationis copia cum eo communicatur.

II.

Est autem citatio in genere legitima & causæ in iudicium deductæ conveniens, * citandi, publica auctoritate ** suscepta, eique rite insinuata vocatio, ut aliquid vel in certo eum in finem præstituto termino, vel intra certum spatium *** expediat. Sigillatim prima, quæ libellum sequitur citatio, responsionem **** reo iungit, ipsique simul, plerumque tacite, ***** facultatem deliberandi, velitne cedere, hoc est, vel sponte præstare, quod actor petit, vel transactione litem sopire, ***** an potius contendere, relinquit.

* In varias, quod ad modum citandi attinet, citationem abire species, res tritissima, iudicis vero officio inest, ut eam eligat, quæ causæ in iudicium deductæ convenit. Realis in causa civili locum non habet, nisi quis vel expresse vel tacite, ut in causis cambialibus, ad carcerem se obligaverit. Verbalem itaque, dum adhibemus, pro conditione personæ & qualitate causæ, mox viva voce, mox interveniente scriptura, citamus, imo etiam citationem non nisi obsignatam, inscripto titulo honoris, citando insinuari curamus. Qua in re multum datur Stylo Curiz. Publica denique utimur in subsidium, quando privata vel impossibilis, vel difficilis est, vid. RAYNNEMANN, *Proc. Civil.*

cap. 3.

cap. 3. STRYCK. *Introd. ad Prax. Forens. cap. 4.*

** A iudice nempe, qui vel ratione personæ citandi, vel ratione causæ in iudicium deductæ competens est, & potestatem statuendi de controversiis legitime obtinuit. Ratio ex supra dictis est repetenda. Unde miror, hodie dari interpretes, qui necessitatem, Romanis impositam, veniam impetrandi prius, quam in jus vocarent, quibus reverentiam debebant, ad nostra fora trahunt, cum nemo non sciat, ipsam hujus dispositionis rationem a privata & ignominiosa vocatione in jus derivandam esse.

*** In foro Juris Communis citatum non semper onerant necessitate comparendi, quod ibi partes in scriptis jura deducere, & actus judiciales expedire soleant. Nec ideo certum diem, sed spatium potius congruum præfigunt, intra quod citatus officio satisfaciatur. Non tamen ignorant modum, comparitionem ad certum diem adstringendi, eoque vel ex arbitrio, vel ex necessitate, si actus citandi præsentiam præcise exigit, utuntur, cum in Saxonia citationibus semper certus dies insit. In effectu tamen nil interest, ut suo loco videbimus.

**** Quam vocem nostro idiomate varie, & secundum naturam processus instituti, exprimere solent. In ordinario processu vocem *Kriegs-Befestigung*, in summario vocem *Antwort*, adhibemus, in executivo recognitionem injungimus. Vox *Einlassung* omni processui convenit, sed vox *Antwort* summario tantum. Vid. WERNHER. P. 6. Obs. 388.

***** Quod ipsum a Stylo Curiae & observantia judiciorum dependet. Injungunt aliquando iudices reo, alternative, *dass er Klägern klaglos stellen, oder, dafern er etwas erhebliches zuerinnern habe, solches binnen gewisser Frist (oder in Termine) beybringen solle.* Quodsi tamen iudex terminum

minum simpliciter præstituerit, reo, quippe qui invitatus ad iudicium non trahitur, libera adhuc manet facultas, actori quacunque ratione satisfaciendi. In Saxonia tamen Electorali illi, qui iuribus pauperum fruuntur, litem non nisi judicialiter transactione finire possunt. ORD. PROC. REC.

Tit. I. §. 14.

***** Eamque transactionem iudex ubique ex officio promovere, nec partes, antequam amicabilem compositionem tentavisset, ad disceptationem causæ ablegare deberet. Sed hoc, si a foris Saxonici juris discesseris, ubique fere negligitur. In Saxonia iudex nominatim eo simul dirigit citationem, ut partes in termino primo ad transigendum instructæ compareant. ORD. PR. RECOGN. *Tit. I. §. 1.*

III.

Citatio itaque, cum publica auctoritate fieri debeat, facile patet, iudicem causæ neminem ex partibus litigantibus, quæ ejus jurisdictionem non agnoscit, * immediate vocare posse ad iudicium. Mediata itaque citatione tum opus est. Quam ea ratione peragit iudex causæ, ut vel citationem non obsignatam ** litteris requisitorialibus includat, & iudicem citati ordinarium in subsidium juris *** roget, velit curare, ut citatio rite insinuetur, vel in memoratis litteris iudicem ordinarium de termino præfixo certiozem reddit, & eum de citatione concipienda & insinuanda

da implorat. In utroque vero casu sibi testimonium factæ insinuationis Actis causæ inferendum expetit**** & demum promissum addit, se in pari causa paria referre velle. *****

* Facile itaque patet, Principem, ejusque judicia in causis, quæ vel ab initio coram iis ventilantur, vel postea ad ea devolvuntur, irrequisito judice inferiori, subditos evocare, quia ipse judex inferior jurisdictionem ex concessione Principis exercet. *FRANZKIVS Lib. 1. Resol. 16. BERLICH. P. 1. Decis. 19. Add. tamen LVDOVICI Einl. zum Civil-Proc. cap. 10. §. 14. Idque ad Commissarios a Principe datos recte extendit WERNHER. P. 1. Obs. 233. Consistoria tamen in Saxonia immediate non citant cives oppidanos & subditos nobilium, WERNHER. P. 6. Obs. 451. add. quæ dixi in der Einl. zum Sächsf. Recht P. 4. Ex. 3. cap. 1. §. 17.*

** Quod vel ideo necesse, ut judex requisitus sciat, an causa citationis ad cognitionem judicis requirantis spectet, ane hic magis jurisdictioni judicis ordinarii præjudicium inferat. Deinde requisitus judex non semper est obligatus, ut citatum sistat coram judice causæ, sed, nisi vel lex vel conventio requisitum necessitate onerat, comparitionem injungendi subdito jurisdictionali in alio judicio, ipse requisitus judex actum expediendum v. c. examen testium, dirigere potest.

*** Hæc formula essentiam literarum requisitoriarum constituit, nec ideo omitti potest, ne alias judex requirens necessitatem aliquam, citatum sistendi, judici requisito imponere velle videatur. Consistoria autem in Saxonia, quando mediate citant, hanc clausulam omittunt. Vid. *WERNHER. P. 6. Obs. 451.*

**** Vo-

**** Vocant *ein Recepisse, einen Recognitions-Schein.*

Eo indiget iudex causa, quo omne, de insinuatione citationis rite facta, dubium tollatur, cum citatio non rite insinuata ad comparandum non obliget. Præterea pars, quæ citationem impetrat, si desit tale testimonium, emanentis contumaciam cum effectu accusare non potest. Continet verò confessionem de acceptis literis requisitorialibus, & de modo insinuationis. Nonnunquam eo nomine duplex exhibetur testimonium. Solent etiam iudices requisiti literas refensorias dare ad iudicem requirentem, eumque de insinuatione facta certiores reddere.

***** Quæ clausula efficit, ut literas requisitoriales etiam literas mutui compassus vocare soleamus, Formula est: *wie nun dieses, (die gebetene Insinuation) zu Beförderung der Justiz gereiche, so wolle man in dergleichen Fällen dergleichen zu thun nicht ermangeln.* Add. de literis requisitorialibus MARTINI in *Proc. Saxon. Tit. 4. in rubr. n. 54. sqq.* SCHVLZII *Diff. de citatione subsidiaria.*

IV.

Lex ad citationis firmitatem requirit, ut contineat 1) nomen iudicis, quo citandus de ejus competentia judicare possit, 2) nomen actoris, ut appareat, an citatio ad instantiam fit decreta, & cum quo lis suscipienda, 3) citandi, ut sciat, se esse, cui lis immineat, 4) causam, ne præparationem citando adimamus, 5) actum expediendum, quo deliberatio salva sit, velitne eum peragere citandus, & quomodo, 6) lo-

6) locum comparitionis, quia tutus esse debet, 7) terminum, sive spatium, 8) tempus conceptionis, ut sciamus, an spatium deliberandi integrum concessum sit, 9) subscriptionem iudicis. Quæ omnia ex theoria nota sunt.

V.

Quod si plures rei citandi sint, qui jure universitatis gaudent, in citatione sufficit, nomen collectivum exprimere. Sin singuli sint correi, eorum nomina viritim exprimañtur, necesse est. * Hoc tamen in casu judex, quo litium ambagibus obviam eat, injungat simul citatis, ut de Procuratore constituendo sint solliciti, qui sequentes citationes recipiendi facultatem habeat. **

* Non itaque sufficit hic nomen collectivum, *Erben, Litis Consorten*, etiamsi correi alias eodem nomine secundum loquendi usum venire soleant, v. l. c. *Hüfner, Cossathen*. Interim non opus est, ut unicuique peculiaris citatio insinuetur, sed una solum citatio conficitur, atque ejus tergo nomina citandorum inscribuntur, qui deinde viritim factam insinuationem addito præsentato confiteri solent. Optimum consilium est, ut judex citationem concipi curet in forma patente, *Patentsweise*, citandosque in genere de præsentationis & insinuationis tempore adjiciendo, & subscriptione nominis corroborando, admoneat. Ut vero id eo

F

com-

commodius peragere possint, singula citandorum nomina post finem citationis exprimat, certis intervallis distincta, quæ vel ipsorum confessionem, vel nuntii relationem de facta insinuatione, capere possunt. Citatio enim uni solum insinuata effectum non habet. WERNHER. *P. 8. Obs. 302.* In Saxonia tamen, si ex cohæredibus alter prædium hereditarium omnibus commune possidet, huic citatio insinuari potest, qui deinde cohæredes submulcta §. Imperialium de termino certiores reddere debet. ORD. PROC. RECOGN. *Tit. 2. §. 2.* ZIEGLER. *ad d. loc. Ordin. Veter.*

** Idque iudex in Saxonia in prima statim citatione pluribus litis consortibus injungere debet, mulctamque in casum contraventionis dictare potest. *d. ORD. RECOGN. d. loc. §. 3.* Facile tamen patet, quemvis iudicem, ubicunque locorum sit, vel ideo id consilii capere, & contra negligentes non mulctam solum, sed & comminationem decernere posse, *dass er entstehenden falls einen Procuratorem ex officio bestellen würde*, quia ad officium iudicis spectat, ut litium ambages præscindat.

VI.

Causa controversa citationi omnino est inferenda, quo reus, qui iudicium suscipere vult, se præparare, & de exceptionibus sollicitus esse possit. * Quod, ut eo melius fiat, libellus cum accessoriis, vel illud scriptum, quod citationi occasionem dedit, in copia cum citato communicari solet. Nonnunquam tamen iudex, omis-
sa communicatione, contenta exhibiti,
quod citationem præcedit, per compen-
dium

dium recitat, & ad citandi notitiam perfert. **

* Intellige hic causam civilem & ordinariam, & generatim eam, ubi periculum non adest, citatum, si causa innotescat, salutem in fuga quæsiturum. In criminali itaque causa, ubi iudex ex officio procedit, sollicitè cavere solet, ne citandus de causa certior fiat. Dissimulat etiam causam cambialem. Causas quoque arbitrario processu finiendas, quia ne scripta quidem citatione in iis utimur, sed orali, cum citando non communicamus.

** Minus tamen rectè, si a causis injuriarum, quæ in Saxonia per modum denunciationis expediuntur, *nach Rüge-art*, discefferis. In his enim sufficit, reum citari *zur Vernehmung*, qua de re plura dixit WERNHER. P. 5. Obs. 122. & Vol. VII. Suppl. p. 602. Add. *Einl. zum Sachsf. Rechte* P. 3. Sect. 3. Ex. 6. th. 14. Si regulam spectes, *Recess. Imper. de anno 1654. §. 34.* cui Jus Saxonicum convenit, jubet, ut copia libelli, literarumque petitoriarum citationi adjiciatur. Vid. CARPZOV. P. 1. C. 2. def. 27. n. 2. Quod ratione non caret. Citati enim interest, ut formalia libelli, aliorumque exhibitorum dijudicet, quod fieri nequit, si copiam iudex citationi non addit.

VII.

Terminus, sive dies comparitionis, ne in diem feriatum incidat, omnino est præcavendum. Terminus enim juridicus fit, necesse est. Imo citatio, sive in feriis divinis concepta & decreta sit, sive comparitionem & expeditionem actus ad diem feriatum vel divinum vel humanum ad-

stringat, nullum omnino effectum habet. *

* GAIL. *Lib. 1. Obs. 52.* CARPZOV. *Jurisprud. Conf. def. 250.* WERNHER. *P. 1. Obs. 235. P. 7. Obs. 205.* Si feriæ post insinuatam citationem inopinato incidant, sequenti quidem die citandum comparere debere putant STRYCK. *Uf. Mod. Dig. Tit. de in jus voc. §. 10.* Procul dubio tamen melius facit judex, qui novam citationem decernit. Quæ tamen non opus est, si citationis a summis Imperii Tribunalibus decretæ terminus in diem feriatum incidat, cum primis, quia nominatim citationibus inferere solent clausulam; *beisßen und laden euch, daß ihr den &c. oder, daferne dieses kein Gerichts-Tag seyn sollte, den darauf folgenden Tag erscheint.* In Saxonia Elector. secundum ORDIN. PROC. RECOGN. *Tit. 2. §. 3. & Tit. 11. §. 3.* feriarum humanarum, exceptis feriis sationum & messium, in causis rusticorum, & feriis nundinarum in causis mercatorum, nulla amplius habetur ratio. Ubi tamen ferias respicere fas est, judex utriusque partis ferias attendere debet. FRANZK. *ad tit. de fer. n. 27.* LAVTERBACH. *Colleg. theoret. Praët. tit. cod. §. 24.* STRYCK. *Uf. Modern. d. tit. §. 5.*

VIII.

Inter insinuationem citationis & terminum comparitionis, vel expeditionem actus, sufficiens citato concedendum est spatium deliberandi, quo exceptionem termini nimis angusti excludamus. Ipsum spatium variat. Hoc certum est, id ipsum, si lex præscribit, * præcise servare debere judi-

judicem, nec coangustare posse. Sin lex taceat, judicis est, prudens in concedendo spatium adhibere arbitrium.

* In Saxonia cum Electorali tum communi regula est generalis, omnem citationem, quæ sub comminatione, in vim peremptoriæ, emittitur, & præjudicium intuitu actus expediendi continet, spatium Saxonicum continere debere. Vid. ORD. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 4. §. 1. Coardato itaque hoc spatio, pœna contumaciæ locum non habet, nisi lex judici actu positivo concedat facultatem, terminum pro arbitrio præfigendi. Quid Jure Camerali usu veniat, vid. in *Recess. Imper. de anno 1654. §. 36.*

IX.

Actus, in die termini, vel intra spatium præstitutum, expediendus, vel ideo specificè exprimendus est, quia ejus causa citatio unice emittitur. Solet autem prima citatio, quousque leges peculiare quid non disponunt, intuitu actus expediendi, plerumque dilatoria esse, & hanc, si citatus contumax sit, sequitur peremptoria. *

* Duplicis generis, quod ad actum expediendum attinet, sunt citationes. Nonnullæ monitoriæ tantum, quæ, cum in favorem citati solum concipiuntur, comparendi necessitatem non imponunt, sed citati arbitrio relinquunt, velitne actui interesse. Et ideo, si emanat, actus ipse, modo altera pars adsit, non suspenditur. STRYCK. *Introd. ad Prax. Forens. cap. 4. §. 5.* Aliæ comparandi necessitate onerant, & emanentem gravant,

vel restitutione expensarum, si dilatoria, vel amissione juris expediendi actum injunctum, si peremptoria fuerint. Jure Communi peremptoria nota est, quando vel spatium triplicatum continet, vel tertia vice citatio repetitur. MEVIUS P. I. *Decis. 258. STRVV. Exerc. 5. §. 12.* Triplex enim spatium citato præcise concedendum est, ut amissio actus expediendi sequatur. Et eatenus non requiritur, ut comminatio expressis verbis citationi insit. Quod si vero primæ vel secundæ citationi illum effectum conciliare velit iudex, comminationem nominatim addat, necesse est. In Saxonia communi duplex solum spatium citato conceditur, & altera citatio præjudicium intuitu causæ infert. In Saxonia Electorali prima statim citatio est peremptoria, & comminationem continet. O.R.D. PROC. RECOGN. *Tit. 4. §. 1.* Quod & in Ducatu Gothano & Altenburgico noviter statutum est.

X.

Citatio rite concepta citando rite & legitime insinuanda est. Alias enim necessitatem comparendi non imponit. Fit autem insinuatio 1) sumtibus impetrantis, * 2) per nuntium juratum, cui fides habetur plena de iis, quæ de insinuatione ad Acta refert, ** 3) illi ipsi, cui in judicio aliquid expediendum injungitur, *** & quidem regulariter in faciem, in subsidium demum ad domum, **** 4) loco conveniente. ***** De facta insinuatione nuncius refert, hanc vero relationem cum

cum omnibus circumstantiis actarius consignare solèt. *****

* Quam ob rem aliquando Ordinationes processuales impetranti injungunt, ut sumtus sub pœna desertionis ante insinuationem exsolvat intra certum spatium.

** Non quidem præcise nuntius juratus requiritur, sed adhiberi etiam potest homo privatus. *LVDOLICI Einl. zum Civil-Proc. cap. 10. §. 18. seqq.* Quia vero multum interest, ut sciat pars altera, an rite insinuata sit citatio, quo, quia eadem ipsa in facto consistit, probationem suscipere possit, quando insinuatio impugnatur; consultius omnino est, ut juratam adhibeat judex personam, cui fides haberi possit. Et habetur relationi nunciū jurati omnino tamdiu fides, donec probetur contrarium, *GAIL. Lib. 1. Obs. 54. n. 4.* de iis tamen solum, quæ ratione officii refert *CARPZOV. in Proc. tit. 7. art. 1. n. 69.* cum e contrario homo privatus, lite de insinuatione mota, relationem prius jurejurando firmare debeat. *MENCKE. in Proc. Disp. 4. §. 10.*

*** Hoc, quomodo fiat, si plures litis consortes adsint, jam diximus. Quod si vero universitas vel Collegium citandum sit, insinuatio fit illis, qui universitatem repræsentant. Vid. *MENCKEN. d. l. GRIBNER. Princ. Proc. lib. 1. cap. 1. Sect. 2. §. 7.* Add. *ORD. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 4. §. 2. seqq.*

**** Insinuatio enim ad domum est subsidaria solum, nec locum habet, si citandus copiam sui facit. *MEVIVS P. 4. Decis. 337. LEYSER. Spec. 32. med. 4.* Imo facta ad domum præjudicium non infert citato, si juramento corroborare possit, quod domestici cum de citationis insinuatione certiores

haut reddiderint. GRIBNER. *d. l. §. 9.* Fit autem insinuatō ad domum triplici ratione 1) domesticis, id est, iis, qui in convīctū citati sunt, & sub eo, tñquam familiæ capite, vivunt. ORDIN. CAMER. *P. 1. Tit. 38. n. 16.* Si vero nec hi copiam sui faciant, 2) in ipsam domum, quam citandus inhabitat. WERNHER. *P. 1. Obs. 285.* In subsidium denique 3) in domum, quam alteri locavit, si conductori hypotheca cum clausula constituti possessorii competat. BERGER. *El. Disc. Forens. P. 67. §q. & Supplement. P. 2. p. 1712.* Add. WERNHER. *P. 6. Obs. 435.*

***** Id est, in loco, ubi domicilium habet. SVENDENDORFFER *ad Fibig. p. 89.* Utrum vero die feriato insinuetur, an die juridico, perinde est. GAIL. *lib. 1. Obs. 53. n. 7.* VVERNHER. *P. 1. Obs. 234.*

***** Ita quidem, ut constet, quis, cui, ubi & quando citationem insinuaverit. Sin unum ex his desit, fidem non habet registratura, utut fateatur citatus, se accepisse citationem. VVERNHER. *P. 6. Obs. 298. P. 5. Obs. 110. & 233. P. 8. Obs. 449.* Sin citatus Recepisse solum dederit, id absque recognitione non probat, nisi nuncius juratus de insinuatione simul fidem faciat. Vid. STREIT. & VSLEBER. *Dissertt. de Recepisse.* Ceterum, quia ista registratura probationis gratia solum actis inscribitur, ea deficiente, citatio ideo non statim fit irrita & nulla, sed tum demum non valebit, si aliunde legitime facta probari nequeat. LEYSER. *Spec. 31. med. §.* Imo in foro Juris Communis vix unquam ejusmodi registratura Actis inseritur, sed nuncius juratus de facta insinuatione testimonium inscribit exemplo citationis, quod impetranti loco notificationis traditur, idque impetrans tum demum actis inferi curat, quando contumaciæ citatum accusat, vel lis de insinuatione oritur. Quo fit,

fit, ut sapius per integra Acta & citationem & testimonium de insinuatione frustra quæsiueris. Hoc tamen non obstante præsumitur, citationem legitime conceptam & insinuatam esse, quousque inter partes lis ea de re non oritur.

XI.

Quodsi igitur iudex hæc de citatione dicta exacte non observauerit, citatio neque necessitate comparendi onerat, neque emanentem contumaciæ reum facit.* Imo, quando ex vitiosa citatione uni alterive partium damnum oriatur, æquitas ipsa jubet, ut iudex eo nomine indemnitate læso præstet. **

* Quid vero, si compareat citatus, non obstante vitio citationis, an tum conualescit citatio? Affirmat GAIL. *Lib. I. Obs. 58.* SWENDENDORFFER *ad Fibig. p. 145.* Quod tamen intelligas de casu, quando citatus vitium non urget, & exceptionem debito modo non opponit. Utut enim aliis subterfugius utatur, recte tamen contra eum iudex decernit. RIVINVS *Tit. 10. Enunc. 3.* Sed, qui comparet & v. c. exceptionem feriarum, angusti termini, urget, juri suo excipiendi per comparitionem solam non videtur renunciaſſe, MARTINI *in Proc. tit. 4. §. 1. n. 167. ſqq.* BERGER. *Elect. Disc. For. Tit. 10. not. 3. Obs. 2. & Elect. Proc. Prov. §. 33.* WERNHER. *P. 1. Obs. 346. P. 7. Obs. 64.* LEYSER. *Spec. 32. med. 4.* Præterea tamen, ut noceat omiſſa exceptio, ipſe principalis eam diſſimulet, neceſſe eſt, cum per comparitionem procuratoris vitium non purgetur. WERNHER. *P. 6. Obs. 364.* Nec credo, quicquam intereſſe, ſive vitium in con-

ceptione, sive in insinuatione citationis occurrat.

** Ita clare disponit ORDIN. PROC. SAXON. Tit.

4. §. 4. Quod, cum in aequitate nitatur, quin ad omnia judicia sit extendendum, non dubito. Optimum igitur consilium est, ut iudex ipse, quando vitium deprehendit, tempestive novam citationem emittat. Imo suaderem illi ipsi, qui citationem impetravit, ut, quando, citationem ob vitium co-hærens effectu destitutam iri, sentit, iudicem de novo termino præfigendo admoneret, ne vel ipse postea, ubi de contumacia emanentis punienda sermo est, incassum laboraret.

MEMBRUM II.

DE IIS,

QVAE FIVNT IN PRIMO TERMINO

CAPVT I.

DE CONTVMACIA ACTORIS VEL REI VEL VTRIVSQUE PARTIS.

§. I.

IN termino præfixo, ut partes compareant, vel hæ intra spatium præstitutum actum expediant, utque iudex & actuarius copiam sui faciant, omnino necesse est. Alias, si neuter adsit, nihil agitur, & iudice absente, actus judicialis, partibus licet præsentibus, suscipi nequit. * Utraque etiam parte absente iudex nihil statuit, sed terminus dicitur circumductus. **

* Quo nomine, quin iudex partibus de damno respondere debeat, nullum est dubium. Quamvis
causa

enim de damno lis oriri non possit, quando utraque pars emanet, quia tum dolus cum dolo compensatur, fieri tamen potest, ut, si alteri præsenti iudex sui copiam non faciat, illamque, ne emanentis contumaciam accuset, impediatur, occasio enascatur, iustas querelas de mora iudicis mouendi. Add. SVENDENDORFFER *ad Fibig. p. 154.*

** Cujus effectus est, ut, citatio præcedens omni destituatur effectui, si discesseris ab actibus, quorum expeditio utraque parte absente suscipi potest, v. c. inrotulatio actorum, in Sax. Elect. publicatio sententiæ, quæ in contumaciam utriusque partis fieri potest. ORD. PROC. RECOGN. *Tit. 34. §. 5.* Alios itaque actus, quod attinet, eorum intuitu, neque contumaciæ pœna locum habet, neque sententia condemnatoria, aut comminatoria ferri potest, neque litis pendentia inducitur, MENCCKE. *Disp. 6. tit. 10. §. 3.* sed iudex expectat, donec alter litigantium denovo instet, & novam citationem urgeat. Add. WILDVOGEL *Diff. de termino circumducto.* cum primis, quia adhuc ignorat iudex, anne partes forsan transactione litem sopiverint. Quæ tamen, cum merito accipienda sint de contumaciæ pœna, quæ ad jus partium spectat, ad pœnam publicam, quam iudex emanentibus minatus est, extendi nequeunt, forsan si comparitionem, quod in Saxonia Electorali fit, sub comminatione mulctæ injunxerit, cum hic sufficiat, partes iudici obsequium denegasse, nec causam absentiaæ allegasse, ORD. PROC. SAX. REC. *tit. 1. §. 4. & tit. 4. §. 6.*

II.

Judex itaque forsan impeditus, partes de eo impedimento tempestive admoneat, & terminum, emissâ nova citatione, pro-
roget.*

roget. * Eadem ratione pars impedita
Judici impedimentum tempestive expo-
nat, & si mores judiciorum id postulant,
id ipsum summariter demonstret, ** ge-
neratim vero partem adversam ea de re
certiorem fieri curet. ***

* Fit itaque prorogatio vel ex officio, vel ad in-
stantiam partis, atque in assignati & nondum cla-
pfi termini ulteriori extensione consistit. GAIL.
Lib. 1. Obs. 91. Atque vel ideo, quod spatium de-
liberativum non coarctetur, sed extendatur, ne-
cesse non est, ut terminus prorogatus integrum
spatium contineat. BERGER. *El. Dist. Forens.*
p. 65. Add. ORD. PROC. SAX. RECOGN. *tit. 4. §. 1.*

** Legitimum esse debet ipsum impedimentum,
quo in argumento tamen plus datur prudenti ju-
dicis arbitrio, quam legis dispositioni. Imo Jure
Communi vix dubitant, quin sola allegatio impe-
dimenti admittenda sit ad effectum prorogandi
termini, & plus simplici vice prorogatio concedi
possit; Saxones vero una tantum vice eam permit-
tunt, nec absque summaria demonstratione dare
solent. ORD. PROC. RECOGN. *Tit. 4. §. 5.* Quod
ratione non caret. Vix enim ille, qui sapius mo-
ram facit, suspensionem calumniae evitabit. Et cui
impedimentum perpetuum aut diu duraturum
enascitur, ille tamen per procuratorem agere pot-
est, & actum expedire. Sed cautus sit ille, qui
judicem de prorogando termino imploravit, ne
probatio concessæ prorogationis desit. Urgeat ju-
dicem, ut se de concedenda vel deneganda proro-
gatione declaret. Si denegat, ne terminus currat,
remediis legitimis utatur. MEY. *P. 1. Decis. 135.*
Æquior enim est sententia, ut, licet appellatio in-
ter-

terposita forsan rejiciatur, nihilofecius nova citatione opus sit, & pœna contumaciæ intuitu ipsius causæ principalis locum non habeat. *MENCKEN. ad Proc. Disp. 6. tit. 10. §. 3.* quamvis aliter disponat Elect. Saxo in *ORD. PROC. RECOGN. Tit. 4. §. 5.* & judici, ut, rejecta appellatione, pœnam contumaciæ dictitet, injungat.

*** Tempestive itaque, id est, nondum elapso priori spatio, prorogatio est postulanda, & ante terminum parti adversæ simul denuncianda, ne vel judex in ea concedenda difficilis sit, vel pars adversa, prorogationis petitæ ignara, sumtus impendat termini causa. Certe, licet judex eam intempestive postulatam concesserit, non liberabit tamen impetrantem a restitutione expensarum, si quas fecerit pars adversa. Quod tamen accipias velim de casu, si impedimentum extiterit tempestive, cum culpa jam imputari possit illi, qui prorogationem intempestive postulavit. Sin inopinatus existat, casui fortuito damnum erit annumerandum, & fundamentum præstandæ indemnitas cessabit.

III.

Deficientibus itaque impedimentis, * vel iis summarie non demonstratis, partes, ne in pœnam contumaciæ incurrant, citationi morem gerere, & ea, quæ cuivis expedienda incumbunt, suscipere debent legitime. ** Ipsa vero contumaciæ pœna duplex est, altera generalis, qua omnis contumacia cujuscunque generis coerceri solet, quæque in restitutione expensarum consistit, *** altera specialis, quæ præjudi-

judicium ratione actus non expediti infert, **** & citationem peremptoriam five comminatoriam præsupponit.

* Quid vero, si impedimentum inopinato existat, nec tantum temporis spatium superfit, ut de prorogando termino sollicitus esse possit impeditus, anne tum cessabit contumaciæ pœna? Permittit Elector Saxo in ORD. PROC. REC. *Tit. 4. §. 5.* ut, qui videbatur contumax, impedimenta adhuc post sententiam, super contumaciâ latam, si modo remedio legitimo vires rei judicatæ suspendat, deducere, seque a pœna contumaciæ liberare possit, ut tamen simul priori citationi morem brevi manu gerat, eaque, quæ expedienda olim injungebantur, jam peragat. Quod jus commune attinet, non dubito, quin in genere contumacia cesset, ejusque pœna, etiam quoad expensas termini. RIVIN. *Tit. 10. Enunc. 39.* si quis, se legitima eaque inopinata impedimenta habuisse, & ideo neque in dolo neque in culpa fuisse, MEYIVS *P. 8. Decis. 438.* summarie demonstrare possit. Quo nomine vel testimonia injurata a personis fide dignis exarata exhibere, vel jurejurando impedimentum confirmare sufficit. CARPZOV. *P. 1. c. 9. def. 10.* MENCKE. *Disp. 6. tit. 10. §. 11.*

** Triplex enim est contumacia. Altera committitur ab eo, qui plane non comparet. Altera ab eo, qui non expedit, quod injunctum erat. Tertia denique ab eo, qui legitime comparere, vel actum expedire negligit. In effectû nulla est diversitatis ratio.

*** Fieri tamen potest, ut, qui ob contumaciam expensarum restitutione gravatus est, nec tamen eas tempestive restituit, per indirectum intuitu causæ ipsius sibi præjudicium inferat. Nota enim est

L. 15. C. de judic. vi cujus & iudici & parti adversæ permittitur, ut ante expensarum restitutionem, etiamsi ex diversa causa debeantur, *CARPZOV. P. 3. Resp. 30. n. 22. sqq. WERNHER. P. 5. Obs. 146.* illum, qui eas debet, in iudicio & ad Acta non admittat; quo nomine ille, qui expensarum intuitu jus quæsitum habet, protestari solet, *dass Gegen- theil, ehe und bevor von ihm die Expensen erleget worden, zu fernern Verfahren oder ad Acta nicht zugelassen werde. BERGER. Oec. Jur. Lib. 4. tit. 22. §. 3. not. 7.* Nisi itaque solvat, qui sub præjudicio citatus est, sibi imputet, quod contumax intuitu ipsius causæ habeatur, ita quidem, ut ne restitutione quidem in integrum adjuvetur. *LEYSER. Spec. 82. med. 1. sq.* Vera enim contumacia a restitutione in integrum excludit *L. 26. §. 6. fin. Lex quib. caus. major.* Ut tamen pœnam incurrat, requiritur 1) expensarum intuitu rem judicatam adesse, 2) liquidas esse easdem, 3) injunctam esse earum solutionem.

**** Inter utramque speciem maximam esse differentiam, res ipsa docet. Cumque posterior gravi damno afficiat contumacem, mitior iudex esse solet in ea condonanda, quam, ubi de restitutione expensarum sermo tantum est. Hanc enim pœnam nemo facile evitabit, nisi se omnis culpæ inscium doceat. Priorem vero per fatuam etiam causam excusare potest contumax, & docere, dolum abfuisse, eamque ob rem ad clausulam Prætoris generalem confugere. Ita regulam, vi cuius fatuam causam a dolo & contumacia excusare dicunt, recte explicat *LEYSER. Spec. 33. med. 1.*

IV.

Contumax tamen non dicitur, nec pœnam meretur, nisi qui spatium deliberatorium

rium integrum legitime concessum, * vel totum, si certus præstitutus est terminus, ** præterlabi patitur diem juridicum. Dies vero juridicus tum censetur finitus, quando tempus effluxit, per quod ex observantia judiciorum judex copiam sui facere & justitiam administrare solet, *** vel quod lex citato salvum esse jubet. ****

* Facile itaque patet, omnia citationum vitia, sive in conceptione, sive in insinuatione occurrant, a pœna contumaciæ, sive non comparendo, sive actus expeditionem negligendo, committatur, liberare. Sigillatim exceptio termini angusti graviter obstat, ne contumaciæ reum judicemus citatum, quod argumentum supra jam tetigimus.

** Qua occasione obiter moneo, vocem termini duplicem admittere significationem. Vel enim ipsum diem comparitionis denotat, vel integrum spatium a lege vel iudice concessum, intra quod illi, qui comparet, actum expediendum absolvere licet. Sic fieri potest, ut ille quidem, qui in die termini non comparet, contumax sit, nec tamen ille, qui comparet, & actum expediendum in die termini non expedit, contumaciæ pœnam incurrat, si modo non plane sileat, sed ad actum, cujus causa terminus præstitutus est, sese accingat, ejus absolutionem vero in tempus, quod residuum est, differat. Quæ observatio cum primis in Saxonia magnam habebit utilitatem, ubi moris est, ut partes super actu expediendo mutuis positionibus v. c. intra septem vel 14. diebus absolvendis, *von Mund aus in die Feder in abgewechselten Satzen* disceptent. Hoc enim, si fit, primam positionem in die termini ad Acta dictare sufficit, ipsa autem v. c. litis

litis contestatio, recognitio, intra spatium termini & in secunda positione adhuc peragi potest.

*** Cum itaque tota, ex Practicorum communi suffragio, citato dies cedat, peculiarem effectum non habebit clausula citationi inserta, qua comparitio iungitur *bey rechter früher Tages-Zit*. Hanc clausulam enim non de die naturali accipiendam esse, nec obligare, ut quis horis matutinis compareat, facile patet. Id jubet, ut citatus tempestive compareat. Præterea nec ille, cui certa diei hora pro termino præstituta est, & qui tamen post eam, quousque dies juridicus nondum elapsus est, comparet, contumax erit. WERNHER. *P. I. Obs. 195.* Igitur citato & horæ pomeridianæ profunt, modo judicia aperta sint, & iudex tum copiam sui facere soleat. Qua in re observantiæ fori standum est. Alibi post meridiem jus non redditur, alibi dies juridicus usque ad horam quartam, alibi usque ad horam sextam pomeridianam currit. BERGER. *El. Disc. Forens. Tit. 4. Obs. 6. n. 1.* STRYCK *Introd. ad Prax. cap. 4. §. 14.* Quodsi quis ad terminum, generaliter citationi insertum, citatus: *Er solle auf den 14. Tag nach der Insinuation erscheinen*, dies insinuationis non connumeratur, sed terminus a sequenti die currit. GAIL. *Lib. 1. Obs. 48. n. 13.*

**** Sic in Saxonia publicatio sententiæ peragitur horis antemeridianis, ita, ut contumax sit, qui horam XII. præterlabi patitur. Eadem ratione per universam Germaniam ille, qui ad iuramenti præstationem citatus est, & ante horam XII. se in iudicio non sistit, pro contumace habetur.

V.

Præterea parti, quæ emanentis contumaciam

G

maciam

maciam in suos usus convertere, atque ex pœna lucrum quærere cupit, incumbit, 1) ut prius, ex sua parte, officio satisfaciat, &, quæ secundum naturam actus expediendi peragenda sunt, suscipiat, * ne vel ipsa contumax videatur, sic vero alteri compensandi dolum cum dolo, culpam cum culpa, jus oriatur. Igitur in primo termino actor etiam, in judiciis, ubi id opus est, guarandam ** præstare, & ejus procurator legitimationem exhibere debet, 2) ut emanentis contumaciam solenniter accuset. *** Contumacia enim non accusata non nocet, & ante accusationem alter moram adhuc purgare potest.

* Plures dari actus in judicio, ad quos perficiendos utraque pars conferre debeat, experientia docet. Sic terminus agnitionis documentorum irritus est, nisi, qui impetravit citationem, documenta prius in originali producat. Terminus etiam juratorius, quando juramentum delatum est, deferentem oneri præstandi juramentum calumniæ subijcit. Quodsi igitur impetrans in termino ad actum aliquid conferre tenetur, ille hac in parte negligens frustra citati contumaciam accusabit. Anne itaque actor obligatus erit, ut in primo termino libellum repetat? Ita videtur GRIBNERO in *Princ. Proc. Jud. Lib. 1. cap. 2. Sect. 2. §. 1. lit. 4.* Verum, ut ipsa illa repetitio, Jure Communi incognita, in Saxonia ex usu fori solum sustineatur, quam-

is in se spectata superflua omnino sit, & dubium de actoris intentione, litem continuandi, oriri nequeat, si præsens est; ita noluit Elector Saxo in ORD. PROC. RECOGN. *Tit. 10. §. 2.* omissam libelli repetitionem reo prodesse. Formalia enim absque lege non sunt fingenda.

Guarandæ olim apud majores, qui, ut Romani, ex concepta formula agere solebant, insignis usus erat. Vid. JVS PROV. SAXON. *Lib. 2. art. 15.* Consistit ea in promissione actoris, stipulata manu operacta, de præstanda actionis tam præsentis, quam futuræ evictione, ob idem litis objectum motæ. Igitur ne actor quidem ipse libellum mutare potest, neque in substantialibus, neque in accidentalibus. Eamque ad causas solum ordinarii processus adstringunt, RIVINVS *Tit. 12. En. 4.* MENCKEN. in *Proc. ad Tit. 20. §. 2.* ad summarias extendunt alii, vid. WERNHER. *P. 1. Obs. 126.* add. BERGER. *El. Proc. matrim. §. 21.* Sed, si rationes rite subduxeris, facile deprehendes, tuto nos posse carere guarandæ præstatione. Neque enim impedit mutationem libelli, si actor reum indemnem præstet de expensis, neque jus tertii & interventionem excludit, & reipsa inanem subtilitatem complectitur. Imo in foro Juris Communis, ne cognita quidem, & in Saxonia Elector. per ORD. PROC. REC. *Tit. 12.* recte abrogata est.

** Quo nomine impetrans 1) docere solet, citato citationem rite esse insinuatam, quippe quod fundamentum contumaciæ merito dicitur. CARPZOV. *P. 1. Const. 9. def. 16.* Et Saxones quidem, quibus solenne est, ut registratura insinuationis Actis inseratur, ad eam provocant. In foro Juris Communis vero impetrans exemplum citationis, quod adhuc sibi servavit, cum relatione nuncii producit, & contumaciæ accusationi addit, 2) ipsam con-

rumaciæ accusationem solenniter & formaliter adjicit. 3) Judicem rogat, ut jam contra contumacem decernat pœnam, quam in se provocavit secundum naturam actus expediendi. Hoc petium ita concipiendum esse putat MEVIVS *P. 3. decis. 390.* ut nominatim judici innotescat, quo modo impetrans contra contumacem procedi velit. Igitur generalem contumaciæ accusationem non admittit. Sed docet LEYSER. *in Corollar. 1. ad spec. 34.* nihil obesse, ne judex nihilofecius contra contumacem procedat, & quæ petere omisit alter, ex officio suppleat.

. VI.

Ut super contumaciæ accusatione altera pars prius audiatur, & quomodo jam procedendum sit, per peculiarem sententiam decernatur, vix videtur necesse, sed judex, quia ex Actis jam constare debet de ipsa contumacia, post ejus accusationem novam statim emitteere potest citationem comminatoriam, maxime, cum eo ipso facultas emanenti non adimatur, legitima in posterum allegandi impedimenta, & se a pœna contumaciæ liberandi.* Quodsi tamen contra contumacem ad citationem peremptoriam quid statuendum est, crederem ego, audiendum esse prius contumacem, vel sententiam concipiendam & publicandam, cum re ipsa in causa principali præjudicium inferat, & vim definitivæ habeat. **

* Nam,

Nam, aut veram contumaciam commisit emanans, aut speciem contumacis præ se fert. Priori casu non opus est ambagibus, cum vere contumaci beneficia juris non prosint. Posteriori in su præjudicium non sentit, cum adhuc purgare possit moram in secundo termino. Ergo admittitur ejus, qui emanet, ad procedendum super accusata contumacia, & sententiæ interlocutoriæ inceptio protelat litem præter necessitatem. Quæ nec Elector Saxo in ORD. PROC. REC. *Tit. 10. §.* ejusmodi disceptationes admittit, quamvis huc in Saxonia usu veniat, ut judex post accusationem contumaciæ prius novam citationem minimatoriam vix emittat, quam super ipsa accusatione contumaciæ sententia lata sit, & vires judicatæ obtinuerit. Ante eam vero moram huc purgari posse, Doctores statuunt. RICH. R. *Vol. 2. Conf. 209. n. 2.* Verum secundum alium curiæ in foro Juris Communis judex absque ambage novam citationem emittit, quod ad licem, qui nomine principis ius dicit, restringit R. GER. *Elect. Discept. Forens. p. 323. P. 2. p. 1760.* genere fieri posse negat LEYSEK. *Spec. 277. med. 2.* Qui enim ad peremptoriam citationem est conatus, vel actum, quem expedire poterat, amittit, causam ipsam perdit. Grave in utroque capitatur damnum. Præstat igitur, quatenus dum adhuc est, an re ipsa contumax fuerit, eum libere prius, aut sententiam ferre rite publicando, quam rem mera interlocutione terminare. d. MEVIUM *P. 8. Decis. 289.* Quod tamen im accipias de termino, qui non præcise legatus est, & officium judicis admittit, utut peremptorius sit, v. c. probatorius. Spatium enim a lege præstitutum, ut absolute observetur, omnem citationem, si semel elapsum, excludit.

VII.

Sigillatim reus ante Litis Contestationem actoris contumaciam ita accusat, ut roget judicem, velit ille ab instantia absolvere reum, cautionem de proseguenda lite actori injungere, & hunc in expensas simul condemnare. Sin denuo contumax sit actor, recte reus urget absolutionem ab actione. * Optimum vero consilium est, ut reus judicem imploret, velit ille actori continuationem litis sub pœna desertionis injungere. **

* Absolutio ab actione actoris jus contra reum in perpetuum excludit, absolutio ab instantia ejus arbitrio permittit, an denuo actioni inhærere, & novam citationem impetrare velit. Vox enim instantia in sensu mere Grammatico hoc loco sumitur, cum alias instantia, in sensu juridico sumpta, causæ, ad alium judicem devolutæ, ulteriorem disceptationem involvat. Interim actor, qui denuo instat, expensas refundere prius debet. CARPZOV. *Lib 3. Disp. 30.* imo & jus reo oritur expensas statim vi rei judicatæ petendi. Cautio vero de lite proseguenda tacitam continet conditionem, si actor de novo agat, sic vero, antequam instet, frustra exigitur. WERNHER. *P. 2. Obs. 437.*

** Id, existimarem, ubi vis locorum rei arbitrio relinquendum esse, utrum hac ratione actoris contumaciam coerceri velit. Nonnunquam tamen præcise hunc modum contumaciam accusandi adhibere debet, cum primis in Saxonia Electorali. Jube enim ORDIN. PROC. REC. *tit. 10. §. 5.* ut actor contumax expensas refundat, & judex eum ad

Instantiam rei de actione sub pœna desertionis
prosequenda admoneat.

VII.

Optimus contra reum ante Litis Con-
tationem contumacem procedendi mo-
est, quando actor, eum in expensas
condemnari, urget, & responsionem ad
illum sub pœna confessi & convicti ei-
us injungi rogat. * In quibusdam ta-
men Saxoniae judiciis, ut &, quod pro-
prium desertionis & bannitorium attinet,
Saxonia Electorali, actor petit a judice,
reum ad legitima impedimenta con-
demnet. ** In foro juris Communis a-
ctor rogat, ut lis pro negative contesta-
tione habeatur, atque copia, probationem
actionis offerendi, concedatur. ***

Vid. omnino LEYSERVM *Spec. 33. med. 7.* Atque
hic modus, qui non expensarum solum intuitu, sed
actione totius etiam causae insignia secum fert com-
moda, in Saxonia, si a causis exceptis discesseris, usu
exceptus est. Imo in Electoratu judex eodem utitur
& officio, dum primam citationem decernit, atque
actori occasionem suppeditat, ut vel judicem de
se in primo termino contumace, in præjudicium
suum condemnando, implorare possit.

Quo modo accusandi, qui utitur, emanentem
in primo termino in expensas condemnari & sub
pœno contumaciae bey *Siraff Ungehorsams bis
auf Ehebasten* citari petit. Denuo contumacem
in legitima impedimenta condemnari rogat, adhi-
ta formula: *dass er seine Ansprüche an Beklag-
ten bis auf Ehebasten und behelfliche wiederrede*

erstanden, & citationem sub pœna executionis bey *Straff Ungehorsams bis auf die hülffe* decernendam urget. Tertia vice contumacem hac formula accusat: *dass er seine Ansprüche bis auf die hülffe erstanden*, & sententiam secundum petita libelli concipiendam provocat. Quæ tum etiam sequitur, & reus causa cadit. Caveat vero, qui hunc modum contra reum procedendi adhibet, ne vel petito de condemnatione in legitima impedimenta petitum de condemnatione in expensas addat, vel etiam alternative ad legitima impedimenta aut expensas petitum dirigat. In utroque enim casu iudex mitiorem eligit sententiam, & expensarum solum restitutionem injungit. MENCKEN *ad Proc. Disp. 6. Tit. 10. §. 10.* NICOLAI *P. 1. cap. 34. n. 15.* Præterea in legitima impedimenta condemnatus, si in termino noviter præfixo doceat, se legitima habuisse impedimenta, (quod summaria demonstratione peragit,) & simul citationi morem legitime gerat, ne de prioris quidem termini expensis tenetur. RIVINVS *Tit. 10. Enunc. 39.* adde CARPZOV. *Proc. Tit. 8. art. 2.* Incommoda hujus remedii vid. apud BERGER. *Elekt. Dist. Forens. p. 333.* In processu desertionis & bannitorio tamen ideo majorem utilitatem, quam alias præstat, habere, videtur, quia in utroque casu probabile est, reum non comparitutum, add. CARPZOV. *Jurispr. Eccles. Lib. 3. def. 61.*

*** Hic tamen modus, si ullus, tædiosissimus est, & actori plus damni affert, quam reo. Reus enim exceptionibus quidem privatur, sed reprobationem tamen, quatenus in probatione contrarii ejus, quod in probationem deductum est, consistit, non amittit. Præterea actor jam subit onus probandi fundamentum actionis, eoque ipso, cum omnia
libelli

belli capita fide negata censeantur, difficultatibus involvitur, quas effugisset, si reus contumax non fuisset, evidenti indicio, lite pro negative constata habita, actorem poena majori, quam ipsum eum contumacem, affici.

VIII.

Contumaciam vero unius alteriusve partis, quam post Litis Contestationem amittit, ita accusare semper expedit, utilitas inde ratione actus, quem citare expedire debebat, in comparentem inducet. Pro diversitate enim actuum iudicialium variat præjudicium, quod anans in se provocat. Potest tamen etiam reus, si lubet, in contumaciam a se iudici probationem exceptionum adducere, & ab eo, ut super meritis causæ agnoscat, petere. Quamvis facile sit agnitu, reum hoc oneris præter necessitatem subire, cum, si actori probatio uncta sit, nec tamen ille probet, reus e ambage absolvendus sit.

IX.

Demum in genere, ubi de contumacia tractanda sermo est, ad naturam processus instituti juvat respicere. Modus in procedendi diversus diversum ex parte actoris vel rei emanentis producit

præjudicium, quod mox in pœna præclusi, mox in pœna liquidi, mox in pœna perpetui silentii &c. consistit, quo de argumento infra in Libro secundo plura dicemus.

C A P V T II.

DE

COMPARITIONE PARTIVM LEGITIMA

I.

PArtes in termino comparere debere, si pœnam contumaciæ evitare velint, ex prioribus constat. Utrum cum Procuratore, an per procuratorem, an absque eo compareant, perinde est, modo id agant, ut comparitio legitime & ita fiat, ut firmum ubique & stabile sit iudicium, nec ob vitium illegitimæ comparitionis, quod gestum est, corruat. Eoque nomine idem est, plane non comparere, & non legitime comparere, nec minus hic, quam ibi, contumaciæ pœna locum habebit.

II.

Procuratore igitur, qui utitur eo fine, ut vices ejus in iudicio gerat, eum mandato

to instruat, ipseque Procurator, ut per-
nam suam ceu supra diximus, legiti-
et prius, quam quicquam expediat,
mino necesse est, cum omnia illa, quæ
sque mandato expedivit, nullitate la-
rent. *

Non quidem excluditur ratihabitio subsequens,
lummodo id fiat re adhuc integra. MENCCKE
Disput. 5. §. 15. Nec usus fori semper refraga-
ur, quin Procurator adhuc mandatum exhibere
possit post susceptionem actus ante conclusionem
in causa. Quemadmodum vero illo in casu, præ-
sertim, si nulla ratione de voluntate principalis
constet, sat periculosum sit, procuratorem admit-
tere, ita nec posteriori in casu procurator, qui
de mandato tempestive non cogitat, desidii &
negligentiæ notam evitabit. Quare maxime
audo providentiam legislatorum, qui vel pro-
curatorem, mandato non instructum, plane repelli
ubent, vel minimum desidium procuratoris pœ-
na pecuniaria coercerent. Aptè hanc in rem Legis-
ator Saxo in ORDIN. PROC. RECOGN. Tit. 7.
§. 1. disponit, procuratorem, qui libellum exhi-
bet, statim, qui postea constituitur, in ipso die ter-
mini legitimationem exhibere debere.

III.

Præterea interest, utrum ad mandan-
n ipsa causa principaliter spectet, an
terius nomine, permittente lege,
andet v. c. tutor, syndicus, ipse pro-
rator, dum substituit. Hoc enim
casu mandatarius personam mandan-
dantis

dantis simul legitimare & ideo Tutoria, Curatoria, Instrumentum Syndicatus addere debet mandato suo. Idem juris est, si persona litigans principalis sola mandare non possit, sed eo nomine directorem negotiorum adhibere debeat, qui in mandatum consentiat.

IV.

Quod si mandatum quidem producat procurator, in substantialibus rite confectum, vitiosum tamen in accidentalibus, aut, quod ad actum expediendum attinet, insufficiens, procurator, præstita cautione rati, admittitur. * Ipsa cautio rati ab eo, qui bona immobilia non possidet, realiter perficienda est. **

* Si de rato non caverit Procurator, potest tamen pars principalis ipsa rata habere, quæ a Procuratore, sufficienti mandato non instructo, gesta sunt. Jure tamen civili id ante sententiam definitivam fiat, necesse est. Postea non aliter, quam in sui præjudicium principalis rata habere potest falsi procuratoris gesta. FRANZKIVS *ad tit. de Procurat. n. 28.* De jure Saxonico olim varie distinguebant, ut videre est apud ZIEGLERVM *ad Ord. Proc. Saxon. tit. 7. & WERNHER. P. V. Obs. 257.* Sed ORDIN. PROC. RECOGN. Tit. 7. §. 7. ratihabitionem ad eum restringit casum, si defectum legitimationis neque pars adversa neque judex detexerit. Post accusatam contumaciam, vel latam super contumacia sententiam, plane cessat

cessat ratihabitio, maxime, si de fatali neglecto sermo sit.

** Per fidejussores nimirum & pignora, quibus, dum judicialiter cavendum est, hodie promiscue utimur. Possessor bonorum immobilium nuda promissione eam peragit, imo ne hæc quidem semper requiritur, sed sola possessio sufficit. Stipulatione certe, cujus rationem nostrates feliciter ignorant, non videtur opus, nec oblatione de hypotheca, quam requirit BERGER *Elect. Disc. Forensf. p. 235*. Sed Saxones non stipulationem solum, verum etiam oblationem hypothecæ, & præterea registraturam, super hoc actu confectam, requirunt, quamvis necessitatem consensus judicialis in hypothecam remittant ZIEGLER *d. l.* WERNHER. *h. l. Obs. 354*.

V.

Non tamen ejusmodi cautio rati locum sibi vindicat, quando actus expediendus speciale mandatum desiderat. Nec principalem ad ratihabendum præcise obligat, nec cautionem judicatam solvi implicite continet, sed hunc unum effectum habet, ut procurator, si ratihabitio secuta non fuerit, præstare debeat id, quod interest. *

* Omnem litem de effectu cautionis exponit WERNHER *P. 1. Obs. 147*. atque posteriorem sententiam rationibus & judicatis confirmat. Nec habeo, quod addam, nisi hoc unum, judicem curare debere, ut certam quantitatem statim denominet loco interesse, ne postea nova lis de eo, quod interest, oriatur, utque potius, non secuta ratiha-

ratihabitione cautio absque ambage in commissum cadat. Et hanc legem iudicibus in Saxonia dictam esse, ex ORDIN. PROC. RECOGN. Tit. 7. §. 3. constat.

VI.

Nonnunquam procurator vel absens, vel alia ratione impeditus, ipse actum expedire nequit. Substituto igitur opus est, qui vices procuratoris gerat. Hunc vel nominat ipse principalis, dum mandat, eumque Procuratori tanquam vicarium adjungit, vel procurator constituit, & quidem denuo vel ex voluntate principalis, qui facultatem substituendi concessit, vel jure suo, vi domini litis. * Quid vero possit substitutus, ex instrumento substitutionis dijudicandum est. Clausula generalis; *dass der Affter Anwald alles dasjenige thun möge, was der Procurator vermöge der Vollmacht hätte verrichten können*, id efficit, ut eandem, quam ipse Procurator, habeat potestatem.

* Multum interest, utrum ex consensu principalis generali vel speciali quis Procuratori substituatur, an Procurator suo jure substituatur, quod vi domini litis eum facere posse, ex L. 23. C. de Procurat. constat. Nec refragatur Jus Canonicum & Jus Imperii c. 1. de Procurat. in 6to Rec. Imper. de anno 1507. tit. 35. §. 7. add. KRAVSIJ Tract. Synopt. Proc. Lib. 1. cap. 2. Sect. 4. §. 25. Priori enim in casu actus, quem expedit substitutus, periculo

riculo principalis est, præterea substitutio morte Procuratoris ex voluntate principalis substituentis non expirat. Quæ secus se habent, si Procurator jure suo substituit.

VII.

Si porro, quibus jura principalem absentem in judicio ex præsumto mandato defendere permittunt, admitti cupiunt, procuratorem expresse constitutum non adesse præsupponitur, cum præsumtio veritati cedat. Deinde præsumtum mandatum ad actus solum, quæ speciale mandatum non desiderant, pertinet, & onere præstandi cautionem de rato gravat. *

* Qua occasione Doctores de qualitate cum procuratoris præsumti, tum ejus, pro quo comparet, lites movent. Si res ex meo componenda esset voto, facile darem, ipsum procuratorem legitimam standi habere debere in judicio personam, vid. MENCEN *Disp. 5. §. 12.* Quod autem perhibent, principalem habilem esse debere per se, ut expresse mandare possit, ejus sufficientem haut video rationem. Quamvis enim eum, qui expresse mandare nequit, tacite mandare posse negent, non tamen hic sermo est de tacito, sed de præsumto mandato; quod a tacito & expresse toto differt cœlo. Quare nil interesse credo, sivi principalis masculus sit, sive foemina, sive impubes, sive minor, sive majorennis. Plura de præsumto mandato lege apud STRVVIVM *Ex. 7. tb. 28.* BERGER *Oec. Jur. lib. 4. Tit. 9. tb. 2.*

VIII.

VIII.

Sigillatim, maritum ex præsumto mandato admitti pro uxore, alibi diximus. Ut vero eo nomine lis, de bonis dotalibus mota, probe distinguenda est a lite, quæ bona paraphernalia & receptitia tangit; ita priori in casu, ob dominium, quod ipsi competit, civile, plane nullo mandato indiget, sed jure suo agit. Idem juris erit, si de usufructu, ipsi in bonis paraphernalibus concessio, controversia oriatur. Cæterum de rato cavet, ubi actus speciale mandatum non desiderat. *

* Necessitatem tamen hanc præstandæ cautionis marito remittit ORD. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 8. §. 2.

IX.

Liberos, qui in patria potestate adhuc sunt constituti, pater & agendo & excipiendo, recte absque omni mandato defendit, nec, cum vi Patriæ potestatis hoc jus exerceat, ulla distinctione inter actus, qui mandatum speciale desiderant, & qui sub generali comprehenduntur, opus est. A curatore tamen liberis dato excludi patrem, non incongrue asseri potest. *

* Ita etiam disponere ORDINAT. PROC. SAX. Tit. 9. §. 1. ex ejus inspectione patet.

X.

Infantis nomine tutor omnia solus agit in iudicio, suamque personam, cum hodie omne tutoris officium a confirmatione magistratus dependeat, tutorio legitimat. Fert etiam usus fori, ut & tutores nomine pupilli, & curatores nomine minoris causas judiciales expedire possint. Imo permittitur iisdem, ut & actores suo periculo constituent, qui ad sui legitimatorem & tutorium vel curatorium & actorem exhibere debent. * Nil tamen obstat, ne pupilli infantia maiores, & minores, adhibito tutorum vel curatorum consensu, procuratorem constituent, quem incongrue cum actore confundunt. **

* In quo concipiendo tutor vel curator id agant, ut heredum pupilli & minoris mentio simul fiat, ne vel morte tutoris expiret. *MENCKEN. Disp. 5. §. 3.* Quod si plures quis habeat tutores vel curatores, illi, nisi divisim officiis sint constituti, omnes conjunctim adesse, & actorem constituere debent; ubi tamen periculum est in mora, unum ex pluribus, ne detrimenti quid capiat res pupilli, admittere, eumque necessitate, ut contutorum vel concuratorum ratihabitionem procuraret, onerare, rationis esse videtur, nec aliter habet *ORD. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 9. §. 2.*

** Nominatim ejusmodi mandatarium procuratorem vocat *L. II. C. de procuratorib.* & recte, quia ab ipso principali constituitur, cum actor facultatem

H

tatem

tatem expediendi negotia ab eo consequatur, qui lege jubente vel permittente principalis personam repræsentat. Præterea procurator periculo principalis, actor regulariter periculo constituentis, causas judiciales pertractat.

XI.

Fœminæ denique, ubi legis rigor hanc necessitatem ipsis imponit, in judicialibus curatorem præcise adhibent, nec solæ quicquam valide agunt. Si maritalitæ sint, utrum marito, an curatore stipatæ compareant, perinde est. * Cum itaque nec sola fœmina, nec solus curator regulariter admittatur, nec procurator vel actor, nisi a fœmina cum Curatore constitutus, admitti solet. ** Actum tamen, a curatore solo in utilitatem fœminæ gestum, aut a fœmina sola in sui favorem expeditum, Praxis sustinet. ***

* In Saxonia tamen Electorali, si fœmina curatorem jam habeat in genere constitutum, maritum plane non admittunt, & in pœnam tantum, si fœmina nihilominus adhibuerit maritum, actum gestum validum declarant, quando fœmina judicialiter interrogata, an curatorem habeat generalem, negavit ORD. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 9. §. 5. Ne itaque illegitima sit comparitio, id consilii capiat uxor, quæ curatorem jam habet, atque maritum sibi curatorem ad hanc litem dari curet. Est enim in arbitrio mulierum Saxonicarum positum, quem velint habere curatorem,

CUM

cum nudi consiliarii vices gerat. Imo, ne actus, a muliere cum marito gestus, cadat in irritum, Jure quoque Saxonico communi judex maritum, curatorio ad litem non instructum, vix admittere solet.

** Non itaque curator fœminæ solus, nec fœmina sola absque curatore actorem recte constituit. Imo, ne fœmina quidem, quæ curator solus forsitan expedit, absque alio curatore sola rati habere potest. Cæterum actoris, a fœmina cum curatore constituti, potestas morte curatoris non expirat. BERGER *Elect. Discept. Forens. p. 289.* Proprie enim non actor, sed procurator fœminæ est, & ex hujus voluntate constituitur.

*** Confer. GRIBNERI *Dissert. de mandat. special. §. ult.* RIVIN. *Tit. 8. Enunc. 1. Tit. 18. Enunc. 46.* Attamen ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. *Tit. 8. §. 1.* hanc doctrinam ad actus solum, qui generali mandato subsunt, a curatore solo expeditos, restringit, & præterea, ne fœminam quidem solam in sui utilitatem quid judicialiter gerere posse, adstruit, si causas matrimoniales & mercatricem in causis mercatoriis, quatenus de amicabili compositione judex laborat, exceperis. d. ORDIN. §. 3.

CAPVT III.

DE

AMICABILI COMPOSITIONE.

I.

Partibus jam præsentibus, quando vitium comparitioni non cohæret, quippe de quo detegendo cum judex, tum pars adversa, laboret, ne nulli-

tati præbeatur occasio, judicis omnino est, ut, quantum fieri potest, litem partibus dissuadeat, & amicabilem compositionem tentet. Utut enim tentatio amicabile compositionis non sit de substantia processus, * peccat tamen judex, qui eam negligit, & partes, ad disceputationem statim ablegat. **

* Ita WERNHERVS *P. I. Obs. 224.* Ejus itaque omissio processus nullitatem haud operatur, nec validitati eorum, quæ postea insequuntur, quicquam detrahit. ZIEGLER *Dicastic. Concl. 20. §. 6.* MARTINI *ad Ord. Proc. Saxon. Tit. 1. n. 6.* Judex tamen ob negligentiam puniri potest, si lex ipsi antea tentationem amicabilis compositionis sub pœnæ comminatione injunxit.

** Duo itaque judex, qui de transactione inter partes cogitat, quod salva conscientia omittere nequit, CARPZOV *in Proc. tit. 10. art. 1. n. 20.* evitet extrema. Primo caveat, ne negligenter verferetur, sed suasiones adhibeat, quas potest, quasque præsentis litis ratio suppeditare videtur. STRYCK *Introducl. ad Prax. cap. 2. §. 2.* Deinde abstineat a coactione, cum pax, uti dicunt, bonum sit suasibile, non compulsibile, & transactio consensu perficiatur. Qui secus facit, injuriarum tenetur. RIVINVS *Tit. 1. Enunc. 11.* WERNHER *P. I. Obs. 225.* Quidam tamen volunt, actum istum admittere coactionem, si hanc suadeat tranquillitas publica. STRYCK. *in Not. ad Lauterbach. tit. de transaction.* SCHILTER. *Ex. 9. §. 25.* BRUNNEMANN. *de Proc. Civil. cap. 2. n. 14.* verum sunt & rationes in contrarium, quæ

omnem

omnem coactionem dissuadent vid. ZIEGLER.
Conclus. 22. §. 14. sqq.

II.

Hæc igitur, ut feliciori successu perficiatur, iudici sequentes suppeditare videntur cautiones, ut, 1) se ipsum de meritis causæ informet, 2) partibus fata & pericula litis exponat specificè, 3) media, quæ finem litis promovent, ex officio proponat, & 4) Advocatos, qui officii immemores amicabili compositioni obesse videntur, abesse jubeat. *

* Hæc omnia rationis esse, nemo non videt. In Saxonia Electorali in lege nituntur præceptiva. Confer late ORD. PROC. RECOGN, *Tit. 1. §. 1. sqq.* quæ eam ob rem, non registraturam solam super modo, quo iudex in tentanda amicabili compositione usus est, confici, & omnes circumstantias accurate consignari jubet, sed etiam iudici, qui in sessionibus, actuario, qui in consignatione negligenter versatur, ut & advocatis ac procuratoribus, qui concordiam impediunt, multam minatur. Præterea, dum salutem partium prospicit Legislator, his necessitatem, in primo termino comparendi in propria persona, vel legitima impedimenta summarie demonstrandi, aut minimum in vim juramenti, *an Eydes stalt* confirmandi, vel denique, si ipsæ negligentiam committant, poenam pecuniariam exsolvendi, imponit.

III.

Quæ cum ita sint, facile patet, fieri

non posse, quin meliorem tentanda amicabile composicio habeat exitum, quando judex partibus summariam jurium prius injungit deductionem. * Quamvis hanc plerumque negligent judices, eoque ipso mediis concordiam promovendi se privent.

* Id usum venit in Curia Provinciali Wittebergensi, vid. KRAVSIJ *Tract. Synopt. Proc. Lib. I. cap. 2. Sect. 3. §. 2.*

IV.

In foro juris communis hac jurium deductione, quamvis ob alium plane finem, utuntur, quando judex ex re processus ducit, vel lex publica jubet, ut partes coram exponant justitiam causæ, aut argumenta, decisioni passus cujusdam controversi interservientia. Ex his enim judex se certior reddere vult, utrum partes ad prolixiorem disceptationem controversiæ ablegare, an litem sententia interlocutoria statim finire expediat. Veniunt hæc disceptationes nomine *der Verbörs Termine*.

V.

Ipsa illa deductio jurium, quia ad informationem solum judicis peragitur, fit absque verborum pompa & omni ambage re-

ge remota, in ipso termino. Ex utraque parte perficitur orali propositione *sic recessiren gegen einander*, eaque peracta, judex, si plana sint omnia, & controversia ad decisionem satis instructa, statim super meritis causæ cognoscit, sin quæ occurrant, quæ ulteriori discussione indigere videntur, interlocutione mera partes ad disceptationes solennes instituendas ablegat.

VI.

Quod si fiat, jam in foro Juris Communis nullæ amplius actoris, vel ejus, ad cujus instantiam judex terminum præfigit, sunt partes, * sed citatus de exceptionibus sollicitus est, quas alter per replicam elidere studet, & præterea citatum, qui citationi ex asse morem non gerit, monet, eique contumaciæ accusationem minatur. Citatus porro exceptiones defendit, si quæ minus recte egit, re integra corrigit, sic vero uterque causam ita instruit, ut decisio judicis locum sibi vindicare possit.

* In Saxonia vero, qui terminum impetravit, provocare solet prius alterum & per relationem ad scriptum, quod termino ansam dedit, repetere ea, de quibus expediendis judex cita-

tum admonuit, cæterum jura sibi integra reservare.

VII.

Utrum hæc disceptatio in scriptis, an verbis ore prolatis, perficiatur, perinde quidem, & eo nomine Stylus Curiae in subsidium vocandus est. Saxones enim regulariter non tolerant scriptam disceptationem, sed mutuis positionibus, *von Mund aus in die Feder* dimicant. * Inter utramque tamen disceptandi rationem hæc intercedit differentia, quod ibi judex cum altera parte communicet ea, quæ altera pars exhibuit, & spatium, ad ea respondendi, concedat, hic vero quælibet partium non admonita officii sui memor esse atque negligentiae poenam evitare debeat.

* Hanc necessitatem eatenus remisit partibus ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. *Tit. 3. §. 3.* ut, si advocatis utantur, qui non habitant in loco judicii, primam positionem ad acta dictitare, reliquas in scriptis transmittere sufficiat.

VIII.

Numerus exhibitorum in foro Juris Communis est arbitrarius, & sæpissime accidit, ut & modum & finem nesciant partes, ideoque judex ex officio modum statuere debeat, qua de re alibi plura. Spatii

tii etiam, intra quod quælibet pars jura deducat, determinatio, quousque lex tempus certum non expressit, judici relinquitur. Sed in Saxonia vix ultra quadruplicam progredi licet. Præterea omnibus positionibus absolvendis regulariter in Saxonia præstitutum est septiduum, quod ne partes quidem compromisso extendere possunt, utut judici permittatur ejus spatii ad quatuordecim dies, vel tres septimanas, prorogatio.

vid. ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 3. §. 3.
modum computandi septiduum collige ex d. ORDIN. Tit. 29. §. 3.

CAPVT IV.

DE

ORDINE OPPONENDARVM
EXCEPTIONVM.

I.

EXceptio proprie est defensio, per quam reus actoris intentionem vel differre vel excludere studet. * Satius tamen est, ut per exceptionem intelligas quamlibet defensionem, qua pars litigans alterius intentionem vel ad tempus vel in perpetuum elidere cupit. **

* Igitur exceptio proprie assertionem contrariam continet, nec in simplici negatione nititur. Hæc

enim magis Litis Contestatio negativa dici mere-
tur, inter quam & exceptionem hoc discriminis
intercedit, quod actor, si reus intentionem neget,
eam probare, reus excipiens, intentionem suam
ad liquidum deducere debeat, quatenus lex eum
ab onere probandi immunem non præstat.

** Eo nomine & actor, qui per replicam nova
allegatione exceptiones rei elidit, excipere dici-
tur, nec dubitant ideo Præfuci, quin actorem re-
plicando reum fieri dicant. Quod cum habet
effectum, ut replicæ intuitu favore defensionis
gaudeat, omnibusque fruatur juribus, quæ reo
ob exceptionem competunt, modo replicam post
rej exceptiones desum opponat, cum alias re-
plica, quæ per anticipationem libello inferitur,
jure magis libelli æstimetur.

II.

Sunt igitur exceptiones vel dilatoriae
vel peremptoriae. Illæ actoris intentionem
non plane excludunt, sed ad firmitatem
judicii stabiliendam potius pertinent, &
tanquam præjudiciales, ipsam litem prin-
cipalem differunt, donec iis satisfactum
sit. Peremptoriae magis intentioni acto-
ris directo contrariae, & ad eum finem
comparatae sunt, ut ejus jus in perpetuum
excludant.

III.

Ex dilatoriis iterum aliae sunt vel in
specie ita dictae vel fori declinatoriae. Quæ
posteriores eo tendunt, ut reus declaret,
judici

judici, cui causa controversa exposita est, facultatem deficere, eam cognoscendi & decidendi. * Id præterea hæ exceptiones habent singulare, quod a Litis Contestatione plane liberent, cum simul stare non possit, iudicium excipiendo declinare, & litem tamen in eodem iudicio suscipere. Interim admodum probabiles sint istæ exceptiones, omnino necesse est. **

* Patet inde, has exceptiones contra iudicis personam dirigi, & varias sub se continere species, utputa: iudicis suspecti, fori incompetentis, primæ instantiæ, præventionis, litis pendentæ, inhabilitatis, quarum naturam ex instituto explicat RIVINVS in *specim. Except. Forens.*

** Id igitur agat reus, ut, nisi exceptio notoria sit, eam statim demonstret. Solennis enim probatio vix requiritur, nec facile admitti potest, si turbidæ sint istæ exceptiones, ne vel remotetur lis principalis prætextu exceptionis, quæ jus actoris non excludit. Iudicis tamen arbitrium hac in re excludere non possumus, sed dispiciat ille, utrum in probabili nitatur fundamento rei exceptio, & re ita ferente, demonstrationem injungat. Plane, si liquidæ sint declinatoriæ, iudex eas negligere nequit, sin secus faciat, reo in Saxonia Electorali per ORD. PROC. RECOGN. Tit. 1. §. 7. permittitur, ut, interposito contra sententiam iudicis remedio suspensivo, eas adhuc urgere possit.

IV.

Quod ad reliquas exceptiones dilatorias

rias attinet, aliæ respiciunt partium litigantium vel principalium vel minus principalium personam, aliæ procedendi modum, aliæ libellum, aliæ denique ipsum negotium in litem deductum; Et in his opponendis, ut justus feryetur ordo, res ipsa exigit. *

* Confer. FRISEN. *Dissert. de ordin. opponendar. exceptionum.*

V.

Est autem naturæ rei omnino conforme, ut reus primo loco urgeat exceptiones contra personam partis adversæ, ejusque mandatarii, ne ob inhabilitatem standi in judicio, vel defectum, aut insufficientiam mandati aut securitatis judicium olim reddatur nullum, aut elusorium * Secundum locum occupant exceptiones, quæ contra personam judicis diriguntur. ** Sequuntur exceptiones contra modum procedendi. *** Tum ad exceptiones contra libellum fit progressus. **** Agmen claudunt exceptiones, quæ ipsum negotium in litem deductum respiciunt. *****

* Pertinet huc exceptio inhabilitatis, legitimationis, & aliæ plures. Est autem legitimatio duplex, alia personam, alia causam tangit. Illa indiget, qui alieno nomine litigat, v. c. procurator, tutor, syndi-

syndicus. Hanc afferre debet, qui proprio quidem nomine, ex persona tamen tertii, litem movet. v. c. heres, cessionarius. Posterioris intuitu hoc singulare est, quod, quando legitimatio ad causam pars libelli est, ea etiam jure libelli æstimetur, nec ideo litigans prius de legitimatione dubium removeere debeat, quam de probando actionis fundamento sollicitus est. WERNHER *P. 8. Obs. 454. & 486.* Excludit tamen hæc exceptio probationem per juramenti delationem. *IDEM Enunc. 321.* Ad classem harum exceptionem referimus etiam eas, quibus reus securitatem ab actore urget, de lite continuanda, & restitutione damnorum, quæ vel per contumaciam dedit, vel per temerarium litigium dare potest. Sigillatim huc spectat exceptio de guaranda in Saxonia, de præstanda cautione pro expensis & pro reconventionem, item pro proseguenda lite, de refundendis expensis contumacialibus &c.

** De his confer, quæ supra jam diximus. Quatenus vero plures ejusmodi exceptiones diversi generis cumulative concurrunt, ut & in iis opponendis justum servemus ordinem, res ipsa exigit. Præcedere debent procul dubio, quæ judicis incompetentiam pro objecto habent. Sequuntur deinde, quæ judici alias competenti per accidens obstant v. c. inhabilitatis, suspecti judicis.

*** Quæ iterum vel factum actoris, vel factum judicis concernunt. Quod si enim v. c. actor processum executivum obtrudere conatur, ubi ordinario opus est, ipsi obstat exceptio non rite formati processus. Judex vero exceptioni ansam dat, quando libellum non communicat, citationem legitime non concipit, nec legitime insinuari curat.

*** Genus harum allegationum est exceptio inepti, libelli.

libelli. Ineptitudo vero varia esse potest. Vel enim in facti narratione, vel in medio concludendi, vel in petito occurrit. Inde exceptio libelli obscuri, generalis, alternativæ, contradictorii, deficientis mediæ concludendi, ineptæ cumulationis &c.

***** Huc pertinent, exceptio excussionis, divisionis, moratorii, plus petitionis tempore, competentis.

VI.

Cæterum omnes exceptiones dilatoris
 1) non turbidæ, sed probabiles, esse debent * 2) non in genere allegandæ, sed specificè exponendæ, ** 3) in primo statim termino simul objiciendæ *** 4) litis contestationi præmittendæ sunt, **** 5) ab eventuali Litis Contestatione non liberant, ***** 6) sistunt cursum fatalis probationi destinati, si iudex iis satisfieri iussit. *****

* Quod ita accipiendum, ut alias exceptiones vix attendat iudex, quam quæ ex Actis liquidæ sunt. Nec enim peculiaris probatio harum exceptionum locum sibi vindicat, cum fieri non possit non, quin de veritate aut irrelevantia earum ex Actis constet. Indequè sufficit sapius in sola allegatione subsistere, & v. c. vitia libelli, comparitionis, citationis, mandati indicare. Eodem modo & illæ, quibus a parte adversa aliquid præstari postulamus, quod ex legis necessitate facere debet, probatione non indigent, cum Acta jam loqui debeant, an & quatenus officio suo satis fecerit. Quod reliquas concernit, quæ
 in

in oculos non incurrunt, summaria demonstratione earum veritatem evincere statim debet excipiens.

** Non itaque sufficit v. c. libellum ineptitudinis arguere, sed vitia specificè indicanda sunt, quo iudex in rei veritatem inquirere possit.

*** Ita disponit *Recessus Imperii de anno 1654. §. 37.* & DECIS. ELECT. SAXON. 14. Qui igitur in primo termino contumax est, exceptiones dilatorias perdit, quando ipsi litis contestatio, in secundo termino peragenda, sub præiudicio est injecta per sententiam iudicis, eaque vim rei iudicatæ obtinuit. Ut igitur ad effectum amittendarum exceptionum non simplex sententia comminatoria sufficit, vid. GRIBNER *Lib. 1. cap. 2. Sect. 5. §. 2. not. 4.* si Processum Juris Saxonici Electoralem excipias ORD. PROC. SAX. Tit. 1. §. 7. ita nec excludit easdem sententia in legitima impedimenta condemnatoria ZIEGLER *ad Ord. Proc. Sax. Tit. 11.*

**** Ergo post Litis Contestationem dilatoriæ exceptiones vix admittuntur, nisi 1) forsan postea emergant, aut in notitiam excipientis perveniant, c. 4. X. de Except. c. 32. de testib. 2) gravamen aliquod successivum contineant, & iudicium retro nullum reddant, v. c. legitimationis c. 4. in fin. de Procurat. 3) ipsum negotium in litem deductum respiciant, & merita causæ, MEYIVS *P. 4. Decis. 324.*

***** Id iterum jubet RECESSVS Imper. alleg. §. 40. ea procul dubio intentione, ne lis disceptatione super exceptionibus dilatoriis præliminari nimium proteletur, cum ista ratione iudicii una sententia litem præliminarem & principalem determinandi oriatur occasio. Non negligat itaque reus hanc litis contestationem. Facile enim incur-

incurrere potest in poenam contumaciæ. E contrario autem nullum extimescere debet præjudicium, quando excipit, & litem simul contestatur. Cum enim hoc eventualiter solum peragat, quo nomine Practici clausula utuntur: *Eventualiter, jedoch sub protestatione von denen exceptionibus nicht abzuweichen, bevor darüber erkannt worden, wolle sich Beklagter dergestalt eingelassen haben*, judex nihilofecius super exceptionibus cognoscere debet. Illæque ipsæ, si efficaces eadem pronunciavit, pro re nata vel litis contestationi effectum adimunt, vel minimum actorem onerant, ut prius illis satisfaciatur, quam in causa principali ulterius progredi possit. Cæterum, quæ de necessitate istius Litis Contestationis eventualis diximus, procul dubio præsupponunt casum, eam cum exceptione simul stare, & commode peragi posse. Sic v. c. exceptio inepti libelli, si vera adest ineptitudo, Litis Contestationem impedit, cum alias & ipsa Litis Contestatio non posset non evadere inepta. Secus se res habet, si exceptionem legitimationis vel eas, quibus ab actore aliquid præstari postulamus, respicias add. STRYCK *Diff. de Litis Contestat. eventuali.*

***** Quod denuo convenit *Recess. Imper. all. loc.* Verum, si dicendum, quod res est, plerumque hoc in casu mora actori contumaci prodest, quippe cui fatale probationis antea non currit. Quare sat causæ habuisse videtur Elector Saxo, ut in ORD. PROC. RECOGN. Tit. II. §. 2. dispo- neret, sola legitimatione ad causam excepta, fatale probationis non suspendendum esse prætextu, quod sententiæ ratione dilatoriarum nondum sit satisfactum, sed currere debere probaturo, eum- que, nisi vel ante terminum vel in termino pro- ductio-

ductionis sponte præstaret id, quod ipsi injunctum esset, poenam incurrere. Interim dubium omnino est, an hæc dispositio ad eum casum sit extendenda, quando actori aliquid dilatoriarum intuitu expediendum prius, reo vero probatio injungitur. Durum certe videtur, reo currere debere fatale probationis, quousque actor contumax est.

VII.

Non immerito exceptionibus dilatoriis, * sigillatim iis, quæ a Litis Contestatione liberant, annumeramus exceptionem spoli. ** Habet tamen eadem illa hæc singularia 1) quod in qualibet iudicii parte opponi possit ***. 2) quod, quandocunque ea utamur, præjudicium faciat liti contra excipientem motæ ****. 3) quod, intra quindecim dies, excipiens, ad ejus probationem admissus per sententiam, probationem suscipere & articulos offerre debeat. *****

* Paulo aliter ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. II. §. 3. quæ hanc exceptionem eodem jure, quo alias exceptiones peremptorias, æstimat, atque ideo eandem neque in quavis iudicii parte admittit, neque ratione probationis & effectus peculiare privilegium eidem tribuit. Quo ipso tamen spoliato facultatem, actionem spoli instituendi haut adimit, sed eo nomine singularia spoli magis conservat.

** Probe ab exceptione spoli discernenda est actio spoli ratione petiti. Qui enim agit, eo petikum
I ..... dirigit,

dirigit, *dass das Spolium vor allen Dingen zu restituiren*; Sed qui excipit, hanc sententiam expetit, *dass er sich, bevor das Spolium restituiret worden, mit Klägern einzulassen nicht schuldig*. Quamvis enim parum hic interessè videatur, cum ubique juris sit, ut spoliatus ante omnia restituatur, in Praxi tamen verba captant, & exceptionem, si reus petitum actionis spoliï eligit, omni efficacia privant, HORN. *Class. 12. Resp. 22.* BERGER. *P. 2. Resp. 150.*

*** Omnia exceptionis singularia ex c. 2. X. *de ordin. cognit. c. 1. de restit. spoliator.* in 6to desumunt. Et vi ejus perinde est, si quis partium ante vel post Litis Contestationem de spolio excipiat.

**** Non enim in totum jus agentis excludit, sed cursum processus sistit, donec illi, qui de spolio excipit, & ad probationem ejus admissus causam feliciter egit, spolians satisfecerit. Et catenus nil interest, si ve spolium cum causa in judicium deducta connexionem habeat, si ve in plane diversa causa factum sit.

***** Non itaque opus est, ut probationem intra spatium 15. dierum absolvat, RIVINVS *ad Tit. 11. ord. Proc. Sax. Enunc. 48.* Intra idem spatium reprobationem offerri tutius est. MENCKE *Tit. 16. §. 11.* quamvis ex usu fori hoc spatium demum a tempore, quo alter articulos probatoriales obtulit, currere dicant. BERGER *Elect. Discept. Forens. p. 360.* Cæterum juramentum super spolio deferri posse, vel ideo dubium non est, quia leges permittunt, ut quælibet causa, etiam famosa, ubi de interessè privato sermo est, alterius conscientia committatur. Idque probat ORD. PROC. RECOGN. *d. 106.*

VIII.

Exceptiones peremptoriæ varii iterum generis sunt. Missis aliis distinctionibus, quæ ahibi explicantur, de diversitate generalium & specialium hæc notasse sufficit, quod generales parum profint, multisque ex causis consultum sit, ut specificè exceptiones exponamus, earumque fundamenta indicemus. *

- * Sunt generales v. c. rei non sic, sed aliter gestæ, non competentis actionis. Et sub his speciales v. c. rei judicatæ, transactæ & similes comprehendendi existimant, eo effectû, ut postea, si ad probationem exceptionum deveniat reus, in species idem ire possit. BERGER. *Elect. Dist. Forensf. P. 2. Supplem. p. 372.* Verum enim vero rectius iudex speciales, quas tempestive non objecit reus, negligit exceptiones WERNHER. *P. 4. Obs. 152.* Interest enim actoris, ut salvam contra rei exceptiones habeat replicam, qua procul dubio privatur, si genus allegat reus, & speciem silet, cum ea ratione, quam reus cogitet exceptionem, actor prævidere, & defensionem contra eam instruere nequeat. Certe, si iudex nihilofecius specialem exceptionem in probatione deducendam admittat, ipsa æquitas postulat, ut & actori, licet ille probationem ex parte sua jamjam absolverit, novam contra istam exceptionem non prævisam concedat defensionem. GRIBNER *Lib. 1. cap. 2. Sect. 6. §. 8.* Quod, cum necessario cum protelatione litis conjunctum sit, tolerare non vult Elector Saxo, & ideo judici legem dicit, ut ne respiciat exceptiones peremptorias, nisi specificè & tem-

& tempestive oppositas. ORD. PROC. RECOGN.
Tit. II. §. 4.

IX.

Opponendæ autem sunt omnes exceptiones peremptoriæ simul in primo termino sub pœna præclusionis, * ita quidem, ut litis contestationi annectantur. ** Nec officit illis, si contrariæ sibi invicem sint, nec certum opus est servare ordinem, quippe qui prudenti magis excipientis arbitrio relinquitur. *** Quid quod ne excipiens quidem statim probationem illis adjungere, sed, cum excipiens agere videatur, judicis sententiam expectare debeat.

* *c. 1. sq. de exception. in 6to Recess. Imper. de anno 1654. §. 37. sqq. ORDIN. PROC. SAXON. VET. & RECOGN. Tit. II.* Cum tamen iniquum foret, reum, si postea, quas olim ignoravit, noviter emergant, exceptiones, præcludere, Praxis eas post Litis Contestationem, quousque res judicata nondum adest, recte admittit, modo ignorantiam jurejurando corroboret, & pars adversa contra easdem audiat. Plane, si tempestive opposuerit reus exceptiones, judex vero easdem neglexerit, & res judicata adsit, easdem separata actione deducere vix potest. WERNHER. *P. 8. Observ. 362.*

** Illas tamen, quæ, antea non oppositæ, executionem modificant, & in continenti probari possunt. MARTINI in *Proc. Sax. tit. 39. §. 1. n. 162.* ZANGER. *de exception. P. 3. cap. 26.* in ipso termino executionis adhuc urgere licet, quia actorem

rem de dolo convincunt, v. c. exceptio solutionis, compensationis, transactionis. Incongrue huc referuntur reliquæ, quæ hunc effectum non producant. v. c. exceptio S^Ci Macedoniani, Vellejani, utut in continenti liquidæ. Sibi enim imputet reus, quod tempestive easdem non opposuerit, cum sub pœna præclusionis opponere deberet, cum primis, quia hæ posteriores actorem non in dolo constituunt, sed obligationi naturali ratione efficaci tantummodo obsunt.

*** Cumulatio enim exceptionum peremptoriarum in eum solum finem fit, ut demonstret reus, non deesse defensionem, qua actoris intentionem elidere possit. Igitur, si vel unam exceptionem probaverit, recte absolvitur.

X.

Quod si tamen reus, de excludenda actoris intentione sollicitus, exceptiones in continenti probari possit, * jura permittunt, iisdem ad effectum impediendi litis ingressum uti, ** nec obligant hoc in casu ad Litis Contestationem reum, qui actoris jus agendi statim destruit.

* Hoc generale & omnibus exceptionibus peremptoriis, statim probabilibus, commune est. BRVN. NEMANN in *Proc. Civil. cap. 16. n. 5.* BLVM. *Proc. Camer. Tit. 69. n. 24. sqq.* Hoc solum quaeritur, quænam dici possint statim probabiles exceptiones? Fatentur vero omnes, eas huc non pertinere, quas per testium depositiones reus deducere annititur. Saxones præterea nec juramenti delationem admittunt, sed, ut in documentis indubitatis nitatur exceptio, præcise requirunt. In foro denique Juris Communis juramenti delationem non exclu-

dunt, eamque pro probatione in continenti li-
quida habent, vid. STRYCK. *Uf. Modern. tit. de
jurejur. §. 23.* MARTINI *in Proc. tit. 39. §. 3. n. 89.*
LEYSER. *Spec. 135. med. 2.* Quod facile admit-
to, modo, præstito juramento, aliquid ulteriori
disceptatione indigens non remaneat. Tum enim,
si per juramentum id, quod res est, ad liquidum
deduci nequeat, juramenti delationi certe effe-
ctum liquidæ probationis tribuere non possumus.

** Eundem effectum Jus Canonicum in *c. i. de Li-
tis Contestat. in 6to* sigillatim assignat exceptioni
rei judicatæ, transactionis & jurisjurandi, nec
harum intuitu distinguit, utrum in continenti
probari possint, an altioris sint indaginis, STRYCK.
Introd. ad Prax. Forens. cap. 16. §. 2. Verum de
Jure Saxonico nec hæ admittuntur, si turbidæ
sint, vid. ORD. PROC. RECOGN. *Tit. II. §. 1.*

XI.

Pari ratione exceptiones peremptoriæ
illæ, quæ juris sunt, & probatione non
indigent, * item illæ, quæ tacite inten-
tioni actoris ita cohærent, ut cum effe-
ctu agere non possit prius, quam eas-
dem removerit, ** eum habent effectum,
ut reum a Litis Contestatione liberent. ***

* Pertinent huc defensiones, quæ actoris intentio-
ni legem prohibitivam objiciunt. v. c. Exceptio
SCti Macedoniani, Exceptio SCti Vellejani, ut
& illæ, quæ in lege nituntur, quæ reum imme-
diate contra actoris intentionem defendit, v. c.
fidejussionis temporalis, infantis &c.

** Huc sigillatim referendæ sunt exceptiones ne-
gativæ, v. c. non adimpleti contractus, non numera-
tæ pecuniæ, non existentis conditionis, deficientis

tis

tis qualitatis heredis, deficientis dominii. Hæ omnes enim onus probandi in actorem devolvunt. *** Cujus ratio inde unice petenda, quod istæ exceptiones causæ principali faciant præjudicium, nec judex de justitia actionis prius judicare possit, quam exceptioni sit satisfactum.

XII.

Quod reliquum est, inter eas exceptiones peremptorias, quæ in vim litis ingressum impredientium aut tanquam præjudiciales opponuntur, & inter eas, quæ Litis Contestationem sequuntur, ea adhuc est differentia, quod actor priores, si possit, replica statim elidere debeat, quo præjudicium inde imminens avertat; * contra posteriores autem, ut multa disputet, vix est necesse, nec usu fori receptum, sed, ut eventualiter solum reus iisdem utitur, eorumque probationem post sententiam interlocutoriam differt, ita & actor tempestive satis easdem elidit, quando in probatione versatur. **

* Caveat ideo etiam reus, ne ex nimia fiducia, quam in exceptione litis ingressum impediante collocat, Litis Contestationem plane omittat, sed, ubicunque sentit, dubiis adhuc subesse ipsam exceptionem, vel quod intentionem actoris non confestim destruat, vel quod per replicam illi vim adimi videat, eventuale nihilofecius Litis Contestationem addat, ne vel in pœnam contumaciæ

incurrat. Nec enim nocebit ista Litis Contestatio, si iudex efficacem deprehendit exceptionem.
 ** Solent itaque Practici in sola contradictione subsistere & negatione, & placido animo iudicis sententiam, super probatione suscipienda ferendam, futurumque rei eventum expectare.

CAPUT V.

DE

LITIS CONTESTATIONE.

§. I.

Litis Contestatio, quæ exceptiones dilatorias sequitur, & his atque peremptoriis intermiscetur, est sollemnis rei ad singulas circumstantias libelli ideo peracta responsio, ut constet, quid probatione indigeat, & quis probare debeat. *

* Inde patet 1) Litis Contestatione in omni processu opus esse, cum absque illa incognitum maneat, an controversia inter partes adsit. Pro diversitate tamen processus vel sollemniter, vel absque sollemnitate peragitur. 2) Litis Contestationem eorum solum intuitu desiderari, quæ probatione indigent. Sic vero ad facti speciem solum pertinet, non ad iura allegata, nec ad conclusionem. Illorum enim efficacia ab affirmatione vel negatione privati non pendet, quod tamen merito intellexeris de iuribus rite promulgatis, non de iuribus, quorum existentia non præsumitur, ut puta, consuetudine, statuto, privilegio, cum & hæc probanda sint. De conclusione vero ex præmissis constare debet, quamvis Practici & illi,

illi, minimum in genere, contradicere soleant, si præmissa negarunt.

II.

Est vero Litis Contestatio plerumque eventualis siue conditionata, raro pura, nisi reo exceptiones dilatoriæ vel litis ingressum impediētes desint. Formalis tamen & ita comparata sit, necesse est, ut de animo litem contestandi certo constet.*

* Igitur, qui excipit tantum, utut contradicere videatur actioni, litem non contestatur, *c. 2. de Lit. Contest. in 6to* & ideo neque pro confitente, neque pro negante habetur, MENCKEN *Disp. 8. Tit. 16. §. 2.* Porro, qui dubia & ambigua responsione utitur, respondere non censetur, quia, dum iudicium suum suspendit, neque affirmat neque negat. Non itaque tolerat Praxis verba, *man stelle es dahin, es könne wohl seyn*, ZIEGLER *ad ord. Proc. Sax. tit. 16.* MENCKEN *d. loc. §. 8.* Verbum, nescit, autem, si de factis alienis sermo est, Litis Contestationem non vitiat, sed hæc eo modo peracta pro negativa habetur. Quare id agat ubique reus, ut categorice respondeat.

III.

Generalis etiam Litis Contestatio, quam tolerat Jus Canonicum, Jure Imperii & Saxonico plane prohibita est, * & specialis magis ad singula libelli capita directæ, requiritur, quæ ita comparata esse debet, ut ad singulas circumstantias, quas libellus sistit, eum in finem in certas pro-

positiones resolvendas, affirmativam vel negativam responfionem contineat. **

* Generalis ea dicitur, quæ absolvitur per formulam: *nego narrata, prout narrantur, & petita, prout petuntur*, vid. L. 1. C. de *Litis Contestat. cap. un. X. Eod.* Attamen, cum ea ipsa conditionem actoris duriores omnino reddat, qui jam de singulis libelli capitibus probandis cogitare debet, conjunctim negatis, eaque ratione superflua sæpius probatione oneratur, noluit ideo *Recess. Imper. de ann. 1654. §. 37. & ORD. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 16.* reorum cavillationibus suppetias ferre, & optimo consilio specificam responfionem ipsis injunxit..

** Qua in ressumma opus est circumspectione, ne reus in laqueos ineidat, per captiosas diversarum propositionum conjunctiones ab actore præparatos. Sæpius necesse est, ut una libelli propositio, quæ diversas circumstantias continet, in duas, tres & plures propositiones resolvatur, ne, dum integram propositionem incaute affirmat reus, singulas circumstantias, quæ minus veræ sunt, simul implicite fateatur.

IV.

Gravi damno suo litigantes experiuntur, in foris, ubi stylus curiæ generalem Litis Contestationem admittit, quantum hæc ipsa afferat præjudicii. Jam enim videmus, actorem, quo liberet se a superflua probatione, * salutem querere in positionibus, ** &, præstito prius juramento dandorum, reum necessitate
ad

ad singulas circumstantias libelli respondendi *** onerare, eoque nomine, ne temere neget, iuramentum respondentorum ab illo exigere.

* Hunc unicum positionum finem esse, inde satis patet, quia actor per eas confessionem rei & responsionem specialem elicere studet, quo sciat, quæ demum libelli capita probatione indigeant. Quare iis in foris, ubi receptæ sunt, sequuntur Litis Contestationem, & probationem antecedunt. Ipsaque docet experientia, incassum laborare actores, qui eo fine positionibus utuntur, ut se plane liberent a probatione, cum vix contingat casus, ut reus omnes ac singulas positiones fateatur, sic vero negata probatione nihilominus indigeant. Interim non nego, per accidens fieri posse, ut actor periculum litis ope positionum effugiat. Eoque sensu facile admitto, posse easdem modis probandi annumerari, quod & facit *c. unic. X. de lit. contest. cap. 2. de confess. in 6to Recess. Imper. de anno 1654. §. 49.* Ut tamen dicam, quod res est, varia incommoda modum hunc dissuadere possunt. Primo enim effectus se liberandi in totum a probatione plerumque destituitur. Deinde otiosas de admissibilitate vel inadmissibilitate positionum lites parit. Tum perjuris occasionem subministrat. Denique, quia mediante iuramento rei confessionem elicere cupit actor, faciliori negotio rem expedit per iuramenti delationem, add. *STRYCK. Diss. de interrogat. & Introd. ad Prax. Forens. cap. 17. §. 13. MENCKEN Disp. II. th. 17. BÖHMER Jur. Eccl. Protest. lib. 2. tit. 5. §. 7.*

** Sunt igitur positiones breves ac perspicuæ assertiones, ex visceribus libelli desumptæ, ab eo, qui proba-

probationem parat, cum in finem proposita, ut adversarii confessionem per distinctam responsionem eliceat, atque se hac ratione ab onere probandi liberet. Dum vero actor positiones offert, offerre se simul debet ad juramentum dandum, idque præstare deinde solenni formula; *dass die von ihm übergebene positiones, so viel deren seine eigene Geschichte betreffen, wahr seyn, so viel sie aber andere Geschichte betreffen, er solche wahr zu seyn glaube.* In conficiendis ipsis positionibus eadem ratione procedit, qua utitur probaturus in articulis probatorialibus formandis. Ideoque eas ex libello desumit, omnem obscuritatem & perplexitatem evitat, distincte separatis propositionibus singulas circumstantias complectitur, & a novis circumstantiis abstinet, ne vel super admissione positionum lis oriatur.

*** Reus itaque, qui ad positiones respondet, ubique officia ejus explet, qui litem specificè contestatur, quo nomine omnia, quæ de litis contestatione dicuntur, ad responsionem illam recte applicantur. Ne vero denuo actori imponat, omnem suspicionem malitiæ remove debet solenni juramenti respondendorum formula: *dass er auf die von Klegern übergebene zulässliche positiones und zwar auf jede besonders die Wahrheit dergestalt, dass, so viel derselben seine eigene That betreffen, mit wahr oder nicht wahr, so viel aber dèrer eine frembde That enthalten, mit glaube wahr, oder nicht wahr, beantworten wolle.*

V.

Ad specialem, dum iterum revertimur Litis Contestationem, arbitrio quidem rei relinquitur, utrum affirmare, an negare

negare velit libelli capita. Indequē Litis Contestatio dispescitur in puram, quando omnia libelli capita vel affirmat * vel negat, ** & mixtam, quando ad alia affirmando, ad alia negando respondet. *** Caveat tamen reus, ne negativam pro affirmativa amplectatur in factis notoriis, in iis, quæ juris sunt, ut & in iis, quæ pœnam inficiationis admittunt. ****

* Affirmativa tamen mera, quatenus exceptionibus reus destituitur peremptoriis, re ipsa non est Litis Contestatio, sed confessio, & condemnatoriæ sententiæ statim locum facit, *L. 6. pr. D. de confess.* STRYCK *ad Pr. Forens. cap. 15. §. 3.* Sin exceptionibus temperata est, onus probandi in reum devolvit.

** De qua sigillatim nota, quod eo in casu, quando iuramentum reo super actione & facto proprio est delatum, eidem exceptiones peremptoriæ haut prosint. Aut enim præstat iuramentum, aut ejus præstationem denegat. Ibi, quia actoris intentionem iuramento elidit, probatione exceptionum non est opus, cum eventualiter solum, si actor probaverit intentionem, adjiciantur. Hic vero ob pœnam inficiationis, quam probat *L. 10. §. 1. D. de fidejussor. Authent. Contra qui propriam C. de non numer. pecun.* exceptiones perdit, BERGER. *Oec. Jur. Lib. 4. tit. 23. §. 1. not. 6.* WERNHER. *P. 1. Obs. 107.* Et quamvis dubitare quis possit omnino, anne posteriori in casu pœna locum habeat ob rationes magni roboris, quas allegat WERNHER. *d. l. & in Supplem. Vol. III.*

p. 654. it. Vol. VII. p. III. in Saxonia tamen Electorali res authentica interpretatione decisa est vi ORD. PROC. RECOGN. Tit. 16. §. 3. nec aliter reus ad exceptiones habet regressum, nisi juret, quod tempore Litis Contestationis easdem ignoraverit.

*** Quæ cum reliquis probationis intuitu, de qua infra, diversum effectum producit. In Praxi etiam negativam puram & mixtam solenni super modo probandi formula pronunciandi ita distinguere solent, ut iudex ibi: *diweil Beklagter der Klage allenthalben nicht geständig, so ist Kläger den Grund derselben &c.* hic verò, *diweil Beklagter der Klage nicht allenthalben geständig, so ist Kläger den Grund derselben, und so viel ihm daran verneinet worden, &c. &c. zu erweisen schuldig*, interlocutoriam ferat sententiam.

**** Priori quidem & secundo in casu reus intuitu causæ ipsius damnum vix sentit, si a foris Saxoniæ Electoralis discesseris, in quibus multa 5. thalerorum locum habet, ORD. PROC. RECOGN. Tit. 16. §. 2. sed opinionem solum gravat apud honestos viros, qui nudam veritatem amant. In ultimo autem casu eo majori circumspectione opus habet, quo graviores leges in certis casibus mendacii commissi minantur poenam. Pertinet huc §. 26. J. de action, L. fin. D. de Rei vindic, L. 2. §. 1. D. ad L. Aquil. L. 1. §. 1. & 4. D. Depos. Auth. Contra C. de non numer. pec. Nov. 18. cap. 8. add. WERNHERI Dissert. de pana inficiationis. In dubium quidem plerique nostratum has legum dispositiones ratione usus practici vocant. Verum suadet naturalis & publica ratio, ut hominum malitiam cohibeamus. Nec ideo opus est, ut hoc in argumento specialibus Romanorum rationibus, quibus leges illæ innituntur, inhæreamus, cum ratio generalis cum iisdem concurret. In Saxonia

Saxonia Electorali certe res ob ORD. PROC. RECOGN. d. l. expedita est, quod iudex pœnas inficiationum negligere non debeat.

VI.

Ipsa vero specialis Litis Contestatio ita demum recte peracta censetur, quando libello ex asse conformis, & adæquata est. Fiat itaque 1) repetitione verborum, quibus actor ad declaranda animi sensa usus est, * 2) sine appendice, ** 3) sine intermixtione exceptionum, *** 4) absque captiosis conjunctionibus. ****

* Quod tamen non ita intelligendum est, tanquam reus ipsi verborum structuræ inhæret, & libellum verbotenus repetere, huic autem repetitioni responsionem intermiscere debeat. Rifu enim procul dubio excipies hanc responsionem, affirmando, *Klager saget zu Anbringung seiner Klage*, negando *was massen Beklagter* negando *Klagern 100. thlr.* negando *schuldig worden*, sed ea legislatorum mens est, ut reus propositiones ex libello eruat, easdem iisdem verbis, quibus actor usus est, eloquatur, in alium sensum verba non detorqueat, & categorice sese declaret, utrum affirmet vel neget.

** Id est, *ohne Anhang*, quam reus forsan propositionis illustrandæ, temperandæ, modificandæ causa adjicit. Talis enim Litis Contestatio vel ideo libello conformis dici nequit, quia plures circumstantias continet, quam quæ libello insunt. Si tamen nihilofecius ex re videatur, ut proposito ad intelligendum facilius sistatur, peracta litis contestatione, reus ea de re sollicitus esse, singulisque propositionibus epicrisin addere potest.

*** Ex-

*** Exceptiones enim dilatorias Litis Contestationi præmittere, peremptorias eidem addere, ordo legalis jubet, & ideo earum intermixtio ipsam responsionem vitiosam reddit.

*** Nec excusabit hoc vitium libellus captiose conscriptus. Aut enim propositio captiosa in plures perspicuas commodè resolvi potest, aut tanta libellum premit obscuritas, ut sanari nequeat. Hoc in casu omiſſa Litis Contestatio reo non erit fraudi ob ineptitudinem libelli. Ibi vero neglecta responsio perspicua non potest non nocere reo, qui id agere debebat, ut male & captiose conjuncta separaret, & ad singula separatim responderet.

VII.

Denique, ut tempestive fiat Litis Contestatio, omnino necesse est. Qua in re quidem primario consulendæ Ordinationes Processuales. Rationis tamen est, ut reus ad hunc actum citatus, si causa recusationis justa desit, eundem ante lapsum termini præstituti & prius expediat, quam in causa conclusio fiat, ne actori facultatem adimat dijudicandi, utrum citationi ex asse morem gesserit. Imo vel suæ utilitatis ergo moram evitabit, ne, dum ad ultimum usque exhibitum Litis Contestationem servat, sibi ipsi occasionem præripiat, vitia, si quæ forsan actor indicavit, in reliquis exhibitis emendandi.

VIII.

VIII.

Quod si igitur reus litem vel plane non, vel non legitime * & iusto tempore, ** contestetur, vel vitia non emendet, ubique pœnam contumaciæ ob denegatum citationi obsequium in se provocabit, quæ, qualis sit, jam alibi indicavimus. ***

* Quod si vero reus in præjudicium aliquod ob vitia Litis Contestationis condemnandus est, ratio dictitat, pœnam delicto debere esse proportionatam. Ideo vero præjudicium ad eas circumstantias, in quibus citationi paruit, extendi nequit, sed merito ad illa capita, ad quæ litem rite non est contestatus, restringitur. Ita disponit ORD. PROC. RECOGN. Tit. 16. add. HORN Diss. de process. summario §. 46. MENCKE Tit. 16. §. 10. WERNHER, P. 1. Obs. 97.

** Quamvis enim officium iudicis, quatenus lex expressa illud hoc in argumento non excludit, locum sibi omnino vindicet, & Litis Contestatio intempestive facta, si vitiosa non sit, sustineri possit, periculosum tamen semper est, ea in re partibus suis deesse, cum necessitas nulla iudicem urgeat, ut officium suum interponat. Majori adhuc sese periculo objicit ille, qui vitiose litem contestatur, quia iudici omnino integrum est, ut ob defectum ab altera parte non indicatum actum ipsum vitiosum ex officio declarare possit. add. ORD. PROC. SAX. RECOGN. d. tit. 16.

*** Res eo credit, ut, reus hac vel illa ratione contumax, quatenus dilatoria adhuc citatio præcessit, in expensas condemnatur, pereuntioriam vero citationem præjudicium, ratione totius causæ sub-

K

cup-

eundem sequatur, siue eidem citatus plane non, siue non legitime, morem gesserit, modo tamen actor ea, quæ ipsi prius expedienda incumbabant, expediverit, cum alias culpam cum culpa compensare fas sit. RIVINVS *Tit. 11. Enunc. 21.* BERGER. *Suppl. Tom. 2. p. 311. sqq.* Præterea in Saxonia Electorali Advocatus, qui culpa sua præjudicium provocat, expensas restituere, & poenam pecuniariam subire debet ORD. PROC. SAX. *Tit. 16. §. 2.*

MEMBRUM III.

DE

IIS, QUAE FIUNT POST LITIS CONTESTATIONEM.

CAPUT I.

DE

PROBATIONE ET REPROBATIONE IN GENERE.

I.

Probatio est actus judicialis, per sententiam injectus, * quo litigans iudici de fundamento intentionis vel exceptionis, quatenus facti, ** & ab altera parte negatum est, *** nec a lege præsumitur, **** solenni & legali modo fidem facit. *****

* Omnis probatio eum in finem suscipitur, ut iudici, cujus officium imploravimus, constet de veritate asserti nostri, cum idem ille, nondum perspecta veritate, neque condemnare neque absol-
vere

vere possit. Igitur iudex causæ actum probationis dirigat, necesse est. Sequitur inde, 1) quod probatio, quæ coram alio iudice suscipitur, vel testium depositio, a Notario conscripta, nullum in processu regulariter habeat pondus, add. WERNHER. P. 4. Obs. 42. 2) quod probatio inutilis sit, quæ iudici causæ offertur, antequam per sententiam ejus partibus injuncta sit c. 9. X. de probat. Ex hac enim demum constare debet, an & a quo probatio sit suscipienda. Eoque nomine processus anticipationem probationis, quatenus lex eam non permittit, vix tolerat, utur Praxis Juris Communis non citra confusionem processus obligationem expectandi sententiam iudicis probaturo remittat. Certe in Saxonia qui probationem intempestive offert, nihil agit, sed interloquitur nihilofecius iudex, & formulam addit: *Und bleibt Klägern, sich e. g. der Documenten fol. 6. sqq. bey dem Beweise zu brauchen unbenommen.* 3) Quod iudex de validitate probationis judicare debeat.

** Non itaque probatione opus est, ubi quæstio juris in iudicium est deducta, cui nulla facti quæstio cohæret, ne tum quidem, quando quis ad legis observantiam incaute provocavit. WERNHER. P. 1. Obs. 316. Quod tamen ad leges rite promulgatas recte restringimus, cum reliquarum legum, cujus existentia non præsumitur, non in libello solum facienda sit mentio, sed & suscipienda probatio, add. THOMAS. Diff. de fide juridica cap. 2. §. 34.

*** Ergo, quatenus actor & reus super facto conspirant, eoque ipso controversia inter eos non agitur, probationis etiam procul dubio cessabit necessitas. Ne igitur vel tacite confiteri quis videatur ea, quæ facti sunt,

Practici assertis partis adversæ, quibus, quid opponant, non habent, in genere minimum contradicere, & protestari solent, *dass sie iacendo nichts eingeraumet haben wollen*. Cæterum, notorium factum, utut negatum, probatione non eget, nisi notorietas simul sit negata. Tum enim hæc probanda est, quod, quomodo fiat, exponit BÖHMER in *Jur. Eccles. Protest. Lib. 2. tit. 19. §. 2.*

**** Is enim est effectus præsumtionis, ut aliquid tamdiu habeatur pro vero, donec contrarium ab altero sit probatum.

***** Qua occasione probaturus id agit, ut partim veritatem asserti sui in lucem protrahat, partim, quæ ab altera parte vera dicuntur, destruat. Quare probationem merito distinxeris in affirmativam & negativam. Nec mirum etiam inde videri cuiquam poterit, quod & illi permittenda sit probatio, qui ipse nihil asserit, in eo tamen est, ut alterius asserti fidem infringat. Quæ probatio sigillatim favorem defensionis habet, & per articulos elisivos peragitur, ceu infra apparebit.

II.

Quod autem diximus, probationem per anticipationem & ante sententiam interlocutoriam expediri non posse, id illo in casu fallit, quando periculum adest, eum, a quo olim onus probandi subeundum est, absque culpa sua mediis probandi destitutum iri, si probatio ad terminum probatorium præcise adstringeretur. Tum enim probationem ad perpetuam

petuam rei memoriam suscipere licet, *
ita tamen peragendam, ut nihil eorum
omitti possit, quod ad probationem, alias
suo tempore solenniter expediendam, per-
tinere videtur. **

* Sedes hujus probationis est in *c. 5. X. ut lite non
contest.* quod dilucido commentario exposuit
WERLHOFF *Dissertatione de probatione ad per-
petuam rei memoriam*, add. BÖHMERI *Jus Ec-
cles. Lib. 2. tit. 6. §. 4. seqq.* Est autem ratio hu-
jus dispositionis adeo generalis, ut facile appa-
reat, eam non solum ad probationem per testes
æque ac per instrumenta applicari posse, sed
etiam & actori & reo, imo & illi ante litem in-
stitutam, huic vero hoc etiam in casu, si exce-
ptionem per modum actionis urgere possit, per-
mittendam esse. Et hac ratione rem publica lege
definivit Elector Saxo in ORDIN. PROC. RE-
COGN. Tit. 27. Si vero Doctorum opiniones
conferas, tantum abest, ut hoc in argumento
conspirent, quin per varias distinctiones rem
conficere, & inani disceptatione rem perspicuam
difficultate fere inextricabili involvere studeant.
Conf. LUDOVICI *Einleit. zum Civil. Process.*
cap. 20. per tot.

** Judex itaque competens, maxime, quando in
mora non est summum periculum, dirigat actum
probationis, & probaturus solennem productio-
nem suscipiat. Ipsa autem probatio satis audita
altera parte absolvatur. add. ORD. PROC. SAX.
RECOGN. d. l.

III.

Fundamentum omnis probationis est

K 3

Litis

Litis Contestatio, ex qua demum, an & in quibus capitibus partes dissentiant, constare debet. Quapropter non probat actor, si lis pure affirmative sit contestata, probat tamen, quando reus vel omnia libelli capita negavit, vel litem mixtim contestatus est. Probat reus, qui intentionem actoris fatetur quidem, sed in exceptionibus peremptoriis refugium quærit. Imo fieri potest, ut & actor intentionem, & reus exceptionem probare debeat, si reus quædam libelli capita negavit, quædam affirmavit, adjectis exceptionibus. *

* Cautus tamen sit iudex, ne probationem injungat actori, si ex pura affirmativa rei responsione id, quod res est, in oculos incurrat, atut reus præterea in quibusdam, quæ tamen ad fundamentum intentionis non pertinent, negativam amplexus sit Litis Contestationem, siquidem hoc in casu præstat, reum statim condemnare, quam probationem injungere ejus, quod probatum ad causæ decisionem nil confert. Cautus etiam sit iudex, ne probatione exceptionis oneret reum, qui eam in continenti liquidam reddit, & ea ipsa omne dubium de injustitia actionis tollit. Hoc enim in casu, si in documentis guarantigiatis nitatur exceptio, sententiam absolutoriam mixtam ferre debet. *Würde Kläger das Documente sub A. inmassen ihm zu thun obliegt, recognosciren; So ist Beklagter von der Klage zu entbinden &c.*

IV.

Quemadmodum vero quælibet partium probare debet id, in quo fundamentum intentionis vel exceptionis contradictæ collocavit, ita perinde est, siue in affirmatione, siue in negatione istud fundamentum consistat, * quatenus lex pro illius veritate non præsumit. **

* vid. *L. 25. D. de probationib.* Falsissima enim est eorum opinio, qui negantem ab onere probandi liberant, ideo, quod negavit, cum ea ad unicum solum casum applicari possit, quando alter affirmavit, & alter negavit, eaque ratione contradictio adsit, *L. 23. C. de probation. L. 10. C. idē non numerat. pecun.* Falsissima etiam est opinionis ratio, quod negativa probari non possit. Experientia enim docet, eos, qui reprobatione utuntur, probationem negative subire, eamque non directo solum, sed etiam per consequentiam absolvere. Præterea in negativis propositionibus plerumque implicite latent affirmativæ. Conf. BRUNNEMANN. *Proc. Civil. cap. 18. n. 1.* VINNIVS *Select. qu. jur. Lib. 2. cap. 12.* COCCIVS *Diss. de directa probat. negat.* BÖHMER. *Jur. Eccles. Protestant. Lib. 2. tit. 19. §. 3. sqq.*

** Hæc unica ratio est, quare pleræque probari non debeant negativæ propositiones. Sic præsumit lex pro actore, qui negat, alteri competere jus servitutis præsumit pro reo, qui negat pecuniæ numerationem, contractus implementum.

V.

His igitur præsuppositis concurrentibus, probatio injuncta simpliciter est

fufcipienda. * Et regulariter probaturi arbitrio relictum est, quo probandi modo uti, ** & quot media probandi cumulare velit.

* Merito itaque vituperabis quorundam judicum facilitatem in concedendis contra ejusmodi sententiam remediis suspensivis, quæ vix unquam effectum habebunt, si causa ita sit comparata, ut absque probatione parti fides haberi nequeat. Quæ ratio etiam movit Electorem Saxoniam, ut, hoc minimum in casu, nullam istis remediis tribueret efficaciam, pœnamque minaretur pecuniariam illi, qui iisdem abuteretur, ORD. PROC. RECOGN. Tit. II. §. 2.

** Vox enim *Beweisen* (idem de voce *Beybringen* sentit WERNHER P. 6. Obs. 471.) generale est, & omnia probandi media sub se complectitur. Inter quæ, cum & conspicua sit juramenti delatio, non dubitabis, quin eandem probaturus in suos usus convertere possit, quatenus lex provincialis huic facultati aliud non præstituit fatale, quæ de re videbimus suo loco.

VI.

In qua cumulatione tamen duæ quæstiones probe ab invicem sunt discernendæ. Alteram enim, an probaturus diversis mediis probandi, super diversis circumstantiis probandis, uti possit, merito affirmabis, alteram vero, an super eadem circumstantia cumulare possit diversa probandi media, recte restringes
ad

ad ea, quæ sibi præbent adminiculum, negabis de iis, quæ se invicem destruunt. *

* Recte itaque cum documentis jungimus testimonium depositionem vel ocularem inspectionem. Juramenti autem delatio cum neutra simul stare potest. ZIEGLER. *ad ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. tit. 18.*

VII.

Probatio integra * offerenda est judici intra terminum, a iudice vel lege præscriptum, ** sub pœna præclusionis, quia iste terminus peremptorius est.

* Facile itaque patet, quid sentiendum sit de quæstione; an probationi semel oblata addi possit nova probatio, vel in meritis, vel in modo probandi a priori diversa? Hanc enim merito negabis, eo in casu, quando probationi offerendæ certus terminus est præstitutus. Et hoc in casu nullius clausula illa Practicorum reservatoria: *salvo jure additionalium*; est utilitatis, si terminus semel sit elapsus. Sin terminus arbitrarius, nec a iudice ex officio determinatus, ad novam probationem regressus semper erit salvus, vid. AVTHENT. *at qui semel. C. de probat.* LVDOVICI *Einl. zum Civ. Process. cap. 15. §. 42.* modo tamen, si testes quis antea produxerit, idem ille eorum attestata nondum didicerit. NOVELL. 90. *cap. 46. X. de testib.* add. tamen MYNSING. *Lib. 1. Obs. 41. & WERNHER. P. 3. Obs. 27.* qui notitiam attestatorum præcise ex eorum solenni publicatione ad effectum præclusionis haustam esse debere contendit.

** Terminus ille variat pro diversitate iudiciorum. In

Saxonia continet spatium Saxonicum. Exceptiones vide in GRIBNERI *Princip. Proc. judic. Lib. 1. cap. 3. Sect. 1. §. 2. not. a.* Sive tamen a lege, sive a iudice ex officio, determinetur, ejusdem naturæ est. Primo enim uterque non consummative, ut probatio absolvatur, sed inchoative, ut offeratur, intelligendus est WERNHER. *P. 4. Obs. 241.* Deinde uterque peremptorius est, utut iudex, dum eum præstituit, comminatoriam præclusi clausulam non addiderit, IDEM *P. 5. Obs. 76.* Quod & in processu summario, in quo terminus probatorius regulariter fatale non constituit, verum est, si iudex eum determinaverit. Interim inter utrumque terminum hæc intercedit differentia, quod legalis statim currat, licet sententia ejus in specie non faciat mentionem, sed probationem in genere solum injungat, RIVINVS *Tit. 20. Enunc. 1.*

VIII.

Currit ideo terminus probatorius statim a tempore rei judicatæ * vel si sententia ante probationem quid expedire jubet, a die purificatæ sententiæ ** de momento ad momentum, imputatis tam divinis, quam humanis feriis, *** & semel elapsus ipso jure probationem excludit. ****

* Et quidem indistincte post decendum a momento publicatæ sententiæ, si de gravamine per injunctionem probationis illato non conquestus est probaturus, utut in aliis capitibus eam suspenderit. Sin ipsam probationis injunctionem gravaminis instar deduxerit probaturus, prius non currit,

currit, quam post decendium a momento, quo gravamen actu cessat, & res judicata adest. Conf. exempla in HORNIO *Class. 2. Resp. 64.* BERGERI *Oec. Jur. Lib. 4. tit. 24. §. 15. not. 3. & Supplement. ad El. Disc. Forens. Tom. 2. p. 439.* WERNHER. *P. 6. Obs. 297. P. 7. Obs. 212.*

** De quo argumento confer, quæ dixi supra ad *tit. de ordin. opponend. exception.*

*** Quod inde est, quia leges nullibi constituunt, tempus, ratione cursus habita, utile esse debere. Quare merito aliud dicendum, si leges provinciales & processuales disertis verbis, ferias impu-
tari in terminum probationis, prohibent.

**** Id omnibus fatalibus commune est, quod
1) de momento ad momentum & 2) ita quidem currant, ut post eorum lapsum ipso jure negligenti ademta censeatur facultas, actum adhuc expediendi. Quare nec opus videtur peculiari contumaciæ accusatione. Verum enim verò ob favorem probationum introductum est procul dubio, quod iudices eam desertam vix declarent, nisi audito eo, qui negligens apparet. Et ideo solet pars altera contumaciam prius & desertionem accusare, iudicique occasionem præfigendi terminum, in quo super desertione disceptatio fiat, subministrare. Quod tolerari omnino potest, cum æquum sit, ut illi succurrat iudex, qui notam desidia removeere valet. Plane, si cui iusta restitutionis in integrum suppetat causa, eum probatione ob fatale neglectum privare nefas habetur. Imo proclives sunt iudices ad restitutionem hanc iterata vice concedendam, quatenus nondum facta est sub comminatione amittendi istiusmodi beneficii WERNHER. *P. 1. Obs. 319. & Vol. VII. Supplement. ad d. Obs. CARPZOV. P. 1. Const. 16. def. 8.* ubi tamen obiter moneo,
ipsum

ipsum judicem, dum probaturum moras necere videt, tempestive præcavere debere per istam comminationem, ne beneficio abutatur in præjudicium partis adversæ. Plane, si judex deprehendat ex Actis termini lapsum, eo in casu, ubi, litigantem in restitutione in integrum refugium quærere posse, simul sentit, brevi manu eundem recte restituit, nec deductionem beneficii expectat, ubique tamen, quando restituit, in expensas negligentem merito condemnat.

IX.

Non tamen leges hic judicis arbitrium plane tollunt, sed eidem, ut justa ex causa tempestive petenti dilationem concedere possit, permittunt, modo secundum Praxin Juris Communis spatium legale plus tertia vice, & secundum Jus Saxonicum Electorale plus secunda vice non proroget. Hoc singulare est, quod illis quidem, qui beneficio restitutionis in integrum gaudent, præterea una adhuc dilatio dari possit. Ubique vero ad judicis officium spectat, ut a multiplicatione dilationum abstineat. *

* Conf. STRYCK. *Uf. Mod. D. tit. de dilat. §. 16.*
 & *Introd. ad Prax. Forens. cap. 8. ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 20. §. 3.* quæ ad cohibendas nimias multiplicationes eo in casu, ubi restitutio in integrum competit, hanc judici regulam dicit, ut comminationem amittendi beneficii concessioni adjungat. Et in genere hoc dandum est judici, ut facultatem plures protrahendz

dæ litis causa petendi dilationes restringat per clausulam præjudicalem præclusi, concessioni ad-
ditam.

X.

Omnis dilatio ex parte impetrantis, prærequirit verum & legitimum impedimentum, * secunda ejus summariam demonstrationem & causæ cognitionem, ** tertia solennitatem legalem. *** In Saxonia Electorali ne prima quidem absque summaria demonstratione, secunda, adhibita solennitate legali, tertia plane non conceditur. ****

* Quænam sint legitima impedimenta, jam alibi docuimus. Utut vero in foro juris communis sola in prima dilationis petitione impedimenti sufficiat allegatio, recte tamen cum BERGERO in *Oec. Jur. Lib. 4. tit. 17. n. 8.* adstruimus, falsitatem causæ postea detectam efficere, ut concessa dilatio nullius sit momenti.

** Quam demonstrationem impetrans adjungat petitioni, ne judex concessionem deneget. Ipsam hujus demonstrationis necessitatem loquitur *Recess. Imper. de anno 1654. §. 50. c. 5. X. ut lit. non contest. add. SRTYCK. lec. supra allegat. cap. 8. §. 7.*

*** Quæ in eo consistit, ut præter demonstrationem impedimenti impetrans ad instantiam vel partis adversæ, vel judicis de calumnia jurare debeat *cap. penult. X. de testib. Nov. 90. cap. 4.* Quia tamen judex de necessitate hujus juramenti arbitrari potest, MEY. *P. 4. Decis. 164.* facultatem etiam illi denegare non possumus, ejus præstationem remittendi, si de im-
pedi-

pedimento, quodque impetran- a dolo absit, li-
quido constet, GAIL. *Lib. 1. Obs. 91. n. 6.* Imo
& judicis erit statuere, quis præstare debeat istud
juramentum, utrum principalis, an advocatus,
an demum uterque. Interim dilationem, absque
ista solennitate concessam, effectum tamen habere,
cum BERGERO *El. Disc. Forens. p. 674.* recte sta-
tuit GRIBNER *Lib. 1. cap. 3. Sect. 1. §. 6.*

**** vid. d. ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. *Tit.*
20. §. 3. Hoc unum addo, non opus esse, ut di-
latio præcise idem spatium contineat, quod prio-
ri termino inerat, sed & hic judex ad brevius
spatium concessionem restringere potest. WERN-
HER. *P. 8. Obs. 315.*

XI.

Omnis præterea dilatio petenda est an-
te lapsum prioris spatii, *vor Ablauß der*
vorigen Frist. * An etiam ante lapsum
sit concedenda, inter Doctores non con-
venit. ** Satius est, judicis declaratio-
nem ante lapsum urgere, *** quam in
ejus silentio acquiescere, vel etiam a de-
negatione provocationem ad superiorem
interponere. ****

* Proprie quidem ante termini lapsum proroga-
tionem, post lapsum dilationem fieri dicunt. Ve-
rum promiscuæ in Praxi hæc verba sunt signifi-
cationis. Et si dicendum, quod res est, ex lapsu
termini alteri parti jam enatum est intuitu ipsius
causæ jus quæsitum, quod illi eripi nequit. Nec
ea judicis est auctoritas, ut legis dispositionem,
quæ peremptorium jubet esse terminum probato-
rium, infringere possit facto suo.

** Duæ

** Duæ hic probe sunt discernendæ quæstiones. Prima est; an iudex dilationem tempestive petitam post lapsum fatalis adhuc concedere possit? Quod merito affirmamus, quia impetrans ex sua parte omnia fecit, quæ ipsi incumbabant, RIVINVS *Tit. 20. En. 88. Tit. 21. En. 36.* Quod tamen WERNHER. *P. 2. Obs. 405.* ad eum restringit casum, si impetrans contra denegationem non simul provocavit ad superiorem. Tum enim iudici ob appellationem, quam spatio nondum elapso vilipendit, facultas post lapsum dilationem concedendi ademta videtur. Secunda est: an dilatio petita, si iudex plane fileat, nec expresse deneget, vel concedat, haberi possit pro concessa, an magis denegata sit censenda. Elector SAXO in *ORDIN. PROC. RECOGN. Tit. 20. §. 5.* rem totam iudicis, a quo dilatio est petita, arbitrio relinquit, velitne ille concessam an denegatam declarare dilationem. In foro juris Communis benignior omnino, & ob præjudicium probaturo alias oriundum æquior est sententia BERGERI in *Elect. Disc. Forens. p. 671.* MEYER *P. 5. Decis. 261.* aliorumque, qui tacite concessam defendunt dilationem, maxime, si iudex non plane siluit, sed petitioni verba: *ad Acta;* inscripsit. Imo in puncto juris etiam verior hæc videtur opinio, cum notissimi juris sit, tacentem, qui loqui debebat, nec tamen loquitur, consentire.

*** Ex antecedentibus constat, rem periculi plenam esse, ab arbitrio iudicis pendere in causa tam gravi, & opinioni Doctorum, omnium calculo haut approbatæ, salutem committere. Quapropter id capiat consilii, qui dilationem impetravit, ut iudicem sæpius interpellet, ejusque declarationem provocet. Si nihilominus fileat, putarẽ.

tarem, eundem a dolo non esse alienum, & eo nomine obligatum, ut petenti, maxime, si iusta fuerint impedimenta, de damno respondeat, minimum crederem, restitui posse petentem contra lapsum ex clausula Prætoris generali. Dum vero iudex concedit dilationem, ut Acta rem expresse loquantur, necesse est, impetranti vero testimonium speciale concessæ dilationis, nisi stylus Curix aliud exigat, exhibere non debet iudex.

*** Frequens illa Practicorum est cautela, ut contra denegationem petiti appellationem interponant, nec iudicis decretum prius expectent. Attamen parum roboris habere videtur hæc provocatio, estque plerumque indicium malæ causæ, cum iudex, si iusta dilationem concedendi adsit causa, eandem vix denegare soleat, sin talis desit, dilationem concedere non debeat, ut ut appellaverit impetrans. Et re ipsa ejusmodi provocatio respicit gravamen aliquod, futuris contingentibus merito annumerandum. Consultius est, iudicis expectare decretum, & ab eo, si rejectorium est, appellationem interponere. Elector Saxo in ORDIN. PROC. RECOGN. Tit. 20. §. 6. hunc casum sequentem in modum ordinat. Primo sibi decisionem reservat. Quæ deinde, si rejectoria est, & desertionem probationis & multam operatur. Sin concedat dilationem, eam tamen non a die decreti, sed statim a momento elapsæ prioris dilationis computari, & interea eventualiter probationem vel iudici a quo, vel iudici ad quem, offerri jubet.

XII.

Cæterum omnem dilationem non a die concessionis, sed a momento elapsi prioris termini demum currere, rationis est, five

five simpliciter, five addita clausula:
Nach Ablauf der vorigen data sit * Expresse
 tamen ea conditione concessa, ut cur-
 rat a dato, merito a momento conces-
 sionis currit. **

* Ita cum WERNHERO *P. 8. Obs. 310.* sentio, &
 quidem, ni fallor, recte, cum alias facile fieri
 posset, ut, qui breve dilationis spatium postu-
 lasset, nullum ex concessa dilatione sentiret com-
 modum.

** Non a die insinuati decreti, nisi vel iudex hunc
 terminum a quo expresse praestituerit, vel stylus
 curiae ejusmodi decretum praecise exigat. Alias
 enim notissima Practicorum regula est: Judicem
 obligatum non esse, ut de decreto impetrantem
 reddat certiozem, sed jura vigilantibus esse scri-
 pta, & ad partes impetrantis pertinere, ut, quae
 judicis sit sententia, ab eodem non admonitus,
 ex Actis discat.

XII.

Sustinet vero omnis ille, contra quem
 probatio suscipitur, vices rei, & favore
 defensionis fruatur, vi cujus ipsi inte-
 grum est, per modum reprobationis con-
 trarium ejus, quod probans asserit, evin-
 cere. * Eaque defensio nemini dene-
 ganda est, utur eam neque sibi reserva-
 verit, neque iudex ipsi expresse concessit.
 **

* Subsidiariam esse hanc probationem, & tum de-
 mum necessariam, quando causa adversarii ita com-
 parata

L

parata est, ut inde præjudicium nobis immineat, nemo non facile apprehendit. Secure igitur eam omittit reus, si actor vel probationem intentionis deseruerit, vel eidem renunciaverit, vel etiam probationem oblatam minus caute conceperit, aut ad thema probandum non rite accommodaverit. Tritissimum enim & omnino verum est brocardicum: Actore non probante reum esse absolvendum. Idem judicium esto, si reo probatio exceptionum sit injuncta, & actori reprobatio competat. add. MENCKEN *Tract. Synopt. Proc. Disp. II. §. 4.*

** Quod unice a favore defensionis est derivandum. Nec enim judex beneficia, a legibus concessa, facto vel negligentia sua cuiquam adimere potest. ZIEGLER. *ad Ord. Proc. Saxon. Tit. 21.* Superflua igitur est Practicorum cautela, dum clientibus reprobationem reservant. Operatur tamen formulam sententiis interlocutoriis addi solitam: *darwieder Beklagten sein bedingter Gegenbeweis &c. &c.* Quamvis ne eo quidem in casu, quo pars reprobationem expresse reservavit, & judex in sententia nihilominus eam omisit, eadem ipsa adempta censeatur. ZIEGLER. *d. l.*

XIV.

Hanc defensionem reus probationi exceptionum recte adjungit, imo adjungere debet, quia cuilibet parti una tantum probatio conceditur, & probatio probationis non datur. Actor vero eandem cum probatione intentionis per anticipationem conjungit, &, mediantibus articulis elisivis, expedit. *

* Conf.

* Conf. BERGER. *Diff. de articulis elisivis*. Inde dijudicari potest quæstio, quam supra jam tetigimus, an reo liceat, reprobationi immiscere novas exceptiones, olim non oppositas? Quam, miror, affirmative decidere WERNHERVM P. 5. *Obs. 106.* quod ad exceptiones facti attinet, cum, iis actionem penitus excludi, & ideo in executione easdem admittendas esse, censeat. Sicut enim ultima ratio procul dubio præsupponit casum, has exceptiones in continenti liquidas, & quia actorem statim in dolo constituunt, ex æquitate admittendas esse, quamvis si strictum jus respicias, adhuc ea de re dubitare posses, postquam *Rec. Imper. de anno 1654. s. 37.* reo oppositionem exceptionum sub pœna præclusi injunxit; ita, nescio, an idem dici possit de casu, si reus illiquidas exceptiones per modum reprobationis deducere vult, quas antea reticuit. Certe quilibet videt, reum hoc ipso actori eripere facultatem se defendendi contra has exceptiones. Quare vix reo permittere possumus deductionem exceptionum, quas prævidere non potuit actor, quin simul actori concedamus jus, contra easdem novam probationem offerendi. Cæterum, cum replica habeat favorem exceptionum, eaque ipsa per articulos elisivos expediatur, cognitu est facile, actori eadem beneficia replicæ intuitu esse concedenda, quæ reo tribuuntur intuitu exceptionis.

XV.

Est autem hæc defensio ad idem spatium adstricta, quod probationi præstitutum est, eodemque modo, & eadem solennitate absolvitur, quam ipsa proba-

tio, five cum hac jungatur, five sola expediatur, requirit. *

* Et priori quidem in casu ideo dubium oriri nequit, quia pars fit probationis, eodem jure, quo principale, cui cohæret, æstimanda. Posteriori autem in casu natura correlatorum satis evincit, probationem & reprobationem eodem jure censendam esse. Quæ ratio etiam movet, ut existimem, spatium extraordinarium certis in causis probationi assignatum, in reprobatione quoque observandum esse.

XVI.

Hoc solum superest, ut sciamus, a quo tempore spatium reprobationi destinatum currat. Et de reprobatione quidem cum probatione intentionis vel exceptionis conjuncta certissimum est, quod idem habeat initium, ac ipsa probatio. Reprobationis autem, quæ probationem sequitur, initium, si a foris Saxoniae Electoralis discefferis, * ab illo momento currit, quo reprobaturus certior fit, probaturum absolvisse probationem, ** nisi forsan ante hanc certiorationem sese ad reprobationem sponte obtulerit, tum enim a die oblationis spatium computatur. ***

* In his enim vi dispositionis ORD. PROC. RECOGN. Tit. 21. §. 1. spatium reprobaturum currit a momento, quo articuli probatoriales producti sunt insinuat. Quo nomine Actuarii cauti esse debent,

bent, ne defectus registraturæ insinuationis incertitudinem pariat.

** Triplici præsertim ratione certior redditur ille, contra quem probatio suscepta est, nihil superesse, quod ad ejus absolutionem spectat. Primo cum admonet sententia judicis superiis, quæ probationis intuitu incidenter in controversiam venerant, lata. Tum enim, si nihil supersit, quod ad examen testium, aut productionem & recognitionem documentorum pertinet, statim a tempore rei judicatæ terminus reprobatorius currit, siue sententia reprobationis mentionem injecerit, siue non. Deinde monet citatio judicis, ad instantiam ejus, qui per testes tantum probavit, emissâ, ut progressus fiat ad disputationes attestationum. Jam enim currit spatium sequenti die post diem insinuationis, cum hic in fatale vix imputetur, WERNHER. *P. 9. Obs. 105.* Nec sistit cursum fatalis prorogatio termini petita & impetrata, RIVINVS *Tit. 21. Enunc. 2.* MENCKEN *Disp. 20. §. 5.* Denique monet citatio judicis ab eo, qui per documenta solum probavit, impetrata, ut super efficacia documentorum disceptatio instituat. Quo in casu idem juris est, quod in priori. Quodsi vero probatio partim per testes, partim per documenta peracta sit, citatio isto effectû destituitur, nisi emissâ sit, postquam absolverit probaturus omnia, quæ ad utrumque modum probandi pertinent. BERGER. *Supplem. El. Disc. For. Tom. 2. p. 505.*

*** Ita quidem, ut reprobatio, intra spatium non oblata, deserta sit, utut ea, quæ ad probationem spectant, nondum sint absoluta. Imputet enim sibi reprobaturus, quod defensionem anticipaverit, RIVIN. *d. l. Enunc. 14.* MENCKE *d. l. §. 6. & 14.* Idem juris erit procul dubio, si for-

san lex provincialis reprobationem arbitrio mero ejus, qui defensionem parat, permittat, certumque terminum a quo hauri determinet.

XVII.

Caveat tamen reprobaturus, ne vel attestata testium publicari permittat, vel ad disceptationem super efficacia probationis sese accingat. * Hoc ipso enim reprobationi tacite renunciasse censetur. **

* Quod inde est, quia cum, qui attestata didicit, a probatione plane excludunt, NOV. 70. cap. 4. ORDIN. CAMER. P. I. Tit. 74. Et qui ad disputandum accedit, præsuntive declarat, nihil esse, quod reprobandum moneat, BERGER. *El. Dist. Forens* p 700. Quare nec protestatio, tanquam facto contraria, quicquam operabitur, MENCEN d. l. §. 8. Solent ideo Practici, simulac de intentione ejus, qui probavit, certiores fiunt, tempestive protestationem contra publicationem attestatorum, & termini existentiam interponere, & sese de intentione offerendi reprobationem declarare. Non tamen, existimo, adeo necessariam esse hanc protestationem, quin nihilominus, qui ea omissa ante terminum publicationis vel disceptationis reprobationem offert, audiendus sit. GRIBNER *Lib. 1. cap. 3. Sect. 5. §. 3.*

** Quod tamen ad eum casum neutiquam est extendendum, si vel iudex ante lapsum termini publicationi præsistit, vel contra protestationem, attestata testium publicet, quia, quod sæpius diximus, iudex facto suo beneficiis juris neminem privare potest. GRIBNER. d. l. Præterea etiam reprobaturo non nocebit, licet aliunde, quam ex legiti-

legitima publicatione, attestations testium didicerit v. c. ex teste ipso, per incuriam actuarii in asseruendo rotulo, *G A I L Lib. 1. Obs. 105. n. 3. MEVIUS P. 3. Obs. 345. WERNHER P. 3. Obs. 27.* modo tamen a dolo alienus sit, nec per fraudem notitiam comparaverit; hoc enim in casu, si indicia adsint, iuramentum legale purgationis illi dictari posse, omnino puto.

XVIII.

Quod reliquum est, probatio æque ac reprobatio ita concipienda est, ut 1) depromatur ex visceribus libelli, vel exceptionum, * 2) ut thema probandum accurate definiat, ** 3) ut quælibet circumstantia peculiari articulo includatur, *** 4) articulus quilibet affirmative concipiatur **** & 5) singulis articulis modus probandi, quo uti vult probaturus, subjiciatur. *****

* Quod ita intelligendum, ut probaturus ea tantum capita tractare debeat, quæ in controversiam hucusque abierunt, nec alia, de quibus non disputatum, immisceat. Singula vero capita probanda plenius illustrare, & explanatius sistere, eoque nomine adminiculis & rationibus novis fulcire, tantum abest, ut prohibitum sit, quin potius id ipsum primario curæ cordique esse debeat probaturo.

** Est enim regula Practicorum: quæ probata non relevant, nec in probationem sunt deducenda; omnino vera. Et ideo ne iudex quidem impertinentia facile admittere debet, maxime, si notoria sint. *MEVIUS P. 5. Dec. 117.* Eo majori au-

tem circumspectione hæc evitabit probaturus, quocertius est, nullam inde propullulare utilitatem. Verum non abstineat solum ab inutilibus, sed e contrario etiam id agat, ut in probatione id, quod cardo rei est, tangat, ne se ipsum effectu probationis privet, & pœnam temere litigantium provocet.

*** Articulus quam maxime commendat brevitatis & perspicuitas, multumque incommodi habent articuli in longius protracti, quæque in una propositione plures circumstantias male conjungunt. Quapropter, ne vel sibi noceat probaturus, caveat idem ille, ne περιττήσις contineant articuli. Qua occasione non possum, quin reprobem incuriam Practicorum, in foro Juris Communis, qui modum probandi per articulos ad probationem per testes restringunt, reliquos omnes tumultuarie expediunt. Quam mira enim inde oriatur processus confusio, sapius iidem proprio experiuntur damno.

**** Quod non eum sensum habet, ac si articulus non posset comprehendere propositionem negativam, sed ita accipiendum est, ut quilibet articulus per vocabulum *wahr* concipiatur.

***** Verb. grat. *dieser Articul erhellet aus dem Documento sub A. Ueber diesen Articul wird hiermit der Eyd deferiret. Bey diesem Articul wird um Ocular Inspection gebeten.*

XIX.

Sigillatim hic ordo commendat articulos, quando probaturus 1) occasionem litis præmittit, 2) ea, quæ facti, & ab altera parte, occasione litis in judicium deductæ, negata sunt, ad liquidum deducere conatur, 3) quæ intentioni obstant,

stant, siue jam opposita sint, siue eadem opponi posse, prævideat, ita quidem remouet, ut argumenta contraria refutet, vel minimum, ne fateri quicquam videatur, contradicat, 4) argumenta juris, si id e re videatur, convenienti loco intermiscet, & asserta rationibus fulcit, 5) ex præmissis apte concludit & infert, demum 6) petitum pro qualitate causæ formet.*

* Est enim, si probationis summam spectes, ipsa probatio iurium plenaria deductio & contrariorum refutatio, quam, si ita conceperit Advocatus, ut, demto cuilibet articulo vocabulo *ma*br, omnia, una tanquam oratione comprehensa, apte cohæreant, laudem omnino merebitur. Interim patet, in varias ipsos articulos abire species. Alios facti, alios conclusivos & illativos, alios elisivos esse vides, alios, quæ meram negationem vel contradictionem continent, negativos vocabis. Et hi etiam utilitate non carent, cum vel ideo, quod probaturus tantum contradixerit, vel fundamentum asserti contrarii simpliciter negaverit, pars aduersa ex silentio lucrum quærere, & tanquam ex tacite concessis disputare non possit, probaturo vero, si pars altera assertum rite non probaverit, de defectu probationis excipiendo oriatur occasio.

XX.

Quod autem diximus, probaturum articulis modum probandi subijcere debere, id, probationis intuitu, quæ per testes peragitur, ita accipiendum est, ut sub fi-

nem articulorum, five ad omnes, five ad quosdam, respondere debeant testes, addatur directorium, integra testium nomina & locum domicilii eorundem, * ut & indicem articulorum, super quibus testes singuli examinandi sint, continens. Quod ipsum iudex deinde sub pœna nullitatis præcise sequi debet. **

* Quemadmodum enim testium nomina integra, evitandæ æquivocationis causa, neve error in persona committatur, exprimenda sunt, ita producens eorum domicilium silere nequit, quo sciat iudex, utrum suæ an alterius jurisdictioni subsint.

** Hoc tamen non ita intelligendum est, tanquam iudex præcise ordinem personarum intuitu præscriptum sequi debeat, *STRYCK Introd. ad Prax. Forens. cap. 18. §. 13.* sed is sensus est, quod iudex testem super articulis, in directorio non expressis, examinare, alius, quam nominati testis notitiam super articulis requirere, aut addere vel demere quid pro lubitu non possit. Cæterum cautus sit, qui directorio examen testium non posse carere sentit, ne vel plane id ipsum omitat, vel fatale probationi destinatum effluere sinat, vel minus considerate conficiat. Eo enim omisso iudex testes singulos ad singulos articulos recte examinat. Fatali probationis elapso non amplius admittitur directorium. Imo tempestive etiam oblatum, mutationem, termino probatorio præterlapso, non admittit. *MENCKEN. Disp. 20. §. 9.*

XXI.

Si vero quis documentis tantum utatur,

tur, vel ea cum probatione per testes conjungat, eadem certis signis distinguere * & sub iisdem loco convenienti ita inducere fas est, ut sub finem articuli, qui circumstantiam, per documentum probandam, loquitur, probaturus ad ipsum documentum sese referat.** Præterea intentioni probaturi convenit, ut articulis, coronidis loco, eodem modo, quo directorium addere solet, adjungat specificationem documentorum, eorumque sub signis, quibus usus est antea, specialem designationem. *** Denique necesse est, ut copias documentorum, quæ possidet, iisdem signis distinctas, probationi addat. ****

* Noluit vero Legislator Saxo, in ORDIN. PROC. RECOGN. Tit. 24. §. 2. in fin. ut Practici hac occasione indulgerent ingenio suo, & ne scio, sub quibus characteribus vel signis, inducerent documenta, sed jussit, ut litteris solum, numeris, vel planetis eadem signent, aut multam subeant. In foro Juris Communis hunc rigorem non agnoscunt, sed verbis sæpius derisoriiis v. c. Ecce, Vide, Cave, Veritas, Evidentia &c. &c. documenta distinguunt.

** Hoc generali formula fit: *Dieser Articul wird durch das Documentum sub A. bewiesen.* Et Saxones certe hæc omnia, quæ de inductione documentorum diximus, ipsamque necessitatem, probandi per articulos, qualicunque demum probandi

probandi modo quis utatur, ad formam probationis solennis requirunt. Quemadmodum vero in foro Juris Communis ne articulos quidem conficere solent, quando documentis utuntur, ita etiam inductionem & specificationem eorundem parum curant, sed judici probaturus copias documentorum, quas tamen signis distinguere solet, brevi manu exhibet, eorum contenta, quatenus probationi inserviunt, refert, & petitem, naturæ rei conveniens, addit.

*** In hac specificatione probaturus documenta, quibus utitur, describit, &, pro quibus ea haberi velit, *wofür er sie ausbebe*, sollicitè addit, eum in finem, ut partis adversæ specialem horum documentorum provocet recognitionem, & majorem probationi conciliet efficaciam. Sic v. c. si quis testamentum sub signo A. induxerit, utitur in specificatione formula A. *ist ein von Titio am 7. Nov. 1737. errichtetes von Richter und Schæppen aufgenommenes Testament.*

**** Hoc minimum ubivis ad formam probationis per documenta requiritur, ut copiarum horum exhibeantur judici, quo & ille, an & quænam vis probandi iis insit, judicare, & pars adversa, prævia communicatione, deliberare possit de exceptionibus, quas contra documenta habere debet salvas.

XXII.

Ipsam demum probationem rite confectam judici probans offerre solet, additis literis, per quas rogat specificè, ut jam judex expediat ea, quæ sunt partium suarum, quæque ad perficiendam & absolvendam proba-

probationem, qua utitur probans, pertinere videntur. * Cæterum, qui probationem tempeſtively obtulit, caveat, ne negligentiam ſupinam in admonendo iudice negligente committat, cum alias & illi ſocordia iudicis nocere, & probatio ideo deſerta declarari poſſit. **

* Ut tamen probans ipſe vel ejus advocatus oblatam probationem ſubſcriptione confirmet, aut offerat, vix eſt neceſſe, nec ideo, ſi partes ſuas hac in re neglexerint, probatio eſt deſerta, modo alia pateat ratione, probationem voluntate aut juffu principalis iudici eſſe oblatam, MENCKE *Diſp. 20. §. 7.* Ergo, ſi dubia res ſit, eandem circumſtantiam iudex conſcientiæ probantis recte committit, WERNHER *P. 5. Obſ. 243.*

** Ita ORDIN. PROC. SAX. VET. *Tit. 20. §. 6.* Quænam vero ſit ſupina negligentia, arbitrabitur iudex, RIVINVS *Tit. 20. En. 53.* WERNHER *P. 6. Obſ. 376.*

CAPVT II.

DE

PROBATIONE PER TESTES.

§. I.

Probationem per teſtes abſolvi non poſſe, niſi iudex teſtes evocet, & examen eorum ſuſcipiat, per ſeparet; Igitur hoc ſpectat ad partes iudicis, ut terminum præfigat, ſigillatim probantem,

tem, ut in termino præsens, & de productione testium sollicitus sit, commonefaciat, illum, contra quem probatio suscipitur, ad videndum jurare testes, & danda interrogatoria, communicatis simul articulis, * citet, testibus denique, qui ejus jurisdictioni subsunt, comparitionem injungat, vel judicem testium extraneum, mediante requisitione, de examine eorum ordinando imploret.

* Est quidem hæc citatio ratione producti monitoria solum, & ejus favorem respicit, nec tamen omitti potest in processu ordinario, & judex, qui progreditur ad examen, omissa communicatione articulorum, eoque ipso productum beneficio exhibendi interrogatoria privat, nulliter agit, WERNHER. P. 4. Obs. 147.

II.

Quemadmodum vero judex, quos notorie inhabiles deprehendit testes, ne citare quidem debet, sed ex officio statim rejicere potest; * ita e contrario testes citati præcise comparere, aut justas denegandi testimonium causas allegare & probare tenentur. ** Quod, nisi faciant, judex eosdem ad testimonii dictionem recte cogit.

* Recte LEYSERVS in *specim.* 283. adstruit, arbitrium judicis unicum doctrinæ de testibus esse fundamentum. Loquitur enim cum L. 3. §. 2. de testib.

testib. & L. 13. de testib. variisque præjudiciis confirmat hanc veritatem, quod & judex aliquando testem alias inhabilem admittere possit. Sicuti vero eousque procedere non debet judex, nisi singulares omnino adsint circumstantiæ, ita regulariter probe discernat testes, qui plane inhales sunt, ab iis, quorum fides suspecta est. Illi enim omnino repellendi sunt, hi omnino admittendi sunt. Sed nescio, qui fiat, ut judices has partes sibi demandatas esse haut putent, ut auctoritatem ex officio interponant. Videmus enim eosdem ad evocationem testium cujuscunque generis facillimos, omnem de inhabilitate eorum quæstionem litigantium disceptationi relinquentes. Quod extra casum, quo testium habilitas dubia est, vix permittendum esset. Hoc singulare est in Saxonia Electorali, quod, si probans denominet testes extraneos, vel plures in diversis locis habitantes, super una eademque circumstantia examinandos, a probante, ejusque Advocato, exigì possit juramentum malitiæ, sub pœna pecuniaria, vel etiam ex parte Advocati, suspensionis a Praxi per tempus quadrantis anni, præstandum, O R D. P R O C. R E C O G N. Tit. 23. §. 1.

** In Saxonia Electorali secundum O R D I N. P R O C. Tit. 22. §. 1. testis sub pœna quinque Imperialium citandus, & nisi compareat, in eam condemnandus est. Nec enim illi permittitur, ut excusationes in scriptis allegare possit, nisi plane in dubium vocari nequeant, sed eas in termino ipso proponere, & judicis decisionem expectare debet. Qui, si eum a testimonii dictione immunem pronunciat, producentem indemnitate præstatione simul onerat. Sin testimonii dictio injecta sit, vel stare sententiæ, vel, si ad trans-

transmissionem provocet, sumtus subministrare & incasum succumbentiæ pœnam quinque Imperialium exsolvere debet testis. In foro juris communis vel causas denegandi testimonii in scriptis deducere, & decisionem judicis expectare sufficit.

III.

Inter excusandi tamen causas vix referri potest defectus sumtuum, quos ob iter in locum judicii suscipiendum testis erogare debet, quamvis omnino obligatus sit producens, ut eo nomine testes præstet indemnes. *

* Producentem testi ad impendia teneri, expediti juris est, *L. 11. C. de testib. L. 16. §. 1. C. Eod.* Sed hoc cum MARTINI. *Tit. 20. §. 1. n. 464.* & BERGERO *Elect. Disc. Forens. p. 726.* eo extendere non possum, ut testi sumtus, ante quam veniat, exsolvendi sint, cum cognitu difficile non sit, non posse non hoc prætextu judicium in longius differri, multumque discriminis enasci ex inani lite super liquido sumtuum instituenda. Merito itaque cum WERNHERO *P. 6. Obs. 370.* adstruo, testem comparere debere, & testimonium ferre, postea vero sumtus designare, & judicis moderationem expectare. Aliter tamen placuit Electori Saxoniae, qui in ORDIN. PROC. RECOGN. *Tit. 22. §. 3.* producenti injungit, ut vel statim cum articulis sumtus offerat, vel ante lapsum trium seprimanarum sub pœna dupli, inter judicem & testem dividenda, judicialiter deponat. Ne vero lis super quantitate oriatur, publica lex testibus nobiles, iisque, qui horum privilegiis gaudent, iter quatuor milliarium duobus Imperialibus compensari, & præterea sumtuum nomine, quos,

quos, dum in locò iudicii commorantur, impendere debent, in dies duos Imperiales exsolvi iubet. Reliqui honoratiores dimidium quantitatis prædictæ, homines plebeji, pro quolibet miliari 4. grossos, & sumtum nomine in dies 6. vel 8. grossos accipiunt.

IV.

Sigillatim, quando testes citantis jurisdictioni non subsunt, iudicis causæ est, ut eorum iudici ordinario, qui pacto obligationem, testem ad forum causæ ablegandi, in se non recepit, examen committat, illumque eo nomine, communicatis simul articulis probatorialibus, perquisitoriales roget. Quo factò iudex testis ordinarius eadem formalia in citandis testibus, & partibus litigantibus, observat, quæ ad solennitatem examinis peragendi pertinent. Nec minus eadem partes sunt testium, & litigantium, quæ incumbunt illis, quando iudex causæ examen dirigit. *

* Sed facile patet, multum temporis, & plus sumtum esse impendendum, ut hoc examen testium rite absolvatur. E re itaque visum fuit Electori Saxonix, ut & has ambages præscinderet. Iussit ideo in ORDIN. PROC. RECOGN. Tit. 22. §. 4. ut iudex causæ trium septimanarum spatium productò concederet, intra quod interrogatoria iudicis requirenti offerre, & exceptiones contra personas

M

nas testium urgere possit. Hoc, si facit productus, iudex requirens de exceptionibus statim arbitratur, & nisi eo nomine quid amplius obstat, cum articulis simul interrogatoria transmittit. Sin negligens fuerit productus, interrogatoria & exceptiones statim perdit. Ipsum vero examen iudex requisitus absque ulteriori ambage expedit, nec partes litigantes amplius curat, quæ tamen, si velint, actui jurandi suis sumptibus interesse possunt.

V.

Sive vero testes citati in termino compareant, sive emanent, neque tamen producens, neque productus, citra grave sui præjudicium in termino productionis emanere potest. Producens enim, qui officio suo deest, probationem ipsam deseruisse censetur, * & iudex ad alterius partis instantiam testes declarat pro amissis. Productus vero contumax, jure suo ratione interrogatoriorum & exceptionum contra personas testium se ipsum privat, & iudex, ne expectata quidem solenni contumaciæ accusatione ** ad examen testium præsentium *** progreditur.

* Quod generale est, & ad omnes probationes, quibus producens utitur, applicandum. Ob suam enim contumaciam in termino productionis testes, documenta, juramenti delationem perdit, poenamque desertæ probationis incurrit, add. ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 20. §. 7. etiamsi

etiā iudex de termino productionis cum certiores haud reddiderit, WERNHER. *Compend. Jur. Lib. 4. Tit. 16. §. 1.* KRAVSE *Tract. Synopt. Proc. Lib. 1. cap. 3. Sect. 2. §. 7.*

** Quā tamen opus est, si probans præterea documentis vel iuramenti delatione ad probandum utatur, GRIBNER. *Princip. Proc. Lib. 1. cap. 3. Sect. 2. §. 3. not. a.*

*** Ergo hoc præjudiciū cessat intuitu testium absentium postea in novo termino præfixo examinandorum, WERNHER. *P. 3. Observ. 3.* cum, quod infra videbimus, neque contra testes excipere, neque interrogatoria offerre quis debeat, antequam ad examen testium progreditur iudex.

VI.

Producentis igitur comparentis hæ sunt partes, a) ut testes producat in ipso termino * & b) præsentēs quidem realiter, ** quod eum effectum habet, ut testes jam fiant communes, *** c) absentes vero formaliter, **** addita contumaciæ accusatione, & petito pro arctiori citatione decernenda. *****

* Vid. RIVIN. *Tit. 20. Enunc. §2.* MENCKE *Disp. 10. §. 16.* Non tamen præcisè requiritur, ut testes producat horis matutinis, sed sufficit, eosdem producere ante quam claudatur iudiciū. RIVIN. *Tit. 20. Enunc. §8.* BERGER *Oecon. Jur. Lib. 4. tit. 24. §. 14.* WERNHER. *P. 7. Obs. 78.*

** Vi huius requisiti producat testes præsentēs actualiter & nominatim iudici sistere, nec dicere tantum debet, se testes producere. Parum enim abest, quin producenti necessitatē imponat,

manum injiciendi testi, cumque ad judicem deducendi. Memini certe, testem, qui praesens erat, & foras extra judicii cancellos obambulabat, expectans, donec vocaretur, declaratum esse amissum, hoc solo praetextu, quod actualiter non esset productus. At enim vero inutilem hanc subtilitatem judicat ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 20. §. 7. & producenti hoc unum injungit, ut in termino compareat. Nec enim necesse est, ut judicem ulterius officii sui admoneat, sed hic, vel ad simplicem implorationem, vel ex officio, quae partium suarum sunt, expedire debet.

*** Productio enim testis alteri parti ratione testis tribuit jus quæsitum, ut ejus depositiones in suos convertere possit usus, eodemque teste pro sua defensione uti. Quare producenti, testem semel productum revocare, non permittitur. *Er kan den Zeugen nicht wieder fallen lassen.* Imo inde etiam est, quod contra testem suspectum, quem quis pro se antea produxit, excipere non liceat, si altera pars eundem reproducat, vel ejus depositiones suas faciat.

**** Solenni nimirum formula: *Er wolle hiermit die testes absentes*, (quorum nomina simul exprimere fas est) *tanquam praesentes producere.* Attamen recte monet GRIBNER *Princ. Proc. Judic. Lib. 1. cap. 3. Sect. 2. §. 2. not. 6.* & minus necessariam, & inanem esse hanc formulam, cum ne quidem communem faciat testem, tantum abest, ut exceptiones contra ejus personam, & interrogatoria, si postea praesens producat, excludat. Quare sufficit omnino, accusare emanentis contumaciam, & arctiorem citationem urgere. Imo ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 20. §. 7. & hanc, contumaciam testis accusandi, necessitatem remittit.

***** Quo

***** Quo nomine jam iudex pœnale mandatum & compulforiales decernit, vel si jam antea testi pœnam minatus sit, eandem exasperat, add. d. ORDIN. PROC. RECOGN. Tit. 22. §. 1.

VII.

Productus deinde, si producens officio suo satisfecerit, in termino a) exceptiones, si quas contra personas testium habeat paratas, allegat, vel minimum, ne simpliciter eos approbasse videatur, quævis competentia contra personas sibi reservat, postea, quando ad disceptationem super attestatis testium progressus sit, deducenda, * b) contra articulos, quos vel impertinentes, vel irrelevantes deprehendit, ** excipit & protestatur, *** c) denique interrogatoria exhibet, & iudicem, ut super iisdem testes simul examinet, rogat. **** Hoc facto producens objectiones contra testes vel articulos removere studet, &, si interrogatoria ita comparata deprehendit, ut iustam contradicendi suppeditent causam, ea de re iudicem certiores reddit, eumque de iisdem rejiciendis monet. *****

* Generatim, ubi super admissione vel rejectione testium, articulorum, vel interrogatoriorum controversia oritur, probe dispiciat excipiens, sitne dubia, an certa testium inhabilitas, articulorumque & interrogatoriorum impertinentia. Ut enim

posteriori in casu vitio nemini verti potest, quando extrema tentat, ne admittantur, quo præjudicium avertat; ita priori in casu plerumque incassum laborat, qui contra admissibilitatem excipit, cum iudex, ne vel lis in longius protrahatur, testes æque ac articulos & interrogatoria admittere soleat. Nec immerito. Id ipsum enim semper fit salvo cujuscunque jure, nec adimit facultatem, postea in disputatione attestationum exceptiones suas allegandi & deducendi. Præstat igitur hoc in casu competentia sibi reservare. Imo, utut protestando quis jus suum conservare non studeat, nec iudex id ipsum in sententia reservet, non tamen, eundem beneficio privandum esse, puto, quod lex illi tribuit.

** Sunt autem articuli irrelevantes, qui circumstantias continent, quæ decisioni causæ, utut probatæ, non inserviunt. Impertinentes autem eos vocabis, qui circumstantias plane novas ad factum controversum spectantes continent, de quibus antea nulla lis fuit agitata.

*** Summam igitur probans adhibeat circumspectionem, ne inutilia & nova articulis admisceat, utilia vero, & ea, quæ ad causam ipsam spectant, omittat. Quodsi enim iudex rejiciat articulos, fieri non potest, quin ipsa probatio simul declaretur deserta, cum primis, quia ad terminum peremptorium adstringitur, & ne iudex quidem facultate gaudet, ad novam probationem concedendi regressum. WERNHER. *P. 1. Obs. 286.*

**** Facile itaque patet, interrogatoriis vel ideo, quia examini testium magis accurate instituendo inserviunt, prius opus non esse, quam si examini a iudice suscipiendo quid amplius non obstat. Quapropter, si vel testis examinandus absens sit, vel contra ejus admissionem protestetur productus

ductus, vel contra articulos, super quibus examen instituendum est, excipiat, ut interrogatoria idem ille exhibeat, nulla urget necessitas. Imo ne poterit quidem salvo jure eadem offerre, cum simul stare non possit, contra testis admissionem vel articulos protestari, & interrogatoria, super quibus testes examinet judex, exhibere, add. RIVIN. *Tit. 20. Enunc. 48.* MENCKEN. *Disp. 10. §. 10.* WERNHER. *P. Obs. 348.* In Saxonia tamen Elector. VI ORDIN. PROC. RECOGN. *Tit. 20. §. 8.* producto, eo minimum in casu, si contra testes vel articulos non excipiat, necessitas, interrogatoria in termino productionis præcise exhibendi, imposita videtur.

***** Quæ cum ita sint, nec dubitabit quispiam, quin eo nomine interrogatoria ante examen & judici exhibenda, & cum producente communicanda sint. Quod tamen absque solennitate, & ita peragitur, ut confestim post oblationem copia inspiciendi interrogatoria concedatur petenti. Peculiari decreto enim non est opus.

VIII.

Super his igitur circumstantiis, si lis oriatur inter partes, quæ in simplici jurium reservatione non subsistunt, judicis jam est, ut, fatis audita utraque parte, & prævia vel orali vel scripta jurium deductione, litem per sententiam interlocutoriam finiat, testesque vel habiles vel inhabiles declaret, articulos item & interrogatoria aut admittat aut rejiciat vel ipse, vel adhibito in consilium Collegio Juridico *

- * VI ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. *Tit. 22. §. 2. Tit. 20. §. 8.* parti, quæ in laudo judicis acquiescere novult, transmissio non nisi suis sumptibus peragenda, & sub comminatione poenæ 5. Imperial. in casum succumbentiæ deponendæ conceditur, nec remedium suspensivum contra talem sententiam facile recipit iudex.

IX.

Ut autem sciamus, quid juris sit circa interrogatoria, quemque usum præstent, hæc addere placet, esse eadem quæstiones speciales, occasione probationis per testes a producto formatæ, eum in finem, ut ex responsione ad eadem speciali partim constet de testium fide, & ratione testimonii, partim examen super articulis magis distincte & ad singulas circumstantias expediatur, eoque ipso veritas vel falsitas assertorum in lucem protrahatur. *

- * Maximam itaque defensionis partem in interrogatoriis sitam, eamque a Producto non facile negligendam esse, nemo non videt, add. STRYCK. *Introd. ad Prax. Forensf. cap. 18. §. 5.* Certe haut raro evenit, ut probans vel dolose, vel imperite πολυζητησι committat, & plures circumstantias capiose conjungat. Quo ipso testis incautus in errorem facile deducitur. Et docet experientia, testem, qui integrum articulum affirmavit, postea super singulis circumstantiis examinatum, sæpius negative respondere.

X.

X.

Omnia igitur interrogatoria respiciunt testium fidem, habilitatem, integritatem, & personam, eaque vel generalia sunt, quæ in testium qualitatem inquirunt,* vel specialia, quæ ad singulos articulos dirigit productus, quo rationem asserti expiscetur.** In foro Juris Communis admittunt etiam interrogatoria, quæ merita causæ respiciunt, quæque præliminaria vocant. ***

* De his vide MARTINI *ad Proc. Saxon. tit. 20. §. 2.* Eo autem maxime diriguntur, ut constet de testis ætate, conditione, vita, moribus, nexu cum producente, utque appareat, an testis aliqua ratione intersit, occasione litis.

** Hæc productus dirigit ad integritatem sensus, per quem veritas dicenda. His rationem asserti explorat, obscuritatem articulorum remove, capciosas quæstiones effectui privare, male conjuncta separare, utque testis terminos technicos, verba ambigua, peregrina, explicet, suamque notitiam specialem profiteatur, occasionem dare, verbo, quantum fieri potest, per varias quæstiones fidem testium infringere conatur.

*** Inserviunt hæc interrogatoria reprobationi, & producto eo magis suadenda sunt, quo major utilitas ratione sumtum, quos alias reprobationis causa impendere debuisset, inde provenit, STRYCK *Introduct. ad Prax. Forens. cap. 18. §. 8.* Præmittere solent hæc interrogatoria iis, quæ contra articulos probatoriales diriguntur, & ideo eadem generalibus adjungunt. Hoc unum addo, pro-

ductum de his interrogatoriis tum demum sibi promittere posse utilitatem, quando testes eas circumstantias, quæ exceptionem & defensionem suffulciunt, probe norunt. Sin secus, merito ab iisdem abstinebit productus, cum prævire possit, non posse non in irritum cadere ipsum examen. Cæterum Saxones ejusmodi interrogatoria non tolerant, vid. ORD. PROC. SAX. VETER. Tit. 20. §. 2. KRAVSII *Tract. Synops. Proc. Lib. 1. cap. 3. Sect. 2. §. 15.*

XI.

Quemadmodum vero res ipsa docet, id præprimis agere debere productum, ut interrogatoria clara ac perspicua sint, & ad rem ipsam pertineant, ne, dum Charybdin evitare studet, in Scyllam incidat, ita e contrario absteineat ab ineptis * criminosis ** aliisque interrogatoriis, quæ propriam deponentis turpitudinem loquuntur. *** Præterea respondentem non oneret diris obtestationibus. **** Imo ne hoc quidem ferendum esse puto, ut mediante interrogatorio productus testi juramentum præstitum revocet in memoriam. *****

* Plura ineptiarum exempla collegit STRYCK. *Dissert. de inept. interrog.* Memini ipse, productum ex teste rustico, quem in causa sua nobilis contra nobilem produxerat, quæsisse: *Ob er Producenten mit Freund oder Schwagerschaft verband sey und wie nahe?* Ineptis interrogatoriis etiam

etiam annuero quaestionem: *Ob Producent Zeugen gebeten, Zeugniß abzulegen?* cum certe preces antecedentes fidem testis non faciant suspectam, add. THOMASII *Diff. de natur. prec. juridic.*

** Recte hæc interrogatoria damnat RECESS. IMPER. *de anno 1654. §. 53.* & ab onere respondendi testem liberat. Neque enim quis propriam turpitudinem allegare, & se ipsum iudicii onerare debet, STRYCK. *Prax. Forens. cap. 18. cap. 7.* neque illi, qui propriam turpitudinem allegat, creditur.

*** Commendat quidem STRYCK. *loc. alleg.* cautelam, ut ad infringendam testis unius fidem, productus inter testes alterum de crimine, ab altero patrato, examinari curet. Sed nec hoc tolerari potest, ne in inquisitionem degeneret examen testium in causa civili contra non gravatum, WERNHER. *P. 6. Obs. 295.* Facilior essem in admissione ejusmodi interrogatoriorum, si non speciale crimen loquerentur, sed in genere: *Ob Zeugen ein Verbrechen von seinen Mitzeugen wissend?* conceptæ essent, quod video quosdam tolerare, nisi denuo memorata ratio iisdem obstaret.

**** Non enim permittere potest iudex, ut productus testem peculiaribus execrationibus obtestetur, quo veritatem dicat, cum lex ipsa ad fidem testimonio conciliandam præstationem juramenti testimonialis sufficere statuatur.

***** Hæc enim admonitio vel tacite injuriam infert testi, qui ob præstitum jam ante examen juramentum salutis suæ memor omnino præsumendus est.

XII.

Cum denique minime raro eveniat,
ut

ut circumstantiam, quam alter testium novit, alter ignoret, curet productus, qui interrogatoria exhibet, ne iudici examinanti desit directorium, quod in examine testium super interrogatoriis sequatur. Atque in eo conficiendo & offerendo eandem productus adhibeat circumspersionem, quam directorium a producente articulis subjiendum exigit.

XIII.

Solet etiam ille, qui interrogatoria offert, sub finem examinantis officium suppletorium implorare, & in ejus legalitate refugium quærere. Sed vereor, ne peculiarem effectum hæc habeat clausula. Certissimum enim est, examinantem ea, quæ facti sunt, supplere non posse, quæ juris sunt, supplere debere, utut eo nomine non sit rogatus. *

* Recte omnino *cap. 37. & 52. X. de testib.* hoc ipsum officio iudicis inesse dicit, ut rationem testimonii perquirat, de mente rite & perspicue explicanda testem admoneat, distincte eundem examinet, utque singulas circumstantias perpendat, & ad singulas respondeat, sæpius inculcet, eumque ob finem obscuritatem & ambiguitatem, quæ articulos premit, e medio, dextra adhibita explicatione, tollat. Quare clausula illa Practicorum solennis: *reliqua suppleat legalitas examinantis*; ad eos solum iudices spectat, qui potestatem

statem suam ex concepta formula instar iudicum pedaneorum aestimare solent. Et hos, si officii immemores sint, in rectam viam deducere, usque repetitionem examinis injungere fas est, si tanta testimonii dictionem comitetur obscuritas, & incertitudo, quæ decisionem causæ impedit.

XIV.

Quodsi demum inter partes de examine testium conveniat, vel monitis earum contra personas testium, articulos & interrogatoria iudex per sententiam satis fecerit, ad examen ipsum jam fit progressus. * Quod ita absolvendum est, ut 1) omnes testes præsentibus uno actu, 2) in præsentia partium ** juramentum præstent depositionis, *** deinde 3) quilibet testis seorsim, 4) semotis partibus, 5) præsentibus tamen actuariis, examen a) super interrogatoriis generalibus, b) super articulis & interrogatoriis ad singulos articulos directis secundum directorium iusto ordine subeat, eaque occasione 6) actuariis ipsa testis verba consignet, **** peracto examine, 7) singulas quæstiones & responsiones testi iterum prælegat, ***** denique 8) eundem imposito silentio dimittat. **** *

* In loco iudicii examen suscipiendum esse, per se patet. Nec cuiquam necessitas veniendi ad iudicium remittitur, exceptis personis egregiis & iis qui

iis, qui ob valetudinem venire non possunt *c. 8. X. de testib.* add. SCHÖPFFER *Diff. de privilegio egregiar. person.* Verum & hoc in casu iudicis presentia requiritur, qui necessario actum probationis dirigere debet. Quodsi tamen de certo loco, vel qualitatibus rei, sit controversia, iudex testes, ut dubiis præveniat, in rem presentem recte deducit, vel rem controversam conspiciendam exhibet, cum alias fieri possit, ut examen repetere debeat iudex, si obscuritas litis decisionem impediat. G R I B N E R *Princ. Proc. Lib. 1. cap. 3. Sect. 2. §. 4. not. a.*

** Etiam solo producente presente, si productus recte citatus in termino emanat.

*** Hæc generalis regula est, quod testi in iuramento nulla habeatur fides, cujuscunque etiam sit conditionis, imo nec clericus excipitur. *L. 9. C. de testib. c. 39. & 51. X. Eod.* Ceterum præstationem juramenti præcedere avisationem de perjurio & prælectionem formulæ jurandi, tralatitium est.

**** Præterea enim, quod depositio testis, si alia verba substituatur actuarius, non maneat testis depositio, eoque nomine fidem non habeat, quia actuarius non testis pro teste producto loquitur, fieri etiam non potest, quin sapissime sensum depositioni affingant alium verba, quæ substituit examinatore, STRYCK. *Introd. ad Prax. Forens. cap. 18. §. 14. in fin.* WERNHER. *P. 5. Obj. 163.*

***** vid. *c. 7. X. de testib.* BRUNNEMANN. *Proc. Civil. cap. 20. n. 74. seqq.* Necessesse enim est, ut de mente testis certo constet. Ex prælectione autem judicare poterit ipse testis, ut rum mentem recte perceperit examinatore. Præterea enascitur occasio, obscura illustrandi, erroremque corrigendi.

***** Cujus solennitatis rationem recte in eo collocant,

locant, ut periculum suggestionis respectu contestis, vel subornationis ratione producentis evitari possit, add. STRYCK. *Diff. de jure suggestionis.* LUDOVICI *Diff. de impositione silentii.*

XV.

Licet autem per ea, quæ supra diximus, fatali probatorio semel elapso, vel peracto semel examine, producens novos testes producere non possit, * integrum tamen est eidem, in locum testis, ante examen vel ante oblationem articulo- rum demortui, unum vel plures, intra spatium legale, ** a die notitiæ computandum substituere, *** priori quidem in casu simpliciter, posteriori non nisi præstito juramento, quod tempore oblationis producens mortem testis ignoraverit. ****

* Ne sub eo quidem prætextu, quod noviter re-
pertum sint. Hanc enim allegationem probatio so-
lum per documenta admittit. vid. ORD. PROC.
SAX. *veter. Tit. 20.* WERNHER. *P. 70 Obs. 222.*

** Quod plus tamen temporis continere non po-
test, quam terminus probatorius, quia re ipsa
ista substituendi facultas per modum restitutionis
in integrum conceditur, & novam ratione modi
probandi continet probationem. Quare merito
jure termini probatorii ordinarii æstimatur.

*** Pertinet hæc facultas solum ad modum pro-
bandi, non ad merita causæ. Et ideo novos for-
mare articulos, a prioribus diversos, novasque
circum-

circumstantias intermiscere vix licet, si fatale probationis semel elapsum sit.

*** Ita clare disponit. ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 23. §. 2. Sed ratio dispositionis tam late patet, ut non dubitem, quin regula generalis inde confici possit.

C A P V T III.

DE

PROBATIONE PER DOCUMENTA.

I.

Documenta, quibus ad probandum utimur, debent esse originalia, vel minimum authenticè transumpta, * & talia, quæ integrum habent sensum, ** vitiumque in essentialibus nesciunt. Utrum publica sint, an privata*** utrum illius, contra quem producuntur, propria, an aliena manu scripta, **** perinde est, modo non producantur ab eo, qui ipse eadem scripsit. *****

* Nudis copiis nullam probandi vim inesse, nemo facile negabit. Præterea vereor, ne partium salutis præjudicium inferant, qui antiquitati copiarum eum effectum tribuunt, ut fraudis & calumniæ suspicionem tollat, vid. MENOCH. Lib. 2. *presumpt.* 80. n. 2. WERNHER. P. 3. *Obj.* 68. Periculosum enim est, in hanc sententiam ire, si alia adminicula desint, quæ copiis fidem concilient, LEXER. *Spec.* 261. *med.* 7. Documenta

autem

autem, publica auctoritate exemplificata, utur plenam non faciant fidem, non tamen omni probandi vi destituuntur, sed argumentum aliquod faciunt, imo vel iis in casibus, in quibus exacta probatio non desideratur, sed demonstratione res expedienda est, sufficere possunt L'EY-SER. *Spec. 270. med. sqq.* modo tamen gaudeant requisitis, quæ exemplificationi fidem conciliant, de quibus vide MEYIVM P. 5. *Decis. 147. STRVV. Ex. 28. th. 31. BÖHMER Jur. Eccles. Protestant. Lib. 2. tit. 19. §. 5. sqq.* Imo ejusmodi exemplificatio a iudice secundum formam in *c. fin. X. de instrum.* præscriptam peracta, eandem auctoritatem habebit, quam ipsum originale.

** Quare, licet documentum productum ad aliud sese referat, quod regulariter absque relato nullam vim probandi habet, *Novell. 119. cap. 3. Auth. Si quis C. de edend.* habebit tamen plenam fidem, quando de iis, quæ in relato continentur, ex referente indubie constat. WERNHER. P. 4. *Obf. 187.*

*** Eo nimirum sensu, quod utrumque vim probandi habeat. Publico enim documento majorem probandi vim inesse, quam privato, aliunde constat.

**** Tertio quidem documenta regulariter nec prosunt nec nocent. Sed enim vero hoc procedit solum, quando documentum factum tertii loquitur, quod ad litigantes nulla ratione spectat. Sin eos simul tangat, sive, quod unius alteriusve intuitu a tertio confectum sit, sive quod altera partium a tertio causam habeat, aut ejus factum agnoscere debeat, nil obstat, ne documentis alienis, quippe quæ tum minimum tanquam propria considerata sunt, utamur.

N

***** Hæc

***** Hæc de privatis documentis intellige, quæ pro scribente non probant per *L. 6. sq. C. de probat.* quatenus lex vim probandi iis expresse haut concessit, quod factum est v. c. intuitu scripturæ parentum de ætate & nativitate liberorum *L. 16. & 19. C. Eod.* item intuitu librorum mercatorum *Klein. Diff. de probat. per libr. mercat.* Publica enim instrumenta super negotio, quod postea in controversiam abit, confecta, probans pro se recte producit.

II.

Documenta articulis subjicienda, & copias eorum parti adversæ communicandas esse, jam diximus. Hæc autem necessitas remittitur probanti, si copiam olim alia occasione producta Actis insint. Tum enim sufficit sese ad Acta referre, & locum, ubi extant, allegare, & nisi jam antea communicata sint, simul petere, ut parti adversæ communicentur. *

* Hæc in Saxon. etiam Elect. usu venire, testatur *WERNHER P. 8. Obs. 370.* & clare loquitur *ORD. PROC. RECOGN. Tit. 24. §. 1.*

III.

Quodsi igitur documenta Actis nondum insint, probans vel ea possidet, vel eadem penes partem adversam, aut penes tertium extant. Hoc in casu probans quidem a necessitate copiam adjiciendi liberatur, quamvis, si exemplo
instru-

instructus sit, id ipsum addere possit, sedulo tamen id agere debet, ne originale semper desit, neve copia authentice transumpta omni tempore deficiat. Quapropter de editione documenti sollicitus esse, * eamque a possessore tempestive urgere debet. **

* Hoc facere eum debere, quando in probatione versatur, per se patet, cum ipsa probatio, siue merita, siue modum probandi respicias, ad terminum peremptorium sit adstricta. Suspecta ideo omnino videtur opinio BERGERI in *Elect. Forens.* p. 783. & WERNHERI P. 3. Obs. 83. qua editionem documenti tempestive satis in termino productionis adhuc urgeri, defendunt, licet ejus mentio in articulis facta non sit. Nec enim alia ratione vera esse potest, quam si intra terminum probatorium minimum generatim probans se declaraverit, quod hoc documento ad probandum uti velit. Et tum non nocebit, quod editionem ejus simul haut petierit. Sin plane documentum non fecerit mentionem, ob pœnam præclusi postea admitti vix poterit. Omne discrimen, quod ad Electoratum Saxoniae attinet, sustulit O R D. PROC. RECOGN. Tit. 25. §. 1. & probantem sub comminatione pœnæ præclusi oneravit necessitate, ut documentum sub articulis inducat, ejusque editionem simul urgeat.

** An etiam ante Litis Contestationem edendi necessitas imponi possit actori ratione documentorum, quibus usus est ad instruendam actionem? merito negabunt Saxones, qui istam necessitatem ad probationis terminum adstringunt. Jus vero Imperii tantum judicat defensionis favo-

rem in *Recess. Imper. de anno 1654. §. 34. in fin.* ut actorem omnino cogat ad edendum reo documenta, fundamento intentionis suæ inservientia, quo deliberare possit reus, velintne cedere, an contendere. Atenim LEYSERVS in *Spec. 38. med. 5. & spec. 241. med. 8. sq.* hoc recte restringit ad casum, quo actor instrumenta libello adjunxit. Ejus enim libero plane relinquit ipsa lex arbitrio, utrum documenta agens edere, an ea probans producere velit. Igitur, si ad probationem usque instrumenta servat, necessitas, ea ante probationem edendi, illi imponi non potest.

IV.

Edere autem non solum debet quælibet pars litigantium sibi invicem documenta, quæ jure proprietatis vel communionis ad alteram spectant, * sed etiam tertius utrique indistincte, si probabiliter appareat, petentis ex allegatis causis interesse, ut editio fiat. ** Quod ad reliqua documenta attinet, quorum editionem partes a se invicem urgent, actor, quatenus privilegio peculiari non est munitus, *** reo indistincte obligatur ad editionem documentorum, quæ probationi exceptionis inserviunt. Reus vero actori ea solum documenta edere tenetur, quæ replicam instruunt. **** Nec tamen his regulis doctrina de edendo ita absolvi potest, quin judicis officium sibi vindicet locum. *****

* De necessitate edendi, si petentis ratione proprietatis vel ratione usus intersit, quorsum maxime spectant contractus bilaterales, nemo facile dubitabit, quia claræ extant legum dispositiones in *L. 4. pr. L. 6. §. 6. de Edend. L. 5. Famil. ercisc.* Verùm eandem *ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 26. §. 1.* eo etiam extendit, ut edenda sint, quorum intuitu pars peculiare interesse allegare potest.

** Non enim quodlibet interesse sufficit, ut tertio editio injungatur, sed denuo causa vel proprietatis, vel communionis requiritur, vel minimum necesse est, ut tertius documenta ipsa, partis causa, quæ editionem urget, conscripserit. Pertinent huc sigillatim Protocolla Notariorum, Acta publica, add. *GAIL. Lib. I. Obs. 106.*

*** Exempla vide apud *MARTINI Proc. Sax. tit. 26. §. 1. n. 12. MENCKEN. LEYSER. Spec. 38. med. 6.*

**** Quippe quæ favore exceptionis per omnia utitur *L. 1. de Except. STRYCK. Us. Modern. Dig. tit. de Edendo §. 18.* Nec nocet actori, quod replicam libello inferuerit, *BERGER Elect. Disc. Forens. p. 779.* quod & approbat *ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 26. §. 1.* Reus igitur, ut documenta edat, quæ actoris intentioni assistunt, non cogitur facile, ne tum quidem, si veritas aliter haberi non possit, *BRUNNMANN ad L. 6. C. de Edend. n. 6.* bene vero, si lex specialis actori jus, editionem actionis nomine postulandi, concedat. Pertinet huc causa fisci *L. 2. §. 2. D. de jur. Fisc.* Causæ Ecclesiarum ex æquitate magis, & usu fori, quam ex lege ejusmodi privilegio utuntur, *BÖHMER Jur. Eccles. Protest. Lib. 2. tit. 22. §. 14.*

***** Quod probat *LEYSER. Spec. 38. med. 1.* Nos certe

certe non dubitamus, quin, si auctori jam alia probationis suppetant adminicula, reo editio documentorum, quæ plenam efficiunt probationem, injungi possit.

V.

Duplici, qui editionem urget, uti potest via, ut possessori documenti ea injungi possit. Vel enim indicibus onerare potest eum, quibus probabilem reddit documentorum possessionem, vel juramentum super possessione deferre. * Quo tamen posteriori in casu deferens de calumnia juret necesse est. **

* Rem late exponit RVLAND. *de Commissar. P. 2. Lib. 5. tit. 21. n. 3.* CARPZOV. *Proc. tit. 14. art. 4. n. 9.* BERLICH. *P. 1. Concl. 45. n. 79. add. ORD. PROC. SAX. VET. & RECOGN. Tit. 26. §. 2.*

** Neque tamen juramentum calumniæ præstare, neque juramentum ipsum principale deferre debet prius, quam alter, se possidere, negat. Hæc enim juramenti delatio ad certum fatale non est adstricta, GRIBNER *Princip. Proc. Lib. 1. cap. 3. Sect. 4. §. 3.*

VI.

Partes judicis, si quis editionem urget, in eo consistunt, ut vel terminum, in quo, vel spatium, intra quod editionem peragat alter, præstituatur. Citatus vero vel edere jussus, si justæ denegandi editionem desint causæ, de quibus, si in disceptationem

nem abeant, iudex per sententiam statuatur, vel originalia, ut copiae inde Actis inferi possint exemplificatae, edere, vel iuramentum delatum, praestito prius iuramento calumniae, vel indiciiis gravatus iuramentum editionis praestare debet. *

* Hanc alternativam probat *L. 22. C. de fide instrument.* Eamque, cum legis beneficio debeat edere iussus, iudex intervertere nequit, utut, omissa iurisjurandi mentione, editionem simpliciter injunxerit. *BERGER Diff. de sentent. tacite alternatio. §. 10. 15 24.* aut poenam editi comminatus sit, *BERGER Elect. Disc. Forens. p. 788. RIVIN. Tit. 26. Enunc. 21.* Verum nec edere iussus se ab ista obligatione alternativa liberabit per relationem iuramenti, probationem pro exoneranda conscientia, vel exhibitionem omnium, quas possidet, documentorum. Proprium enim citati, super quo jurandum est, factum, relationem excludit. Probatio pro exoneranda conscientia facilius admitti potest, ubi lex expressa eam non prohibet. Exhibitio omnium documentorum frustranea est, quia suspicionem, quod citatus documentum, cujus editionem actor urget, possideat, non tollit. *Add. ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 26. §. 2.*

VII.

Formula iuramenti editionis, sive delatum sit a parte, sive a iudice injunctum, de possessione vera & ficta tantum concipienda, neutiquam vero ad culpofam amissionem, nec ad contenta documen-

ti extendenda est. Nec obligant in foro juris communis, ut de scientia, penes quem documentum extet, juramentum præstet edere jussus. *

* Formula ipsa hæc est, *dass N. N. das Document weder besitze, noch selbiges gefehrlicher weise habe von abhanden kommen lassen.* In Saxonia Electorali VI ORD. PROC. RECOGN. Tit. 26. §. 2. in fin. addunt: *auch nicht wisse, wo selbiges sonst anzutreffen*; de culpa veto, *dass er es nicht aus Nachlässigkeit habe von abhand. n kommen lassen*, ut & de scientia: *dass er von dem Inhalt des Documents keine Nachricht habe*, vel ideo juramentum non est præstandum, quia partim nemo circa rem, quam suo nomine possidet, de culpa tenetur, partim iusta rei alienæ est ignorantia.

VIII.

Si tertius edere jussus neque edat, neque juret, contra eum compulsoriales vel requisitoriales decernere & per mandata pœnalia procedere fas est. Sin pars litigans peremptorie citata contumax, eaque actor sit, jure communi litis desertæ pœnam incurrit, reus se pœna editi & recogniti onerat, modo copia documenti extet in actis. Sin hæc desit, actori permittitur, ut contenta documenti per testes probare possit. Jure Saxonico, siue actor, siue reus contumaciam committat, documentum, cujus copia adest, pro edito habetur

habetur & recognito; deficiente copia, circumstantia, quam ex documento probare voluit alter, habetur pro concessa:

Sie wird vor eingeraumt gehalten. *

* Vid. ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 26. §. 2. Et satius omnino esset, hoc modo in foro etiam juris communis contumaciam partis coercere, quam nova probatione, super contentis documenti, processum in longius extendere.

IX.

Cæterum, præstito semel juramento editionis, facile patet, ad novam probationem ejus circumstantiæ intuitu, quam per instrumenta parabat litigans, non dari regressum, quia terminus probatorius est peremptorius. Quapropter, si certo non constat, eum, a quo editionem postulamus, possidere documenta, satius est, vel cum probatione per documenta probationem per testes cumulare, vel loco illius alium probandi modum substituere. *

* Ita recte judicat GRIBNER *Princ. Proc. Lib. 1. cap. 3. Sect. 4. §. 4.*

X.

Plane aliam rationem esse documentorum, quæ probans ipse possidet, eaque & inducenda, & in copia cum parte adversa communicanda esse, * ex

N 5

ante-

antecedentibus constat. Ut probans integra documenta addat, necesse quidem non est, sed sufficit, ex iis passum excerpere, ut dicunt, concernentem, per modum extractus, ** cum primis, si documento insint, quæ ad causam præsentem non faciunt, periculosum tamen aliquando est, integra documenta non adjicere, cum probans eorum usum postea ultra circumstantias, quas loquitur extractus, hac in causa extendere nequeat. ***

* Ea enim documenta, quæ inducta non sunt intra terminum probatorium, postea producere non licet, ob pœnam desertionis. Et eorum, quæ inducta, non tamen communicata sunt, si producantur, recognitionem recte declinabit productus, jureque suo urgebit, ut prius communicentur. Iniquum enim videtur, ad posteriorem casum pœnam desertionis extendere, si culpa probantis, si culpa judicis, communicatio sit neglecta, *GRIBNER Princ. Proc. Lib. 1. Sect. 3. cap. 3. §. 2. not. 4.*

** Extra casum allegatum partem documenti in Saxonia Electorali apponere non licet, sed integrum documentum describendum est, *ORD. PROC. RECOGN. Tit. 24. §. 2.* Verum, etiamsi per modum extractus probans illud offerat, ita tamen eum conficiat, ut, præmissò introitu documenti, passum concernentem extrahat, & finem documenti una cum subscriptione addat, quo constet statim, publicumne an privatum, perfectum an imperfectum sit documentum. *d. ORDIN. PROC. d. loc.*

*** Quo in argumento maxima opus est prudentia, ne

tia, ne, vel integro documento exhibito, eodem pars aduersa contra probantem utatur in passibus præjudicialibus, vel, parte documenti tantum oblata, ipse probans se priuet defensionibus contra producti objectiones, ex reliquis documenti partibus in suos usus convertendis.

XI.

Sigillatim, si lingua peregrina conscripta sint documenta originalia, ea per interpretem in linguam vernaculam vertenda curet probans, ne productum beneficio deliberandi priuet. Patet vero, neque interpreti fidem haberi posse, nisi eo nomine iuramentum præstiterit, neque producto facultatem adimendam esse, de eis, quæ vitiosam reddunt versionem, iudicem informandi. *

* add. ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN.
Tit. 24. §. 2.

XII.

Ipse autem documenta, probationi addita, eo effectum fiunt communia, ut & parti aduersæ profint, simulac producta sunt. * Quare invita aduersa parte postea revocari non possunt.

* Non itaque sola verbalis productio cum oblatione articulorum facta sufficit, sed realis productio ipsius documenti originalis requiritur. *SVEN-
DENDÖRFFER ad Fibig. p. 1462.* Præterea etiam adversarius sit paratus ad recognoscendum. Hoc si denegat, nulla adest ratio, quare producenti

centi revocationem denegemus. WERNHER. *P. 1. Obs. 325.*

XIII.

Documenta igitur, ut probent, originaliter & actualiter a probante producenda, a producto vero recognoscenda sunt. Nec unquam producendi necessitatem evitabit probans. Recognitionis autem necessitas remittitur, si documentum sit publicum, cum vim probandi jam in se habeat ob præsumptionem veritatis & solennitatis. * Remittitur etiam, si instrumentum per se ita sit comparatum, ut, etiam si recognitum, nil tamen probet. ** Quare probans ab horum productione merito abstinebit, vel minimum litem super recognitione non movebit.

* Ita *L. 11. C. qui potior. in pign. NOVELL. 73. c. 8. & 61. X. de fid. instrument.* Nec aliter habet *ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 25. §. 2.* Quo ipso derogatum est *Decis. Elect. 74.* In Saxonia vero Communi recognitionem quidem documentorum publicorum requirunt, eorum autem diffessionem non admittunt. Ad ista documenta, quæ recognitione non indigent, præter acta publica & negotia a partibus judicialiter gesta, recte referuntur *Leges publicæ, decreta, sententiæ, Recessus judiciales, omniaque illa, quæ in judicio jam gesta sunt, v. c. Litis Contestatio, libellus &c.* WERNHER. *P. 8. Obs. 341. RIVINVS Tit. 25. Enum. 3.* Sigillatim iis d. *ORDIN. PROC. SAXON.* annumerat documenta, ab eo, contra quem producuntur, in alia causa jamjam recognita.

** Per-

** Pertinent huc Responſa juris, Rotuli teſtium extrajudiciales, Atteſtata ſimplicia & id generis alia. Imo ne atteſtata quidem, abſente eo, contra quem producuntur, jurejurando firmata, vim probandi habent, WERNHER *P. 6. Obſ. 310.* Ne igitur ſuper his, quæ vel recognoſcenda non ſunt, vel per ſe probant, lis inanis inſtituatur, ſub pœna pecuniaria prohibet ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. *Tit. 25. §. 2.*

XIV.

Judicis partes, ſi ad producendum & recognoſcendum progrediuntur litigantes, hæ ſunt, ut eo nomine terminum præfigat, & utrumque officii admoneat.* In quo termino producens præciſe comparere &, quæ peragenda ipſi incumbunt, ſub pœna deſertæ probationis expedire debet. ****** Productus vero ſub præjudicio & peremptorie nondum citatus ******* expenſas tantum contumaciales ſolvit.

* Ejusmodi terminum ſpecialem in foro Juris Communis plerumque ignorant, & judex, poſtquam cum parte adverſa communicavit copias, ejus arbitrio fere relinquit, anne documentis quid objicere velit. Si igitur veritatem eorum non vocet in dubium, eum tacite agnoſcere documenta, credit, & ulteriorem de exceptionibus diſceptationem inſtruit. Sin ad diffeſſionem ſe offerat pars adverſa, probantem audit, & poſtea terminum diffeſſionis præfigit.

** Sive

** Sive itaque plane emanat, sive compareat, productionem tamen negligat, documenta habentur deserta & deperdita. In Saxonia vero, ubi mutuis positionibus partes disceptant, in secunda positione productionem adhuc peragere potest probans. ORD. PROC. RECOGN. Tit. 25. §. 1. BERGER *Elect. Discept. Forens. p. 737.*

*** Quod in Saxonia Electorali prima statim citatio continere, judex vero, hac in parte officii sui immemor, pœnam 5. Imperialium exsolvere debet. ORDIN. PROC. *loc. alleg.*

XV.

Ipsū præjudiciū, quod producto contumaci imminet, consistit in pœna recognitioni. A qua quidem se liberat, si in novo termino recognitionem tempestive peragit. * Si tamen documentum semel ob contumaciam habeatur recognitum, is pœnæ effectus est, ut exceptiones contra veritatem documenti amittat productus, reliquas, quæ contenta documenti respiciunt, & vim ejus probandi, omnino salvas retineat. **

* Hic adhibeat productus, cui recognitio sub comminatione injuncta est, hanc cautelam, ut præveniat in termino producentem, per recognitionem documenti, nondum producti, ne ille beneficio *L. 15. C. de judic.* utatur, & contra admissionem ad Acta ob expensas prioris termini nondum exsolutas protestetur. WERNHER. *P. 6. Obs. 321.*

** Non

** Non itaque amplius admittitur ad juratam diffessionem. Nec enim alio fine requiritur cognitio, quam ut certus fiat iudex, an probans documento uti possit ad probandum. Quare agnito documento non sequitur, tantam illi probandi vim inesse, ut productus ex eo condemnari possit. BERGER. *Elect. Disc. Forensf.* p. 766. Sive itaque productus vere vel fide agnoscat documentum, sive lex absque recognitione documentum veritatem stabiliat, in genere tamen tenendum est, salvas productio esse exceptiones, quas habet contra documentum, ad infringendam vel minuendam vim ejus probandi comparatas, ita quidem, ut ne opus quidem sit, exceptiones sibi expressis verbis reservare STRYCK. *Introd. ad Praxin Forensf. cap. 19. §.* MENCKEN *Disp. 14. §. 26.*

XVI.

Producens autem in termino præsens ita rem omnem ordinet, ut 1) omnia documenta, quotquot probationis causa olim induxit, secundum specificationem, quam articulis subjecit, realiter producat, eorumque, quorum originalia vel copias non habet, editionem urgeat, ne vel eo nomine, quod officio non satisfecerit, contumax habeatur, & pœnam desertionis ratione documentorum, quæ non produxit, incurrat. * 2) Registratura super ipso actu productionis ad Acta scribatur ** 3) eorum recognitionem specialem urgeat. ***

* Non

* Non tamen opus est, ut contenta documenti commemoret BERGER *Elect. Disc. Forens* p. 739. In illis vero judiciis, in quibus probatio per documenta absque articulis peragitur, recitationem tenoris documenti evitare non possunt, quia instar realis productionis est. Plane, si originalia jamjam in Actis extant, relatio ad Acta, & locum, ubi extant, etiam in Saxonia, est instar productionis, RIVINVS *Tit. 24. Enunc. 4.*

** Ratio non aliunde desumenda, quam a periculo desertionis. Absque illa enim constare non potest, sitne productio verbaliter tantum an realiter facta vid. ORD. PROC. SAX. RECOGN. *Tit. 25. §. 1.*

*** Quod certa quidem lege non est statutum, nec ideo præjudicium habebit producens, qui ejusmodi petitum omisit. KRAVSE *Tract. Synopt. Proc. Lib. 1. cap. 3. Sect. 3. §. 8.* Non tamen facile negligat producens commoda sua, cum fieri possit, ut alter, contra quem produxit documentum, callida aut sophistica recognitione vim probandi intervertat, vel diffensione ejusdem generis plane recognitionem eludat. Multum itaque utilitatis habebit specialis documentorum productorum designatio, & declaratio producentis, pro quibus ea venditet. Memini enim, quem ad recognoscendum produxisse in genere baculum, quo verbera acceperat, nec dixisse, baculum illum esse, quo cum alter verbera dedisset. Cum igitur alter baculum recognovisset pro baculo in genere, nihil emolumenti hæc producenti afferebat recognitio. Præterea recte monet LEYSER *Spec. 277. med. 1.* incaute facere producentem, qui ab adversario manus suæ recognitionem simpliciter desiderat, cum confidenter alter, qui ipse non scripsit, ab alio tamen scribi passus est, interposito

posito jurejurando, manum diffiteri possit. Igitur commendat cautelam, ut producens urgeat etiam responsionem, anne productus nomen suum per alium scribi fecerit.

XVII.

Originalium productio eo spectat, ut & judici & parti constet, an in essentialibus documentum vitio laboret nec ne, & recognoscibile sit; præterea etiam, si vitio careat, & recognitio sequatur, copiae exemplificatae inde desumi possint. * Quare documenta producta non statim reperi possunt, sed paulisper in iudicio relinquenda sunt. ** Postea restituenda sunt producenti, nisi super vitiis documenti visibilibus lis oriatur inter partes, ideoque necesse sit, ut decidens ipse documentum oculis subjiciat. ***

* Ad quam requiritur 1) descriptio documenti, 2) comparatio vel collatio descripti cum originali, 3) testimonium iudicis vel actuarii de facta collatione, & descripti harmonia cum originali, 4) subscriptio ejus, qui testimonium perhibet.

** Qua occasione cautus sit producens, ne probatio olim desit, quod originale in iudicio reliquerit. Exigat itaque confessionem scriptam iudicis vel actuarii de retentione originalis. ORD. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 25. §. 1.

*** Pertinent huc cancellatio, deletio, scriptura interlinearis, rasura, diversitas chartæ, scripturæ, atramenti, & id generis plura.

O

XVIII.

XVIII.

Productus, nisi justas recognitionem denegandi causas habeat, * post productionem originalium, vel ipse, vel per procuratorem, speciali mandato instructum, ** integrum documentum, tam quoad subscriptionem, quam quoad contenta *** recognoscere debet, generaliter minimum & relative pro eo, pro quo a producente venditatur. ****

* Quas tamen tempestive & specialiter afferat necesse est, c. 2. *X. de probat. ORDIN. PROC. SAXON. Vet. Tit. 25. §. 1.* quo iudex de iustitia earum cognoscere possit. Non tamen huc pertinet renunciatio recognitionis, in documento facta, sed, canon obstante, recognitio est peragenda. *CARPZOV. Proc. Tit. 14. art. 2. n. 73. ORD. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 25. §. 3.* Generaliter, si dubiæ sint exceptiones, consilii est, ut eventualiter minimum fiat recognitio.

** Est enim recognitio species confessionis & actus magni præjudicii. *ZIEGLER ad ord. Proc. Sax. Tit. 25. p. 158.* Utut vero *ORDIN. RECOGN. d. tit.* hanc facultatem clausulæ cum libera inesse, statuatur, merito tamen excipit facultatem copiam pro originali agnoscendi.

*** Certe, qui subscriptionem fatetur, contenta etiam documenti approbasse censendus est. Sunt quidem casus excepti, de quibus infra videbimus, *Conf. CARPZOV. Proc. Tit. 22. art. 1. n. 45.* Illum tamen, qui subscriptionem falsus contenta non perlegisse addit, merito simpliciter a jurata diffes-

diffessione contentorum repellit BERGER *Elect. Disc. Forens. p. 768.*

**** *Wofür sie von Producenten ausgegeben worden.* Potest tamen, si placet, specialiter ea recognoscere, & ex designatione repetere, pro quibus ea venditat producens. Non igitur permittitur recognitio, qua declarat productus: *Er wolle die Documenta dafür, was sie würcklich sind, recognosciren;* nec illa, cui productus exceptiones intermiscet. e. g. *Er wolle das Testament hiermit als ein untergeschobenes und zu Recht unbestandiges, den Kauf-Contract als einen erdichteten nicht zu Stande gekommenen Contract recognosciren,* nec illa, quæ dubiam continet declarationem. *Er kante zwar das Document recognosciren.*

XIX.

Quemadmodum autem omnis recognitio sub tacita conditione: salvis exceptionibus, facta censetur, ita nec opus est, ut productus exceptiones sibi reservet, * imo, si clausulam addat, exceptiones tamen in specie exprimere non debet, sed salva adhuc est earum allegatio & deductio in disputationibus probationum. **

* Cum ne ademptæ quidem censeantur, si iudex easdem in sententia non reservaverit. CARPZOV. *Proc. Tit. 14. art. 3. n. 28.* ZIEGLER *Introd. ad Proc. cap. 10. §. 34.* vel si iudex documentum in contumaciam pro recognito habuerit. WERNHER. *P. 4. Obs. 169.* vel, si documentum publicum sit, quippe cui vis probandi per probationem con-

trarii omnino adimi potest. Verbo: Exceptiones contra instrumenta ipso jure salvæ sunt.

** GRIBNER. *Princ Proc. Lib. 1. cap. 3. Sect. 3. §. 5.*
ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. *Tit. 25. §. 3.*

XX.

Præterea sub recognitione documentorum, quam injungit judex, tacite continetur jurata diffessio, * vi cujus recognoscere jussus facultate gaudet recognitionem declinandi, mediante juramento, quo veritatem documenti destruit. Nec alia eximuntur documenta, quam quæ in publica fide nituntur. **

* Hæc alternativa juris est, nec ideo parti adimitur, utut recognitio sub pœna recogniti fuerit injuncta. RIVIN. *Tit. 25. Enunc. 28.* BERGER *Elect. Discept. Forens. p. 766.* WERNHER. *P. 1. Obs. 64.* LEYSER. *Spec. 277. med. 3.* ORD. PROC. SAX. RECOGN. *Tit. 25. §. 4.* Nec nocet ex litis confortibus alteri recognitio ab altero jamjam peracta, cum nemo suo facto alii præjudicium inferre possit. MENCKE *Disp. 14. §. 28.*

** Conf. RECESS. IMPER. *de anno 1654. §. 35. & 39.* BERGER *Supplem. ad El. Disc. Forens. Tom. 2. p. 532.* Quæ etiam causa est, cur ne recognitione quidem habeant opus. Utut vero hac ratione vera præsumantur, exceptionibus tamen tam contra formalia quam contra materialia eorum fidem infringere licet.

XXI.

Post oblationem ad diffessionem, si exceptionibus, a producente forsan objectis

Etis, sit satisfactum, iudex terminum jurandi præfigit. * In quo ipse ille, qui se obrulit, in propria persona ** juramentum præstare debet, nisi forsan observantia judiciorum toleret, ut & procurator, mandato speciali instructus, in animam principalis jurare possit. ***

* Nec enim opus est, ut sententia prius interlocutoria feratur, si producens non habeat, quid moneat. Isque terminus in Saxonia Electorali spatium 8. vel 14. dierum excedere non debet.

ORD. PROC. RECOGN. Tit. 25. §. 1.

** Procurator enim non potest jurare de veritate, sed de credulitate solum, nec eam facti habet notitiam, quam ipse habet principalis. In juramentis autem præstandis eo cumprimis respiciendum est, an juraturus habeat notitiam ejus rei, super qua jurandum est. Quare ne cessionarius quidem admittitur facile, si juramentum cedentis haberi possit. GRIBNER. Princ. Proc. Jud. Lib. 1. cap. 3. Sect. 3. §. 8. not. c. In subsidium igitur demum, si juramentum veritatis frustra expectetur, tertius ad juramentum diffussionis admitti potest, add. MENCKE Disp. 14. §. 29.

*** Admittunt autem incredibili facilitate procuratorem in quam plurimis foris extra Saxoniam, & præsidium opinionis quærunt in ORD. CAMER. P. 1. Tit. 65. & 66. & RECESS. IMPER. de anno 1654. §. 43. quamvis variz rationes dissuadeant, ut regulam ex istis legibus desumamus generalem, qua de re alibi videbimus.

XXII.

Contumax vero in termino diffusio-

nis, ut & ille, qui jurare detrectat, * hanc in se provocat pœnam, ut documentum jam habeatur pro recognito, & exceptionibus, si quas habuisset contra documentum, ** locus amplius non concedatur. ***

* Quod ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. *Tit. 25. §. 4.* ad eum etiam extendit, qui post oblationem jam factam diffessioni iterum renunciat, nec a pœna contumaciæ eum liberat, nisi jusjurandum præstet, quod tempore oblationis documenta falsa esse existimaverit, nullamque fraudem adhibuerit.

** Eo effectû, ut jam judex documento simpliciter fidem habeat, nec, quæ ad hanc infringendam postea proferuntur, amplius curet.

*** In Saxonia Electorali secundum ORDIN. PROC. RECOGN. *alleg. loc.* pœnam quoque pecuniariam 10. 20. aut plurium Imperialium incurrit.

XXIII.

Formulam juramenti diffessionis aliam atque aliam commendant Doctores. * Satius est, eam non ad subscriptionis solum falsitatem in genere referre, sed præterea in formulam juramenti purgatorii ita convertere, ut & jurans suspicionem de scientia & consensu removeat. ** Id certum est, diffessionem documenti, quod producti propria manu scriptum venditatur, de veritate, documentum

cumentum vero alieni de credulitate concipiendam esse. ***

* Vid. LEYSER *Spec.* 271. *med.* 1. WERNHER. *P.* 1. *Obf.* 168. Ille nobiscum consentit, quod ad scientiam & consensum flecti debeat iuramentum. Hic sigillatim, quando de diffessione documentum alieni sermo est, præter clausulam: *dass man Hand und Siegel nicht kenne*, iudici suadet additamentum: *auch es dafür, wofür es ausgegeben worden, nicht halte*. Si dicendum, quod res est, iudicem, opinor, ex officio curare debere, ne perjurium quis facile committat, ideoque reservationes mentales præscindendas esse, quia iuramentum diffessionis non delatis, sed legalibus, sigillatim purgatorio iuramento, annumerandum est, in quibus, locum præprimis esse arbitrio iudicis, nemo negabit.

** *Dass er das Document weder geschrieben, noch unterschrieben habe, auch solches mit seinem Wissen und Willen durch einen andern nicht geschrieben noch unterschrieben worden*. Ita ORDINAT. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 25. §. 4. Sed facile patet, & optimam & ad evitandas reservationes mentales cumprimis aptam esse hanc formulam, eo nomine vero ubivis commendandam.

*** *Dass er nicht glaube noch dafür halte, dass der Aussteller solches geschrieben &c. &c.* Nec dubitavit Elector Saxo, quin eadem formula retineri possit, utut productus credat, nominis subscriptionem non adjectam esse documento jam extenso, sed alium in finem chartam blankam exhibitam. vid. *Introd. nostr. ad Jus Saxon.* P. 4. Ex. 3. cap. 1. §. 67.

XXIV.

Ipſa autem diffeſſio, ceu ex formula patet, non quoad ſubſcriptionem ſolum, ſed etiam quoad contenta fieri debet. Non enim permittitur producto, ut alterum recognoscere, alterum diffiteri poſſit, maxime, ſi fateatur, ſe documento jam extenſo ſubſcripſiſſe. * Quod ſi tamen indicia falſi ſuppeditare, & abuſum ſubſcriptionis probabilem reddere poſſit ** productus, merito idem ille eſt audiendus. *** Cæterum ad diffeſſionem contentorum non admiſſus, exceptiones tamen contra documenti formalia neuti- quam perdit, ſed illas vel in reprobatione, vel in reconventionem deducere po- teſt. ****

* Non tamen hoc in caſu plane ceſſat iudicis arbitrium, cum primis, ſi dolus producentis appareat, & indicia documentum ſuppoſitiui adſint. Exempla habet LEYSER. *Spec. 273. med. 5. Spec. 278. med. 5. ſq.*

** De quibus an remota & levia eſſe poſſint, an proxima & gravia eſſe debeant, inter Doctores non convenit. Prius defendit GRIBNER *Princ. Proc. Lib. 1. cap. 3. Sect. 3. §. 9.* Poſterius LEYSER d. *Spec. 278. med. 1. & 2.* Res eo redit, ut ſtatuas, iudicis partes hic eſſe primas, qui neque facile admittere debet argumenta vaga & minus concludentia, quo bono publico conſulat, neque difficilem ſe præbere in concedendo jura-
mento

mento diffessionis contentorum, si probabiles ad-
sint causæ, quæ suspicionem excitare possunt, quo
fraudibus malevolorum obuiam eat.

*** Quo nomine jurat, *dass die Extension wieder
sein Wissen und Willen geschehen*. Quod documen-
ta aliena attinet, diffessionem contentorum pla-
ne non admittit Elector Saxo vid. *Introd. ad Jus
Saxon. d. l.*

**** Prius, quando documentum producit, qui
prior ad probandum se accingebat. Posterius, si
in reprobatione ejusmodi documentum produ-
ctum sit. Nec dubium est, quin, qui aliis suspi-
cionem suam probandi mediis destituitur, jura-
mentum deferre possit. LEYSER. d. *Spec. 278.
med. 7.*

XXV.

Utut vero is, contra quem documen-
tum producit, ad juratam diffessio-
nem paratus sit, leges tamen producen-
ti permittunt, * ut productum vel per
comparationem literarum, ** vel per te-
stes, qui documentum recognoscunt,
convincere possit. Prius consistit in le-
gitima, judicialiter, & adhibitis arte scri-
bendi peritis, iisque juratis, duarum vel
plurium scripturarum seu sigillorum col-
latione cum scriptura, quam alter vult
diffiteri. Posterius peragitur productio-
ne testium, jurejurando obstringendo-
rum, qui manum & scripturam ejus esse,
qui documento subscripsit, deponunt.***

O s

Quæ

Quæ depositio, ut, more in probationibus per testes consveto, fiat, res ipsa docet. ****

* Non itaque producto *L. 16. per C. de fide instrument. NOVELL. 73. cap. 7. LEYSER. Spec. 278. med. 8.* Sed hic vel recognoscere vel jurato diffiteri debet documentum productum. Quod autem addit *LEYSER. d. Spec. med. 4.* judicem eo in casu, si heredes ad diffessionem documenti a majoribus scripti sint parati, eosdem commonefacere posse, ut alias scripturas majorum requirant & inspiciant, antequam jurent, imo, quod idem Auctor permittit, ut judex formulam deinde ad hanc comparisonem dirigat, id æquum omnino est, & ad evitanda perjuria apprime facit.

** Hoc medium subsidiarium solum esse, nonnulli statuunt, & tum demum adhibendum, si instrumenta a tertio, absente, vel mortuo subscripta sint. Verum non video, quare non eodem modo ipse productus convinci possit de perjurio.

*** Cautè, quomodo utroque medio utatur producens, exponit *STRYCK Introd. ad Prax. Forens. cap. 19. §. 9. & 10. MENCKEN Disp. 14. §. 34.* Utrumque tamen tot fere incommoda habet, quot commoda, *LEYSER. d. Spec. med. 5.*

**** Inde dubium non est, quin in articulos sit redigenda probatio, & judex examen testium legitime peragere, atque productum audire debeat, si interrogatoria contra personas testium & merita causæ offerat. vid. *ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 25. §. 5.*

XXVI.

Verum, si dicendum, quod res est,
exiguus

exiguus plerumque comparationis literarum est usus. * Vix enim, præter præsumtionem aliquam levem, productum pejeraturum, quid operabitur. Sic vero purgatorium tantum locum habebit, quod jurejurando diffeffionis jam inest. ** Certe ad suppletorium juramentum producenti injungendum judex confugere non poterit, nisi alia adminicula adsint, quæ summum perjurii metum efficiunt. ***

* Quapropter hoc medium plane abrogavit Elector Saxo in ORDIN. PROC. RECOGN. Tit. 25. §. 5.

** Omne enim argumentum suspicionis desumitur ex similitudine manus, & nemo tamen non scit, frequentes esse impostores, qui manum alienam mentiuntur. Sic vero nimis violenta esset præsumptio, si ex eo solo semiplenam probationem fingere vellemus.

*** Merito igitur erroneam dixeris eorum opinionem, qui inconsiderate satis eum in genere comparationis literarum prædicant effectum, ut juramento suppletorio locum faciat.

XXVII.

Alterum remedium, recognitio nimirum per testes tum demum utilitatem præstabit, quando testes vel scripturæ interfuerunt, vel minimum certam scientiam habent, * documentum ab eo, cujus

jus nomen præ se fert, scriptum aut subscriptum, minimum sciente & volente eo ab alio scriptum vel subscriptum esse.

* Expediti enim juris est, testi non haberi fidem, nisi rem, quam veram asserit, per proprium sensum perceperit. Necesse igitur est in nostro casu, ut vel subscriptioni documenti, quod verum dicit, interfuerit, vel ex ore producti audiverit, cum agnoscere documentum, add. O R D. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 25. §. 5.

XXVIII.

Hæc igitur recognitio, si plene & perfecte peracta sit, eum, qui olim sese ad juratam diffessionem obtulerat, pœna onerat contumaciæ, vi cujus documentum pro recognito habetur, exceptiones omnes amissæ censentur, & nonnunquam multa dictatur. * Sin minus plene sit peracta, vel juramentum diffessionis in formulam juramenti purgatorii flectitur, vel producens ad juramentum suppletorium admittitur.

* Hanc ad quantitatem usque 10. 20. vel plurium Imperialium determinari jubet. d. ORD. PROC. SAXON. RECOGN. d. l.

XXIX.

Plane, si probatio per documenta semel instructa, terminusque probatorius elapsus sit, alia documenta ex postfacto producere non licet, nisi 1) noviter sint reper-

reperita, 2) produciens jurare possit, quod eorum existentiam hucusque ignoraverit,* 3) resjudicata causæ principalis intuitu nondum adfit. **

* Ab hac necessitate juramentum præstandi videntur tamen excepti, quibus contra lapsum fatalium competit beneficium restitutionis in integrum, quippe qui hoc beneficio legum recte utuntur, si læsionem docere possunt. Igitur, si nova documenta ita comparata non sint, ut intentioni assistant, merito adhuc a nova probatione excluduntur. Verum Elector Saxo præterea eo respicere jubet, an indicia adsint, dolose vel malitiose documenta intempestive producta cessasse illos, qui jam restitutionem urgent. Hos enim a necessitate jurandi liberare novult. ORDIN. PROC. RECOGN. Tit. 24. §. 3. Ipsum autem juramentum ita concipitur: *Dass Producent zur Zeit des zuführenden Beweises oder Gegenbeweises entweder davon gar keine Nachricht gehabt, oder doch, wo solche anzutreffen, nicht gewußt habe.* Quamvis posteriori in casu, si sciverit produciens documenti existentiam, ejus sub articulis probatorialibus necessario facere debeat mentionem.

** Rem enim judicatam prætextu documentorum noviter repertorum rescindi vetat L. 4. C. de re judic. Quæ lex tamen limitanda ex L. 31. de rejur. L. 35. de re judic. L. 19. C. de transactiõn.

CAPVT IV.

DE

PROBATIONE PER OCVLAREM
INSPECTIONEM ET
EA, QVAE FIT IN REBVS
ARTIS.

I.

Probatio per ocularem inspectionem commode non solum, sed etiam ex necessitate quadam suscipitur in omnibus illis negotiis, quæ in sensus incurrunt; quæque, nisi res, de qua disceptamus, oculis subjiciatur, ipsam decisionem judicis, quæ judicium magis, quam testimonium, tollendæ obscuritatis vel incertitudinis causa, exigit, omnino impedit. *

* Casus varios videt apud MENCKEN. *Tract. Synopt. Proc. Tit. 28. §. 3. §§.*

II.

Integrum igitur quidem est parti, cui probandi onus incumbit, ut judicem de re controversa oculis subjicienda admoneat. Pertinet tamen inspectio ipsa magis ad officium judicis, quam ad jura partium, & ad certum fatale non est adstricta, sed omni tempore, etiam post rem judi-

judicatam, imo in ipsa executione * recte ad eam provocant partes non solum,** sed etiam iudex non admonitus eam recte instituit & suscipit.

* BERGER. *Elect. Disc. Forens. p. 800.* BRVN-
NEMANN *Proc. Civil. cap. 22. n. 2.* Nec enim
sententia, quæ per facti evidentiam eliditur, in
rem judicatam transit. ZIEGLER *ad ord. Proc.*
Sax. tit. 28. vid. tamen BERGER *Oec. Jur. Lib. 4.*
tit. 24. §. 8. not. 2. Ex quo facile constat, parti,
quæ intra fatale probationis de oculari inspectio-
ne non cogitavit, præclusionis præjudicium ob-
ijci non posse. WERNHER *P. 3. Obs. 28.*

** Quod Saxoniam Electoralem attinet, ORDIN.
quidem PROC. RECOGN. *Tit. 28. §. 1.* officium
judicis hoc in argumento non restringit, parti
tamen, quæ hunc probandi modum eligit, nihilo-
secius injungit, ut vel eo ipso tempore, quo
probationem offert, vel post quatuordecim mi-
nimum dies a die publicatorum attestatorum ju-
dicem de oculari inspectione admoneat. Hoc vero
neglecto res postea ab arbitrio judicis unice depen-
det, quæ ad jura partium antea simul spectabat.

III.

Inter eam vero ocularem inspectio-
nem, quæ ex officio, & eam, quæ ad
instantiam partis suscipitur, hoc interest,
quod hic impetrans subministrare de-
beat sumtus, ibi judicis sit, pronunciare,
quis sumtus ferre debeat. *

* add. d. ORDIN. PROC. SAXON. RE-
COGN. *d. 4.*

IV.

IV.

In his una cum altera convenit, quod fieri debeat 1) citata utraque parte, * 2) una minimum parte in ipso actu, nec non 3) duabus personis judicialibus, cum Actuario presentibus, 4) testibus, vel artis peritis, iisque juratis ** adhibitis.

* Ocularis enim inspectio, absente parte non rite citata, suscepta, *eine einseitige Besichtigung*, eatenus nulla est, ut plane non probet, atque ideo omnino repetenda sit legitime. RIVINVS *Tit. 28. En. 1. BERGER Oecon. Jur. Lib. 2. Tit. 6. §. 3. not. 9. WERNHER P. 4. Obs. 234.*

** Neque enim testi, neque artifice, tanquam testi, absque juramento fides habetur. CARPZOV. *P. 1. Const. 22. def. 12. MEVIVS P. 6. Decis. 160.* Sigillatim testes in presentia partium prestare debere juramentum dubium non est. Idem juris est, si adhibeantur artis periti, qui jurejurando officiali generali nondum obstricti sunt. Sin hoc officii ipsis demandatum sit, ut oculari inspectioni intersint, eoque nomine juramentum presterint, ejus repetitione non est opus. Caterum perinde est, si ve juramentum speciale ante vel post ocularem inspectionem prestant. BERGER. *Oec. Jur. d. l.*

V.

Super ipso actu ocularis inspectionis praesens Actuarius registraturam omnibus numeris absolutam, & quidem eo ipso tempore, quo res oculis subjicitur, conficiat, omnino necesse est. Præter-

ea non facile negligenda ichnographia, *Abriss, Grundriss*, quæ apprime facit ad informationem futuri iudicis, qui ipsi oculari inspectioni non interfuit, de causa tamen cognoscere debet. *

* Conf. RECESS. IMPER. de anno 1654. §. 1. ORD. PROC. SAX. Tit. 28. §. 2. Eaque, cum fidem habere debeat, necessitatem imponit iudici, ut ad ocularem inspectionem, ubi de situ fundi quæstio est, vel ex officio, artis peritos, eosque iuratos, adhibeat.

VI.

Cum his negotiis, quæ non nisi per visum percipiuntur, affinitatem habent omnia illa, quæ rem artis concernunt, & in disceptationem veniunt. * Fieri enim non potest, quin iudex, qui ipse peritiam artis neque habet, neque habere debet, dubius in decisione hæreat, & anceps, nisi prius iudicium eorum, qui artem profitentur, requisiverit, & inde in facto, cui jus applicandum est, sufficienter se informaverit.

* Innumera enim sunt lites, quæ decisionem iudicis expectant, ita comparata, ut facti notitiam a rerum peritis haurire debeat. Cogites modo causas œconomicas, causas, quæ rationes reddendas concernunt, causas opificum, ædificiorum, molitorum, &c.

P

VII.

VII.

In his itaque negotiis id parti & iudici dandum est, ut duos vel tres rei peritos eligant, qui factum ipsum, quod in controversiam abiit, rite ponderent prius, ac, quid res sit, & quomodo comparata, ex regulis artis dijudicent, postea vero ad Acta referant, causamque ipsam ea ratione ad definitivam instruant. * Quo facto, dubium non est, quin iudex ex ejusmodi relationibus decisionem desumere possit, modo tamen, qui retulerunt, fidem juraverint prius, ea solennitate, quam supra jam indicavimus.

* Ita in rebus æconomicis, &, quæ rationum redditionem concernunt, procedi jubet *ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 28. §. 2. sqq.* Sed quis dubitabit, hoc generale esse principium, causas artis & opificii decidendi?

CAPUT V.

DE

PROBATIONE PER JURAMENTI
DELATIONEM.

§. I.

Ille, qui aliis probationibus destituitur * vel super tota causa, vel super certis circumstantiis, juramenti delatione recte utitur, & vi ejus parti adversæ

fæ permittit, ut id ipsum, quod verum deferens afferit, jurejurando interveniente, ad effectum finiendæ litis, falsum dicere possit.

* Est quidem probatio per juramenti delationem ita comparata, ut rem omnem celerrime finiat, nihilo-fectius tamen subsidaria est. Igitur nec suadendum illi, qui alias probationes habet paratas, ut ad juramenti delationem confugiat, & rem conscientiæ alterius committat, cum fieri possit, ut adversarius salutis suæ non satis memor jusjurandum acceptet, nec permittendum illi, qui aliis probationibus jam utitur, ut super una eademque circumstantia juramentum quoque deferat *c. 2. X. de Probation.* sed iudex juramentum ex officio rejicere debet. *LEYSER Spec. 137. med. §.* Super ipso autem negotio probaturus testes offerre, & super quibusdam circumstantiis juramentum deferre omnino potest. *MARTINI Proc. Tit. 18. §. 3. n. 6. LEYSER. Spec. 135. med. §. sq.*

II.

Utitur vero omnis ille juramenti delatione, qui gaudet facultate transigendi, & detert vel ipse, vel per mandatarium speciali mandato instructum, etiamsi ne minimam quidem veritatis speciem pro se habeat * in omnibus causis, etiam famosis, ** quatenus sermo est de meo & tuo, modo circumstantia, super qua defertur juramentum, relevet, *** nec leges facultatem deferendi juramentum expresse restringant. ****

- * Hoc in dubium vocat MEYIVS *P. 6. Decif. 405. n. 9. in Additam. COTHMANN. Vol. 2. Refp. 82.* & demonstrationem ejus, ſuper quo jurandum, prærequirit aliqualem. Sed huic opinioni obſtat *L. 35. pr. D. de jurejur. add. WERNHER. P. 7. Obf. 101. P. 8. Obf. 260. LEYSER. Spec. 135. med. 5.*
- ** Clare hanc ſententiam confirmant *L. 52. §. 27. de furt. L. 5. §. 8. L. 11. §. 1. de injur. L. 9. §. 2. de jurejur. cap. 36. X. de jurejur. Decif. Elect. Sax. 17.* Sic vero fieri poteſt, ut a proceſſu criminali ob defectum indiciorum liberatus actionem civilem ratione intereſſe privati & juramenti delationem effugere nequeat.
- *** Nomen enim divinum inutiliter & citra neceſſitatem adhibendum non eſt. Quemadmodum itaque, quæ probata non relevant, non admittuntur, ita &, quæ juramento firmata deciſioni cauſæ non inſerviunt, merito a judice rejiciuntur *c. 2. X. de probat. L. 3. C. de reb. credit. L. 34. §. 8. D. de jurejur. WERNHER. P. 2. Obf. 494.*
- **** Sunt hi caſus ex theoria ſatis noti. Quam incongrue autem huc referant juramenta contra ſponſalia vel matrimonia delata, collige ex iis, quæ tradit STRYCK *Diff. de delat. juram. in matrim. BÖHMER. Jur. Eccl. Proteſtant. Lib. 2. tit. 24. §. 60. ſqq.* Merito itaque hanc opinionem deſcribit LEYSER. *Spec. 137. med. 8.*

III.

Defertur juramentum illi, ad quem cauſa ſpectat, * ſuper facto probando, cum proprio, tum alieno, cujus probabilem habet notitiam, ut ſuper illo de veritate, ſuper hoc de credulitate jurare debeat.

debeat. Non tamen cogi potest deferens, ut iuramentum adversarii de credulitate admittat, si iuramentum veritatis haberi possit. ** Tertio, ad quem causa non spectat, utut alterius nomine eam defendat, super facto alieno iuramentum minus recte defertur, super facto proprio autem omnino jurare debet. ***

* Igitur homini etiam levi & de perjurio suspecto. Habet enim iuramenti delatio vim conventionis. Nec sola suspicio, alterum pejeraturum, sufficit, ut beneficia juris alicui adimamus. LEYSER. *spec. 136. med. 6.* An & illi, qui plene probavit? Negant omnes cum MEVIO *P. 8. Decis. 333.* auctoritate *c. 2. X. de probation.* suffulti. Recte tamen LEYSER *d. spec. med. 7.* hanc opinionem temperat, & casum subintelligendum esse docet, ubi nullum circa peractam probationem dubium superest.

** Est enim iuramentum de credulitate tantum subsidarium, maxime, cum facti alieni iusta sit ignorantia. Eaque propter, si de facto cedentis sermo est, cessionarium ad iuramentum admittere non debet probans, sed iuramentum cedentis recte, quando haberi potest, exigit WERNHER. *P. 1. Obs. 238.* Idem confirmat ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. *Tit. 18. §. 6.* Eodem modo tutorem vel curatorem admittere non debet ad iuramentum de credulitate loco pupilli vel minoris præstandum, qui in causa horum iuramenti delatione utitur. MENCKEN. *Disp. 9. §. 28.*

*** Non cogitur itaque tutor, curator, procurator, ut super facto principalis juret. Omnino au-

tem jurare debent omnes illi, qui aliena negotia gerunt, quando de facto vel ab ipsis commissio, vel cujus optimam habent notitiam, sermo est. Exempla vide apud LEYSER. d. Spec. 136.

IV.

Ita regulariter defertur juramentum, ut factum proprium adversarii conscientiae, *Gewissen*, factum alienum ejus scientiae vel notitiae, *Wissenschaft und woblbewußt*, committatur. Præstat vero formula generali uti, *man wolle über die Klage, über den Articul den Eyd deferiren*, cum eam deinde judex pro conditione personæ, & qualitate facti, super quo jurandum est, declarare possit & debeat. *

* Hac formula efficimus, ut ne judex irritam declararet ipsam juramenti delationem, qua forsan factum proprium scientiae, alienum conscientiae committimus. Id enim hoc in casu judicem facere debere, contendit BERGER. *Elect. Disc. Forens. p. 542.* RIVINVS *Tit. 18. En. 39.* Salvum igitur manet judicis arbitrium, ut, formula generali adhibita, juramentum vel veritatis vel credulitatis docernat. GRIBNER *Princ. Proc. Lib. 1. cap. 4. Sect. 1. §. 8.* WERNHER. *P. 9. Obs. 63.* Verum omnem hanc subtilitatem tollit ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. *Tit. 18. §. 3.* dum judicis officium ad formulam alligari prohibet, & e contrario, ut id, quod res est, respiciat, disponit.

V.

Hoc in Saxon. Elector. singulare quidem,

dem, sed rationis est, & ad evitaⁿda per-
juria apprime facit, quod, si super quan-
to deferatur juramentum, cujus sum-
mam deferens ipse præcise exprimere
non valet, idem deferens, qui apto con-
cludendi medio non destituitur, uti pos-
sit hac formula: *Dass er so und so viel v.*
c. 10. 20. 30. 100. und nicht weniger oder
mehr zu fordern habe. Jam enim alter, dum
specificè ad singulas propositiones litem
contestatur, ad singulas etiam quantitates
respondere debet. *

* vid. ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 5.
§. 8. quæ etiam judici injungit, ut deferenti, qui
ipse commodorum suorum oblitus istam formu-
lam negligit, ex officio succurrat. Præterea cum,
qui quantum, quod debet, jurato indicare detre-
ctat, in quantitatem a deferente expressam con-
demnari, contra eum, qui, minorem summam,
a deferente, utut in probatione demum expres-
sam, se debere, negaverat, si postea mendacii con-
vincitur, sententiam ferri, ipsumque deferentem,
qui, minori summa, ab altero oblata, non con-
tentus, ad probationem sese accingit, &, majo-
rem tamen summam sibi debere adversarium, non
probat, temere litigantem declarari jubet.

VI.

Juramentum, quia est species probatio-
nis, regulariter nemo prius defert, quam
ad probationem sese accingit. * Et ideo,
sive actor, sive reus, ille iterum, sive

super actione, sive super replica, juramenti delatione utatur, terminus probatorius observandus, eo vero elapso, ob poenam desertionis, juramenti delatio non amplius admittenda est. **

* Inde facile dijudicari potest quæstio: an, probatione simpliciter injuncta, juramenti etiam delatio sit concessa? Hanc enim affirmandam esse, quousque lex aliud fatale juramenti deferendi non præstituit, nemo non videt. add. *L. 25. §. 3. de Probat.* ibique BRUNNEMANN. MEVIUM *P. 4. Decis. 6.* WERNHER. *P. 2. Obs. 288.* LEYSER. *Spec. 135. med. 1.* Non igitur opus est, ut judex, qui probationem injungit, juramenti delationem simul reservet, cum, quod sæpius diximus, facto suo beneficia legis tollere nequeat, add. *ORD. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 18. §. 2.*

** Quodsi vero terminus probatorius præstitutus non est, semper salva est juramenti delatio, etiam illi, qui alia probatione usus est, & in ea defecit, cum, qui sponte probationem aggreditur, ab ea iterum desistere, & aliam substituere possit, quando lex vel judex illi certum fatale non præscripsit, add. *FRANZK. ad tit. D. de jurejur. n. 108.*

VII.

Atque hæc regula, rei intuitu, qui exceptiones per juramenti delationem probare intendit, universalis est. * Necdubium, quin actor, replicæ intuitu, quæ certe favorem defensionis habet, eodem jure utatur. ** Quod autem actionem

nem *** attinet, in Saxonia actor ****
juramentum deferre debet ante Litis con-
testationem, ***** imo iis in judiciis, quæ
guarandam adhuc exigunt, ante ejus præ-
stationem. *****

* WERNHER. *P. 6. Obs. 263.* LEYSER *Spec. 135. med. 3.* Salvum tamen rei est arbitrium, an ju-
ramenti delationem statim subicere velit exce-
ptionibus. Id accipias velim de peremto-
riis. Quæ enim dilatoriæ sunt vel litis ingres-
sum impediētes, ante Litis Contestationem &
allegandæ & probandæ sunt, quamvis in Saxon.
Elector. super his ne juramenti quidem delatio-
ne utliceat. ORD. PROC. RECOGN. *Tit. II. §. 1.*
Præterea reo plane non est permittendum, ut su-
per articulis reprobatorialibus, quæ non ad ex-
ceptiones pertinent, sed contra probationem
diriguntur, juramentum deferat. Aut enim actor
plene probavit, aut non. Ibi parata certe ipsi
est probatio pro exoneranda conscientia. Hic
juramenti delatione non est opus, cum actore non
probante, reus sit absolvendus, WERNHER *P. 4. Obs. 47.*

** add. BERGERI *Diff. de articulis elisivis*, ORD.
PROC. SAX. RECOGN. *Tit. 18. §. 2.*

*** Idem juris est, si actor replicam libello inse-
ruit, quæ tum, ut pars libelli, jure libelli merito
æstimanda est. d. ORD. RECOGN. *d. l.* BER-
GER. ELECT. *Disc. Forens. p. 505.* WERNHER *P. 2. Obs. 311.* Interim sufficit juramentum semel tempe-
stive esse delatum. Nec enim opus est, ut cum libel-
lo, iis in judiciis, ubi ex stylo Curix ejus repetitio
peragitur in termino, iterum repetatur juramenti
delatio. RIVINVS *Tit. 18. Enunc. 30.*

**** Quod & alibi disponitur. De jure Lubecensi vid. *MEVIVM Lib. 3. art. 2. n. 11.* De jure Hamburgensi res certa non est. Quæ enim hanc in rem eloquitur *STATVTORVM Tit. 34. art. 1.* dispositiva non sunt. Quare & actori hoc jus post Litis Contestationem integrum servat *WERNHER. P. 7. Obs. 83.* Cæterum, si lex hoc probandi medium alligat ad tempus definitum, nullius usus erit ejus sola reservatio ad tempus futurum, sed præcise probans eodem uti debet intra fatale.

***** Ergo non præcise conjungenda est juramenti delatio cum ipso libello, Saxonia Electorali excepta. Clare enim *ORD. PROC. RECÖGN. Tit. 18. §. 1.* actori injungit, ut in ipso libello oblato adversario juramentum deferat. Postea non admittitur, nisi novam citationem impetret, & expensas refundat. Verum & hoc ipsi licet solum, quousque lis pure nondum est contestata & probatio cum effectu rei judicatæ injuncta. *ORD. PROC. Vet. Tit. 18. §. 1.* Extra Saxoniam Electoralem autem generatim litis contestatione demum pura & rite facta excludit juramenti delationem. Ergo in termino adhuc deferri potest, *BERGER Elect. Disc. For. Suppl. Tom. 2. p. 402. MENCKE Disp. 18. §. 4.* Præterea, si reo melior litis contestatio sit injuncta, adhuc salva est juramenti delatio, *WERNHER. P. 1. Obs. 145.*

***** Actuale nimirum, ut sic sola oblatio verbalis non excludat juramenti delationem, *GRIBNER Princ. Proc. Lib. 1. cap. 4. Sect. 1. §. 1.* ut reus guarandam acceptaverit. *WERNHER. P. 1. Obs. 58.* Imo, licet reus litem forsan ante guarandæ præstationem eventualiter contestatus sit, adhuc tamen actorem eo ipso, dum guarandam postea præstat, ad juramenti delationem admittendum

tendum esse censet BERGER. *Supplem. Tom. 1. p. 160. sq.* Dissentit vero WERNHER *P. 7. Obs. 255.* nec aliter eam admittit, quam si fiat ante guarandæ actualem præstationem.

VIII.

Ipsa juramenti delatio Jure Communi absque omni solennitate absolvitur. Nec enim plus requiritur, quam ut ille, qui hac probatione utitur, judici intra fatale intentionem exponat, & circumstantias, super quibus juramentum defert, exprimat. * In foris Saxonice autem, quando post Litis Contestationem ille, qui ad probandum sese accingit, juramenti delatione utitur, idem & ipsam probationem articulis includit, & juramenti delationem articulis subjicit. **

* Has autem, ut specificè exprimat, & loci, temporis, & quæ sunt id generis alia, mentionem faciat, tum quidem omnino est necesse, quando juramentum in causa famosa super eo, quod interest, defertur, quo facilius alter conscientiam probationibus exonerare possit. BERGER *in Resolut. Lauterbach. tit. de jurejur.* Ut id ipsum vero ad causas non famosas applicetur, nulla necessitas urget, nec, eo neglecto, putarem, juramenti delationem rejiciendam esse, si modo, quæ sit actoris intentio, appareat, & negotium ipsum ita non qualificatum sit, ut ejus decisio ex circumstantia loci vel temporis dependeat. Sic enim accipio opinionem WERNHERI, qui *P. 4. Obs. 239.* necessitatem, circumstantias illas in
causa

causa non famosa specificè exprimendi, remittit.
 ** Sive actor super replica, sive reus super exceptionibus juramentum deferat, omne enim dubium ea de re sustulit ORDIN. PROC. RECOGN. *Tit. 18. §. 2.* Alias juramenti delationem in termino productionis ad huc salvam esse putat WERNHER. *P. 4. Obs. 171.* quod nulla lege præscriptum sit, ut juramenti delatio articulis subjiciatur. add. MENCKE *Disp. 18. th. 12.* BERGER. *Elect. Disc. Forens. p. 505.* Sed recte monet GRIBNER *Princip. Prov. Lib. 1. cap. 4. Sect. 1. §. 7. not. 4.* tuto juramenti delationem ad terminum productionis suspendi non posse. Si enim dicendum, quod res est, juramenti delatio ad media probandi pertinet, quæ a mero partium arbitrio dependent. His in genere fatale probationis est præstitutum, quod peremptorium esse nemo negat. Eaque propter non est, cur juramenti delationem a regula eximas.

IX.

Postquam delatum est juramentum, judicis jam est, ut de intentione ejus, cui delatum est, certiores se & deferentem * reddat. Quo nomine in Saxonia terminum præfigit *zur Einlassung*, ut constet, utrum alter fateatur factum, vel neget. Posteriori in casu ** per sententiam interlocutoriam super juramenti delatione cognoscit, & parti adversæ facultatem concedit, jam a lege tributam, *** utrum jurare, an juramentum referre, **** an conscientiam probatione

tionem exonerare velit. Jure vero Comuni judex citra ambages monet eum, cui juramentum delatum est, ut se declaret, quæ sit intentio, contumaci poenam jurare nolentium minatur. *****

* Hanc citationem ipse deferens plerumque excitare, & judicem eo nomine implorare solet, imo in Saxonia Elector. sub poena 5. Imperialium implorare debet, quamvis judici etiam non implorato lex sit imposita, ut declarationem alterius ex officio urgeat. vid. ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 18. §. 2.

** Priori enim in casu, si pure affirmet alter, & totius causæ decisio a confessione pendeat, sequitur condemnatoria, sin alia controversiæ capita adhuc discutienda veniant, interlocutoria sententia fertur, quæ vel probationem eorum injungit, vel litem tantum super juramenti delatione definitive componit.

*** Quare judex hanc electionem adimere nequit, quam *L. 9. C. de reb. credit. C. 2. X. de probat.* concedit. Eaque vel tacite inest sententiæ, quæ juramentum delatum præstari simpliciter jubet, ut eo nomine ne remedio quidem suspensivo opus sit. LEYSER *Spec. 139. med. 3. sqq.* Imo licet mors deferentis interveniat, salva tamen nihilominus alteri manet electio, ut dubium non sit, quin juramentum deferentis heredibus referri possit. WERNHER *P. 2. Obs. 385.* Cæterum neque terminum, neque sententiam præcise expectare debet ille, cui juramentum defertur, sed anticipatio omnino licita est, & recte adhibetur, eo fine, ut deferenti facultatem revocandi adimat.

**** Quæ relatio tamen præsupponit juramentum delatum

delationem super facto communi vel alieno, BERGER *Oec. Jur. Lib. 4. tit. 25. th. 8. not. 4.* Quod eatenus verum est, ut nihil intersit, si factum illud deferenti æque minus notum sit, quam illi, cui juramentum est delatum, GRIENER *Princip. Proc. Lib. 1. cap. 4. Sect. 4. §. 2. not. b.* Super facto autem proprio relatio plane cessat *L. 34. pr. & §. 8. D. de jurejur.* etiamsi præsentate deferente gestum sit, WERNHER *P. 1. Obs. 214.* Sin nihilosecius alter relatione utatur, juramentum ipsum deferuisse censetur, RYIN. *Tit. 18. Enunc. 56.* quod tamen correxit ORD. PROC. SAX. *RECOGN. Tit. 18. §. 1.* & judicem instruxit, ut præstationem juramenti delati simpliciter injungeret.

***** Paulo aliter rem ordinat Elector Saxo in *ORDIN. PROC. RECOGN.* & illi, cui delatum est juramentum, injungit, ut vel statim in termino, quando ad circumstantias, super quibus delatum est jusjurandum, respondet, sese declaret, utrum jurare, an referre, an conscientiam probationibus exonerare velit, vel postea sibi habeat, quando judex in sententia interlocutoria præstationem juramenti simpliciter injungit, & electionem excludit. Cum e contrario in Saxonia Communi & ante & post responsionem, etiam post sententiam interlocutoriam, declaratio ista fieri possit, nec eo nomine quicquam intersit, nisi quod judex sententiam ferat declarationi conformem.

X.

Non acceptatum solum juramentum illum, qui acceptavit, præcise ad jurandum obligat, sed & relatum onus jurandi in deferentem ita transfert, ut ulterius

rius referre, vel conscientiam probatione exonerare nequeat, ne alias detur progressus in infinitum. * Imo nec cessat necessitas præstandi iuramentum, etsi mors ejus, qui jurare debebat, interveniat. **

* add. CARPZOVIVM *P. 1. Constit. 14. def. 4.*

** Hoc argumentum ex professo pertractavit STRYCK *Diff. de morte loco jurisjurandi.* Rem ipsam Jus Civile non determinat, eique omnino convenit, ut heres adhuc iuramentum præstet. CARPZOV. *Lib. 2. Resp. 120.* LAVTERBACH *Diff. de relatione juram. §. 25. seqq.* Idque confirmat ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. *Tit. 18. §. 8.* Doctores varie distinguunt, & post acceptionem, non ante eam, iuramentum pro præstito habent, imo & post acceptionem eo respiciendum esse jubent, utrum deferens, an juraturus tergiversatus sit. Sed parum abest, quin iis in locis, ubi lex tacet, rem arbitrio judicis justo & probabili committas, add. WERNHER. *P. 10. Obs. 458.*

XI.

Is etiam acceptionis iuramenti * peculiaris traditur effectus, quod revocatio iuramenti delati, ob vim transactionis, locum sibi amplius non vindicet, aliamque probationem deferens substituere non possit. Verum non Juri Civili solum, ** si a casu jam præstiti iuramenti, vel existentis rei judicatæ, discesseris, hic

hic effectus incognitus est, sed & concedunt Interpretes, cum probationes noviter repertas revocationi locum dare, tum justum perjurii metum; si hic probari possit, excludere præstationem juramenti, ut sic satius sit, absque limitatione revocationem concedere, quam regulam, per limitationes destruendam, conficere. ***

* Non tamen excludenda est relatio, & oblatio ad probationem pro exoneranda conscientia, imo nec excludenda res judicata, quæ juramenti præstationem confirmat. add. KRAV §. 11. *Tr. Synopt. Proc. Lib. 1. cap. 4. Sect. 2. §. 3.* Acceptationem tamen puram, nec cum reservatione relationis aut defensionis conscientiaë factam esse, debere, monet WERNHER. *P. 8. Obs. 444.*

** Clara eam in rem extat *L. 11. C. de reb. credit.* quæ sat prægnantem habet hanc rationem, quod judex, ubi aliæ probationes adfunt, ad jusjurandum admittere non debeat eum, quem, pejratum, ex verosimilibus indiciis colligere potest. Et ita omnes fere Interpretes. vid. WERNHER, *P. 8. Obs. 377. 416. P. 10. Obs. 394.* Cum autem hi non distinguant inter probationes, quæ causam principalem noviter instruunt, & probationes, quæ indicia perjurii præbent, non video, cur in regula negeat, revocari non posse juramentum acceptatum. Hoc tamen facile concesserim, solam vagam suspicionem, indiciis non munitam, non sufficere ad revocationem.

*** Vid. de integro hoc argumento LEYSER *Spec. 138. per tot.*

XII.

Defensionis conscientiae per probationem, moribus magis, quam lege, stabilitae, * is finis est, ut ille, cui juramentum est delatum, ** se a praestatione ejus liberet, dum probationem contrarii ejus, super quo juramentum delatum, suscipere & absolvere intendit.

* Jure Saxonico expresse est approbata per *Constit. Elect. 14. P. 1. ORDIN. PROC. VETER. Tit. 19. §. 1.* iisque maxime favet, qui nimis superstitiosi jurisjurandi praestationem in causa etiam justa abhorrent. Sed plus adhuc favet iis, qui procrastinationes processuum amant, iisque adversarii conditionem duriores efficere student, cum, quod mox dicemus, illi etiam, qui in ejusmodi probatione defecit, ad jusjurandum concedatur regressus.

** Non itaque conceditur illi, cui juramentum est relatum. Ratione delati autem juramenti nil interesse videtur, siue pars parti, siue judex ex officio jusjurandum detulerit, quousque legis prohibitio deficit. Exempla ejusmodi prohibitionis ratione juramenti diffensionis, editionis, suppletorii, & purgatorii occurrunt in *ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 26. & Tit. 32.* Ut autem, qui hac probatione uti vult, eo nomine sese ante acceptationem vel relationem declarare debeat, res ipsa docet, quia alternative cum his concurrat. add. *ORD. PROC. SAX. VETER. Tit. 19. §. 1.*

Q

XIII.

XIII.

Hæc igitur defensio conscientiæ vicem reprobationis * sustinet, negative non affirmative ** peragendæ, & eodem modo, eademque solennitate, quam probatio in genere prærequirit, absolvendæ, *** adempta tamen jusjurandum deferendi facultate. ****

* Ergo contra defensionem conscientiæ illi, qui juramentum detulit, nova probatio non conceditur. Hic enim probationem jam per delationem juramenti absolvit; probationem autem probationis non tolerat Praxis. add. ORD. PROC. SAX. RECOGN. *Tit. 19. §. 2.*

** Dirigenda igitur est ad factum ipsum, de quo jurandum, ita, ut directo contrarium ejus contineat. Exceptiones autem & replicam intermiscere non licet, maxime, cum illi, qui, dum juramentum ipsi esset delatum, negative respondet, exceptiones peremptoriæ haut prosint, & exceptiones conscientiæ commissas replica elidere omnino superfluum sit. Quid quod adversatio, si exceptio vel replica objectum hujus probationis esset, via reprobationis præcluderetur. BERGER *El. Dist. Forens. Tit. 19. Obs. 1.* WERNHER *P. 1. Obs. 352.* Eas tamen exceptiones, quæ qualitatem in libello expressam elidunt, admisceri posse, contendit BERGER. *Suppl. Tom. 1. p. 226. sqq. Tom. 2. p. 459.* RIVIN. *Tit. 19. En. 17. sq. add. ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 19. §. 2.*

*** Quapropter intra fatale probatorium, a iudice in sententia, post declarationem lata, determinatum, vel lege etiam præstitutum, est offerenda, articulis

articulis includenda, productionis testium & documentorum ratio habenda. add. ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. D. Tit. 5. 2. quæ tamen interrogatoria solum generalia contra personas testium, non præliminaria vel specialia, quæ merita causæ concernunt, admittit, quia hæc posteriora vicem reprobationis sustinent. add. *Decis. Elect. 19.* Cæterum ipsa solennitas hujus probationis causas ordinarias præsupponit. In summariis e contrario per modum demonstrationis peragitur, quamvis formulam in utrisque eandem adhibeat judex, *das Gewissen mit Beweist vertreten.* BERGER *El. Dist. Forens. p. 607. & Supplement. Tom. 1. p. 229.* GRIBNER *Princ. Proc. Lib. 1. cap. 4. Sect. 3. §. 5.*

*** Quod inde est, ne progressus alias fiat in infinitum, neve hæc probatio cum relatione juramenti confundatur. add. MENCKEN *Disp. 10. §. 3.*

XIV.

Effectus hujus probationis plene peractæ* in eo consistit, ut jam juramentum præstare non debeat is, cui illud erat delatum, sed absolvendus sit. Sin minus plene probavit, juramentum legale vel suppletorium vel purgatorium eligere potest judex. ** Sin deseruerit probationem, causa cadit. *** Si denique nihil probavit, Praxis regressum concedit ad juramentum principale. **** Quod tamen tolerandum haut esset. *****

* Ut autem constet, quomodo comparata sit hæc probatio, partes prius super eadem ipsa disceptare,

ptare, & judicem informare solent mutuis positionibus. Quas in scriptis offerre vetat *ORD. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 29. §. 3.* & judici injungit, ut brevem præfigat terminum, in quo partes oretenus intra septiduum positiones ad Acta dictitent.

** Sed, cum his in casibus formula solum juramenti alia, objectum super quo jurandum, idem sit, satius putat *GRIBNER Princ. Proc. Lib. 1. cap. 4. Sect. 3. §. 8.* ut judex cum, cui juramentum erat delatum, perinde, ac si nihil probasset, statim ad jusjurandum delatum remittat. Quod tamen tum demum locum habere potest, quando leges ad hoc jusjurandum concedunt regressum. In Saxonia vero Electorali, ubi *ORD. PROC. RECOGN. Tit. 19. §. 1.* cum, si plene probatum non sit, excludit, judex juramentum delatum in legale recte convertit.

*** Qui enim hanc probationem deserit, juramentum ipsum deseruisse censetur. Pari ratione nec eum ad juramentum iterum admitti posse puto, qui contra se ipsum probavit. Dissentit quidem *RIVINVS Tit. 19. Enunc. 29.* Sed quis non videt, manifesta jam esse perjurii indicia, quæ, quando extant, merito juramenti præstationem excludunt, add. *BERGER Supplement Tom. 1. p. 225.* Quod demum attinet illum, qui huic probationi iterum renunciat, nec non illum, qui articulos parum idoneos obtulit, eum ad juramenti præstationem adhuc admittendum esse, omnino putant *RIVINVS Tit. 19. En. 25. 28. BERGER, Elect. p. 613. MENCKEN Disp. 10. §. 6. WERNHER P. 5. Obs. 66.* Aliter tamen *ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 19. §. 1. & 2.* quippe quæ &
renun-

renunciandi, & ineptam probationem offerenti, regressum ad iuramentum denegat.

**** Ut tamen expensas, quibus temere causam dedit, restituat.

***** Partim, quia alternative hæc probatio cum acceptatione & relatione concurrit, in alternativis autem electione semel facta variatio cessat, partim, quia ansam procrastinandi litem suppeditat iste regressus ad iuramentum, eoque ipso durior fit adversarii conditio, partim, quia ille, qui scit, minimum scire potest, probationem sibi deficere, hoc tamen beneficio in præjudicium adversarii abutitur, non immerito poenam subit. Hoc certum est, quod Elector Saxo in O R D. PROC. RECOGN. Tit. 19. §. 2. illi, qui nihil probavit, regressum ad juris jurandi præstationem deneget.

XV.

Quando nihil superest, quod jurisjurandi præstationem remoratur, * in foris Juris Communis & Saxoniae Electoralis iudex, vel imploratus, vel ex officio, terminum jurandi præfigit. ** In foris Juris Saxonici Communis e contrario ille, cui iuramentum delatum est, *** sese intra octiduum, postquam sententia, super iuramenti delatione lata, in rem judicatam transiit **** prius offerre debet ***** ad jurandum sub poena desertionis. ***** Postea demum iudex de termino jurandi sollicitus est.

* Quod sit jure Communi, quando ille, cui iuramen-

ramentum est delatum, sese declaravit, & juramentum acceptavit, vel in Saxonia Electorali sententia, super declaratione lata, vires rei judicatz obtinuit. ORD. PROC. RECOGN. *Tit. 18. §. 7.* vel, quando defensio conscientiz insufficiens per sententiam declarata est.

** Qui, si iex, v. c. ORDIN. PROC. SAX. *alleg. loc.* quæ spatium Saxonicum determinat, spatium certum non præstituit, arbitrarius est.

*** Ipsum fatale oblationis, quod ORDIN. PROC. SAX. ELECT. *Tit. 18. §. 7.* plane sustulit, in reliquis foris Saxonici juris ideo inventum est, ut iudici constet, velitne ille, cui iusjurandum est delatum, jurare, an referre juramentum, an conscientiam defendere. Atque ideo in genere juramentum desertum censetur, nec relationi nec defensionis conscientiz locus datur, nisi oblatio tempestive fiat. Postea tamen hæc necessitas sese offerendi etiam applicata est ad juramenta, quæ relationem & defensionem conscientiz non admittunt, suppletorium nempe & purgatorium MENCKE *Diff. 10. §. 24.* ad juramentum item, ad quod ille, qui in defensione conscientiz defecit, regreditur, imo ad relatum etiam, ex parte ejus, cui refertur, si ante sententiam relatio facta sit. RIVIN. *Tit. 18. Enunc. 53.* In reliquis autem legalibus juramentis plane cessat, sub quibus generatim intellige ea, quæ nulla prævia demonstratione vel probatione injunguntur. WERNHER *P. 7. Obs. 88.* Cessat etiam in causis injuriarum, IDEM *P. 8. Obs. 272.* Cessat denique generatim in causis, ubi per modum inquisitionis vel simplicis denunciationis proceditur. IDEM *P. 6. Obs. 294.*

**** Et ex parte ejus, qui juramentum detulit, purificata est. BERGER. *Elect. Diso. Forens. p. 559. & Supplem. Tom. 2. p. 438.* Plane ad tempus occultui

octidui post rem judicatam ita adstringitur oblatio, ut & anticipatio vim oblationis non habeat, sed desertionem juramenti operetur. Quamvis enim non denegent Saxones facultatem anticipandi declarationem, urgent tamen nihilofecius postea novam intra octiduum oblationem. *BERGER Elect. Disc. Forens. p. 568.* Cæterum facile patet, rem judicatam demum adesse, quando remediis suspensivis, contra sententiam, quatenus super juramenti delatione lata est, interpositis, satisfactum est, v. c. a tempore renunciationis, si ipse, qui jurare debebat, remediis usus sit, factæ notificationis, si alter remedia interposuerit, iisque renunciaverit, publicatæ sententiæ rejectoriæ, vel insinuatorum remissorialium, si remedium in disceputationem venerit. add. *GRIBNER. Princ. Proc. Lib. 1. cap. 4. Sect. 2. §. 5. sqq. WERNHER P. 1. Obs. 22.*

***** Et simul judicem de termino præfigendo, & adversario, ad videndum jurati & præstandum juramentum calumniæ citando, implorare. Hac enim forma neglecta iterum deseruisse censetur juramentum, *GRIBNER d. l. §. 9.* qui tamen monet, sufficere ad evitandam desertionis pœnam, si modo in genere citationem & terminum juratorium urgeat ille, qui se offert. Cæterum, modo citatio rite petita sit, non obest petenti, si spatii adversario dandi non fecerit mentionem. *WERNHER. P. 7. Obs. 225.* nec obest, si judex intra spatium Saxonicum a tempore oblationis citationem haut emisericit, *IDEM P. 7. Obs. 35.*

***** Quæ pœna pertinet etiam ad eum casum, si oblatio fiat a mandatario speciali mandato non instructo, nec principalis intra octiduum ipse rati habeat, *GRIBNER d. l. §. 8.* Imo ne mandatum qui-

dem acceptandi juramentum ad eum effectum admittit WERNHER *P. 1. Obs. 127.* ut inde oblatio sustineatur, sed adhuc juramentum declarat desertum. De quo tamen merito dubito, cum is certe acceptationis sit effectus, ut juramentum præstare debeat acceptans, illeque, qui vult antecedens, non possit non etiam velle consequens.

XVI.

Ita vero judex terminum præfigit, ut parim illi; cui juramentum est delatum, hujus præstationem injungat, parim eum, qui detulit, ad videndum jurari & præstandum juramentum calumniæ citet. * Si relatum est juramentum, deferens ad principale & calumniæ jusjurandum præstandum, cum primis secundum Praxin in Saxonia, ** citandus est.

* Hoc juramentum, quia excludit suspicionem litis per calumniam motæ, & defectum indiciorum supplet, quæ alterum gravant, ut juramentum principale declinare nequeat, adeo necessarium judicant ipsæ leges, ut ne delatum quidem juramentum prius præstandum sit *L. 38. D. de jurejur.* Quare non judex solum in sententia, quæ juramenti delationem confirmat, ejus præstationem injungere, sed & citatio ad terminum jurandi ejus mentionem facere solet, etiamsi alter, cui juramentum delatum est, judicem eo nomine haut imploraverit. Certe, nisi vel ille, qui juramentum principale præstare debet, jusjurandum calumniæ remittat, judex deferentem, cui
lex

lex immunitatem non concedit, ab ejus præstatione liberare nequit, WERNHER *P. 8. Obs. 461.* Curet tamen ille, cui juramentum principale injungitur, ut judex deferentem ad præstationem juramenti calumniæ expresse citet. Alias enim, ut de calumnia in termino juret, compelli nequit, nisi vel sententia interlocutoria ei jam ejus præstationem injunxerit. vid. ORDIN. PROC. SAX. VET. *Tit. 18. §. 6. MENCKEN ad d. tit. §. 17.*

** Referens enim, ut de calumnia juret, non est necesse, cum jure suo utatur & ideo calumpniæ suspicionem non incurrat. BERGER. *Oec. Jur. Lib. 4. tit. 25. th. 8. not. 2.* Verum nec desunt, qui deferentem, cui juramentum principale refertur, a necessitate præstandi juramentum calumpniæ liberant, cum ex eorum suffragio præsumi vix possit, deferentem, qui ipse super causa principali jurat, calumniose juramentum detulisse. Saxones autem rationes aliter subducunt, & deferentem præstatione juramenti calumpniæ & principalis una formula expedienda onerant. ORD. PROC. SAXON. VET. *Tit. 18. §. 8.*

XVII.

Neutra igitur partium terminum juratorium vilipendere, & emanere potest. Sed deferentis contumacia, vel non comparendo vel non præstando juramentum calumpniæ commissa, operatur, ut juramentum principale habeatur pro præstito. * Sin citatus ad præstationem juramenti principalis emanat, vel jurare nolit, ipsum jusjurandum habetur

Q 5

pro

pro deserto. ** Ipsa vero contumacia, quod hoc in casu singulare est, moribus inde æstimatur, quando ille, qui jurare debebat, horas antemeridianas præterlabi patitur. ***

* Cum remississe videatur ille juramentum principale, qui neque præsens est, neque ex parte sua implet, quod lex exigit. Convenit hoc I V R. PROV. SAXON. *lib. 2. art. 11.* Verum hoc merito ad eum casum restringo, quando citatus ad videndum jurari ipse prius jurare debet. Quod enim putat WERNHER *P. 2. Obs. 450.* & eum, qui ipse jurare non debet, v. c. referens, comparere debere, alias juramentum ab altera parte præstandum haberi pro præstito, id rationem sufficientem non habet. Et ideo iudex absente licet altera parte juramentum recte exigit. GRIBNER. *Princip. Proc. Lib. 1. cap. 4. Sect. 4. §. 5. not. c. sq.* Quod & confirmare videtur. ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. *Tit. 18. §. 7.* add. KRAVSHI *Tr. Synopt. Proc. Lib. 1. cap. 4. Sect. 4. §. 7.*

** Conf. ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. *loc. alleg.* In foris Juris Communis contumacem in poenam jurare nolentis, quæ tamen eadem ipsa est, quam indicavimus, condemnari, rogant.

*** In Saxonia certe Electorali res expedita est per ORD. PROC. RECOGN. *Tit. 4. §. 12.* Sed mores vel ideo hoc jus servant, quia juramentum animo deliberato præstandum est, quem non facile præsumunt in eo, qui pleno ventre ad jurandum accedit.

XVIII.

Utraque parte in termino juratorio præ-

præsente, iudex prius formulam iuramenti, secundum intentionem deferentis, vel ex præscripto sententiæ interlocutoriæ, ad Acta conceptam, * cum partibus communicat, eam prælegit, explicat, & reservationibus mentalibus obviam ire, obscuritatesque & æquivocationes removere studet. Qua occasione partibus omnino est concedenda facultas, ut iudicem, si quæ minus recte posita deprehendant, de emendatione placide interpellent, imo, si dubia res sit, prævia disceptatione, utrinque super formula instituenda, decisionem & sententiam urgeant. **

* Notissimi enim juris est, hoc in argumento iudicis officium mercenarium, & iuramentum in forma delata vel per sententiam præscripta præstandum, alias vero circumstantias non intermiscendas, nec alias voces substituendas esse. WERNHER. P. 10. Obs. 264. Hoc unum ad officium iudicis spectat, ut caveat, ne religio iurisjurandi in ludibrium abeat L. 34. D. de iurejur. ibique BRUNNEMANN. Inde circumstantias ineptas & irrelevantes recte eliminat WERNHER P. 1. Obs. 69. in locum formulæ captiosæ aliam, præsentī negotio & vitandis fallaciis magis convenientem, merito substituit. add. LEYSER. Spec. 137. med. 1. § 4.

** Caveant tamen partes, ne nimis rigide formulam in se claram, perspicuam & intentioni deferentis conformem, examinent, ac inanes lites
super

super eadem ipsa moveant, ne vel temerario hoc litigio pœnam contumaciæ ob non præstitum juramentum in termino in se provocent. WERNHER. *Compend. Jur. Lib. 4. Tit. 20. §. 42.*

XIX.

Lite super formula jurandi composita, vel utraque parte in formulam consentiente, ipse actus jurandi sequitur, quem judex præfatione de efficacia juramenti, & perjurii pœna magis solennem reddit. Suscipitur autem in loco judicii * & juramentum ab ipso principali, ad quem causa spectat, præstatur. **

* Hæc regula est in *L. 12. pr. & §. 4. C. de reb. credit.* item in ORDIN. PROC. SAXON. VET. *Tit. 18. §. 10.* approbata. Limitationes, ubi domi, Judice & Actuarius præsentē, jurare licet, *L. 15. D. de jurejur.* suppeditat, quæ tamen omnes ubi vis usu non servantur, siquidem v. c. Jus Saxonicum ne personis quidem in dignitate constitutis id privilegium tribuit, sed easdem ad judicium ablegat, d. ORD. PROC. VET. *d. Tit. §. ult.* in quo tamen, non publice, sed privatim, juramentum præstare solent.

** De jure Saxonico expedita res est, quod juramentum per procuratorem, speciali quamvis mandato instructum, nemo præstare possit, d. ORD. PROC. SAXON. VET. *Tit. 18. §. 10.* nisi forsan altera pars consentiat. Ad jura enim partium, ubi de delato juramento sermo est, non ad officium judicis spectat, sitne juramentum de credulitate magis, quam de veritate, præstandum, add. WERNHER. *P. 6. Obs. 465.* At Jure Comuni

muni, in RECESS. IMPER. *de anno 1654. §. 43.* approbato, procurator in regula admittitur, qui in animam principalis juret. Verum nec hoc jure, contradictionem aduersarii, putarem, vilipendendam esse, maxime, cum jus dissentienti eidem *L. 9. §. 6. D. de jurejur.* tribuat. Quod si enim iudex procuratorem indistincte admittere vellet, salutem ejus, qui juramentum detulit, cujusque interest, ut juret ille, qui rei notitiam habet, non posset non periculo exponere, siquidem procurator quidem, quem res non tangit, quique bona fide vera credit, quæ principalis vera dixit, se facilem præbere potest ad præstationem juramenti de credulitate. quod ipse principalis, si præsens fuisset, de veritate tamen non præstitisset.

XX.

Quare, si principalis, quem causa tangit, ad annos discretionis, * qui præsumptionem deliberati animi inducunt, nondum pervenerit, ipsa juramenti præstatio ad illam usque ætatem omnino erit suspendenda, ** nisi ille, qui juramentum detulit, consentiat, ut tutores vel curatores de credulitate jurent. Qamvis ne hi quidem inviti, utut deferens assensum præbeat, ad juramenti præstationem cogantur. ***

* Annos discretionis post annum 14. impletum adesse, aperte definit Jus Canonicum in *can. 15. sq. C. 22. qu. 5. &*, minorem tum ad juramenti præstationem cogi posse, determinat. Moribus, quos

quos Jus Saxonicum confirmat in ORDIN. PROC. Tit. 18. annus octavus decimus impletus substituitur, BERGER. *El. Disc. Forens tit. 18. p. 532. sqq.* quod argumentum ulterius explicat WERNHER *P. 1. Obs 336.* Demum in causis matrimonialibus & stupri post annum decimum sextum coactionem admittit ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 18. §. 4.

** Paulo aliter rem ordinat d. ORD. PROC. RECOGN. d. l. Distinguit enim, utrum cum minoribus concurrant litis consortes 18. annis majores, an soli minores 18. annis litigent. Ibi eos, qui majores existunt, jubet, pro se & minoribus juramentum præstare. Hic tutores & curatores admittendos vult de credulitate juraturos, etiam dissentiente adversario, nisi justas ipse judex deprehendat causas, quare juramentum, ab ipso principali de veritate præstandum, exigat, & ideo actum juratorium suspendat. Idem ad furiosos, mente captos, aliosque, qui curatores habent, extenditur, ubique tamen, si litis consortes tutores & curatores juramentum vel præstare non possunt, vel illud deserunt, jus pupillorum, minorum, & qui horum jure æstimantur, salvum præstatur.

*** Quatenus illis super facto pupillorum vel minorum delatum est. Sin proprium eorum factum subsit, jurare omnino debent. Ideo juramentum calumniæ declinare non possunt. Præterea, si ipsi juramentum alteri detulerint, hic vero idem illud referat, relatum hoc juramentum omnino præstare debent. add. ORD. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 18. §. 4. MENCCKEN. *ad d. Tit. §. 28.*

XXI.

Sigillatim, quando universitati * delatum est juramentum, invaluit, ** ut juramentum per duas, tres, vel quatuor personas, *** ex gremio universitatis **** desumendas & a deferente nominandas, ***** præstandum sit.

* Deferendum est juramentum universitati, quæ tali, præstandum autem per certa universitatis membra, quæ duo invicem non confundenda. Aliud itaque obtinet, si cum singulis, qui universitatem non constituunt, res sit. His enim singulis & sic etiam uni ex pluribus, juramentum deferri potest, & ab his singulis, si uni ex pluribus non delatum, præstari debet. vid. WERNHER. P. 4. Obs. 48.

** Quod, cum vitandæ juramentorum multiplicationi omnino conveniat, optimo consilio applicaretur ad omnes lites cum pluribus litis consortibus, qui nomine colectivo veniunt, susceptas, si jurejurando res esset componenda, sed Praxis hoc ita non servat, si ab Electoratu Saxoniæ discefferis. Huic enim lex publica consuluit in ORDIN. PROC. RECOGN. Tit. 18. §. 5.

*** ORD. PROC. SAX. RECOGN. d. loc. WERNHER P. 1. Obs. 292. Quod si plures universitates sint litis consortes, ex singulis universitatibus totidem personas eligere licet.

**** An igitur Syndicus universitatis admitti potest. Non video dubitandi rationem, si membrum sit universitatis, quod plerumque fieri solet. Sin membrum universitatis non sit, procuratoris jure utitur, qui neque invitus ad jurandum cogitur, neque volens invito adversario

rio admittitur. Verum ORD. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 18. §. 5. & Syndicum, & Poligraphum indistincte nominare permittit.

***** Quod, excepta Saxonia Elector. VI ORDIN. PROC. d. l. Praxis denuo dubium reddit, quæ universitati magis electionem, deferenti juramentum facultatem solum iustas recusandi personam electam causas concedit. Sed quis non sentit præjudicium, deferenti, sive ex substitutione personarum, quæ rem, super qua jurandum, non satis habent cognitam, sive ex procrastinatione litis imminens. Interest deferentis, ut jurent illi, qui optimam rei habent notitiam. Eligat igitur ipse. Et si eligat, qui rem non satis norunt, universitatis nil interest, si inde sua culpa damnum sentit.

MEMBRUM IV.

DE

HIS, QVAE FIVNT POST
PROBATIONEM

CAPVT I.

DE

IIS, QVAE SENTENTIAM
ANTECEDVNT.

L

Absoluta per juramenti delationem probatione, vel totius causæ decisio a juramento præstito vel deserto dependet, vel peculiare solum circumstantiæ,

stantiæ, probatione indigentes, per iuramentum præstitum aut desertum in lucem protractæ sunt. Illo in casu, præter sententiam absolutoriam vel condemnatoriam, nil superest, nec ideo hæc per novas disputationes est impedienda.* Hoc vero in casu decisio litis suspenditur,** donec & ratione reliquarum circumstantiarum probatio & reprobatio sit absoluta.

* Ex more tamen quorundam iudiciorum partes prius ad disceptationem admittuntur, super eo argumento instituendam, an per iuramentum causæ sit satisfactum, anne magis quid supersit, ulteriori discussione indigens. Et, si dicendum, quod res est, fieri omnino potest, ut, præstito licet iuramento, nova probatio concedenda sit, non quidem illi, qui iuramentum præstitit, quippe qui vel ideo absolvendus est, quod iuraverit, sed illi tamen, contra quem alter iuravit. Fac enim, actorem deferre iuramentum super fundamento actionis, reum negare, & referre iuramentum, addere tamen eum eventualiter exceptiones, altioris indaginis, quæ fundamentum actionis, utut probatum, destruunt. Iudex certe, licet actor juret, reum condemnare non potest, sed audire eum prius debet, & ad probationem exceptionum admittere. add. WERNHER. P. 1. Obs. 332. Nec enim pœna inficiationis hic locum habere potest, quæ, reum fundamentum actionis negare, & postea, ubi iurandum est, iterum confiteri, præsupponit. Nec ob-

R

stat,

stat, quod supra diximus, reo, negative respondenti, exceptiones haut prodesse, cum id denuo casum præsupponat, ubi reus ipse iurat, quia tum destructo fundamento agendi ipsa actio expirat.

** Plerumque fertur sententia interlocutoria: die weil beklagter den ihm deferirten Eyd abgeschworen So hat es vorjetzo dabey sein Bewenden.

II.

Quando porro probatio ex parte utriusque per documenta vel ocularem inspectionem tantum peracta & absoluta est, iudex partes, vel imploratus, vel ex officio, monet, ut super vi probationis disceptent, atque mutuis positionibus vel exhibitis jura deducant. *

* Id tamen, si causa ardua non sit, nec prolixas disputationes exigit, in Saxonia oretenus solum & intra septiduum peragitur. ORD. PROC. SAX. VET. Tit. 29. §. 2.

III.

Quodsi denique per testes probatio suscepta, vel cum ea probatio per documenta aut juramenti delationem conjuncta sit, ipsam disceputationem super vi probationis partes in medio relinquere, nec iudices easdem prius ad eandem admittere solent, quam 1) absoluta sint omnia, quæ ad recognitionem documentorum, & juramenti præstationem spectant,

stant, postea vero 2) publicatio attestationum facta sit solenniter. *

* add. ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 29. §. 1.

IV.

Hunc in finem iudex per actuarium prius depositiones testium, confecto desuper Rotulo, in ordinem redigit, & publicum de testium examine legitime peracto instrumentum, manu sua subscriptum, & sigillo judiciali munitum, condit, ea quidem ratione, ut, prævia relatione, de exhibitis articulis, & interrogatoriis, de emissâ citatione ad testes & partes, de comparitione, ac jurejurando præstito, singula primo interrogatoria generalia, dein singulos articulos, & singula, quæ hos respiciunt, interrogatoria specialia, justo ordine, intermixtis ubique singulorum testium depositionibus, recitet, omniaque legitime, & judicialiter peracta, & protocollo judiciali inserta esse, testimonium perhibeat.

V.

Hunc Rotulum interim, ne partes attestationes intempestive, & ante absolutam plane probationem & reprobationem, discant, scriniis judicialibus ad-

R 2

servat,

servat, donec instet * pars litigans altera, & publicationem urgeat, altera vero non contradicat.

* In Saxonia Electorali vi ORDIN. PROC. RECOGN. Tit. 29. §. 1. judex. postquam omnia, quæ ad probationem & reprobationem pertinent, absoluta sunt, de publicatione Rotuli ex officio sollicitus est.

VI.

Jam citationem ad publicationem in certo termino peragendam * utrique partium insinuari curat. In termino vero, vel una parte præsentē, ** Rotulum Actis eum in finem insertum, vel verbaliter vel realiter *** publicat, copiasque depositionum cum partibus communicat. ****

* Qui in Saxonia Elect. spatium 14. dierum continet, alias arbitrarius est.

** In Saxon. Elector. publicationem vel utraque parte emanente in contumaciam peragit judex, & rotulos compositos Actis inserit. ORD. PROC. RECOGN. Tit. 29.

*** Verbaliter, quando judex nudis declarat verbis, attestata esse publicata, realiter, quando depositiones prælegi curat, aut inspicienda vel perlegenda partibus exhibet.

**** Regulariter in ipso die termini. Quod tamen d. ORDIN. PROC. SAX. d. l. præcisè non requirit, sed judici 14. dies post publicationem concedit, intra quos, sub poena tamen 5. Imperialium, copias edere possit.

VII.

VII.

Publicatione facta, partes ad disputationem, in scriptis super causa principali suscipiendam, * progrediuntur. ** Cuiuslibet duo exhibita conceduntur. Initium regulariter facit ille, qui probavit. *** Excipit alter, dein Replica & Duplica sequitur. Quodlibet scriptum plerumque in duplo exhibetur **** intra spatium, a lege vel iudice definitum, prorogabile tamen, ***** quod currere incipit a tempore, quo iudex partis adversae scriptum cum altera parte communicavit: *****

* Vocant hanc disputationem *das Haupt Verfahren, die Disputir Gesetze, das Verfahren über Beweiss und Gegenbeweiss*, eamque vel ideo, in scriptis, *Productis weise*, fieri permittunt leges iis etiam in locis, ubi alias partes oretenus jura deducunt, quia merita causae tangit, multumque iudicii & laboris requirit.

** Videtur quidem hæc disputatio superflua esse, cum iudici & absque ea constare possit, quævis probationi insit. Sed multum tamen ad informationem iudicis confert, dum partes illi, in quo cardo rei consistat, exponunt. Igitur legibus approbata, & usu fori ita confirmata est, ut partibus facultas eam expediendi non deneganda sit, neglecta vero ab iis nullitati ansam haut præbeat. Conf. N O V. 90. cap. 4. c. 15. X. de testib. *Recess. Imper. de anno 1654. §. 56. ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 29.*

*** Jure nimirum Communi STRYCK. *Introd. ad Pr. Forens. cap. 18. §. 8* In Saxonia Communi ille, contra quem probatio est suscepta, initium facit. In Saxonia Electorali indistincte actor, siue probationem peregerit, siue reprobationem. ORDIN. PROC. RECOGN. Tit. 29. §. 2. Primum scriptum *die Probations Schrift, Salvations Schrift*, si, qui probavit, sin, contra quem probatum, offerat, *die Impugnations-Exceptions- und respect. Salvations Schrift* vocant.

**** Eo fine, ut alterum exemplar Actis inscribatur, alterum cum parte adversa communicetur. Idque d. ORD. PROC. SAXON. d. l. præcise injungit. Alibi stylus Curiae variat, cum & judici et unum scriptum exhiberi possit, cuius copiam cum parte adversa communicandam per Actuarium curet.

***** Spatium variat. In Saxonia Communi cuiuslibet scripto sex septimanæ, in Saxonia Electorali tres tantum præstitutæ sunt, per leges publicas. Ut ut vero alibi forsitan iudex spatium determinet, vim tamen fatalis habet, & peremptorium est, ideoque ejus lapsus ipso jure præcludit eum, qui scriptum non exhibuit, ut ne quidem contumaciæ accusatione opus sit. Quapropter etiam partes illud ipsum prorogare nequeunt, iudex ex justa causa prorogare potest. add. ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. d. l. GRIBNER *Princ. Proc. Lib. II. ca. 5. Sect. 1. §. 6*. Ita regulariter. Nonnunquam tamen lex partibus prorogationem concedit, nonnunquam, ut in Saxonia Electorali, iudici etiam facultatem prorogandi adimit.

***** In Saxonia tamen Electorali omnibus positionibus spatium 12. hebdomadarum, quod in genere a tempore publicati Rotuli de momento ad momentum currit, ita præstitutum est, ut quali-

bet partium scriptum intra tres hebdomadas sponte sua iudici in duplo offerre, altera etiam non admonita unum exemplar sibi sumere, negligens autem, ut post lapsum spatii scriptum plane rejiciat iudex, expectare, iudex denique, ut super exhibitione actuarii registraturam conficiat, curare, & si spatium 12. hebdomadarum plane effluerit, causam ex officio pro conclusa habere debeat, ORO. PROC. RECOGN. Tit. 29. §. 2.

VIII.

In his scriptis partes id agunt, ut iudici, quanta probationi vis insit, exponant. Solet itaque, qui disputationis initium facit, succinctam facti controversi speciem præmittere, & statum controversiæ formare, vel thema probandum eruere; postea agentem vel negantem sententiam amplecti, & thesin suam, præmissa deductione, de habilitate vel inhabilitate testium, admissibilitate vel inadmissibilitate articulorum & interrogatoriorum, argumentis, ex attestationibus, documentis, legibus & aliunde defumtis, corroborare, quæ obstare videntur, elidere, & demum concludere. Idem & altera pars facit, ita quidem, ut simul, quæ in facti specie abundant vel omissa sunt, indicet, & statum controversiæ non rite formatum aliter formet, ubi vis

autem thesin contrariam argumentis confirmet.

IX.

Positionibus mutuis, quas lex permittit, exhibitis, vel elapso spatio offerendis omnibus positionibus a lege vel observantia præstituto, causam iudex conclusam judicat, etsi partes, quod concludere velint, sese haut declaraverint. Quod universale est, super quocunque etiam actu judiciali partes disceptent, cum lex, quæ formam negotio præscribit, partium arbitrium plane excludat.

X.

Lege autem tacente iudex, ante, quam finit controversiam, partium declarationem, quod concludere velint, expectare solet, nisi causam ipsam ita deprehendat instructam, ut præter decisionem nihil omnino supersit. Quo nempe in casu disceptationi ex officio finem imponit. *

* Vid. tamen, quæ de hoc argumento disserit LEYSER *Spec. 465. med. sqq.*

XI.

Causa semel conclusa, amplius quid, quod ad decisionem spectat, vel antea in disceptationem non venit, non admitti-

mittitur. Cumque iniustum sit, contra inauditum ferre sententiam, iudex ea etiam, quæ noviter in ultima positione afferuntur, recte negligit. * Imo extra Saxoniam, iis in iudiciis, ubi lex positiones ad certum numerum non restringit, iudex ob nova, ultimo exhibitio admixta, vel ex officio ** causæ conclusionem rescindere, alteramque partem audire solet.

* Utitur eo nomine ille, qui prima vice concludit, plerumque protestatione contra nova, vel non nisi eventualiter, sub clausula: nisi quid novi; concludit. Quod tamen parum utilitatis habet, cum iudex nova ex officio negligere debeat, maxime, si lex exhibitio ad certum numerum redigat. Sin secus, nec pura conclusio iudicis officium excludit, quin partem adversam adhuc audire possit. Plane, si non audiat, nec decisionem ex novis instruere potest. Majorem fere utilitatem habet clausula, qua protestantur partes, *dass sie tacendo nichts eingeäumet haben wollen*, cum & silentium nocere possit, eorum intuitu, quæ alter in facto vera esse dicit. Indeque solennis etiam est Practicorum formula, qua per negationem iis, quibus aliud quidpiam objicere nequeunt, in genere minimum contradicere solent.

** Caveat tamen iudex, ne facilem se præbeat in rescindenda causa conclusa, etiamsi pars altera instet. Huic enim fraus alterius, quæ ad ultimam usque positionem ea, quæ decisionem causæ instruunt, servat, non potest esse præjudicio.

Illi autem, qui nova allegat, culpa omnino, imo dolus, imputari potest, ut sic damnum, quod ipsi forsitan tum oritur, quando iudex nova negligit, sentire non videatur. Hoc certissimum est, frequentes rescissiones causæ semel conclusæ lites nimium quantum in longius proferre, & inanibus sapissime sumptibus occasionem dare. Quapropter, iudices peccare, credo; qui istis rescissionibus indulgent, hoc uno casu excepto, si causa, ad interlocutoriam forsitan sententiam tantum instructa, data facultate, super novis disceptandi, in eum deduci possit statum, ut citius definitiva sequatur.

XII.

Jam iudicis in arbitrio positum est, * velintne ipse causam decidere, an Acta ad Collegium aliquod Juridicum ** transmittere, & ab eo sententiam expetere. Priori in casu citra moram post causæ conclusionem terminum publicandæ sententiæ præfigit. *** Posteriori vero in casu peculiarem terminum in rotulationis Actorum præstituit **** & partes de sumptibus transmissionis suppeditandis monet. *****

* Nonnunquam tamen necessitas transmissionem jubet, si vel una pars litigantium ad eam provocet, cum iudex hoc beneficium moribus Germaniæ approbatum nemini denegare possit, nisi gravaminibus magis ansam præbere velit. Nonnunquam etiam consultum est, ut iudex causæ a decisione absteat v. c. Iustitiarius in causa do-

mini

mini jurisdictionalis & subditorum, iudex, cujus sententia remediis legitimis a viribus rei iudicatae suspensa est. add. ORD. PROC. SAX. Tit. 35. §. 1.

** Non ad Doctorem privatum, nisi lex vel observantia hoc ipsum permittat. De Saxonia Electorali vid. d. ORD. PROC. RECOGN. Tit. 29. §. 2.

*** Solent tamen in quibusdam judiciis iudices, antequam ipsi sententiam dicant, terminum revisionis Actorum praefigere, qui a termino inrotulationis, si ab iis, quae transmissionem concernunt, discesseris, parum differt.

**** Conf. STRYCK. *Introd. ad Praxin Forens. cap. 12. §. 6.* Jure Communi iudex hunc terminum praefigit, quando causam habet pro conclusa. Super hoc enim actu conclusionis interloqui & partes de transmissione certiores reddere solet. In Saxonia Elector. judici ORDIN. PROC. RECOGN. Tit. 34. §. 1. injungit, ut, si bretenus partes super actu expediendo disceptent, terminum inrotulationis eventualem citationi principali simul inserat, sin in scriptis, peculiarem terminum, qui spatium octo vel quatuordecim dierum complectatur, praefigat.

***** Hos pro rata partibus imputare solet iudex, si ex officio transmissionem Actorum decernit. Alias aequum est, ut ille solus solvat sumtus, qui transmissionem solus urget, maxime, si pars adversa transmissioni contradicat, atque in decisione judicis acquiescere velit. BRUNNEMANN *Proc. Civ. cap. 27. n. 5.* STRYCK. *Introd. ad Prax. Forens. cap. 21. §. 8.* Idem juris est, si pars contra sententiam judicis remediis utatur, jamque novae sententiae ergo Acta transmittenda sint. Interim caveat iudex, ne partes superfluis sumti-

sumtibus oneret. Qui secus facit, in Saxonia Electorali quadruplum restituere debet, vid. ORD. PROC. RECOGN. Tit. 34. §. 2.

XIII.

In termino inrotulationis partes 1) dispiciunt, sintne Acta integra, an manca, 2) defectum indicant, ejusque supplementum urgent, vel ipsæ suppleant, 3) declarationem addunt, quod Acta habeant quo revisis & in transmissionem eorum, prout jacent, expresse consentiunt, 4) contra certa Collegia Juridica, si velint, protestantur, * & judicis arbitrium transmittendi eatenus restringunt. ** Nova autem, quæ in disputationem nondum venerunt & ad decisionem causæ pertinent, addere, & Actis inferere nequeunt, sed judex ea vel ex officio ab Actis remove debet. ***

* Plerumque contra tria, quæ specialiter & pro lubitu nominant. In Saxonia tamen Electorali hæc protestatio quoad Collegia extra provinciam nullum habebit effectum, cum, deficiente speciali Principis concessione, Acta præcise ad Collegia Juridica Saxoniz sint transmittenda. Salva tamen manet facultas, unum alterumve Collegium in provincia excipiendi. Præterea judex, si alterius Collegii sententia per remedium legitimum suspensa sit, ex officio jam ad aliud Collegium Acta transmittere debet, add. ORD. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 35. §. 2. Sigillatim etiam

iam in Saxonia Communi, ubi iudices inferiores Acta prima vice ad Collegium Jurid. Jenense trans-
mittere tenentur, protestatio illa, maxime si le-
gitimis causis destituatur, parum habebit ro-
boris.

*** Utque hoc etiam ad instantiam partis faciat,
eorum intuitu, quæ pars una, altera inscia, Actis
adjecit, res ipsa urget. WERNHER *Compend.
Jur. Lib. 4. tit. 24. §. 7.* Cæterum nova ubique
intelligo ea, quæ causam ejusque decisionem in-
struunt, non ea, quæ ad decisionem nil plane
conferunt. Sic responsa quidem juris, non vero
tabulas genealogicas, ichnographias &c. &c.
addi posse puto, nisi lex vel in genere vetet, ne
quicquam adjiciatur. Utut vero & talis lex ex-
tet, non tamen extendenda est ad ea, quæ ad
disceputationem præteritam spectant, & officium
judicis ingrediuntur, si nempe hic de instruenda
causa tempestive admonitus officio defuerit. Tum
enim partes in termino inrotulationis recte ur-
gent, ut hunc defectum suppleat, & quæ defunt,
addat, ne vel sententia ad acta manca feratur,
& interlocutio novam litem pariat, vel causam
satis discussam procrastinet. *L. 15. C. de appellat.*
add. LEYSER. *Spec. 465. med. 6. §4.* qui senten-
tiam talem, nec immerito, nullam dicit. Sic
v. c. si quæ partium ad Acta publica, simul trans-
mittenda, quæ præsentem litem illustrant, ad
testimonium de productione documenti, de ex-
terna ejus forma, de possessionibus suis provo-
cet, nec tamen iudex Actorum copiam faciat, aut
testimonium ad Acta causæ scribat, merito au-
dienda est pars, in termino etiam inrotulationis,
quæ frustra hucusque hæc petit.

XIV.

Instructis demum Actis, & integris repertis, ipsa nunc transmissio ita quidem peragitur, ut iudex Acta inrotulata in præsentia partium statim sigillo judiciali * obsignet, & additis literis transmissionis, ** Collegio Juridico non excepto, probe tamen, ne partes locum ad quem comperiantur, celando, *** insinuari curet.

* Vidi etiam, partes propria sigilla adjecisse. Quod necessarium quidem non est, cum præsumptio pro fide judiciali suspensionem fraudis & malitiæ jamjam excludat. Quia tamen ista circumspectio iudicem ipsum a cavillationibus partium securum magis præstat, tolerari omnino potest, ubi observantia iudiciorum eam approbat.

** Quæ vel generaliter Collegio Juridico exponunt, causam decisione indigere, vel specialiter explicant, super quo actu judiciali partes disceptaverint, & super quo puncto sententia ferenda sit. Ut dicam, quod res est, posteriores commendandas esse puto præprioribus, quia & relationem faciliorem reddunt, & præcavent, ne vel superflua aut jam decisa immisceat, vel ea, quæ decisione egent, plane prætereant Collegium, cui Acta exhibentur. Caveat tamen iudex causæ, ne ad merita causæ digrediatur, dum literas transmissionis scribit, cum officio iudicis haut conveniat, ut Advocatum agat, & vel causæ defensionem suscipiat, vel unius alteriusve partis rationes refellat. Quapropter iudex causæ, quo omnem evitet suspensionem, exemplum ejusmodi
litera.

literarum Actis inferere solet, & omnino debet. add. WERNHER *P. 8. Obs. 265. Sigillatim Rec. Imper. de anno 1654. §. 30. prohibet, ne judex addat ein Neben-Schreiben.*

*** Quod ideo consultum est, ne vel commendationibus litigantes studeant, & technis utantur, quibus ad suas partes Collegium trahant. STRYCK. *Introd. ad Prox. Forens. cap. 21. §. 7.*

CAPVT II.

DE

SENTENTIA, EJVSQVE
CONCEPTIONE ET PV-
BLICATIONE.

I.

Sententia est causæ cujusdam, adhuc oretenus, vel in scriptis, * coram judice disceptatæ, ** decisio legitima, ab ipso judice, vel Collegio Juridico, *** eum in finem peracta, ut lis agitata demum finiatur.

* Mere igitur theoretica & doctrinalis est differentia, quam inter sententiam & decretum statuunt Interpretes, siue per illam intelligas decisionem, quam judex causæ a Collegio Juridico sibi expetit, siue legem, quam ipse judex inter partes, quæ jura in scriptis deduxerunt, dicit, hoc autem adesse credas, si vel judex causæ decidit, vel litem oretenus agitatam dirimit. Imo nec ad rem facit, quod decreto clausulam: *von*

Rechts-

Rechtswegen addi posse negent formularii Doctores. Sed ubique idem decisionis est effectus &, qualiscunque illa sit, res judicata, quæ sequitur, vim legis inter partes eidem tribuit. Ipsam differentiam exponit BERGER. *Oec. Jur. Lib. 4. tit. 22. tb. 1. not. 5.* KRAVS. *Tract. Synopt. Proc. Lib. 1. Sect. 3. §. 1.*

** Cum sententia igitur & decreto non est confundenda mera interlocutio, quippe quæ, dum determinat solum, quid pro qualitate causæ in iudicium deductæ ulterius expediendum sit, vim sententiæ & rei judicatæ nunquam consequitur, cum primis, quia ad unius partis solum instantiam, altera non audita, fertur, & ideo, minus recte lata, neque gravamen continet, neque remediis a viribus suspendenda est, sed querelam solum contra iudicem operatur, quod illegitime & nulliter, ob juris ordinem non servatum, processerit.

*** Verum tamen & hoc in casu idem juris est, ac in priori, ut nempe sententia pro iudicis causæ decisione habeatur, eo quidem effectū, ut nec suppressere, nec corrigere, nec mutare eam possit, sive causa civilis, sive criminalis sit. Vide THOMASIVM in *Diff. de iudice sententiam ab actis removente*, &, quos citat LEYSER. *Spec. 469. med. 1. sq.* qui vero, hanc de sententia a Collegio Juridico obtenta statuendi facultatem, quam magistratui denegat, Principi tamen saluam esse contendit.

II.

Omnis itaque sententia causam quidem dubiam definit, &, dum certi quid ponit, litem adhuc motam dirimit, non tamen

tamen semper totam causam finit, sed sæpenumero de iis solum, de quibus præliminariter quæstio incidit, quæque ante causæ principalis disceptationem discutienda veniunt, interloquitur. Quare illa demum sententia κατ' ἐξοχήν dicitur definitiva, quæ omnem litem causæ principalis intuitu terminat.

III.

Facile vero patet, omnem sententiam certi quid ponere * & ad objectum litis directam esse debere. ** Cæterum, ut legibus, *** actis & probatis, **** naturæ denique actionis institutæ ***** conformis sit, res ipsa postulat.

* Et ideo nihil potest in medio relinquere, vel enunciative proferre, sed omnia dispositive proferenda sunt, ut sciant partes, quam legem in posterum sequi debeant. Nec tamen vitiat sententiam conditio intrinseca appositæ, vi cuius alterutrius partium quid prius expediendum injungitur. v. c. juramenti legalis præstatio, cum hac ratione nova sententia non sit opus, si prior jam in eventum, quid fieri debeat, determinaverit. Quod autem dicunt, abstinendum esse judici a conditionibus, quæ novam postea expectant sententiam, quasque extrinsecas vocant, v. c. si probaverit, eumque magis, si causam ad definitivam non deprehendat instructam, interlocutoriam ferre debere sententiam, vid. WERNHER. *Compend. Jur. lib. 4. tit. 25. §. 2. id Praxis judiciorum,*

diciorum, cum primis extra Saxoniam, haut probat. Frequentes certe sunt sententiæ, quæ condemnant vel absolvunt cum additamento: *Es kante und wolte denn Klager &c. &c. beybringen; So genasse er dessen billig, und erget so dann ferner, was Recht ist.* Utque dicam, quod res est, non video, cur tolerari nequeant hæ sententiæ. Imo parum abest, quin eas interlocutoriis sententiis, quæ merita causæ non aggrediuntur, anteponam. Præstat certe, finem liti sub conditione imponere, quam multis interlocutoriis sumtus litis augere. add. tamen LUDOVICI *Einl. zum Civil-Proc. cap. 25. §. 7. sq.*

** Et eatenus, recte dicitur, conformis esse libello. Qui enim communem hanc Practicorum regulam ita interpretantur, ut iudex ultra limites libelli progredi nequeat, illi formulariam Jurisprudentiam efficiunt, & auctoritati judicis defunt, vi cujus ipsi plus & minus adjudicare & ultra petita progredi omnino licet. Rem latè & ex instituto contra dissentientes egit LEYSER *Spec. 468. per tot.*

*** Hoc certissimum est, judicem secundum leges, non de legibus aut contra leges, judicare debere. Qui secus facit, nihil agit, & querelæ nullitatis ansam præbet. *L. 1. §. 2. D. qua sentent. sine appell. L. 2. C. quand. provoc. non est necess.* Imo, dura licet lex sit, si clara simul sit, hoc sufficit, quod scripta sit. Æquitas enim, a lege non agnita cerebrina est. Igitur tum demum ad æquitatem confugere potest iudex, si dubia sit legis efficacia *L. 8. C. de judic.*

**** Non secundum conscientiam privatam. Quicquid enim judici extra Acta notum est, id fidem non habet, sed ea demum attentionem meretur, quæ a partibus per probationem ad liquidum

dum sunt deducta. THOMAS. *Diff. de fide jurid*
cap. 2 §. 57. STRYCK *de obs. judic. in f. c. 3. n. 12*
§ 99. add. tamen ZIEGLER *Dicass. Concl. 35.*

***** Non igitur simpliciter desidero sententiam
 certam, ex qua, quid, quale, & quantum præstan-
 dum sit, appareat, sed admitto generalem etiam
 & alternativam sententiam, si natura actionis
 institutæ & qualitas negotii in judicium deducti,
 certam sententiam non toleret. Ita tamen certa
 sit, oportet, ut de objecto litis secundum leges
 & probata dispositive statuatur. *L. 3. & 4. C. de sen-*
tent. que sine cert. quant. Et sic relativa etiam
 certitudo sufficit. MEVIVS *P. 9. Decis. 44.*

IV.

Sigillatim omne de sententia argumen-
 tum duobus capitibus absolvitur. Alte-
 rum ejus conceptionem, alterum ejus pu-
 blicationem respicit. In concipienda sen-
 tentia introitus, meritorum causæ, & con-
 clusionis habenda est ratio. Introitus con-
 tinet actum, super quo sententia fertur,
 partesque litigantes nominat.* Conclusio
 in formula definit: *Von Rechtswegen.* **

* Ut sententia ad partes litigantes nominetenus
 dirigatur, omnino necesse est, cum regulam,
 quam sequi debeant in posterum, constituat.
 Saxonica autem Collegia hoc usu adhuc servant,
 ut Procuratorum magis, eorumque, qui litigan-
 tibus assistunt, quam litigantium principalium
 mentionem faciant. *In Sachen anwalden, Syn-*
diren, Actorn, Vormunden &c. &c. Sed peculia-
 ris hujus formulæ non est effectus, cum sententia
 nihilosecius partibus solum profit & noceat.

** Quam formulam nostrates forsan mutuati sunt a Ictis Romanis, qui responsis addere solebant: *hoc jure utimur*. BERGER *Oec. Jur. p. m. 1035*. Jus autem prohibendi, ne judex causæ ista formula utatur, cur sibi Collegia Juridica adscribant, sufficientem rationem non video.

V.

Ad merita causæ, quod attinet, ita concipi in genere solet sententia, ut speciem legis præ se ferat. * Sententia definitiva in specie dirigitur ad objectum litis, ita quidem, ut vel condemnet vel absolvat reum, ** vel pure, vel conditionate. *** Præterea damnorum quoque, usurarum, expensarum, fructuum, re ita ferente, habet rationem.

* Hoc indicant Phrasès; *daß Beklagter (Klager) schuldig, pflichtig*. Cujus instituti ratio procul dubio inde pendet, quod vim legis habeat sententia inter partes.

** Non autem condemnat actorem, etiamsi plus sit in exceptione probata, quam in actione instituta. RIVINVS *Tit. 34. Enunc. 16*. Sed & hoc in casu reum tantum absolvit: *daß Klagers Suchen nicht statt habe, daß Beklagter von der Klage zu entbinden*. Igitur reus, ut condemnationem provocet, exceptionem potius per modum actionis proponat *c. 2. X. de ordin. cognit.* BÖHMER *de actionib. Sect. 1. cap. 2. §. 42*.

*** Eo quidem in casu, si probatio actionis adeo efficax non sit, ut condemnatoria sequi, aut probatio exceptionis ita plene peracta non sit, ut absolutoria locum habere possit, sic vero, quia dubia.

bia res est, nec litigans in probatione plane defecit, necessitas fere judicem cogit, ut litis finiendæ causa vel de supplenda probatione cogitet, vel de removenda suspicione injusti, quæ litigantem premit, sollicitus sit.

VI.

Speciatim ille, qui semiplene * solum probavit, in causis civilibus ** ad juramentum suppletorium, vi cujus tanquam testis in propria causa defectum probationis supplet, admittitur. Illi vero, contra quem probatio suscepta est, si hæc minus quam semiplene absoluta sit, & ideo suspensionem solum injustitiæ producat, juramentum purgatorium injungitur, vi cujus innocentiam probat, & suspensionem removet.

* Gradus probabilitatis & fidei juridicæ, quos operatur probationis diversitas, tradunt interpretes. Hoc certum est, plene eum probare, qui de objecto litis judici per duos testes omni exceptione majores, vel per documenta, quæ id, quod cardo rei est, clare loquuntur, fidem facit, aut præsumptione juris munitus est. Inde vero facile patet, quæ sit semiplena major, quæ semiplena minor probatio. *Confer. STRYCKII Diff. de probat. semiplen. cap. 2. n. 2.*

** In criminalibus enim ideo non potest admitti suppletorium, quia testimonium continet in propria causa, & sic merito restringitur, maxime, si gravitas causæ id suadeat. Juramentum autem purgatorium, quod in criminalibus locum habeat, tralatitium est.

VII.

Hoc singulare est, quod mores libris mercatorum principalibus, *dem Haupt-Handels-Buche*, ab ipso mercatore vel ejus institutore integræ famæ confectis, * quoad credita, quæ mercaturæ genus, quod profitetur mercator, respiciunt, contra debitorem ** fidem tribuant, *** ut, præstito jurejurando suppletorio, reus ad petita aëtoris condemnandus sit. ****.

* Requisita horum librorum, ut vim probandi habeant, recenset KLEIN *Diff. de probat. qua fit per libras mercator.* Igitur, quo de requisitis constet, non sufficit, ad librum provocare, & extractum inde proferre, sed in originali est producendus.

** Modo res sit Christiano cum Christiano. Sin Judæus contra Christianum ad librum mercatorium provocet, illum ad juramentum suppletorium vel ideo admittere nolunt, quia Judæi, testimonium judiciale contra Christianum ferre, prohibentur in *L. 21. C. de heret. add. WERNHER P. 1. Obs. 193. & Supplem. Vol. VII. p. 198.*

*** Non tamen ubique fidem habent isti libri, qua tales, sed quatenus peculiari juramento mercator suspicionem malitiæ & falsi removet. Ut ideo distinguendum sit juramentum, libri mercatorii confirmatorium, evitandæ suspicionis & fraudis ergo præstandum, a juramento suppletorio, super veritate debiti præstando. Id enim facit solum, ut liber mercatorius semiplenam probationem efficiat, hoc demum, ut reus ad petita aëtoris condemnari possit. Verum plerumque hanc distinctionem, negligunt, & mercatorem, utut

utut super libro non iuraverit, ad iuramentum suppletorium statim admittunt, imo ne hoc quidem exigunt, si semel in genere super libro iurandum præstiterit. RIVINVS *Tit. 30. En. 8. & 9.* Quod quidem admitti posse, puto, si non super debito ipso, sed super quantitate ejus controversia sit, cum jura & in aliis causis, ubi de quantitate debiti dubitatur, eam per creditoris iuramentum investigari permittant. *L. 1. §. 40. Depof. c. 32. X. de jurejur.* Quodsi vero hoc dare vellemus mercatoribus, ut ipsa nomina inde solum probare possent, quod libro suo essent inscripta, certe parum fortunis nostris prospiceremus. add. LEYSER. *Spec. 279. med. 1. sq.* Interim, his positis terminis, quin & artifices & opifices, qui libros ejusmodi requisitis munitos conservant, exinde probationem crediti adstruere & ad suppletorium admitti possint, non dubito.

**** Jus Electorale Saxonicum tamen vi ORDIN. PROC. RECOGN. *Tit. 30. §. 4.* hoc privilegium ejusmodi libris solum tribuit, si res sit inter mercatores. Sin mercatori res cum extraneo, ille vel iuramenti delatione uti, vel curare debet, ut emptores subscribant extractibus, eoque ipso, se merces accepisse, fateantur. Utroque neglecto, judex dispiciat, an mercator præter librum mercatorum alia probandi adminicula & præsumptiones proferre possit, nec ne. Priori in casu simplex libri confirmatio non sufficit, sed suppletorium adhuc præstare debet. Posteriori in casu iuramentum purgatorium reo dictandum est, si jurejurando liber confirmatus.

VIII.

Ut autem judex ad iuramentum suppletorium eum, qui probavit, admittere

non debet, si probatio per probationem contrariam plene sit elisa, nec illi, contra quem probatum, purgatorium dictare, si suspicionem per plenam probationem destruxerit. * Ita e contrario, si ex utraque parte argumenta verosimilia adsint, quæ rem dubiam efficiunt, illi magis, contra quem probatum, juramentum purgatorium, quam illi, qui probavit, juramentum suppletorium est dictandum, ** modo tamen ille de veritate jurare possit. Alias enim in dubio ex duobus litigantibus ille præfertur, qui de veritate juramentum præstare potest, *** modo sit integræ vitæ & spectatæ probitatis. ****

* Ubi obiter moneo, falsam esse opinionem BEY-
ERI in Instit. Lib. 4. Tit. 6. n. 128. sqq. aliorumque, quod suppletorium solum auctori, purgatorium reo dictandum sit, cum potius iudex respicere debeat ad eum, qui probavit, & contra quem probatum.

** Favorabiliores enim sunt in jure nostro partes rei, quam partes auctoris, cum jura absolutionibus magis, quam condemnationibus studeant. *L. 47. de obligat. & act. L. 125. de Reg. Jur.*

*** Non enim ad gradum probationis præcise respiciendum est, sed, ubi lis conscientie committenda, præstat omnino, ut ille juret, qui rei, de qua jurandum est, optimam notitiam habet. Ita habet ORDIN. PROC. SAXON. RE-

COGN.

COGN. Tit. 30. §. 1. add. BERGER. *Resolut. Lauterb. p. m. 503. & Oecon. Jur. p. m. 1064.*

**** Ita regulam ex c. 36. §. 1. X. de jurejurand. limitat LEYSER *Spec. 141. med. 5.*

IX.

Juramento legali semel injuncto, ejus præstatio, si suppletorium spectes, * probatione pro exoneranda conscientia, si utrumque respicias, relatione juramenti declinari nequit, ** sed præcise præstandum est. Utrumque tamen semel præstitum recte retractatur, si ille, contra quem juratum, novas inueniat probationes perfectas, *** & jurejurando, quod easdem olim ignoraverit, confirmare possit.

* Imo in Saxonia nec purgatorium in causa civili probationem pro exoneranda conscientia admittit, bene tamen in criminali. ORD. PROC. RECOGN. Tit. 32. §. unic.

** Non enim defert hoc juramentum pars parti, sed judex id ob inopiam probationis injungit. Inde & juramentum calumniæ ab altera parte exigere nequit.

*** Sive eas ex documentis, sive per attestaciones testium instruat probaturus. Has enim Jure Communi non excludunt STRYCK. *de probat. contra præstat. juram. legal. cap. 3. §. 6.* Jus Saxonicum Electorale vero documenta tantum admittit. BERGER *Elect. Disc. Forens. p. 829.* ORDIN. PROC. RECOGN. Tit. 30. §. 3. Ipsa ratio, cur hæc juramenta retractari permittat L. 31.

D. de jurejur. non alia est, quam, quia conventio, quæ in iuramento delato inter partes intercedit, quæque firmum ex jurejurando præstito jus tribuit, hic deficit. Indeque dubitat WERNHER *P. 1. Obs. 342.* an idem juris sit, si pars in impositionem iuramenti a iudice factam consenserit. Vide tamen SCHILTER. *Ex. 23. §. 45.* Interim æquitas jubet, ut alteri litigantium contra novam hanc probationem reprobatio concedatur. RIVIN. *Tit. 30. En. 15.*

X.

Postquam igitur sententia vires rei judicatæ obtinuit, cum Jure Communi, tum Jure Saxonico Electorali, * judex terminum juratorium ex officio præfigit. In quo, citatus, si emanat, vel jurare detrectet, id præjudicii incurrit, ut iuramentum habeatur pro deserto, etiamsi ille, contra quem iuramentum præstatur, emanferit. **

* ORDIN. PROC. RECOGN. *Tit. 30. §. 2.* quæ judici injungit, ut intra octiduum a die rei judicatæ, vel ex officio, vel imploratus, terminum præfigat, qui spatio Saxonico absolvatur. In Saxonia vero Communi oblationem ejus, qui jurare debet, sub pœna deserti iuramenti exigunt, ceu supra diximus *Lib. 1. Sect. 1. membr. 3. cap. 5.*

** d. ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. *d. l.* Non enim hoc in casu contumacia alterius partis a iuramenti præstatione liberare potest, quia judex ex officio iuramentum legale dictitavit, & cum alter, contra quem iuramentum præstatur, non habeat,

habeat, quod ipse expediat, præterquam, quod actui jurandi intersit, facile patet, eum huic favori pro se introducto pro lubitu renunciare posse. Cæterum, si ipse juraturus causas, quare nolit iuramentum præstare, alleget, in foro Juris Communis non statim poenam jurare nolentis decernunt, sed causam denuo cognoscunt, vid. MEVIVM P. 5. *Decis. 410.* BRUNNEMANN *ad L. 34. D. de jurejur. n. 28.*

XI.

Diximus, judicem præter objectum litis respicere etiam ad damna, fructus, usuras, expensas. Idque vel ex officio etiam non imploratus facere potest. Et nocet etiam eorum omissio, si officio judicis solo debentur, ac res judicata sequatur. Quodsi vero ex conventionione speciali pendeant, judex jus eorum intuitu quæsitum per silentium adimere nequit. Qua de re supra jam diximus.

XII.

Missis igitur iis, quæ fructuum restitutionem concernunt, ex theoria satis notis, misso etiam argumento de damnis, de quorum probatione, si semel adjudicata, infra dicendi locus erit, hoc usurarum intuitu notare sufficit, quod judex in eas reum condemnare nequeat, nisi vel ex promissione vel ex mora * debean-

debeantur. ** Utque simul terminum a quo specificè exprimat, omnino consultum est. *** Expensas vero, quod attinet, generalis regula est, eas victori a victo **** esse restituendas. A qua regula, ne iudex facile recedat, litigantium salus omnino postulat. *****

* Moram duplicem esse, nemo non scit. Altera inducitur per interpellationem, altera per legem immediate. Hujus exempla prostant in *L. 3. C. ex quib. caus. restit. in integr. L. 23. §. 1. de Usur. L. 13. §. 20. de action. emt. vend. L. 8. §. 1. de condict. furiv. & passim add. Colleg. Jur. Argentor. ad tit. de usur. n. 50.* Priori in casu vel dies interpellat pro homine, vel homo. Homo iterum vel extra judicialiter *L. 32. de Usur.* vel judicialiter, quando actionem movet. Quemadmodum vero iudex hic usuras demum *von Zeit der erhobenen Klage*, adjudicare potest. BERGER. *Oec. Jur. Lib. 3. tit. 8. ib. 9. not. 4.* ita ibi ad tempus, quo lex, homo vel dies interpellavit, omnino respicere debet, etiamsi contractus, ex quo usuræ debentur, sit stricti juris. RECESS. IMPER. *de anno 1654. §. 174.* BERGER *Resol. Lauterbach. p. 493. sqq.*

** Addunt alii, iudicem etiam ex sola æquitate usuras adjudicare posse. SCHILTER. *Exerc. 35. §. 11.* Sed æquitas a lege non agnita nullum in foro producit effectum. Inde nec Praxis singularem illam opinionem servat. vid. quos citat LEYSER *Spec. 130. med. 8. & 4.*

*** Ratio in promptu est, ne postea nova super termino, a quo usuræ solvendæ, lis oriatur. Quare non dubitavit Elector Saxo, quin in ORD. PROC. SAXON. RECOGN. *Tit. 39. §. 5.* sanciret, ut ju-

ut iudex non quantum solum usurarum, sed etiam tempus a quo specificè exprimeret.

**** *L. 79. D. de judic. ORDIN. PROC. SAXON. Tit. 36. §. 5.* Nec tamen desunt casus, ubi, qui vincit, expensas victo restituere debeat. Conf. LEYSER *Spec. 89. per tot.*

***** Cum alias temeritati litigandi non possit non iudex occasionem subministrare damnandam. Merito itaque Elector Saxo in *ORDIN. PROC. RECOGN. d. l.* injustam in temerarios litigatores indulgentiam damnat, & sigillatim novult, ut ob qualitatem actoris, si actio in se injusta sit, iudex immunitatem a restitutione expensarum concedat. Novult etiam ut juramenti vel calumniæ vel principalis super uno alterove membro litis præstatio compensationem expensarum operetur. Quod si tamen dubia res sit, & probabilem victus litigandi causam habeat, æquitas suadet, ut expensas iudex compenset. Talis causa adesse videtur v. c. si juramentum legale, vel delatum, præstitum super tota causa, si quis opinionem Collegii Juridici vel Responsum juris pro se allegare possit, si sententiâ super causa principali lata ipsi fa-
veat. &c.

XIII.

Rationibus decidendi, ut judicans sententiam muniat, vix est necesse, sed arbitrium omnino, sicut & hoc ab arbitrio pendeat, utrum, si rationes addat, easdem sententiæ intermiscere, an in peculiari scheda exponere velit. Verum tamen non lex solum* sed etiam observantia judiciorum,** imo, si sententias

tentias a Collegio Juridico expetitas species, præcedens imploratio necessitatem judicanti imponere potest, ut sententiam rationibus fulciat. Extra hos casus satius est, eas non addere. ***

* Ita ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. *Tit. 34. §. 4.* urget, ut judex sententiis definitivis, interlocutoriis mixtis, reformatoriis, itemque iis, quæ libellum ineptum judicant, rationes decidendi adjiciat.

** Hoc sigillatim usu invaluit in Collegiis Justitiæ fori juris communis, ubi referens votum cum Collegis communicat, ab his approbandum.

*** Cumprimis, quod litigantibus temerariis disputandi & cavillandi inde oriatur occasio. Quare & CARPZOV. in *Proc. Tit. 10. art. 1. n. 65.* stolidum putat id judicantis institutum, quo sponte sua in communicandis rationibus sententiæ defudat. Eandem rationem & hanc, quæ in quibusdam judiciis invaluit, observantiam produxisse credo, vi cujus rationes, a Collegio Juridico cum sententia obtentas, ab Actis remonent.

XIV.

Sententiam rite conceptam legitime etiam publicandam esse, res ipsa docet. * Eumque in finem judex terminum arbitrarium præfigit ** & emissâ citatione partes commonefacit, ut expensas judiciales, sententiæ intuitu erogatas, *** prius exsolvant.

* Est enim sententia ideo concepta, ut legem inter

ter partes faciat. Sed per se patet, legem non obligare, quæ non est rite promulgata.

** In Saxonia Electorali vi ORD. PROC. RECOGN. *Tit. 34. §. 5.* citationem intra octiduum a die impetratæ sententiæ emittere, utque constet, an legi morem gesserit, registraturam præsentatæ sententiæ non negligere, præterea terminum ultra spatium 14. dierum haut extendere, officii vero immemor pœnam 5. Imperialium exsolvere debet.

*** Solent quidem expensas etiam litis, si quas adhuc pars debet, addere, earumque exsolutionem urgere, ac dispositionem *L. 15. C. de judic.* in usus suos convertere. Sed harum prætextu publicationem sententiæ denegari vetat *d. ORD. PROC. SAXON. RECOGN. d. l. & Tit. 36. §. 4.*

XV.

In termino publicationis, modo una pars compareat, * judex Acta prius, si a Collegio Juridico sententiam obtinuerit, resignat ** & sententiam, vel prælegendo vel eam Actis inferendo, copiamque inspiciendi concedendo, publicat. *** Super ipso vero publicationes actu protocollum cum omnibus circumstantiis concipi curat. ****

* Si utraque pars emanet, terminus habetur pro circumducto, & judicis in arbitrio positum est, velitne novam citationem concipere, an sententiam partibus in vim publicati transmittere. In Saxonia vero Electorali, vel utraque parte, rite tamen citata, absente, ex officio sententiam judex Actis

Actis interit, simulac hora XII. meridiana audita est. ORD. PROC. RECOGN. Tit. 34. §. 5.

** Quod inde est, ut eo magis suspicionem subornationis evitet iudex, eique occasio, sententiam removendi, præscindatur. Ideo etiam d. ORD. PROC. SAX. RECOGN. d. l. iudici diserte prohibet, ne Acta & sententiam aperiat prius, quam vere vel fide præsentibus sint illi, qui ad publicationem erant citati.

*** Qua occasione parum quidem interesse videtur, an principali ipsi, an mandatario ejus fiat publicatio, modo tamen mandatum eo nomine acceperit. Si litigans tamen ipsi simul facultatem citationes accipiendi non dederit, per se patet, quod citatio ad publicationem, non mandatario, sed principali, insinuanda sit. Alias enim huic publicatio non nocebit, etiamsi aliunde rei nactus sit notitiam GRIBNER *Lib. 1. cap. 5. Sect. 2. §. 3. not.* a modo ex postfacto sententiam non approbet. LEYSER *Spec. 49. med. 6.* Quod autem laudatus Auctor addit, & eum haberi pro approbante, qui rescivit, & remedio intra descendendum non est usus, id mihi ideo dubium videtur, quia actus ipse publicationis nullitate laborat, L. 7. C. quomod. & quand. jud. Clement. 2. de Verbor. Signif. Nullus vero actus nullum producere potest effectum, nec culpa iudicis nocere illi, qui non citatus, quid rerum agatur in iudicio, curare non debet. Nec obstat. L. 3. C. Eod. quæ commodè intelligi potest de eo casu, ubi non citatus postea notitiam legitime obtinuit. Caterum, si citatio rite peracta sit, ut iudex absenti, sententiam, præsentibus publicatam, in vim publicati transmittat, vix est necesse, sed sententia nihilominus transit in rem iudicatam c. 15. X. de sentent. & re judic. add. tamen LEYSER d. Spec. med. 8.

**** Hoc

**** Hoc autem speciatim loquatur, cui & quando publicatio facta. Nec omittat Actuarius horam publicationis; imo, si diversis temporibus alterutri facta publicatio, id accurate annotet, cum notum sit, tempus decennii partibus, quæ remediis uti cupiunt contra sententiam, concessi, currere de momento ad momentum. Sin diem solum publicationis consignaverit Actuarius, tota dies publicationis parti prodest.

CAPUT III.

DE

IIS QVAE FIUNT POST SENTENTIAM SPECIATIM

DE

EXECVTIONE SENTENTIAE.

I.

Sententia rite publicata, post decennium, a die publicationis præterlapsum, vires rei judicatæ consequitur, & jus inter partes facit, * salva interim relicta facultate, velit pars illa, quæ per sententiam se gravatam credit, istum effectum legitimo remedio, tempestive interposito, suspendere. **

* Inde fluit 1) quod jus quæsitum tribuat, nemini invito, ne per Principem quidem, auferendum; 2) quod nec retractari possit sub specie novorum instrumentorum postea repertorum; 3) quod ter-

T

tio

tio neque profit, neque noceat *L. 63. pr. de re judic. c. 25. X. de sentent. & re judic.* nisi vel postea jus a parte litigante consecutus sit *L. 44. de re judic.* vel jus litigantis cum jure tertii ita connexum sit, ut unum ab altero pendeat, tertiusque de lite informatus tacuerit *L. 63. & d. c. 25. X. de re judic.* Ut autem suo res judicata gaudeat effectu, hæc requiruntur, ut 1) conveniens sit re-
ctæ rationi, 2) vim legis publicæ prioris non tol-
lat *L. 2. C. quand. provoc. non est necess.* 3) jus
jam antea ex sententia quæsitura non auferat 4)
ea, quæ non relevant, & nullam utilitatem spon-
dent, non stabiliat *c. 9. X. de sent. & re judic.* 5)
litigatoris interfit, ut vires habeat *arg. L. 15. pr. de Servit.* 6) Causa justa non adsit, ex qua al-
ter per sententiam læsus in integrum restituatur.
Non enim speciales solum restitutionum causæ,
sed & illæ, quas generalis Prætoris clausula ju-
vat, sunt admittendæ *L. 30. §. 1. ex quib. caus. ma-
jor. c. 5. X. de in integr. restit. c. 8. X. de Appell. add.*
LEYSER. *Spec. 470. §49.*

** Quo tamen ne opus quidem est, si vel vitium
sententiæ insit, quod rei judicatæ obstat, vel le-
ges ob qualitatem causæ & ex peculiari ratione
sententiæ vim rei judicatæ adimant. Exempla vi-
de in BOHNENBERGII *Diff. de sententiis in rem judi-
catam non transeuntibus.*

II.

Ex quo vero sententia in rem judica-
tam transit, judex, eo nomine implora-
tus, * ut eidem effectum conciliet, o-
mnino necesse, sed rationis tamen est,
ut dispiciat prius litigator & judex, an ne
contineat sententia aliquod caput, quod
execu-

executionem differt, idque, si adfit, in ordinem redigi & discuti curet.

* Judex actum executionis dirigere debet, quia privato in privatum nullum imperium competit. Imploratus eo nomine esse debet judex, ne executionem decernat contra eum, qui sponte sua forsan judicato satisfecit.

III.

Patet enim per se, quod sententiæ definitivæ conditionatæ puta, quæ juramentum legale dictitavit, satisfacere & eo allaborare debeat judex & pars, ut, quæ juramenti præstationem respiciunt, expediantur. Pari ratione, cum non una vice sententia, præter objectum principale, accessionum quoque & damnorum ac expensarum mentionem faciat, alteramque partem eo nomine condemnet, imo & ipsum litis objectum condemnatus præstare non possit in specie, res ipsa exigat, ut de æstimatione rei, & quantitate, partes convenient prius, quam executionem decernere possit judex.

IV.

Generatim quidem his in casibus id agere debet ille, in cujus favorem sententia lata est, ut quantitatem sibi præstandam liquidam reddat, eam specificè indicet, quatenus facti est, probet, &

judicis decisionem desuper expectet. Verum sunt & specialia hoc loco adducenda, quæ Practicus in suos convertere potest usus.

V.

Sunt nimirum primo quædam actiones, quæ ut universales & generales eo tendunt, ut reus ipse quantum restituendum indicet, eoque nomine rationes reddat. * Prima itaque rei ex his actionibus condemnati est obligatio, ut ipse de fundamento rationum reddendarum sit sollicitus, & consignationem legitimam, sive inventarium ** victori exhibeat, ex quo de quantitate danda vel restituenda constet. ***

* Pertinent huc hereditatis petitio, actiones mixtæ, quæ præstationes personales habent admixtas, omnes, nec non illæ, quarum fundamentum in administratione rei restituendæ positum est, v. c. tutelæ, negotiorum gestionis, illæ itidem, quibus revocamus rem, quam alter jure quidem suo, sed ita possedit, ut substantiam, conservaret salvam.

** In ejus locum, si, qui ad rationum redditionem erat obligatus, ejus confessionem neglexerit, Germani admittunt specificationem juratam, eique eosdem effectus adscribunt. De Saxonia res certa est, vid. PHILIPPI *ad Decis. Elect.* 57. *Obs.* 2. Verum & de reliquis Germaniæ gentibus idem testantur BRUNNEMANN. *ad L. ult. C. de jur. deliber.*

deliber. SCHÖPFFER *Synopf. Pandect. tit. de jur. deliberandi n. 17.* Sola tamen actio ex administratione rerum pupillarium, & earum, quæ eodem jure censentur, excipienda est. Contra ejusmodi enim administratorem in conficiendo inventario negligentem leges in litem jurare permittunt. Imo dubium non est, quin eodem medio generatim negligentia in edendis rationibus coerceatur. WERNHER. *P. 8. Obs. 434.*

*** Sed quid, si conficiendi inventarii aut edendæ juratæ specificationis necessitas remissa sit? Nihilocius consignationem exhibeat reus necesse est, cum vix alia ratione effectum habere possit ipsa actio, de reddendis rationibus instituta. Sic vero ne pater quidem, qui bona liberorum administrat, ab hac necessitate est liberatus.

VI.

Utut vero condemnatus inventarium exhibeat, publica etiam fide munitum, nil tamen obstat, ne adhuc de omissis respondere debeat. Permittunt enim leges illi, cui inventarium exhibetur, * ut vel defectus indicare, demonstrare, & exhibentem ad juramentum manifestationis gravare, vel juramentum etiam litis defensorium super omissis deferre possit. **

* Alternativam hanc merito arbitrio ejus, cui rationes sunt reddendæ, relinquimus, cum juramenti delationem contra inventarium indistincte admittat *L. 22. §. 10. C. de jur. deliber.* Hanc vero absque allegatione defectuum fieri posse, supra docuimus. Hoc unum addo, juramenti delationem procul dubio exulare, quando lex ad-

ministratorem præcise immunem a jurisjurandi necessitate præstat. v. c. patrem. Cumque eandem lex testatoris habeat efficaciam, quam lex publica, & illi, cui juramentum testator remisit, id ipsum tamen deferri posse, non puto, nisi simul deferens sigillatim defectus indicet, & ea, quæ in consignatione omissa sunt, specificè alleget.

* Idem juris esse arbitror, si juratam specificationem quis exhibuerit, vel si plane necessitas inventarii vel juratæ specificationis remissa sit. Ut enim probabile non est, leges dolo vel desidiæ administratoris favere velle, ita citra iniquitatem & injustitiam probationem doli, desidiæque illi, cui cum administratore res est, denegare non possumus. Quæ, cum recte absolvatur per juramenti delationem, facile patet ratio, cur administrator ejus præstationem declinare nequeat. add. BERGER. *Oec. Jur. Lib. 2. tit. 4. §. 50. not. 9.*

VII.

Fundamento itaque, ex quo de rationibus constet, exhibito, & lite super defectibus sopita, de eo præterea sollicitus sit condemnatus, ut ipsas rationes acceptorum & expensarum nomine legitime justificet. Non enim sufficit, eas in folle edere. * Sed data & accepta sigillatim sunt exprimenda atque probanda. ** Quo nomine alter, contra quem rationes proferuntur, audiatur necesse est. Inde copia ipsi datur, si quæ habeat mōnenda, contra rationes, judici exhibendi, de quibus deinde hic, si replicando adm-

administrator defensionem curaverit, pars vero adversa duplicando, quæ dicenda supererant, addiderit, cognoscit, & item sententia finit. ***

* Ejusmodi enim rationes, non obstante liberatione, impugnare & denuo earum redditionem urgere licet. MEVIUS P. 8. Decis. 21. FABER in Codic. Lib. 5. tit. 31. def. 3. modo tamen actor, quod facere omnino debet, probet prius, rite easdem redditas non esse. MEV. P. 8. Decis. 18.

** Non plene tamen, sed sufficit demonstratio, quæ per productionem quitantiarum vel apocharum, certis signis vel numeris distinctarum, & convenienti loco inductarum peragitur. Imo in levioribus jurata confirmatio sufficit.

*** Absque omni ambage judicem hic procedere debere, jam agnoverunt Romani, volueruntque, ut boni viri magis arbitrato, quam ex concepta formula lis finiretur. Hodie judex recte Commissarium constituit, qui ex æquo & bono rem expediat. Et hic quidem, audita utraque parte, rationes, quatenus partes de iisdem conveniunt, justificatas declarat, quæ vero contradictioni subsunt, quatenus juris sunt, statim terminat, quatenus facti sunt, demonstratione ad liquidum perducendas injungit.

VIII.

Porro, quod ad actiones singulares attinet, illæ vel speciem concernunt, vel factum vel non factum. Si igitur quis condemnatus, ut factum omittat, vix nova de quantitate quæstio incidit, sed

judicis jam est, ut condemnato, si pœnam in casum contraventionis nondum exprefferit sententia, ad instantiam victoris, vel cautionis præstationem injungat, vel mulctam, si contrafecerit, præfigat, contumacem vero vel puniat, vel cautionem loco interesse victori affliget. *

* Cautio sigillatim de non turbando exigitur in actionibus confessoria & negatoria, &, nisi eam, præstet victus, tanti condemnatur quanti in litem juratum, *L. 7. & 17. D. si servit. vindic.* Eodem modo cautio ejus generis præstanda est, si in possessorio quis victor abierit. *WERNHER P. 1. Obs. 290.* Sic & urgemus cautionem de non offendendo, si quis mala nobis minatus sit. In reliquis casibus vel mulctæ dictio sufficere potest, add. *ORD. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 39. §. 3.*

IX.

Sin quis condemnatus, ut faciat, aut factum adhuc præstare potest, aut culpa sua effecit, ut præstare illud nequeat, aut casu impeditus est. Ultimo casu actio ipsa in irritum cadit. Primo in casu, si id exigat victor, præcise præstare debet. * Secundo demum in casu quæstio iterum de quanto incidit, cum æquum sit, ut præstetur victori id, quod interest. Quod hic ipse ad liquidum perducere

cere debet, ita tamen, ut neque iudicis arbitrium, neque iuramentum in litem, si sigillatim dolus alterius concurrat, excludatur. **

* Quam enim alii inter obligationes dandi & faciendi fingunt distinctionem, cum genuino destituatur fundamento, merito cum THOMASIO in *Diff. an promissor facti liberetur praestando id, quod interest* rejicimus, nec mirari satis possumus, esse quosdam, qui libellum, ad factum simpliciter praestandum, directum, tanquam ineptum rejiciunt. Non desunt certe media, quibus refractarii contumaciam coercere possumus. Poenalia mandata statim a tempore rei judicatae emitte, & facti praestationem, dato spatio 14. dierum, injungi, postea poenam carceris, aliaque media adhiberi jubet ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 39. §. 1. Hoc tamen omnino consultum est, ne victor, si casus extremæ contumaciae existat, vel alias sibi parum utilitatis ex absoluta coactione oriturum sentiat, juri strictè inhareat, sed ut magis praestatione ejus, quod interest, sibi satisfieri patiatur.

** Admittitur etiam hoc iuramentum in subsidium, si culpa promissoris factum fieri nequeat, damnumque inde sentiat alter, cujus quantitatem neque ipse certam efficere, neque iudex aestimare potest. add. HILLIGER. *ad Donell. Lib. 26. cap. 10. lit. D.* Optimum consilium est, ut poenam conventionalem sibi stipuletur ille, cui factum praestandum, quæ deinde cadat in commissum.

X.

Ubi demum de re danda vel restituen-

T 5

da

da sermo est, res ista vel adhuc extat, vel dolo aut culpa victi non extat. Priori in casu, prævio monitorio, * judex rem mobilem judiciali auctoritate aufert, & victori tradit, in rem immobilem, prævia exmissione possessoris, victorem immittit. Posteriori in casu denuo de quanto sermo est, dum æstimationem rei præstare debeat ille, qui dolo aut culpa effecit, ne res extaret. Quo nomine denuo probatio a victore exigitur. **

* Nulla hic inter actiones reales & personales est differentia, sed, ubi de specie res est, quam quis possidet, statim & sine mora restitutio fieri debet, etiam in Saxonia, quod late demonstrat WERNHER P. 7. Obs. II. & confirmat ORDIN. PROC. RECOGN. Tit. 39. §. 4. Aliquod tamen spatium moribus indulgetur, quod in Saxonia est 14. dierum.

** Regulas, quas in æstimatione judex sequi debet, ab Interpretibus ad tit. D. de conditione triticaria tradi solitas, repetere nolo. Hoc addam primo, & contra eum, qui, actione reali conventus, dolose rem possidere desiit, & contra eum, qui actione personali conventus de eo vincitur, quod dolo vel culpa lata effecerit, ut res periret, jurari in litem. Huic adjicio deinde, consultum esse, ut ille, qui rem ex contractu alteri exhibet sub lege restitutionis, de æstimatione rei statim cum hoc conveniat, ne postea difficilem ejus, quod interest, probationem in se suscipere debeat.

XI.

Verum & de rei extantis restitutione concepta sententia, si ad fructus simul & damna dirigatur, litem novam de quanto parit. Et priori quidem in casu onus rationes reddendi de fructibus perceptis vel percipiendis devolvitur in eum, qui ad restitutionem est condemnatus. Quo facto, si a necessitate inventarium exhibendi discesseris, quippe quæ in actionibus singularibus cessat, eodem, quo supra diximus, modo, proceditur. Posteriori autem in casu, si de damnis conqueratur victor, ea, quia facti sunt, probet necesse est, nisi dolo sint data, quia tum iterum ad juramentum in litem admittitur.

XII.

Hoc singulare est, quod, si quis alteri per vim damna dederit, damnum passus, quando singula comprobare nequit, & ipsum damnum & ejus æstimationem jurejurando confirmare possit. * Hoc autem in omnibus istis casibus, ubi quis ipse æstimat damna & interesse, interveniente jurejurando, generale est, quod primo judicis semper moderatio antecedit, ** contra præstitum autem hoc juramen-

ramentum probatio in contrarium non admittatur. ***

* Vocant hoc juramentum Zenonianum, ejusque sedes est in *L. 9. C. unde vi.* add. *HORNII Dissert. specialem de hoc juramento.* Probat illud *ORDIN. PROC. SAX. Tit. 31.*

** Hoc Juri Civili omnino convenit, ut tradunt Interpretes ad *tit. D. de in litem jurand.* Formulam pronunciandi habet *KRAVS. Tract. Synopt. Proc. Lib. 1. cap. 5. Sect. 3. §. 21.*

*** add. *ORD. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 31. §. 2.* Ubi obiter moneo, Saxones olim permisisse, ut eo in casu, si damna per vim expulsivam vel ablativam data essent, ille ipse, qui damnum dedisset, vi *IVR. PROV. Lib. 3. art. 47. & 51. ORD. PROC. VETER. Tit. 31. §. 2.* æstimationem damni, quam pars adversa se perpeßam conquesta esset, jurejurando minorationis diminueret. Verum, licet hæc in Saxonia Communi usu adhuc servantur, Elector tamen Saxo in *ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 31. §. 1.* hoc juramentum plane sustulit, & ejusmodi lites per juramenti delationem finiri jussit, si alia probatio deesset. add. interim *MENCKEN. Tract. Proc. Tit. 31. §. 6. sqq.*

XIII.

Denique, si expensarum totius processus rationem habeat sententia, ut & de harum quantitate inter partes conveniat, necesse est. Igitur pars victrix Judici offert expensas, secundum *Taxam*, * si quæ extat in provincia, specificæ, non in folle, ** consignatas.

Qua

Qua occasione ita demum caute procedit, quando extrajudiciales a judicialibus, has iterum ab iis, quæ nomine *des Verleges* veniunt, separat, liquidationi verò eas non inserit, quas præter necessitatem erogavit, *** quibus sua culpa occasionem dedit, **** quasque judex in sententia expresse non adjudicavit. *****

* Ejusmodi taxam, in Saxonia Electorali peculiari mandato præscriptam, ita præcise servari jubet ORDIN. PROC. RECOGN. *Tit. 36. §. 1.* ut nec quicquam valeant in contrarium statuta, consuetudines, transactiones, vel libri censuales. Non tamen præcise prohibet, ne ultra taxam quis expensas petat, sed id solum requirit, ut judex eandem moderatione sua temperet, & taxam ante oculos habeat, quo usque æquitas non suadet, ut expensas solitis majores assignet. In foro Juris Communis plerumque pro lubitu causarum patroni expensas consignant, satis memores illius vulgati: Iniqua petimus, ut æqua obtineamus.

** Est enim necesse, ut judex expensas cum exhibitis, pro quibus honorarium exigit advocatus, conferat, & una cum parte dispiciat, an re ipsa sint erogatae a parte adversa, & anne necessitas earum erogationem exegerit. Inde etiam apparet, quare victor ad certa expensas revocare debeat capita. Eæ enim, quas judici solvit, eæ etiam, quæ certam jam habent æstimationem, moderationi judicis regulariter non subsunt, quod
secus

fecus est, si eas spectes, quæ honorarii loco advocato præstandæ sunt.

*** v.c. salarium annuum, palmarium. RIVINVS *Tit. 36. En. 28.* GRIBNER *Lib. 1. cap. 5. Sect. 2. §. 7.* Huc etiam refero, si quis præter necessitatem iter ad iudicium fecit, si advocatum, quem in loco iudicii habere potuisset, aliunde conquiesce & sumtus multiplicavit. Quamvis enim Advocatus hoc in casu a mandante indemnis præstandus sit, non tamen causa adest, cur hos sumtus adversario imponamus. Verbo: Necessarias expensas eas merito dixeris, quæ necessario cum causæ decisione sunt connexæ.

**** Intellige expensas contumaciales. Hæ enim culpa vincentis fiunt. Damnum vero, quod quis sua culpa sentit, sentire non videtur.

***** Quod intellige de iis, quas occasione remedium suspensivorum vel devolutivorum, quibus contra sententiam definitivam, in expensas totius processus condemnatoriam, usus est adversarius, impendit pars victrix. Has enim repetere nequit, nisi iudex adversarium expresse iterum in expensas retardati processus condemnaverit. Quod inde est, quia solo iudicis officio debentur. Igitur, si præterierit eadem iudex, de gravamine illato querela est movenda, ne res iudicata obstet. WERNHER *P. 1. Obs. 337. add. ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 36. §. 4.*

XIV.

De singulis autem quantitatibus, expensarum nomine consignatis, liquidans iudici fidem faciat, necesse est. Quem in finem ad folia, vel numeros Actorum, ubi exhibita aut positiones extant, provo-

provocat, quæ judici jam solvit, vel aliam ob causam jam erogavit, quitantiis & apochis corroborat. Quæ cum ita sint, facile patet, partem adversam ut, quæ monenda habeat, proferet, possit audiendam, terminumque ideo a judice præfigendum esse. * Ubi certe non abs re erit, ut contra contumacem judex decernat peculiare præjudicium, ne in longius litem protrahat. **

* Et quidem *zur Einlassung auf die Liquidation*. Quod generale est, si super quanto damnorum, expensarum, vel ejus, quod interest, lis oritur, quo ex responsione citati constet, quid probatione indigeat. Idem confirmat ORD. PROC. SAXON. RECOGN. *Tit. 36. §. 4. sq.* Sed recte hanc peculiarem præfigendi terminum necessitatem restringit ad casum restituendarum expensarum totius processus. Cum certe, ubi unius alteriusve termini expensæ solum restituendæ sunt, his ambagibus non sit opus, sed res faciliiori via per judicis æstimationem expediri possit.

** Verb. grat. pœnam confessi & convicti, vel, quod rei magis convenit, pœnam liquidi. In Saxonia Electorali, si de expensis sermo sit, judex citationi statim inferere debet comminationem, *daß bey unterbliebener Erscheinung oder nicht beschehener Einlassung nichts destoweniger ex officio darauf erkannt werden solle.*

XV.

Jam, ubi capita, quæ executioni moram injiciebant, a contradictione sunt liberata,

liberata, nec tamen victus sponte sua judicatis paret, judex, eo nomino denuo implorandus, * præceptum executivum refractario insinuandum curat, & novum spatium, intra quod satisfaciat sententiæ, simul concedit, constitutionem liquidi ** & executionem minatur, *** si admonitus spatium labi patiatur.

* Consultum vero est, & naturæ rei conveniens, ut pars victrix specificationem ejus, quod solvendum est, cum imploratione exhibeat, eamque simul transmitti curet victo, quo partim hic de pecunia conquirenda sollicitus esse, partim dispicere possit, anne quid insit liquidationi, ad cujus solutionem non est obligatus.

** Huic vel ideo judex occasionem subministrat, ne condemnatum defensionibus suis privet, si quas habeat adhuc adducendas. Sunt enim exceptiones, quæ executionem etiam impediunt. Sed jam alibi dixi, immerito huc referri eas, quæ actorem non constituunt in dolo, maxime, cum secundum RECESSVM IMPER. de anno 1654. omnes exceptiones peremptoriæ sub pœna præclusi statim post Litis Contestationem sint opponendæ. Merito igitur Elector Saxo id privilegium exceptionibus solum solutionis, compensationis & rei judicatæ tribuit in ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 39. §. 6. quibus tamen addo exceptionem retentionis ob expensas in rem restituendam factas, quas jure obligationis quis facere non debebat. WERNHER. P. 1. Obs. 287. nec non exceptionem spoli, CARPZOV. P. 1. Conf. 6. def. 4. modo tamen de jure Saxonico Electorali spoliū post Litis Contestationem supervenerit.

Verum

Verum ut naturale est, ne liquidum sub prae-
textu illiquidi remoretur, ita & has exce-
ptiones in continenti probari posse, merito de-
sidero, alias enim rectius separata actione dedu-
cendæ erunt. Ita etiam habet ORD. PROC.
SAX. RECOGN. d. l. add. tamen de jure reten-
tionis, quæ tradit WERNHER *all. loc.* Insu-
per & hoc certissimum est, eas exceptiones an-
tea jam oppositas, vel desertas tamen vel reje-
ctas, non executionem solum nunquam impedi-
re, sed ne separata quidem actione petitionem
earum concedi. MENCKEN *Tract. Synopt. Proc.*
Tit. 39. §. 24. sqq. WERNHER. *P. 7. Obs. 28.*

*** In Saxonia Electorali spatium 14. dierum con-
ceditur. ORD. PROC. REC. *Tit. 39. §. 5.*

XVI.

Spatio igitur elapso, regulariter in
certo termino, eventualiter præstituto,
pars victrix de eo sollicita est, ut judicis
declarationem super liquido & hujus ap-
probationem impetret, * hac impetrata,
eum de peragenda executione iterata vi-
ce admoneat, & peculiare objectum, in
quod executio fiat, determinet. **

* Hoc iudex vel ideo denegare nequit, quia alias,
nisi omnia auctoritate ejus liquida declarata sint,
executio fieri nequit. Ne igitur vel iudici super
liquido nova oriatur dubitandi occasio, sedulo
alloboret pars victrix, & omne dubium tollat.
Judicis enim salvum est arbitrium, ea, quæ plus
petuntur, diminuendi, liquida ab illiquidis sepa-
randi. Quod si faciat, executio interim super
liquido

liquido peragitur, illiquidum ulteriori discussioni reservatur. In Saxonia tamen Electorali, si postea ad liquidum deductum sit, executio non repetitur; sed æque ac super liquido peracta habetur, ORD. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 39. §. 5. Cæterum perinde est, sitne victus in termino hoc præsens vel absens. Hoc sufficit, eum legitime esse citatum.

** In plerisque tamen judiciis Germaniæ moris est, ut iudex vix annuat petito, & executionem decernat, nisi prius pars victrix exsolverit certam pecuniæ summam pro executionis actu peragendo, *das Hülfss. Geld*. Quæ determinationem habet a quantitate liquidi v. c. 5. pro 100. & a parte victrice in ipsam quantitatem, cujus intuitu executio facienda, imputatur. Cessat tamen hæc pecuniæ solvendæ necessitas, si executionem actualem debitor impediat per declarationem, quod eam pro facta habere velit.

XVII.

Ordinem in executione peragenda hunc Jus Civile servari jubet, ut primum fiat in mobilia, dein, si hæc non adsint, vel non sufficiant, in immobilia, denique in nomina & jura actoris.* Exceptæ tamen sunt res culturæ inservientes, & quibus quis ad artem exercendam, & alimenta paranda opus habet, quippe quæ in subsidium demum tenentur. ** Vix tamen creditor hunc ordinem sequitur, si specialis res in securitatem crediti obligata sit.

* Aliter

* Aliter in Saxonia Electorali. Nam ORDIN. PROC. SAX. RECON. *Tit. 39. §. 7.* creditorismero arbitrio relinquit, quam in re debitoris executionem fieri velit, hoc tamen adhibito temperamento, ne executio ob debitum exiguum fiat in re magni pretii, si aliæ adsint, ex quibus creditori satis fieri possit.

** Hoc etiam confirmat ORDIN. PROC. SAXON. VET. *Tit. 39. §. 6.* add. MENCKEN. *Tract. Synoptr. Proc. Tit. 39. §. 44.* Plane singulare est, quod leges civiles, executionem fieri posse in militum stipendia, negent *L. 4. C. de execut. rei jud.* quod ad aliorum officialium stipendia applicant BRUNNEMANN *ad d. L. n. 3.* LEYSER *Spec. 476. med. 3. sq.* In clericorum tamen stipendia & beneficia executionem fieri posse, modo salva habeant alimenta, tradit IDEM *d. spec. med. 5. sq.*

XVIII.

Generatim tamen necesse est, ut executio fiat in bona debitoris propria. Quare merito excipiuntur illa, quæ debitor non suo, sed alieno nomine possidet. * Ne tamen ususfructus, qui debitori in bonis alienis competit, objectum executionis sit, nil obstat, modo tertii jus non lædatur, cujus interest, ne ususfructus debitori in totum intercipiatur. **

* Consultum tamen est, ut jure interventionis dominus rem suam conservare studeat, antequam publice veneat, ne postea cum fisco agere & æstimatione rei contentus esse debeat.

** Sic, quia v. c. maritus bonis paraphernalibus

da sermo est, res ista vel adhuc extat, vel dolo aut culpa victi non extat. Priori in casu, prævio monitorio, * judex rem mobilem judiciali auctoritate aufert, & victori tradit, in rem immobilem, prævia exmissione possessoris, victorem immittit. Posteriori in casu denuo de quanto sermo est, dum æstimationem rei præstare debeat ille, qui dolo aut culpa effecit, ne res extaret. Quo nomine denuo probatio a victore exigitur. **

* Nulla hic inter actiones reales & personales est differentia, sed, ubi de specie res est, quam quis possidet, statim & sine mora restitutio fieri debet, etiam in Saxonia, quod late demonstrat WERNHER P. 7. Obs. II. & confirmat ORDIN. PROC. RECOGN. Tit. 39. §. 4. Aliquod tamen spatium moribus indulgetur, quod in Saxonia est 14. dierum.

** Regulas, quas in æstimatione judex sequi debet, ab Interpretibus ad tit. D. de conditione tritici traditi solitas, repetere nolo. Hoc addam primo, & contra eum, qui, actione reali conventus, dolose rem possidere desiit, & contra eum, qui actione personali conventus de eo convincitur, quod dolo vel culpa lata effecerit, ut res periret, jurari in litem. Huic adjicio deinde, consultum esse, ut ille, qui rem ex contractu alteri exhibet sub lege restitutionis, de æstimatione rei statim cum hoc conveniat, ne postea difficilem ejus, quod interest, probationem in se suscipere debeat.

XI.

Verum & de rei extantis restitutione concepta sententia, si ad fructus simul & damna dirigatur, litem novam de quanto parit. Et priori quidem in casu onus rationes reddendi de fructibus perceptis vel percipiendis devolvitur in eum, qui ad restitutionem est condemnatus. Quo facto, si a necessitate inventarium exhibendi discesseris, quippe quæ in actionibus singularibus cessat, eodem, quo supra diximus, modo, proceditur. Posteriori autem in casu, si de damnis conqueratur victor, ea, quia facti sunt, probet necesse est, nisi dolo sint data, quia tum iterum ad juramentum in litem admittitur.

XII.

Hoc singulare est, quod, si quis alteri per vim damna dederit, damnum passus, quando singula comprobare nequit, & ipsum damnum & ejus æstimationem jurejurando confirmare possit. * Hoc autem in omnibus istis casibus, ubi quis ipse æstimat damna & interesse, interveniente jurejurando, generale est, quod primo judicis semper moderatio antecedit, ** contra præstitum autem hoc juramen-

ramentum probatio in contrarium non admittatur. ***

* Vocant hoc juramentum Zenonianum, ejusque sedes est in *L. 9. C. unde vi.* add. HORNII *Disser. specialem de hoc juramento.* Probat illud ORDIN. PROC. SAX. *Tit. 31.*

** Hoc Juri Civili omnino convenit, ut tradunt Interpretes ad *tit. D. de in litem jurand.* Formulam pronunciandi habet KRAVS. *Tract. Synopt. Proc. Lib. 1. cap. 5. Sect. 3. §. 21.*

*** add. ORD. PROC. SAXON. RECOGN. *Tit. 31. §. 2.* Ubi obiter moneo, Saxones olim permisisse, ut eo in casu, si damna per vim expulsivam vel ablativam data essent, ille ipse, qui damnum dedisset, vi IVR. PROV. *Lib. 3. art. 47. & 51.* ORD. PROC. VETER. *Tit. 31. §. 2.* æstimationem damni, quam pars adversa se perpessam conquesta esset, jurejurando minorationis diminueret. Verum, licet hæc in Saxonia Communi usu adhuc servantur, Elector tamen Saxo in ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. *Tit. 31. §. 1.* hoc juramentum plane sustulit, & ejusmodi lites per juramenti delationem finiri jussit, si alia probatio deesset. add. interim MENCKEN. *Tract. Proc. Tit. 31. §. 6. sqq.*

XIII.

Denique, si expensarum totius processus rationem habeat sententia, ut & de harum quantitate inter partes conveniat, necesse est. Igitur pars victrix Judici offert expensas, secundum Taxam, * si quæ extat in provincia, specificè, non in folle, ** consignatas.

Qua

Qua occasione ita demum caute procedit, quando extrajudiciales a judicialibus, has iterum ab iis, quæ nomine *des Verleges* veniunt, separat, liquidationi verò eas non inserit, quas præter necessitatem erogavit, *** quibus sua culpa occasionem dedit, **** quasque iudex in sententia expresse non adjudicavit. *****

* Ejusmodi taxam, in Saxonia Electorali peculiari mandato præscriptam, ita præcise servari jubet ORDIN. PROC. RECOGN. *Tit. 36. §. 1.* ut nec quicquam valeant in contrarium statuta, consuetudines, transactiones, vel libri censuales. Non tamen præcise prohibet, ne ultra taxam quis expensas petat, sed id solum requirit, ut iudex easdem moderatione sua temperet, & taxam ante oculos habeat, quo usque æquitas non suadet, ut expensas solitis majores assignet. In foro Juris Communis plerumque pro lubitu causarum patroni expensas consignant, satis memores illius vulgati: Iniqua petimus, ut æqua obtineamus.

** Est enim necesse, ut iudex expensas cum exhibitis, pro quibus honorarium exigit advocatus, conferat, & una cum parte dispiciat, an re ipsa sint erogatæ a parte adversa, & anne necessitas earum erogationem exegerit. Inde etiam apparet, quare victor ad certa expensas revocare debeat capita. Eæ enim, quas iudici solvit, eæ etiam, quæ certam jam habent æstimationem, moderationi iudicis regulariter non subsunt, quod
secus

fecus est, si eas species, quæ honorarii loco advocato præstandæ sunt.

*** v.c. salarium annuum, palmarium. RIVINVS *Tit. 36. En. 28.* GRIBNER *Lib. 1. cap. 5. Sect. 2. §. 7.* Huc etiam refero, si quis præter necessitatem iter ad iudicium fecit, si advocatum, quem in loco iudicii habere potuisset, aliunde conquiesce & sumtus multiplicavit. Quamvis enim Advocatus hoc in casu a mandante indemnus præstandus sit, non tamen causa adest, cur hos sumtus adversario imponamus. Verbo: Necessarias expensas eas merito dixeris, quæ necessario cum causæ decisione sunt connexæ.

**** Intellige expensas contumaciales. Hæ enim culpa vincentis fiunt. Damnum vero, quod quis sua culpa sentit, sentire non videtur.

***** Quod intellige de iis, quas occasione remedium suspensivorum vel devolutivorum, quibus contra sententiam definitivam, in expensas totius processus condemnatoriam, usus est adversarius, impendit pars victrix. Has enim repetere nequit, nisi iudex adversarium expresse iterum in expensas retardati processus condemnaverit. Quod inde est, quia solo iudicis officio debentur. Igitur, si præterierit eandem iudex, de gravamine illato querela est movenda, ne res iudicata obstet. WERNHER *P. 1. Obs. 337. add.* ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. *Tit. 36. §. 4.*

XIV.

De singulis autem quantitatibus, expensarum nomine consignatis, liquidans iudici fidem faciat, necesse est. Quem in finem ad folia, vel numeros Actorum, ubi exhibita aut positiones extant, provo-

provocat, quæ judici jam solvit, vel aliam ob causam jam erogavit, quitantiis & apochis corroborat. Quæ cum ita sint, facile patet, partem adversam ut, quæ monenda habeat, proferet, possit audiendam, terminumque ideo a judice præfigendum esse. * Ubi certe non abs re erit, ut contra contumacem judex decernat peculiare præjudicium, ne in longius litem protrahat. **

* Et quidem *zur Einlassung auf die Liquidation*. Quod generale est, si super quanto damnorum, expensarum, vel ejus, quod interest, lis oritur, quo ex responsione citati constet, quid probatione indigeat. Idem confirmat ORD. PROC. SAXON. RECOGN. *Tit. 36. §. 4. sq.* Sed recte hanc peculiarem præfigendi terminum necessitatem restringit ad casum restituendarum expensarum totius processus. Cum certe, ubi unius alteriusve termini expensæ solum restituendæ sunt, his ambagibus non sit opus, sed res faciliori via per judicis æstimationem expediri possit.

** Verb. grat. pœnam confessi & convicti, vel, quod rei magis convenit, pœnam liquidi. In Saxonia Electorali, si de expensis sermo sit, judex citationi statim inferere debet comminationem, *daß bey unterbliebener Erscheinung oder nicht beschebener Einlassung nichts destoweniger ex officio darauf erkannt werden solle.*

XV.

Jam, ubi capita, quæ executioni moram injiciebant, a contradictione sunt liberata,

liberata, nec tamen victus sponte sua judicatis paret, judex, eo nomino denuo implorandus, * præceptum executivum refractario insinuandum curat, & novum spatium, intra quod satisfaciat sententiæ, simul concedit, constitutionem liquidi ** & executionem minatur, *** si admonitus spatium labi patiatur.

* Consultum vero est, & naturæ rei conveniens, ut pars victrix specificationem ejus, quod solvendum est, cum imploratione exhibeat, eamque simul transmitti curet victo, quo partim hic de pecunia conquirenda sollicitus esse, partim dispicere possit, anne quid insit liquidationi, ad cujus solutionem non est obligatus.

** Huic vel ideo judex occasionem subministrat, ne condemnatum defensionibus suis privet, si quas habeat adhuc adducendas. Sunt enim exceptiones, quæ executionem etiam impediunt. Sed jam alibi dixi, immerito huc referri eas, quæ actorem non constituunt in dolo, maxime, cum secundum RECESSVM IMPER. de anno 1654. omnes exceptiones peremptoriæ sub pœna præclusi statim post Litis Contestationem sint opponendæ. Merito igitur Elector Saxo id privilegium exceptionibus solum solutionis, compensationis & rei judicatæ tribuit in ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 39. §. 6. quibus tamen addo exceptionem retentionis ob expensas in rem restituendam factas, quas jure obligationis quis facere non debebat. WERNHER. P. 1. Obs. 287. nec non exceptionem spoli, CARPZOV. P. 1. Const. 6. def. 4. modo tamen de jure Saxonico Electorali spoliū post Litis Contestationem supervenerit.

Verum

Verum ut naturale est, ne liquidum sub prae-
textu illiquidi remoretur, ita & has exce-
ptiones in continenti probari posse, merito de-
sidero, alias enim rectius separata actione dedu-
cendæ erunt. Ita etiam habet ORD. PROC.
SAX. RECOGN. d. l. add. tamen de jure reten-
tionis, quæ tradit WERNHER *all. loc.* Insu-
per & hoc certissimum est, eas exceptiones an-
tea jam oppositas, vel desertas tamen vel reje-
ctas, non executionem solum nunquam impedi-
re, sed ne separata quidem actione petitionem
earum concedi. MENCKEN *Tract. Synopt. Proc.*
Tit. 39. §. 24. sqq. WERNHER. *P. 7. Obs. 28.*

*** In Saxonia Electorali spatium 14. dierum con-
ceditur. ORD. PROC. REC. *Tit. 39. §. 5.*

XVI.

Spatio igitur elapso, regulariter in
certo termino, eventualiter præstituto,
pars victrix de eo sollicita est, ut judicis
declarationem super liquido & hujus ap-
probationem impetret, * hac impetrata,
eum de peragenda executione iterata vi-
ce admoneat, & peculiare objectum, in
quod executio fiat, determinet. **

* Hoc judex vel ideo denegare nequit, quia alias,
nisi omnia auctoritate ejus liquida declarata sint,
executio fieri nequit. Ne igitur vel judici super
liquido nova oriatur dubitandi occasio, sedulo
alloboret pars victrix, & omne dubium tollat.
Judicis enim salvum est arbitrium, ea, quæ plus
petuntur, diminuendi, liquida ab illiquidis sepa-
randi. Quod si faciat, executio interim super
liquido

* Aliter in Saxonia Electorali. Nam ORDIN. PROC. SAX. RECON. *Tit. 39. §. 7.* creditoris mero arbitrio relinquit, quam in re debitoris executionem fieri velit, hoc tamen adhibito temperamento, ne executio ob debitum exiguum fiat in re magni pretii, si aliae adsint, ex quibus creditori satis fieri possit.

** Hoc etiam confirmat ORDIN. PROC. SAXON. VET. *Tit. 39. §. 6.* add. MENCKEN. *Tract. Synoptr. Proc. Tit. 39. §. 44.* Plane singulare est, quod leges civiles, executionem fieri posse in militum stipendia, negent *L. 4. C. de execut. rei jud.* quod ad aliorum officialium stipendia applicant BRUNNEMANN *ad d. L. n. 3.* LEYSER *Spec. 476. med. 3. sq.* In clericorum tamen stipendia & beneficia executionem fieri posse, modo salva habeant alimenta, tradit IDEM *d. spec. med. 5. sq.*

XVIII.

Generatim tamen necesse est, ut executio fiat in bona debitoris propria. Quare merito excipiuntur illa, quæ debitor non suo, sed alieno nomine possidet. * Ne tamen ususfructus, qui debitori in bonis alienis competit, objectum executionis sit, nil obstat, modo tertii jus non lædatur, cujus interest, ne ususfructus debitori in totum intercipiatur. **

* Consultum tamen est, ut jure interventionis dominus rem suam conservare studeat, antequam publice veneat, ne postea cum fisco agere & æstimatione rei contentus esse debeat.

** Sic, quia v. c. maritus bonis paraphernalibus

uxoris, pater bonis adventitiis liberorum utitur fruitur, adjecto onere præstandi alimenta, merito his prospiciendum est, ne egeant. Imo *L. 6. de Cession. bonor.* generatim vetat, ne debitori obæ-rato auferatur ususfructus concessus vel legatus, & e contrario disponit, ut ex eo tantum. perci-piat, quantum ei alimentorum nomine satis est.

XIX.

In mobilia bona speciatim executio ita peragitur, ut illa debitori auferantur, ab arte peritis iisque juratis æstimen-tur,* & paulisper in judicio asserventur.** In bona vero immobilia ita fit executio, ut creditor cum personis judicialibus in rem præsentem eat, ibique traditionem rei plerumque per symbolum*** a judi-ce expectet. Super ipso vero actu pro-tocollum conficiat actuario, & symbo-lum actis simul inferat, vel in judicio custodiri curet. ****

* Potest quidem ipse executor, si valor rei sit in-dubius, pretium exprimere. Sed consultius semper est, artis adhibere peritos, qui fidem, quod ad pretia rerum attinet, vel ingenere vel in specie jurarunt. Ipsam æstimationem esculento-rum & potulentorum *nach dem Marckt - Preiß, reliquarum rerum nach dem Mittel Preiß* fieri æquum est. BERLICH. P. 1. Concl. 81. n. 9.

** Ita etiam habet ORDIN. PROC. SAX. RE-COGN. Tit. 39. §. 8.

*** Quod cum ipsa re creditori tradenda plerum-que habet aliquam connexionem, quia rem re-præsen-

præsentat. Hunc ritum vero ab institutis majorum, qui bona immobilia regulariter interveniente Symbolo in alium transferebant, derivandum esse, docui in *Diff. de tradit. Symbolica*.

**** Non tamen, quod obiter moneo, easdem solennitates ubique servant, sed iudex solo decreto, super petita executione lato, eandem quasi peractam approbat, & creditori succurrit.

XX.

Hoc autem facto creditori jus reale pignoris censetur constitutum, * vi cuius non omnibus solum, qui pignus antea privatum in istis rebus habebant constitutum, sed & iis, qui postea demum publicum pignus consequuntur, præferitur. ** Indequè est, quod creditori, quo de tempore pignoris constet, iudex speciale de peracta executione, maxime in immobilibus, exhibere soleat testimonium. ***

* *L. 10. D. & L. 2. & 3. C. qui potiores in pignore* ORDIN. PROC. SAXON. *Tit. 39. §. 9. & 10.* Cumque omni executioni traditio quædam judicialis insit, perinde est, an vere an ficte sit peracta. Ne igitur, qui forsitan jam pignora habent constituta, vel jûs firmitus credunt sibi competere, damnum incurrant, solent plerumque pro conservando jure suo intervenire, & executioni moram injicere. Simplicem tamen protestationem executionem non impedire, docet LEYSER *Spec. 476. med. 9.*

* Quia igitur creditor, non dominium, sed jus pignoris

ris solum per executionem acquirit, res ipsæ, si post peractam executionem pereant, non creditori, sed debitori percunt WERNHER P. 4. Obs. 70.

*** Et in Saxonia Electorali actum executionis peractum in Libro consensus, super constitutione hypothecæ dari soliti, consignari curat, quod inde est, quia iudices in Saxonia, ubi hypothecæ citra consensum eorum non valent, pecuniariam librum ad manus habere debent, in quo de dato consensu plenum scribant testimonium.

XXI.

Interim debitori facultas conceditur, ut sumtuum evitandorum causa * actua-lem executionem impedire, seque, quod eam pro facta habere velit, ad acta declarare possit. ** Hoc ipso enim creditor idem jus pignoris consequitur, quod ex actuali executione sperabat. ***

* Cessat enim tum pecunia iudici pro executionis actu solvenda, *das Hülffs - Geld*. Cessant etiam sportulæ judiciales, actuario & scabinis præstandæ.

** Hanc solam declarationem sufficere statuit ORD. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 47. §. unic. & præterea neque inter scriptam & ore nuncupatam declarationem distinguit, neque iudicis vel creditoris consensum requirit. Ubi lex clara non adest, putarem ego, consultius esse, ut ne creditor in tali declaratione subsistat. Cum enim fingatur solum, executionem esse factam, hanc veræ, si creditores diversi generis concurrant, cedere, analogiæ juris haut repugnat. add.

LEYSER.

LEYSER. *Spec. 444. med. 4.* cujus tamen opinionem, quatenus symbolicam traditionem fictis annumerat, meam non facio. Quapropter id agat creditor, ut debitor sigillatim & nominatenus jus pignoris constituat, & judex consentiat.

*** Eundem effectum executioni a judice approbatae quidem, sed ob resistantiam debitoris non peractae tribuit LEYSER *Spec. 476. med. 11. add.* BERGER. *Oec. Jur. p. 1150.* WERNHER *P. 1r. Enunc. 37.* Quod & ad eum casum, si debitori judex citra creditoris consensum ulteriorem dilationem concesserit, extendit MENCKE *Tract. Synopt. Proc. Tit. 39. §. 55.*

XXII.

Quod jam sigillatim attinet ad executionem, in nomina debitoris activa peragendam, res ipsa docet, debitori debitoris per judicem esse denunciandum, ne creditori suo solvat, sed tempore solutionis debitum judici offerat. * Quod, quo meliorem habeat successum, monitorio efficiendum est, cui judex addit comminationem, fore, ut si creditori suo solvat debitor, liberationis effectum vix gaudeat, imo potius de omni damno respondeat. **

* Ante tempus enim solutioni destinatum debitoris debitorem cogi non posse, ut solvat, per se patet. Dum vero solvit judicialiter, plena liberatio, ut ipsi contingat, & per apocham judicis idem securus praestetur, aequitas jubet. Quod, cum vix fieri possit, si ex cambio debeat, ipsa or-

DIN. PROC. SAXON. REC. *Tit. 39. §. 20.* debitorem a depositione immunem præstat, quatenus illi literæ cambiales restitui nequeunt, vel facta solutio iis inscribi non potest.

** Quod tamen ita intelligi nolo, tanquam debitor, cui judex solutionem privatam interdixit absque comminatione, nihilofecius creditori suo cum effectû liberationis solvere possit, cum potius ob denegarum judici obsequium actio de damno resarciendo contra eum procul dubio locum habeat, quod & in Saxonia Electorali vsu venit. KRAVS. *Traët. Synopt. Proc. Lib. i. cap. 6. Sect. 4. §. 33.* Sed ea solum mens est, ut judex ejusmodi comminatione omnem debitoris debitori præscindat occasionem, judicium eludendi. Plane, si debitoris debitor sub alio judice degat, hunc de emittendo præcepto de non solvendo esse requirendum, rationis est. *d. ORD. PROC. RECOGN. d. l.*

XXIII.

Jam quidem, si per nomen debitoris activum satis fit creditori, ulteriori ambage non opus est. Res vero debitoris, in quibus creditori adhuc jus pignoris est concessum, nisi debitor ipse, intra statuta a lege vel a judice tempora, easdem a nexu pignoris per actua-lem præstationem ejus, quod debet, liberet, alienandæ sunt omnino, ut ex prætio earum creditor suum consequatur. Sigillatim res mobiles vel creditori volenti in

ti in solutum dantur, vel, si nolit, publica auctionis lege venduntur. **

* Mobilium iutu debitori spatium 14. dierum concedit ORD. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 39. §. 8. Ad immobilium alienationem progredi jubet, si creditor instet intra spatium 4. septimanarum a tempore peractæ executionis.

** Hæc ideo adhibenda, ut debitori omnis, de vilitate pretii, & de æstimatione minus æqua conquerendi, præscindatur occasio. Publica igitur auctionem præcedere debet denunciatio & ad licitandum invitatio, certo simul termino præfixo, in quo plus licitantibus res adjudicentur. Publica etiam vel juramento speciali obstricta persona actum auctionis dirigere debet, quo fraus omnis eo melius evitetur. Demum, ut ad sit consignatio rerum vendendarum, earumque pretium, a peritis rerum æstimatoribus determinatum, ad noticiam aliorum perveniat, omnino curare debet iudex. In Saxonia Elect. istam consignationem in loco publico per intervallum trium septimanarum affigere, & proclamata intra istud spatium trina vice per apparitores in loco publico repetenda accedere, solent, Si magni momenti sint res vendendæ, typis easdem consignare, & per novellas terminum auctionis denunciare permittit ORD. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 39. §. 9.

XXIV.

Quod ad res immobiles attinet, interest, utrum executio peracta sit cum immmissione creditoris, * an diviso actu primo executio, deinde immissio fiat. Posteriori enim in casu post executionem

U §

novum

novum debitori conceditur spatium, ** intra quod res a juris realis vinculo liberet, & hoc elapso, ad immiſſionem progreditur judex, atque creditorem ſimul in poſſeſſionem rei mittit. *** Poſtea, ſi ulterior mora debitoris accedit, venditionem rerum decernit, cum priori in caſu unum ſolum debitori indulgeatur ſpatium inter executionem & alienationem medium.

* Hoc fit jure non ſolum Communi, ſed etiam Jure Saxonico Electorali vi ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 39. §. 10.

** Idque in Saxonia Communi integrum ſpatium Saxonicum continet. De quo concedendo creditor, peracta executione, judicem implorare, atque citationem debitori inſinuandam impetrare ſolet.

*** Actualiter plerumque prævia debitoris exmiſſione, quamvis nil obſtet, ne debitor & hanc factam per declarationem verbalem agnoſcat. Creditor autem conſequitur hoc ipſo juſ percipiendi fructus vi bonæ fidei poſſeſſionis, illosque ſuos facit, & in creditum imputat. *L. 2. C. qui potior. in pignor. L. 2. C. de acquir. & retinenda poſſeſſ.* Sed cum vel res ipſa doceat, creditorem jam debitori ex capite adminiſtrationis reſpondere, & rationes reddere, culpamque levem præſtare debere, vix illi auctor ero ſuaſorque, ut hoc onus in ſe transferat. Si tamen ex re ſua ducat, ut ex fructibus ſibi ſatiſſiat, ſequeſtrum potius conſtitui curet publica auctoritate. Imo prudens ubique adhibendum eſt arbitrium a creditore,

tore, anne majorem utilitatem afferat alienatio, quam jus bonæ fidei possessionis.

XXV.

Alienatio immobilium peragitur subhastatione, quæ est venditio * publica, eum in finem facta, ut plus licitanti res cedat. ** Quo vero ad omnium notitiam perferatur subhastatio, *** nec desit occasio, sese informandi de qualitatibus, & pertinentiis ac oneribus rei vendendæ, judex prius peculiarem conficere studet consignationem, & æstimari curat principale cum accessoriis, **** postea programma subhastationis in publico loco affigit, ***** & duo alia exempla, ad judices vicinos, vel in eadem, vel in alia provincia, magistratum gerentes, eo fine mittit, ut pari ratione ex loco publico instantem venditionem incolis denuncient. *****

* Merito igitur, si a solennitatibus, quæ ad subhastationem accedere debent, discesseris, ejusdem naturæ est subhastatio, quam venditio privata habet. Et quæ de hac dicuntur, recte ad illam applicantur. *L. 3. C. si propter pensitat. public.* Sigillatim dubium non est, quin, qui rem sub hasta emit, etiam fructus tempore emtionis pendentes, simul emerit, etiamsi neque in programme, neque in adjudicatione eorum mentio sit facta, ob *L. 44. de Rei vind. & L. 13. C. de action. emt.* Inducit etiam, quod in Saxo-

in Saxonia Electorali pertinentiæ, sub alio iudice sitæ, simul venditæ censeantur, modo iudex, qui actum subhastationis dirigit, iudicis rei sitæ consensum imploraverit, quippe qui eum denegare non potest. ORD. PROC. RECOGN. Tit. 39.

** In omni igitur subhastatione subintelligitur vel tacite pactum additionis in diem L. 4. C. de fid. & jur. bast. publ. L. 1. C. de vendit. rer. civit. WERNHER. P. 10. Obs. 353. Unde merito vapulat Praxis, quæ meliori conditione oblata priorem emtorem statim liberat. Certe convenit L. 9. D. de addict. in diem, ut prior emtor tamdiu in nexu maneat, donec posterior venditio perfecta sit. Cæterum in subhastationibus potior habetur creditor, si cum extraneo concurrat, & ex pluribus creditoribus ille, cui major summa debetur, reliquis præfertur. L. 16. de reb. auct. judic. pos. fid. L. 2. C. si in caus. judic. LEYSER. Spec. 477. med. §. sq. Id etiam procul dubio tacitæ illi additioni in diem originem debet, quod alicubi primo licitanti concedant jus sese offerendi ad idem, si ab alio superatus sit. Quod quidem sustulit ORD. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 39. §. 16. ob gravissimas lites inde oriundas. Ubi tamen adhuc viget, ille demum jure primi liciti fruitur, qui, peracta proclamatione, de qua infra, licitat. Nec enim reditum & relationem nuntii de proclamatione expectare debet. BERGER Oec. Jur. Lib. 4. tit. 29. §. 3. not. 7. WERNHER. P. 5. Obs. 4.

*** Publica denunciatio vel ideo necessaria visa est, quia partim debitoris intererat, ut pinguem res sua veniret emtorem, verumque per subhastationem & ad licitandum invitationem erueretur pretium, partim emtori consulendum erat, ut intuitu

tuitu rei, quam fide publica interposita compararet, plenam omnino consequeretur securitatem, & ideo ex publico loco edocerentur illi, qui quacunque ratione sibi eam rem obligatam crederent, fore, ut post subhastationem jus ipsum in irritum caderet. Omni enim subhastationi necessariae inest comminatio perpetui silentii & praelusi.

**** Quare & emolumentorum & onerum realium tam publicorum, quam privatorum, quae praedio perpetuo inhaerent, debet habere rationem. Ut tamen dicam, quod res est, onera quidem indicare fas est, ceterum consignatio pertinentiarum & taxatio non ad esse, sed ad bene esse solum spectare videtur, & informandi solum emtoris causa suscipitur. Quare nec iudex, nec concursus, eo nomine evictionem praestat. add. *d. ORD. PROC. RECOGN. Tit. 39.* Imo, deficiente lege, quae taxationem ante subhastationem expediri jubet, circumspectius agi puto, si subhastatio praecedat. Rationem reddit *CARPZOV in Proc. Tit. 25. art. 4. n. 25.* Plane tum aestimatio videtur necessaria, si res emtorem non inveniatur, & ideo eadem creditori in solutum sit danda.

***** Non opus itaque est, ut iudex de creditoris praescitu sollicitus sit, vel illi sigillatim subhastationem denunciaret. Debitori autem iudex subhastationem, antequam ad eam progrediatur, denunciare omnino debet. Et hoc omisso, ipse actus nullitate laborat, ita quidem, ut & creditores ex persona debitoris eam urgere possint. *WERNHER P. 3. Obs. 59. § 132.*

***** Ipsum quidem programma subhastationis necessarium iudicat Elector Saxo in *ORD. PROC. RECOGN. Tit. 39. §. 12.* utque idem in loco publico affiga-

affigatur, disponit. Transmissionis vero ejus ad alios magistratus necessitatem ad casum solum restringere videtur, si bona feudalia veneant, vid. d. ORD. PROC. RECOGN. *Tit. 39. §. 31.* Ceterum judicis arbitrium non excludit, imo, si bona vendenda sint magni momenti, subhastationis terminum novellis inferi jubet. *ibid. §. 12.* Præterea sancivit, ut apparitores in urbibus, per tres quaterdenas trina vice bona venire, publice significant, ruri ipsum programma subhastationis triplici vice, finitis sacris, vel alias in loco, ubi multitudo coire solet, prælegant.

XXVI.

Terminum certum, * in quo licitatores ad judicium veniant, atque se invicem superent, in programme subhastationis simul exprimere, majorem utilitatem spondet, ** quam spatium determinare, intra quod licita exhibeant emtores. Vbi vero posterius usu venit, præcedere solet subhastatio generalis, *** qua res publice per intervallum continuum **** exponitur in genere, dein invento licitatore ad specialem subhastationem proceditur, ***** toties repetendam, quoties majus pretium offertur. *****

* Id hodie in Saxonia Electorali vi ORD. PROC. RECOGN. *Tit. 39. §. 12.* usu venit, ipsumque subhastationis programma minimum per intervallum octo septimanarum publice affixum pendere debet, & specialis subhastatio plane cessat *ibid.*

ibid. §. 14. Licet vero permittat Legislator, ut quis currente spatio judici pretium vel palam, vel clam offerre possit, necesse tamen est, ut cum reliquis licitatoribus compareat in termino. In quo iudex post auditam horam X. licitum, quod reliqua superat, per apparitorem publice denunciari, & hanc denunciationem audita hora XI. repeti curat, postea, simulac hora XII. audita est, ex licitatoribus, qui omnes pretium jam palam obtulerunt, illi, qui reliquos omnes superavit, praedium eum emisse, dominumque ejus factum esse, declarat, *ibid.* §. 15.

** Partim enim sumtus evitantur, partim probabile est, fore, ut æmulatio animum licitatoribus praesentibus addat.

*** Hanc enim semper praecedere debere, simpliciter quidem, & citra pretii determinationem, nec citra poenam nullitatis omitti posse, docet CARPZOV *P. 1. Const. 32. def. 37.* IDEM *Decis. 272.* BERGER *El. Disc. Forens. p. 1119.*

**** Quod in Saxonia Communi tres quaterdenas complectitur. Continuum est, interventu diei feriati non interruptitur, & si finis in diem festum incidat, ipsam subhastationem vitiat. WERNHER *P. 1. Obs. 80. 81. & 154.*

***** Simulac itaque emtor se offert, ac licitatur, subhastatio generalis statim sistitur, & iudex ad specialem progreditur, remque, addito licito, venum denuo exponit. WERNHER *P. 6. Obs. 397.* Cæterum generalis & specialis ratione objecti ex asse conveniat, omnino est necesse, alias tota subhastatio nullitatis vitio laborat. IDEM *P. 1. Obs. 187. P. 6. Obs. 443.*

***** Nisi forsah lex provincialis ad statuta tempora actum subhastationis alliger.

XXVII.

Ut autem, si emtor haut adsit, judex, prævia taxatione æqua & justa, * creditori rem recte in solutum dat. ** Ita e contrario, subhastatione feliciter finita, rem judex plus licitanti, *** qui in termino peculiari, eo nomine sigillatim præfigendo, **** cum sacco paratus est, ***** adjudicat, addicit & tradit, eo effectū, ut eum statim securum præstet contra omnes illos, quibus forsan olim jus in re emta competiit. *****

* Facile igitur patet, & creditorem & debitorem super taxa esse audiendum, aliamque magis æquam & justam æstimationem eosdem urgere posse. Verum, lite secundum arbitrium boni viri composita, nisi vel ipse creditor suis sumtibus denuo rem venum publice exponendam velit, invitus omnino in solutum rem accipere debet.

** Eadem ratione, si unus tantum licitetur, sive creditor, sive extraneus, ut judex cum illo de æquo & justo pretio conveniat, statuit ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 39. §. 19.

*** Qui unice æstimatur ex meliori conditione oblata. Nec ideo opus est, ut simpliciter paratam pecuniam offerat, sed pretii etiam solutio ad certos, eosque distinctos, terminos, *auf Tage Zeiten*, admittitur, modo plus illi insit, si inter usurium spectes, quam præsentis minoris quantitatis solutione. add. ORD. PROC. SAXON. VET. Tit. 39. §. 14.

**** Qui terminus optimo consilio introductus est, ut nimi-

ut nimirum ipse licitator, qui adhuc, an ab aliis vinceretur, dubius hærebat, pecuniam conquerere possit. Igitur hoc in termino iudex pecuniam poscit, & rei dominium per adjudicationem, (quæ in Saxonia etiam absque renunciatione debitoris prævia VI ORD. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 39. §. 18. peragitur) transfert, ac, si pertinentiæ sub alio iudice sitæ, eum de adjudicatione peragenda requirit. Interim cum jam subhastatione peracta perfecta sit venditio, periculum & commodum rei a tempore finitæ subhastationis est penes emptorem, nec ideo permittitur iudici, ut postea, licet adjudicatio nondum facta, novum emptorem admittat. LEYSER. *Spec. 477. med. i. sq.*

**** Ne igitur spem solutionis licitator fallat, iudex in Saxonia Elector. cautionem ab eo exigit realem. Quo nomine vel decimam partem pretii exsolvere, vel in hanc summam fidejussores aut pignora offerre debet. d. ORD. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 39. §. 16. Sin postea in termino adjudicationis, vel si fides habita de pretio, justo tempore non solvat, cautio ipsa, & quicquid antea jam præstitit, in commissum cadit, ipsumque jus ex subhastatione quæsitum expirat. *ibid.* §. 17. Alibi de omni damno respondet licitator, sed præstaret, eo nomine ubique cautionem exigere.

***** Urget enim ratio fidei publicæ, ne, qui cum fisco contrahit, de ista re lites novas metuere debeat. Quare fundus optimus maximus ipsi præstandus, omniq; modo eo allaborandum est, ut subhastatio legitime fiat, quo effectum sortiat. Et hic in eo consistit, ut extinguantur hypothecæ L. 6. & 8. C. de remiss. pignor. expiret jus retentionis PHILIPPI de subhastat. cap. 4.

X

comm.

comm. 18. n. 11. 12. BERGER El. Disc. Forens. p. 1200. onera tamen rei perpetuo inhærentia, quæque pro possessione ejus debentur, in possessionem omnino transeunt, add. LEYSER *Spec. 236. per tot.*

XXVIII.

Licet vero subhastatione finita omnes, quibus res olim obligata erat, præclusi sint, ipsi tamen debitori,* in terris, quæ Jure Saxonico utuntur,** ut rem suam sub hasta venditam retrahere, jureque reluendi uti possit,*** permittitur eo in casu, si plures ipsa res, qui eandem sub hasta emerent, non invenerit emtores, ideoque justo viliori pretio vendita fuerit.**** Spatium huic juri reluendi præstitutum variat.*****

* Ejusque liberis, si patris heredes facti sint. BERGER *Elect. Disc. Forens. p. 1216.* non extraneis heredibus. Nec, quia est jus singulare, tertio cedi potest.

** In jure Civili hoc jus fundamentum non habet, vid. *L. 1. & ult. C. si propt. publ. pensit. L. 5. C. de fid. & jur. bast. fist. MEVIVS P. 1. Decis. 22.* Jure Saxonico locum habet vi *Decis. El. 2. ORDIN. PROC. VET. Tit. 39. §. 13.*

*** Ita quidem, ut vel ipsè retrahat, vel pinguiorē emtorem offerat. Salvum tamen licitatori manet jus protimiseos in posteriori casu. Interim possessor fructus perceptos suos facit, & meliorationes reposcit. KEYSER *Anweisung zum Hülfz-Proceß. cap. 7.* Sufficit etiam oblatio intra
tempus.

tempus legitimum facta a reluente, quamvis solutio non accesserit, BERGER *d. l. p. 1223. sqq.* Verum his derogavit ORDIN. PROC. RECOGN. *Tit. 39. §. 19.* & debitori oblationem realem iungit, creditori, qui jus protimiseos exercere novult, jus reposcendi meliorationes denegat.

**** Olim hunc solum casum cogitabant Saxones, si, nullo extraneo licitatore praesente, creditor solus ad licitandum admissus, vel ipsi praedium absque licitatione aestimato traditum esset. Ergo eo in casu, ubi extraneus interveniente licito rememerat, BERGER. *P. 2. Resp. 133.* CARPZOV. PROC. *Tit. 25. art. 5. n. 14.* WERNHER *P. 8. Obs. 291.* vel ubi creditori plus extraneo licitanti fundus adjudicatus erat, CARPZOV. *P. 3. Const. 31. def. 52.* BERGER. *Suppl. T. 1. p. 399.* WERNHER *P. 1. Obs. 281.* jus reluendi denegabant. E contrario ORD. PROC. SAX. RECOGN. *d. l.* duplicem potius casum admittit, 1) si unus solum licitator, sive creditor, sive extraneus, adfuerit, 2) si creditori non licitanti fundus adjudicatus sit.

***** Olim annus civilis praescriptus erat a die finitæ subhastationis computandus. *Dd. alleg. Jam.* ORD. PROC. RECOGN. *d. loc. ad spatium sex mensium* jus reluendi restringit.

XXIX.

Quæ dicta sunt de subhastatione, suo modo ad feudalia etiam vasalli obæ-rati bona sunt applicanda. Id tamen singulare est, quod feudum venire non possit, nisi ob debita feudalia, vel ex legis dispositione in substantia feudi radicata, vel consensu domini directi con-

tracta. Ob reliqua debita excurio solum in fructus feudi fieri potest hujusque inventarium. In subsidium tamen, si semel feudum ob debita feudalia publice venditum sit, ex pretio inde redacto debitoribus allodialibus inde satisfacit Jure Communi. **

* HOFMANN *Diff. de jure separandi allodium a feudo*, ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 40. §. 1.

** Secus Jure Saxon. Electorali. Nam d. ORDIN. PROC. d. l. §. 3. disponit, ut residuum pretii, postquam debita feudalia exsoluta sunt, iterum convertatur in feudum, vel in emtionem feudi impendatur. Hoc tamen fallit, 1) si feudum ita concessum, ut Vasallus pro lubitu de eo disporre possit, 2) si Vasallus cum simultanee investitis de quantitate feudali, quam salvam habeant, *Lehn Stamm*, convenerit.

SECT. II.

DE

ACCIDENTALIBVS PROCESSVS

CAPVT I.

DE

REMEDIIIS SVSPENSIVIS ET DEVOLVTIVIS IN GENERE.

I.

DE iis, quæ ad substantiam processus pertinent, hucusque satis. Sunt autem & accidentalia quædam,

dam, quæ in caufarum controverfarum difceptatione aliquando, non femper, occurrunt, atque vel processus ordinem rumpunt, vel finem minimum litis procraftinant.

II.

Ad ea, quæ proceffum in longius extendunt, procul dubio pertinent remedia, quibus ille, qui per fententiam, vel alia ratione, a iudice fefe gravatum, exiftimat, intendit, ut gravamen e medio tollat, & caufæ repetitam ac ulteriorem cognitionem eo nomine provocet.

III.

Cui instituto leges ita affiftunt, ut vel novam cognitionem iudici, coram quo caufa adhuc ventilata eft, relinquant, * vel illi neceffitatem imponant, decifionem fuper querela gravaminis illati a iudice fuperiore expectandi, eum in finem acta huic exhibendi, &, donec de iuftitia querelæ confiterit, ab ulteriori cognitione abftinendi. Illa remedia fufpenfiva, hæc devolutiva dicuntur.

* Minus recte igitur, peculiarem & novam hæc remedia producere instantiam, aliqui dicunt, cum idem maneat iudicium, ipfeque iudex caufæ fuper admiffione remedii cognofcere poffit, nova instantia autem novum iudicium prærequirat, ut

sic fere solum appellationis remedium secundam & novam instantiam operetur. Cæterum, quando judex rejicit remedium, hanc rejectionem legitime ad notitiam gravati perferat, vel ideo necesse est, quo hic statuere possit, an cedere, an alio remedio contra hoc novum gravamen uti velit. Imo, si dubia res sit, an judex remedium recipere possit, nec ne, non errat idem, si actorum transmissionem super admissibilitate remedii, vel ex officio, vel imploratus, eo nomine decernat sumtibus ejus, qui remedio utitur.

IV.

Facile tamen patet, non prioribus solum, sed & posterioribus effectum suspensivum inesse, omniaque & singula eundem finem habere, * ne nimirum vel præjudicio sit sententia gravans, silentio litigantis approbata, & in rem judicatam transeat, eo ipso vero jus inter partes faciat, vel alia ratione factum judicis legibus haut conforme noceat.

* Vix enim dantur remedia per se ita comparata, ut effectum solum devolutivo gaudeant, si a remedio Supplicationis & Revisionis, quatenus in Imperii judiciis supremis usu veniunt, discefferis. Per accidens vero aliquando fit, ut remedium devolutivum effectum suspensivo privetur. Casus infra videbimus.

V.

Verum itaque & præsens, vel certo minimum imminens, gravamen * illi sit
illatum,

illatum, requiritur, qui remediis utitur. Quod cum per sententiam tantum, ** non vero per interlocutionem sive simplex decretum, *** fieri possit, per se constat, minus recte posteriori in casu remedia suspensiva applicari. ****

* Ergo futurum gravamen, quod certo prævidere possumus, non excluditur. MEYVS *P. 1. Decis. 64.* Quamvis, si verum fateri velimus, tale gravamen proprie futurum dici non potest, quia jam imminet. Hoc proprie futurum est, quod ex pronunciato iudicis nondum imminet.

** Definitivam æque ac interlocutoriam prævia causæ cognitione latam. *c. 12. 54. 61. X. de appellat. Clement. 5. Eod.* Hoc enim sufficit, gravamen adesse, quod damnum irreparabile affert. Conf. BÖHMER. *Jur. Eccl. Protest. Lib. 2. tit. 28. §. 7. sqq. add. ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 35. §. 1.* Sententia tamen in vere contumacem lata hunc tanquam indignum a remediis & beneficiis juris excludit. HORN. *Diff. de contumace non appellante*, BÖHMER *Diff. de contumacia non respondentis*. Qualiscunque autem sit contumacia, sive non comparendo, sive non respondendo commissâ, perinde est, modo vera sit, & per sententiam, quæ vires rei judicatæ obtinuit, approbata. Præsumtiva huc non pertinet, *L. fin. §. 1. D. de appellat.* & iusta causa tempestive prolata omnino excusat *L. 23. §. fin. Eod.* Quemadmodum vero iudex; in casibus permis- sis etiam, si temeritas litigandi appareat, vel plane rejicere remedium debeat, vel non nisi præ- stito jurejurando calumniæ admittere; ita e con- trario in casibus prohibitis ea ne recipere qui-

dem potest. Sic regulariter exulant in possessorio summarissimo. Idem de processu inhibitorio disponit ORDIN. PROC. SAXON. RECON. *Additam.* §. 22. Nec ea admittit contra sententias, quæ errorem ex Actis mox corrigendum in verbis, nominibus, numeris, foliis, committunt ORD. REC. *Tit. 35. §. 2.* item nec contra eas, quæ probationem injungunt d. ORD. *Tit. 20. §. 2.* alia exempla vid. in d. ORDIN. *Tit. 20. §. 8. Tit. 33. §. 1. Tit. 41. §. 5.*

*** Hoc enim ordinat solum processum, & dirigit, partibusque, quid pro situ causæ præsentē expediendum sit, injungit. Et sic judex solum officium suum petenti impertit, nec alteram partem audit, atque ideo tale decretum jus inter partes non facit.

**** Imo ne opus quidem habet gravatus provocatione ad superiorem, sed rectius, si judex officio desit, beneficia juris deneget, contra formam processus agat, litem protrahat, querelam solum ad superiorem defert, utque hic judici, quid partium suarum sit, in memoriam revocet, rogat. Nec enim hæc omnia fraudi sunt parti, quia judex re ipsa nulliter agit.

VI.

Cessante igitur gravamine, * judex remediis suspensivis merito locum deneget. Sin dubia & ambigua res sit, & sententia in utramque partem interpretari possit, pars, quæ sibi nocere sententiam putat, ad remedia, prius non progreditur, quam ex declaratione, **
a iudice

a iudice eo nomine implorato data, ***
rescivit, gravamen imminere. ****

* Optandum igitur esset, ne iudices nimium indulgerent remediis contra sententias, quæ errorem solum scribentis continent, qui ex Actis clare elucet, sed ut potius vel ex officio eum corrigerent, vel eo nomine acta statim ad Collegium Juridicum, quod sententiam conscripsit, transmitterent. add. ORD. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 35. §. 2.

** Ante hanc declarationem enim fingit solum gravamen, dum adhuc nescit, quæ sit mens iudicis. Nec tamen opus est remedio, quo usque non constat de gravamine, quod causam constituit remedii c. 59. X. de appellat.

*** Quis iudex sententiam ambiguum declarare debeat, inter Doctores non convenit. Quemcunque iudicem, WERNHERVS *Compend. Jur. Lib. 4. tit. 26. §. 3.* & sic alium etiam, qui sententiam non concepit, putat, id facere posse, cum declaratio ex ipsismet actis fieri debeat. Verum, cum vix semper, quæ tertii mens fuerit, & intentio, tertius divinare possit, consultius ego duco, ut declaratio petatur ab eo, qui sententiam tulit. MEVIVS. P. 1. *Decis. 110.* BRVNEMANN *ad L. 4. D. de appellat. n. 9.* Interim declarationem ipsam aliquid novi continere non posse, nec demere quicquam, nec addere, sed unice explicare debere, quæ obscura videntur vel ambigua, per se patet. Igitur super omnis non declarationem petendam, sed gravamen per remedia legitima deducendum esse, recte monet LUDOVICI *Proc. Civil. cap. 26. §. 9.*

**** Quapropter & hoc apparet, ipsam petitionem declarationis nec remedium suspensivum,

nec ad fatale quoddam adstrictam esse. MEVIUS P. 1. *Decif. 109. P. 5. Decif. 10.* Nonnunquam vero certum petitioni spatium publica lege præscribitur, *vid. LUDOVICI Diff. de jure declarationis*, quod omnino servandum. In genere vero ad evitandas lites apprime facit, quando hanc declarationem intra fatale remediis præstitutum urget pars, eique eventualiter, in casum interpretationis gravantis, remedium legitimum adjungit STRYCK. *Introd. ad Prax. Forensf. cap. 23. §. 2.*

VII.

Ut vero effectu suspensivo gaudeat remedium, quo quis utitur contra sententiam, leges vel mores id ipsum stabi-
liant, * eumque effectum illi expresse tribuant, omnino requiritur. Tantum enim abest, ut ubivis eadem remedia locum sibi vindicent, quin potius, idem illud, quod alibi approbatum sit, alibi nullum producat effectum. ** Præterea, qui remedium approbatum in usus suos convertere cupit, de quo figillatim cogitet, aperte declaret. ***

* Plane igitur huc non pertinet protestatio simplex. ORDIN. PROC. SAX. VET. *Tit. 35. §. fin.* STRYCK. *Introd. ad Prax. Forensf. cap. 23. §. 3.* quamvis benigna interpretatione Doctores formulam protestationi simplici additam: *Daß man das Urtheil durch die Protestation a viribus rei judicata suspendet haben wolle*, instar leutationis accipiant. Quod ad alia fora extra Saxoniam applicari non posse,

posse, recte monet L V D O V I C I in *Proc. Civ. cap. 27.*

** Sic Saxones & cum his aliæ gentes, quas citat MARTINI ad *Ord. Proc. Tit. 35. §. 1. n. 1. sqq.* leuteratione tantum utuntur. Hæc in Marchia Brandenburgica incognita est, ejusque vicem sustinet remedium supplicationis. BRUNNEMANN *Proc. Civ. c. 28. n. 115. & 117.* quod & cognitum est in Lusatia inferiori, ac in terris Guelpherbitanis, Saxonibus e contrario incognitum. Revisionis remedio loco leuterationis utuntur Bremæ, Stadæ, Wismariæ, & in genere fere in provinciis, in quibus leuteratio non est approbata. L V D O V I C I *loc. cit. cap. 30. §. 12.* Alibi & restitutionem in integrum inter remedia suspensiva numerant, ut in Pomerania, SVENDENDÖRFFER ad *Fibig. cap. 2. p. 899. n. 455.* De nullitate sententiæ etiam alibi conqueruntur, quod remedium tamen, si sanabilis sit nullitas, seorsim propositum, nec cum alio remedio suspensivo approbato conjunctum, vix effectum habebit peculiarem. STRYCK. *Introd. ad Prax. Forens. cap. 23. §. 27.*

*** Quam enim Saxones probant distinctionem inter remedia formalia & virtualia, apud MENCKEN. *Tract. Proc. Tit. 35. §. 2.* alibi vix admittunt. Dicitur autem virtuale, quando gravatus in genere ait, se sententiam a viribus rei judicatæ suspendere velle. Quibusdam tamen in judiciis, ubi alternative remedia concurrunt, in genere rem judicatam suspendere, postea, dum ad justificationem progressus fit, alterum eligere & nominare permittitur.

VIII.

In eo omnia remedia suspensiva conveniunt, quod interponenda, sint intra decen-

cendum, a die publicatæ sententiæ,* cum post lapsum decendii sententia in rem judicatam transeat, quæ rescindi amplius nequit, nisi extra ordinem remedia peculiaria rescindentia gravato adsint,** qualia diverso respectu sunt Querela nullitatis,*** Restitutio in integrum,**** Supplicatio,***** Revisio.*****

* Hæc regula generalis est, in *L. ii. C. quomodo & quand. jud. sent. stabilita*, MEYERS P. 2. Decis. 270. Inde idem omnium remediorum suspensivorum ratione interpositionis fatale, quod nec iudices, nec partes prorogare possunt, & quia continuū est, a momento ad momentum currit, ZIEGLER *ad Ord. Proc. Saxon. Tit. 35.* Ut sic facile appareat, vel horam publicatæ sententiæ, & momentum, quo remedium exhibetur, esse annotandum in Actis. Alias, modo decimo die offeratur, tempestive oblatum censetur.

** Hæc igitur, quæ nominavi remedia, certo respectu ordinaria, alio respectu extraordinaria dici merentur. Quæ ordinaria sunt, præsupponitur, eadem ad eum effectum esse approbata legibus vel moribus, ut vires rei judicatæ suspendant, & eatenus ad decendum sunt adstricta. Quæ extraordinaria post rem judicatam adhuc admittuntur, eoque tendunt, ut prævia causæ nova cognitione ob damnum, quod sententia intulit, vel aliam ob causam in legibus approbatam, hæc ipsa sententia irrita declaretur.

*** Hæc querela nullitatem insanabilem in antecedente causæ cognitione commissam prærequirit,

rit, & in RECESS. IMPER. *de anno 1654. §. 121. sqq.* approbata est eo effectū, ut instar peculiaris actionis proponi possit. Duplicem autem dicta lex memorat nullitatem. Altera absolute talis dicitur, quæ sententiæ inest, omissis substantialibus processibus, contra aliquem latæ v. c. si citatio, si mandatum plane deficiat. Altera secundum quid talis est, quando sententia juri constituto vel rei judicatæ directo contraria est, ejusque vim & efficaciam tollit. Jure igitur Imperii priori in casu in perpetuum, posteriori autem per triginta annos nullitas urgeri potest. BERGER *Elect. Dist. Forens. p. 1026. sqq.* In Saxonia Elect. autem de nullitate secundum quid tali querela movenda est intra spatium Saxonicum, a momento publicatæ sententiæ computandum, ORD. PROC. RECOGN. *Tit. 38. pr. & §. 1.* Cæterum hæc querela, si nullitas non statim probabilis sit, executionem non suspendit, & eum, qui in probatione deficit, pœna 40. florenorum gravat. d. ORD. PROC. VET. *d. Tit. add. tamen MENCEN Tr. Synopt. Proc. §. 10. & 13.*

**** Eam intellige, quam Prætor ob læsionem ex capite doli, metus, ætatis &c. in Jure Romano concessit. Eam porro, quæ legibus civilibus stricte sic dictis in *L. 31. de jurejur. L. 33. & 35. D. de re judic.* stabilitur. Imo nec ea rejicienda plane, quæ in clausula Prætoris generali nititur, quod supra jam diximus. Et hoc remedio iterum per modum actionis uti possumus. add. STRYCK. *Diff. de remed. contra rem judic.* Probat id ipsum ORD. PROC. SAXON. RECOGN. *Tit. 37. §. unic.* & hoc solo in casu rejicit, si sententia, prævia comminatione amittendi beneficii restitutionis in integrum, lata sit.

***** Quæ aliam formam habet de Jure Civili, aliam

aliam de Jure Imperii. Jure Justiniano intra biennium contra sententiam definitivam, a qua ob qualitatem personæ appellari nequit, permittitur *L. unic. C. de sentent. Pref. Prator.* NOVELL. 119. cap. 5. Jure Imperii vi INSTR. PAC. WESTPHAL. art. 5. §. 55. contra sententias a Judicio Imperii aulico latas supplicatio ad Imperatorem fit de revisione Actorum, adhibitis consiliariis utriusque religionis, de partium studio vel aliam ob causam non suspectis, denuo peragenda. Formalia remedii vid. in GERHARDI *Disc. de duob. summis Imper. tribunal. Disc. 3. cap. 4.* TEXTOR. ad *Recess. Imper. de anno 1654. disc. 13. ibi 59.* An & quatenus effectui suspensivo gaudeat, collige ex Doctoribus, quos allegat LUDOVICI. *Proc. Civil. cap. 29.*

***** Qua utuntur in Judicio Camerae Imperii contra sententias, a quibus, si a judice inferiori latae essent, appellare potuisset gravatus, quæque concernunt summam duorum millium Imperialium. Conf. *Recess. Imper. de anno 1654. §. 124. sqq.* ORDIN. CAMER. P. 3. Tit. 53. BLUMVIM *Proc. Camer. Tit. 79.*

IX.

Porro omnia remedia suspensiva sunt interponenda coram judice gravante,* & quidem illi immediate regulariter sunt exhibenda,** nisi mores judiciorum tolerant,*** ut quis extrajudicialiter coram Notario sese declararet de remedio, quo uti vult, & postea instrumentum Notarii judici causæ exhibeat.****

* Quod

* Quod secus in iis, quibus ut extraordinariis utimur, sigillatim in Supplicatione & Revisione, vid. *Dd. supra all. gat.* Querelam nullitatis & coram iudice gravante, & superiore movere licet *GAIL. Lib. I. Obs. 127.* nisi nullitas a delegato sit commissa, ubi ad delegantem querela est deferenda. *BLVM. Proc. Camer. Tit. 56. n. 24.* De restitutione vero in integrum, ne ipse iudex gravans cognoscat, nil impedit.

** Quod inde est, quia alias ignoranti iudici, sententiam esse suspensam, quando in causa ulterius progreditur, & damnum infert, nihil imputari, nec alias gravatus effectum de suspensione sibi certo promittere potest.

*** Imo generatim extrajudicialiter remedium insinuare permittitur, si vel iudex gravans copiam sui non faciat, vel iusta vindictæ suspicio contra eum militet, quod maxime usu venire potest in remediis, quæ causam simul ad alium iudicem devolvunt, quæ de re infra videbimus.

**** Quod in terris Guelpherbitanis usu venire deprehendi, ubi gravatus de gravamine coram Notario intra decendium queri, quoque remedio uti velit, sese declarare, postea breve testatum a Notario recipere, idque iudici insinuare, hunc vero, ut justificationem, remedii permittat, rogare solet.

X.

Utrum gravatus remedium ipse, an per mantadarium, * utrum viva voce, an in scriptis interponat, plane arbitrium, ** ut simul de existimatione iudicis, qui sententiam concepit, non minuenda, protestetur, nullius usus, ***
ut

ut denique gravamina statim intra descendium specificè alleget, non ubivis necessarium, **** hoc autem necesse est, ut, si gravamina statim exponi lex jubeat, gravatus ipsa gravamina a rationibus gravaminum distinguat, ***** utque præterea ea, quæ ad formam remedii requiruntur, ad amussim observet. ***** Alia enim gravamina post lapsum fatalis interponendi remedii addere nequit, & formalibus neglectis omni effectû destituitur remedium ob pœnam desertionis.

* Nec enim speciale mandatum requiritur. GRIBNER *Lib. 1. cap. 6. Sect. 1. §. 5.*

** Fert tamen usus fori, ut scriptum judici exhibeamus plerumque, imò hoc semper fieri debere credo, si lex gravaminum specificam expositionem statim peragendam injungat.

*** Utuntur quidem Practici formulis: quod salva domini judicis existimatione, salva Judicii auctoritate dictum sit, & desuper protestantur. Sed qui iure suo utitur, nemini facit injuriam. Et qui protestatur de inferenda injuria, & tamen, quod plerumque fieri solet, cavillando & convitiando honori judicis detrahit, protestationi facto ipso contravenit. MENCCKEN *Tract. Synopt. Proc. Tit. 35. §. 21.*

**** In foro nempe Juris Communis gravatus gravamina plerumque in justificatione remedii exprimere solet, quando lex vel observantia permittit, ut judici absque gravaminum expositione decla-

declaratio simplex de interponendo remedio fieri possit. Nec alia ratio in Saxonia est appellationis interponendæ. Leutationis autem remedium, ut in gravamine specifico, mox allegando, nitatur, in Saxonia omnino necesse, & ideo, generaliter vel per relationem ad Acta priora conceptum, rejiciendum est. ORD. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 35. §. 5.

***** Gravis incuria Practicorum est, quod hujus regulæ non sint satis memores, & gravaminum numerum in immensum sæpius extendant, neve numero rotundo quid desit, argumenta non solum ipsa, quibus veritatem gravaminum fulciunt, inter gravamina collocent, sed etiam ex ipsis rationibus sententiæ adjectis gravamina peculiariter desumant. Aliud est gravamen, alia probatio gravaminum, alia refutatio eorum, quæ gravamini obstant. Illud ex sententia desumendum, & objectum unicum remedii interponendi est. Hæc ex Actis, probatis & legibus colligere, ac ut objectum justificandi remedii considerare fas est. Gravamina, si certum iis proferendis fatale præstitutum sit, omnia simul sub pœna desertionis proferenda sunt, eoque elapso nova non admittuntur, rationes gravaminum ad certum fatale nunquam sunt adstrictæ. Indeque judicium ferre possumus de reservatoria clausula: *Aus diesen und andern künfftig an- und auszuführenden Ursachen will ich das Urtheil suspendiret haben.* Si enim de rationibus gravaminum eam intelligimus, superflua, sin de gravaminibus novis, inanis est.

***** Forma dat esse rei, vulgata regula est. Eaque, quæ ad formam pertinent, citra vitium nullitatis abesse non possunt. Quænam autem formalia cujusvis remedii sint, vix generali regula

Y

gula exprimi potest, sed peculiares & cuiusvis iudicio propriæ ordinationes sunt inspiciendæ.

XI.

Sigillatim hoc iterum remedia omnia suspensiva commune habent, ut, qui uno alterove utitur, iudicem imploret, velit ille justificationem vel prosecutionem * gravaminum indulgere. Quo nomine in Saxonia, ubi oretenus disceptant partes, terminum peculiarem expetere fas est. **

* Variat enim pro varietate remediorum nomen, quod disceptationi super remedio imponitur. Prosecutio leutationi, justificatio supplicationi & appellationi, deductio revisioni & restitutioni in integrum tribui solet.

** Hunc terminum prosequendæ leutationis ergo in Saxonia Elector. leuterans sub pœna desertionis in ipsa schedula urgere, & citationem *zur Einlassung* petere debet. ORD. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 35. §. 5. Alterutrum tamen, benigna interpretatione adhibita, sufficere, putat BERGER *Supplem. E. D. F. Tom. 2. p. 618.* Sicut & IDEM *Oec. Jur. p. 1130.* pœnam desertionis cessare ait, etsi citatio rite non sit alteri insinuata. Præterea etiam semel citationem petiisse sufficit IDEM *Elect. p. 965. & suppl. Tit. 1. p. 330. sq.* ut sic denuo petendi necessitas cesset, termino a iudice prorogato, vel si ob contumaciam leuterati novus terminus præfigendus sit. GRIBNER *Lib. 1. cap. 6. Sect. 1. §. 9.* In Saxonia Communi peculiare termini prosecutionis petendi fatale præscriptum est, dum nimirum in
pecu-

peculiari scripto, intra spatium Saxonicum, a die interpositæ leutationis computandum, exhibendo, ejusmodi terminum leuterans urgere debeat, ita tamen, ut, si judex prævenierit leuterantem, & terminum indixerit, pœna desertionis cesset. BERGER *El. p. 969. & Suppl. Tom. II. p. 620.*

XII.

Gravatus in termino * præcise comparere, vel, ubi certum deductioni gravaminum, quod jure Communi fieri solet, ** præstitutum est spatium, præcise intra hoc spatium sub pœna desertionis deducere debet gravamina. Idque sub eadem pœna specificè, *** & ita, ut præter meritorum causæ expositionem simul doceat, se formalibus, quæ remedio præscripta sunt, ex assè satisfecisse. ****

* Qui in Saxonia spatium Saxonicum continere debet, add. ORD. PROC. SAXON. RECOGN. *Tit. 35. §. 5.* alias impune plane emanet leuteratus. Interim, quod diximus, leuterantem præcise comparere debere, alias desertam esse leutationem, id Jure quidem Saxonico Elect. secundum ORD. PROC. SAX. RECOGN. *Tit. 10. §. 3.* verum est, etiamsi & leuteratus emanet. Alibi vero, si uterque emanet, merito terminum dixeris circumductum. Præfero enim hic sententiam GRIBNERI benignam in *Lib. I. cap. 6. Sect. 1. §. 10.* cum æquum sit, ut dolus cum dolo compensetur.

** Quam tamen, deducendi intra spatium, gravamina

mina, necessitatem intellige de casu, si cum exhibitione remedii nondum sint simul exposita. Sin specificè jam adducta, judex ea statim cum altera parte communicat, ut exceptiones, si quas habeat, proferat.

*** Non licet igitur illi, qui remedium in judicium deduxit, ad Acta priora sese referre, sed, quæ sint gravamina illa, quæ causam remedii constituunt, perspicue exprimere debet. Quid vero, si jam in schedula, per quam remedium introductum est, specificè allegata sint? Tum, nihil ob stare, puto, quousque lex specialis deficit, ne ad istam schedulam fiat relatio, si ex more judiciorum terminus peculiaris justificationis præfigitur, modo, formalia esse observata, ex Actis demonstret gravatus specificè. Imo, licet lex forsan, quod fit in Saxonia Electorali VI O R D. PROC. REC. Tit. 35. §. 5. specificam repetitionem gravaminum in termino desideret, ejus tamen omissio non operabitur statim desertionem, sed liberabit solum partem adversam a responsione, WERNHER *Compend. Jur. Lib. 4. Tit. 26. §. 33.* Ideo, ut judex prius comminationem, desertam fore leutationem, novæ citationi inserat, requiritur. Interim, etiamsi gravatus ad prosecutionem specificam progrediatur, non tamen omnia gravamina in primo die termini repetere debet, sed, formalibus deductis, in uno alterove gravamine subsistere, reliqua sequentibus diebus addere licet. WERNHER d. l. KRAVS *Tr. Synopt. Proc. Lib. 1. cap. 6. Sect. 1. §. 19.*

**** Omnia igitur remedia, cum quoad formalia, tum quoad materialia, justificanda sunt. Et quoad formalia quidem, sive fatalia, semper specificè, quoad materialia, sive gravamina, aliquando per relationem.

XIII.

Altera pars, cum qua lis ventilatur, citata, ut præcise compareat. & ad gravamina respondeat, vix quidem requiritur, cum judici nihilofcius de iustitia vel iniustitia gravaminum ex Actis constare debeat. * Atque ideo ne opus quidem est, ut, si compareat, contra gravamina sese prolixis verbis defendat. ** Fert tamen Praxis, ut, emanente prima vice citato adversario, iudex nihil statuatur, imo ne in expensas quidem eum condemnet, *** sed novæ citationi comminationem addat, fore, ut nihilofcius sententia super meritis causæ feratur.

* Quæ dubio procul etiam causa est, cur iudex in Saxonia Electorali, vi ORD. PROC. RECOGN. Tit. 10. §. 3. comminationem, cujus in fine paragraphi fecimus mentionem, primæ statim citationi adjicere debeat.

** Sed vel brevissimis ad Acta priora submittere, seque ad antea deducta referre potest.

*** Quod inde est, quia sententiam victricem pro se habet, & probabilis litigandi causa eum tuetur. Sed enim vero iudicis arbitrio condemnationem in expensas relinquit ORD. PROC. SAX. d. l. poenam quoque leuterato pecuniariam pro re nata dictare, &, si novæ eæque relevantes circumstantiæ responsionem leuterati desiderent, hanc injungere permittit.

XIV.

Jam, causa denuo cognita, & utraque parte audita,* vel etiam in contumaciam emanentis aut non respondentis, nova fertur sententia, vel confirmatoria, vel declaratoria,** vel reformatoria.

* Quot positiones quælibet exhibere possit pars, a legis provincialis dispositione, hac deficiente, a judicis fere arbitrio dependet. Alibi gravato unum exhibitum justificatorium, parti adversæ defensionale exhibitum unum permittitur. Alibi duabus positionibus mutuis dimicant. In Saxonia ad tertiam usque positionem cuilibet parti conceditur progressus. ORD. PROC. SAX. VET. Tit. 35. §. 4. Ubi obiter moneo, judices in quibusdam judiciis prius vix copiam concedere Actorum & facultatem justificandi gravamina, quam ille, qui remedio usus est, certam pecuniæ summam, vel futuræ transmissionis intuitu, vel in casum etiam succumbentiæ, exsolverit. Quod, si lege approbatum sit, negligentem poena desertionis onerat.

** Si nimirum prior sententia quicquam omisit, quod vel officio judicis debebatur, vel juris erat. Quodsi nova sententia quid priori contrarium statuit, declaratio sibi locum non vindicat. Quamvis, si dicendum quod res est, declaratoria priori etiam in casu revera reformatoria sit, cum ea, quæ officio judicis debentur, in sententia omissa, denegata censeantur, posteriori autem in casu declaratio novi quid non tribuat, cum ea, quæ juris sunt, semper urgere liceat, etiamsi sententia eorum mentionem non fecerit.

XV.

XV.

Quemadmodum vero in casu, si sententia vel novi quid statuatur, vel a priori recedat, ille æque, qui remedio jam usus est, ac ille, contra quem gravatus olim experiebatur, idem remedium in suos usus denuo convertere potest.* Ita e contrario contra sententiam confirmatoriam ob idem gravamen vix prius remedium, imo ne aliud quidem, suspensivum tantum, admittitur in eadem instantia; ** sed alio, eoque devolutivo simul, opus est, si a foris & causis, a quibus appellatio non competit, *** discesseris. Hic enim vel idem **** vel aliud remedium suspensivum ***** adhibere permittitur. Plane, si trina vice sententia prior confirmata sit, Praxis ægre remedium tolerat. *****

* Ob novum enim gravamen sæpius eodem remedio uti licet. Quod secus, si idem gravamen adsit. Inadmissibilis ideo est leuteratio leuterationis, supplicatio supplicationis &c. Quod si tamen sententiæ confirmatoriæ immediate non sequantur, sed inter duas conformes, intermedia sit difformis, prius remedium denuo admittit Praxis. BERGER *Elect. Disc. Forens. p. 946.* RIVINVS *Tit. 35. en. 20.* Quod in Saxonia Electorali vel ideo difficulter applicari poterit, cum expresse statuatur ORD. PROC. RECOGN. *Tit. 35.*

§. 3. unam cuilibet parti solum in prima instantia permittendam esse leutationem.

** Ergo nil impedit, ne in processu per appellationem ad secundam vel tertiam instantiam devoluto eodem, quo in prima instantia usi sumus remedio, denuo experiamur.

*** Sive igitur iudex privilegio de non appellando, vel absoluto, vel quoad certam summam, gaudeat, perinde; atque omnino iustum est, ut partibus præscindatur occasio, de causa non satis cognita, & defensione ulteriori denegata querimonias cumulandi. Sæpius tamen in iis judiciis, a quibus appellare possumus ad Imperii judicia, remedium suspensivum novum cum appellatione elective concurrit.

**** Subintelligo hic remedium Oberleutationis in foris Saxonici juris cognitum. Hoc enim reipsa est leuteratio leutationis, eademque formalia requirit, quæ leutationi effectum conciliant. MENCKE *Traht. Synopt. Proc. Tit. 35. §. 2.* In Saxonia vero Electorali locum tantum habet, si sententia in supremo provinciæ iudicio lata sit super causa, in hoc ipso iudicio ab initio ventilata. In causis enim devolutis & a iudice inferiori decisis locum non habet. ORD. PROC. SAX. RECOGN. *Tit. 35. §. 2.*

***** Quod nimirum cum priori nec elective, nec cumulative concurrit, sed successive. Sic v. c. supplicationem aliquando sequitur restitutio in integrum, revisionem supplicatio &c.

***** Regula est in *L. unic. C. ne liceat ex una ead.* quod contra tres conformes sententias novum non locum habeat remedium, ob præsumptionem causæ sufficienter cognitæ. Verum, quia non quidem conformitas sententiarum per se, sed ratio potius, in qua sententiæ nituntur, efficiat, ne facile

ne facile ab illa recedamus, patet certe, regulam illam universalem non esse, maxime, si sententiae immediate non sequantur. vid. BERGER. *Oec. Jur. Lib. 4. tit. 28. §. 4. not. 5.* CARPZOV. *Lib. 3. Resp. 1.* MEVIVS *P. 1. Decis. 18. & 63. P. 6. Decis. 114.* WILDVOGEL & LUDOVICI *de trib. sentent. conformibus.*

XVI.

Quod reliquum est, jura etiam illi, * qui remedio contra sententiam non est usus, permittunt, ut remedio a parte litigante interposito, si sua inter sit, gravamen corrigi, adhærere possit, ** modo judex remedium admisit, & citatio eo nomine insinuata sit. *** Est igitur species interventionis. **** Et duplici in casu locum habet, si vel gravamen commune, ***** vel remedium contra totam sententiam sine exceptione interpositum sit. *****

* Non igitur tertio solum, cui per indirectum sententia contra tertium lata præjudicium affert, ob quod actio cum tenet v. c. venditori in causa emptoris, cedenti in causa cessionarii, debitori in causa fidejussoris, sed etiam ipsi parti litiganti, si sententia ipsi noxia sit. Pari jure uterque fruitur. Distinctio enim, quam habet LUDOVICI *Proc. Civil. cap. 38. §. 26. & 27.* fundamento destituitur.

** Est hoc beneficium & Juri Civili conforme *L. 39. pr. C. de appellat.* & in Jure Canonico approbatum *c. 4. de Elect. in 6to.*

*** Hæc enim jam ipsum remedium facit commune, ut sic ne alter quidem eidem in præjudicium ejus, qui adhærere vult, renunciare vel gravamen, ob quod adhæsiō fit, e medio tollere possit. MENCKE *Tr. Synopt. Proc. Tit. 35. §. 36.* LUDOVICI *cit loc. §. 26.* Prærequiritur tamen, ipsum remedium admissibile, & a judice inadmissibile declaratum non esse. WERNHER *P. 9. Obs. 48.*

**** Igitur ad fatale decendii non est adstricta, MEVIVS *P. 1. Decis. 178.* ideoque in ipso termino prosecutionis vel justificationis, imo, quamdiu super gravamine nondum est sententia lata, fieri potest, RIVIN. *Tit. 35. cunct. 13.* Nec ad fatalia peculiararia adstringitur, utut intra decendium quis de adhæsiōne se declaraverit, modo alter remedio utatur. Habet enim naturam accessorii, & tanquam remedium interveniens semper pari passu cum principali ambulat, sola poena desertionis excepta, quæ in eum solum cadit, qui ad fatalia adstrictus est. Secus est, si, qui olim ipse remedio ordinario utebatur, idque deserebat, jam remedio alterius adhuc adhærere velit, quippe quod ipsi neutiquam permittitur, BERGER *Oec. Jur. p. 1129. & Elect. p. 978.*

***** Ergo, qui ob gravamen proprium, quod cum eo, intuitu cujus adversarius remedio usus est, nil commercii habet, adhæret, proprie non adhæret, sed ipse solus de hoc gravamine conqueritur. Quapropter eadem fatalia circa adhæsiōnem attendere debet, quæ aliis remediis ordinariis præscripta sunt. WERNHER. *P. 7. Obs. 223.*

***** Inde frequens illa Practicorum formula oritur: *Ob ich nun wohl das Urthel in passibus utilibus acceptire*, ne vel totam sententiam suspendisse videantur. Imo hoc etiam ex dictis consequitur,

quitur, male clientibus suis consulere advocatos, qui specialem gravaminum designationem negligunt.

CAPUT II.

DE

APPELLATIONE ET PROCESSU
SECUNDÆ INSTANTIÆ
IN SPECIE

I.

Appellatio, five provocatio ad superiorem judicem, gravaminis a iudice inferiore illati corrigendi causa, peracta, * præterea, quod rem iudicatam suspendit, causæ ipsius etiam ulteriorem cognitionem ad iudicem superiorem devolvit, ** & iudicis inferioris jurisdictionem ita sistit, ut citra attentatum, *** donec de gravamine cognoverit superior, in causâ progredi haut possit. Quatenus igitur remedium suspensivum est, iisdem formalibus absolvitur, quæ jam exposuimus. **** Quatenus devolutivum est, peculiarem habet formam, hoc loco exponendam.

* Appellatio ipsa ex jure extremæ provocationis fuit, quod quilibet Princeps, qui jurisdictionem, cujus fons ipse est, concedit, sibi retinet. Non enim

enim fert jurisdictionis ratio, ut privatus juris dicundi potestatem privative cum Principis exclusione exerceat, nec patitur majestas, ut Princeps privato cumulative jus jurisdictionis concedat, sed, quicquid privato juris dicundi causa princeps indulget, subordinate indultum censetur, ut sic ubique, si judex officio ex assē non satisfaciat, recursus ad superiorem salvus sit.

** Hunc effectum appellatio semper habet, nisi plane prohibitum sit appellare a judice, vel ob pronunciantis privilegium, quale Electorum Germaniæ extat in *AVR. BVLL. tit. 11. & RECESS. IMPERII d. ann. 1654.* ut & Archiducum Austriæ, Ducum Burgundiæ, Saxonæ, Regis Sueciæ ratione Ducatum ad imperium pertinentium in *INSTRUMENT. Pac. Westphal. art. 10. §. 12.* vel ob causæ levitatem, quorsum pertinet privilegium, omnibus Statibus Imperii quoad certam summam concessum, *RECESS. IMPER. de anno 1654. §. 112. add. BLVM. Proc. Camer. tit. 47.* *LVDOVICI Diff. de summa appellabili*, vel ob legem permissivam, qua superior inferiori concessit, ut, non attenta appellatione, procedi possit, *daß er sich kein Appelliren solle irren lassen*, *BRUNNEMANN Diff. de appell. per rescript. remot.* Apprime vero tale rescriptum facit ad refrænandos conatus, litem per frivolas appellationes procrastinandi.

*** Appellatione enim interposita, statim sistitur jurisdictio judicis inferioris, nec quicquam ille innovare potest, sed omnia in statu quo relinquere debet; sin secus, attentatum committit in continenti revocandum, *c. 56. X. nihil innovari RECESS. IMPER. de anno 1654. §. 59.* instar spoli *BLVM. de Proc. Camer. tit. 53. add. LANCELLOTT. de attent. P. 3. cap. 31.* modo tamen lex appellationi.

tioni effectum suspensivum expresse non adimat, eique devolutivum solum effectum concedat. Pertinet huc appellatio a mera interlocutoria interposita *c. 7. de appell. in 6to* ZIEGLER ad *Lancell. Lib. 3. Tit. 18. §. 17.*

*** Est igitur interponenda intra decendium, coram iudice a quo, non coram Notario, nisi in casibus his permissis, si iudex copiam sui non faciat, vel justus metus ex parte appellantis subsit *c. fin. X. de Appell. L. fin. C. de his, qui propt. met. judic. non appell. ORD. CAMER P. 2. Tit. 29. §. 5. add. in Saxonia RESOL. GRAVAM. de anno 1661. Tit. Justiz Sachen §. 30.*

II.

Interest vero, utrum quis provocet a mera iudicis interlocutione, an a gravamine per sententiam illato.* Quamvis enim in utroque casu id intendat provocans, ut superior gravamen corrigat, priori tamen in casu nova ipsius causæ cognitione, & sic etiam processu secundæ instantiæ, non est opus, sed superioris potius partes hæ sunt, ut, perspecta ex Actis rei veritate, statim iudicem officii sui admoneat, eique legem dicat, quam in ordinando & dirigendo processu sequatur. **

* Varia Jus Canonicum appellationi a mera interlocutione præscribit singularia. ut nimirum præcise fiat in scriptis *c. 1. de appellat. in 6to* ut causam gravaminis provocans iudici a quo aperiatur *c. 59. & 62. X. de appell.* ut denique de gravamine

ex ipsis Actis statim constet, idque alia probatione non indigeat, *Clement. 5. de appellat.* Verbo: continet ista provocatio querelam de protracta vel denegata justitia, de ordine processus turbato, & neglecto officio judicis. Ut igitur ex Actis omnia statim perspicua sint, omnino necesse est, cum alias merito temeritatis litigandi se ipsum arguat provocans, & ad pœnam frivole appellantium sese obliget.

** Hæc ergo simul stare possunt, ut superior provocationem non recipiat, & gravamen tamen corrigat. Quia enim, dum ex Actis de gravamine statim constat, processum secundæ instantiæ aperire, supervacaneum est, appellatio rejicitur eo effectû, ut causam ulterius pertractet judex a quo, sed additur rejectioni voluntas superioris, quam in pertractatione ante oculos habere debet judex.

III.

Ipse provocatio semper ad proxime superiorem fieri debet, * cum neque appellatio per saltum, neque appellatio ad parrem permissa sit. ** Interponitur vero coram judice a quo, vel stante pede, ut dicunt, seu viva voce, vel in scriptis. ***

* Ob beneficium instantiæ, quod jus quæsitum tribuit cuicunque judici, ne prætereat gravatus ejus judicium. Sæpius autem evenit, ut Princeps plura judicia sibi invicem subordinet, & judicem intermedium constituat, ad quem confugiant gravati prius, quam jus extremæ provocationis in usus suos convertant. Igitur gradatim fiat appellatio *L. 1. §. 3. L. 21. D. de appellat. Landrecht Lib. 1. art. 12.* Sin. secus, nec causa quædam ad-

sit,

fit, quæ judicem intermedium suspectum facit, causa controversa huic remittenda est *c. 66. X. de appell.* Superior autem judex esse debet, ad quem fit provocatio, cum par in parem non habeat imperium. Quamvis diffitendum haut sit, pactis effici posse, ut par etiam causam denuo cognoscat, & gravamen a pare illatum corrigat. add. *MANZIVM Diff. de appellat. ad parem.*

** Sed quid si concurrentem jurisdictionem habeant judices superiores? Tum elective fieri posse provocationem non est dubium, imo vel tum formula: ad quemcunque superiorem; sufficit, *ZIEGLER. de jur. majest. Lib. 1. cap. 30. th. 4.* Electione semel facta, maxime, si per citationem jurisdictio fundata sit, variare amplius non licet. Gravamine autem ab altero semel sublato, si denuo judex causæ gravet, nil obstat, ne alterum iterum eligamus, & ad hunc provocemus, cum post remissionem actorum res ad pristinum revertatur statum.

*** Ultramque permittit *L. 14. § 36. C. de appell. cap. 1. de appellat. in 6to ORDIN. CAMER. P. 2. Tit. 29. §. 3. RECESS. IMPER. de anno 1512. art. 5. §. 1. Landrecht Lib. 2. art. 6. ORDIN. APPELLAT. ELECT. SAX. §. 1.*

IV.

Neutra provocatio præcise requirit, ut gravamina provocans judici a quo exponat, sed ea vel usque ad introductionem appellationis servare potest. * Id vero necesse est, ut Apostolos ****** petat a judice a quo, & Acta primæ instantiæ requirat ******* intra triginta dies, a tempore relatæ

re latæ sententiæ connumerandos, ****
ipsam vero petitionem solenni formula,
instante ac sæpius ***** absolvat.

* Consultum quidem non semper est, ut iudici a quo gravamina exponamus, eoque ipso, ut ad refutationem eorum progrediatur, ei occasionem subministremus. Sed nec permittitur, ut gravamina provocans ad justificationem usque servet, cum iudicis ad quem interfit, ut tempestive de gravaminibus acquirat notitiam, quo de recipienda appellatione vel rejicienda statuere possit.

** Sunt autem apostoli literæ, quibus causam iudex a quo ad iudicem ad quem dimittit *L. unic. pr. & §. 1. D. de libell. dimiss.* Plerumque absolvuntur relatione ad superiorem de statu causæ, & vel in eo subsistunt, ac superioris arbitrio relinquunt, quid velit statuere, qui reverentiales dicuntur, vel rationes simul continent, vi quarum iudex a quo, existimat, appellationi deferendum non esse, qui refutatorii nominantur. Sunt & testimoniales apostoli, qui merum testimonium, appellationem esse interpositam, continent, & in forma patente provocanti exhibentur, plerumque a Notario, si coram eo appellatio interposita, rarius ab ipso iudice, si illi appellatio insinuata sit. Vidi tamen, in quibusdam iudiciis fori Juris Communis id usu venire, ut iudex provocanti testimonium in forma patente de interposita appellatione exhibeat.

*** Hæc in Saxonia iudex relationi addit, & immediate ad superiorem mittit, imo apostolis ex legis dispositione adjungere debet, add. O R D. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 35. §. ult. in foro Juris Communis nonnunquam Acta, vel originalia

originalia vel authentice transsumpta provocato cum Apostolis ad judicem ad quem perferenda suis sumtibus tradunt.

**** Ergo & decendium, intra quod appellatio est interposita, connumeratur *L. 24. C. de appell. c. 8. de appell. in 6to.* Nil tamen obstat, ne apostolos vel in ipsa appellationis schedula petat provocans.

***** Olim per intervalla *L. 1. §. fin. D. de libell. dimissor.* de Jure Canonico uno contextu *Clement. 2. de Appellat.* imo in ipsa schedula appellationis. *BERGER El. Disc. Forens. Tom. 2. p. 625.* Formula tamen instanter ac sapius, præcise, & sub pœna desertionis, est adhibenda. Ut sic appellatio, omiſſa vel legitime non facta petitione apostolorum, interposita non videatur. *WERNHER P. 4. Obs. 102.* Formulæ *instanter ac sapius*, æquipollet verbum: *instantissime*, *WERNHER P. 1. Obs. 132.* Formulam autem: *instanter, instantius, instantissime* adhibere præcise non debet provocans. *BERGER. Elect. Disc. Forens. p. 971.*

V.

In plerisque Germaniæ tamen foris judex neque Apostolos, neque Acta prius exhibere solet, quam illos redemerit parata pecunia provocans. * Quod, ubi lege introductum, novum Appellationis fatale efficit, eo effectu, ut provocans citra pœnam desertionis redemptionem negligere non possit, ** a judice per citationem eo fine admonitus. ***

Z

* De

* De eo quærunt, an judex apostolos gratis dare, vel solutioni ulterius spatium indulgere possit? Ita videtur, cum redemptio ipsa judicis favorem respiciat. Verum adhibenda procul dubio est distinctio, utrum judex in termino apostolos actu tradat, nec ne. Posteriori enim in casu factum judicis, dilationem indulgentis, jus adversæ parti ex omiſſa redemptione, quæ intra fatale peragenda erat, quæſitum intervertere nequit. WERNHER *P. 1. Obs. 14.*

** Etiamſi relatio ad Acta nondum ſit concepta, WERNHER. *P. 4. Obs. 90.* Quod ſi tamen lex judici ſolum injungat, ut intra certum ſpatium apostolos tradat, redemptio, ut præciſe fiat, non requiritur, cum fatalia citra expreſſam legem non ſint cumulanda. IDEM *P. 1. Obs. 184.* Utut vero in caſibus, ubi redimendi ſunt Apoſtoli, negligens ſit provocans, in Saxonia tamen Elector. VI ORD. PROC. SAXON. *Tit. 35. §. 8.* judex relationem ad ſuperiorem mittere debet, quo hic ipſe ſuper deſertione cognoscat. Quod & in reliqua Saxonia uſu venit, nec ratione caret, cum ſuſpenſa ſemel per appellationem ſit judicis a quo jurisdictio, illeque, quid ſtatueret vellet judex ad quem, expectare debeat.

*** Terminus ipſe quidem arbitrarius eſt, ultra menſem tamen a die interpoſitæ appellationis computandum prorogari non poteſt in Saxonia *Reſol. Grav. de anno 1661. Tit. Juſtiz - Sachen §. 29.* Semel præfixus omnino peremptorius eſt. Non citatus nec redimere debet apoſtolos. Aliud tamen vi ſpecialis diſpoſitionis in Curia Provinciali Lipſienſi obtinet, vid. KRAVS. *Tract. Synopt. Proc. Lib. 1. cap. 6. Sect. 6. §. 8.* Imo in Saxonia Electorali fatale redimendorum apoſtolorum plane ceſſat, ſi provocatio facta ab inquisitione, inhibitione, citatione, monitorio, publicatione reſcripti vel

vel sententiæ, generatim a futuro gravamine, ab executione, subhaftatione, in causa cambiali, rebus politiæ & disciplinæ. Judex enim hic ex officio referre debet ad superiorem, etiam si appellationi renunciatum sit. ORD. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 35. §. 7.

VI.

Licet vero provocans in his, quæ provocationis ergo coram judice a quo expedienda sunt, officio desit, vel appellatio ipsa in se inadmissibilis sit, judici tamen a quo, si a casu discesseris, ubi plane prohibitum est appellare, facultatem, provocationem rejiciendi, aut inadmissibilem vel desertam declarandi, competere non puto. *

* In eo conveniunt omnes, judicem ad quem de gravamine, & an ideo appellatio recipienda sit, vel rejicienda, statuere debere. ZIEGLER. *Disposit. Concl.* 51. §. 7. MEVIVS. *P. 1. Decis.* 7. P. 6. *Decis.* 13. novumque gravamen inferre provocanti judicem a quo, qui provocationem rejicit, STRYCK. *Introd. ad Pr. Forens.* cap. 23. §. 9. BRUNNEMANN *Proc. Civ.* cap. 28. n. 54. Sed & de eo casu dubium forsitan non erit, si deferat provocans appellationem, cum & penes Principem sit potestas statuendi de fatalibus, illeque nihilofecius, si circumstantiæ id suadeant, ex justa causa admittere possit appellationem, quæ videtur deserta. Minimum reverentia, quam judex inferior superiori debet, urget, ut cognitionem ille huic relinquat. Quod autem casus attinet, ubi appellandi facultatem

lex publica restringit, nec tamen plane tollit, hos omnes ita interpretari fas est, ut iudex ad quem ipse cognoscat, an recipienda sit provocatio, nec ne, neutiquam vero ita accipi possunt, quasi iudex inferior interpositam provocationem negligere queat. TITIVS *Jur. priv. Lib. 12. cap. 10. §. 5.* WERNHER *P. 8. Obs. 254.* Quare, licet suspensivum forsan effectum non habeat appellatio inadmissibilis, devolutivum tamen eidem dare, reverentia jubet, & jus extremæ provocationis postulat. Verum his in foro Juris Communis adeo stricte non inhærent.

VII.

Fatale interponendæ appellationis excipit alterum fatale, quod ejus introductionem apud judicem ad quem concernit. * Id ipsum Jure Communi definitum non est, sed judicis a quo arbitrio relinquitur, ab hoc vero determinatum, præcise sub pœna desertionis est observandum. ** Jure Imperii quatuor menses insinuandæ appellationi præfixi, atque his duo superadditi sunt, intra quos a citatione insinuata se præparare possit appellatus ad exceptiones. ***

* Fatale hoc plane sustulit Elector Saxo in ORDIN. PROC. RECOGN. *Tit. 35. §. fin.* & judici ad quem injunxit, ut, si recipere appellationem, statim terminum justificationis ex officio præfigeret. Permittit tamen provocanti d. ORDIN. *Tit. 1. §. 8.* ut copiam relationis sibi expetere possit, quam iudex ad quem denegare non debet, modo intra
mensis

mensis spatium a die datorum apostolorum provocans eam urgeat. Sin secus, vel plane non auditur super relatione, vel, si petitio admittitur, multam 5. Imperialium solvere debet. Sic autem facile patet, in Saxonia Electorali eum, qui appellat, vix evitare posse necessitatem, vel gravamina in schedula appellationis exponendi, vel ea judici ad quem tempestive insinuandi. Cæterum & alibi eum, qui appellationem introducit, sollicitum esse posse, ut copiam apostolorum iudex ad quem concedat, nulli, existimarem, subesse dubio.

** Igitur, si non determinavit, non currit, quatenus lex ipsa peculiare spatium peremptorium non immediate præscripsit. Indeque in Saxonia etiam, ubi judici, ut mensem a tempore datorum apostolorum introducendæ appellationi præstituat, injungitur, appellationem salvam putant, si expresse spatium introductioni iudex non præscripserit. BERGER. *Oec. Jur. p. 1137.* WERNHER *P. 1. Obs. 13.*

*** RECESS. IMPER. de anno 1654. §. 68. BLVM. *Proc. Camer. Tit. 49. §. 20.* Imo potius quatuor priores menses eum in finem concessi sunt, ut appellans processus appellatorios extrahat, & parti adversæ insinuari curet. Qua occasione sæpe plus temporis præterlabitur in extrahendo decreto, quod causam devolutam judicat, quam integræ causæ, in secunda instantia ventilandæ, nova cognitio requirit.

VIII.

Solet autem ille, qui appellationem introducit, 1) exponere, quod provocaverit rite, * 2) statum causæ referre, 3)

Z 3

grava-

gravamina indicare, ** 3) inhibitoriales urgere, *** 4) compulsoriales, si Acta primæ instantiæ adhuc defint, expetere, **** 5) implorationem de termino justificationis præfigendo & gravamine corrigendo addere.

* Quem in finem apostolos vel testimoniales, vel, quos judex a quo exhibuit, judici ad quem tradit. Nisi forsan veniat usu, ut judex a quo apostolos cum Actis immediate ad judicem ad quem transmittat.

** Idque vel specificè, vel per relationem ad schedulam appellationis, si in hac jam satis exposita sint. Quo nomine in foro Juris Communis copiam appellationis plerumque adjungunt.

*** Ex quibus intelligat judex a quo, appellationem esse receptam, nec ei amplius licere, ut in causa progrediatur. Neque tamen præcise requiritur, ut provocans inhibitoriales intra certum spatium impetret, *GRIBNER Princ. Proc. Lib. 1. cap. 6. Sect. 2. §. 8.* neque judici a quo facultas competit, ante inhibitionem aliquid innovandi, nisi forsan appellatio interposita in casu, ubi devolutivum solum effectum habet, tum enim inhibito demum juris dicendi potestatem suspendit. In reliquis igitur casibus judex a quo certior solum fit per inhibitionem, processum secundæ instantiæ ventilari.

**** Compulsoriales quidem cessant, si judex a quo jamjam transmiserit acta primæ instantiæ ad judicem ad quem, vel ea provocanti tradiderit. Sin secus, provocanti eo nomine, quod judex hac in parte officio desit, imputari quicquam non potest, compulsorialibus tamen idem ille vel ideo indiget,

indiget, quia, si in termino justificationis acta adhuc desint, appellatio deserta declaratur. *SVENDENDÖKFFER ad Fibig. p. 878.* Quare ne in hoc quidem solo appellans subsistere debet, quod compulsoriales impetraverit, sed sæpius instare, ut effectum habeant, & super adhibita diligentia tempestive protestationem interponere.

IX.

Jam judicis ad quem est statuere, velitne appellationem recipere, an rejicere. Hoc facere solet & debet, si ex relatione vel ex Actis frivolam deprehendat appellationem. * Illo in casu ad justificationem appellationis sese accingere debet provocans. **

* Quo in casu sæpius multam exsolvere debet appellans ob abusum beneficii appellationis, quo in posterum cautius mercari discat, add. *ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 35. §. 6.*

** Nisi forsan prius ex legis jussu expediendum quid sit, quod ad formalia hujus remedii spectat. Alibi enim peculiare juramentum appellationis præstandum est, alibi certa pecuniæ summa in casum succumbentiæ exsolvenda.

X.

Fieri debet justificatio vel in termino, a judice præfixo; * vel intra spatium a lege præstitutum, ** & quidem sub pœna desertionis, *** cum quoad formalia, **** Quod ad

adversam partem attinet, illa observare debet ea, quæ supra in titulo antecedente exposuimus. *****

* Hunc Saxones urgent, & spatium Saxonicum justificandæ appellationi a tempore inhibitionis dandum esse defendunt, add. ORD. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 35. §. fin. Quod tamen in favorem appellati magis, ut de exceptionibus deliberet, quam appellantis tendit. Quapropter, si ille de angustia termini non excipiat, brevius spatium sufficit, add. GRIBNER *Princ. Proc. Lib. 1. cap. 6. Sect. 2. §. 11.*

** Quod de Jure Romano æque ac Jure Canonico per *L. fin. §. fin. C. de temporal. appell. Clement. 3. Eod.* annum civilem continet. Idem spatium probat Jus Saxonicum, utque appellans intra illud appellationem justificet, requirit. Quod ita accipiendum est, ut appellans intra hoc spatium citationes extrahere debeat, & justificare gravamina, antequam annus labatur. In Camera Imperii duos menses justificationi & exceptionibus dari, supra diximus, add. TEXTOR *ad Rec. Imper. d. ann. 1654. Disp. 11. th. 100. sq.* GERHARD. *de duob. Imper. Tribun. Disc. 3. c. 2. §. 4.*

*** Quare appellans neque emanere, neque, si comparet, justificationem negligere potest. Sin secus, causa cadit.

**** Qua occasione ea, quæ de eare. in priori titulo diximus, sunt repetenda. Relativam formalium justificationem admittit WERNHER *P. 5. Obs. 17.* In materialibus nova admiscere, novas exceptiones proponere, novas probationes offerre, Jure Communi permittitur, *L. 4. C. de temporal. appell.* Sed Saxones hoc non tolerant. Imo non sine gravi causa id institutum abusibus appellationum

lationum annumerat LVDOLPH HUGO in *tr. de appell. abus. toll.* Hoc enim admissio, non opus erat, certa exceptionibus opponendis probationibusque offerendis præstituisse fatalia; sub comminatione præclusi.

**** Respondere nimirum debet ad formalia æque ac materialia, nisi expensas ferre, & pati velit, ut iudex ex officio super meritis cognoscat, BERGER. *Elect. Disc. Forens. p. 339.* In Camera Imperii litem ad libellum appellationis contestari debet. GAIL. *Lib. 1. Obs. 76. n. 2.*

XI.

Causa denique, in secunda instantia sufficienter cognita, iudex ad quem vel gravamen corrigit, vel priorem sententiam, quam gravantem assererat provocans, confirmat. Priori in casu causam ad finem litis usque ventilandam sibi vindicat, excluso iudice prioris instantiæ. * Posteriori in casu, si res iudicata adsit, ** acta ad iudicem priorem remittit, *** quo hic demum liti finem imponat. ****

* Hoc inde esse dicunt, quia gravaminis semel illati continuatio præsumitur in prima instantia. MEVIUS *P. 1. Decis. 65.* Fundamentum opinionis est in *c. 59. X. de appellation.*

** Nam parti, quæ in secunda instantia sese gravatam existimat, remedia suspensiva non denegant. Imo, si iudex intermedius sit, ab eo iterum ad proxime superiorem provocare permittunt.

*** Non tamen facile prius, quam remissoriales, ut vocant, parata pecuniâ redimat alterutra partium.

Quod onus, cum difficulter subeat victus, merito agnoscere debet pars victrix, ne, mora illius interveniente, remissionem & finem litis diutius expectare debeat. Postea tamen, si iudex primæ instantiæ causam iterum ordinet legitime pertractandam, recte beneficio *L. 15. C. de judic.* utitur.

**** Hoc adhuc quæritur, quisnam ferre debeat expensas processus secundæ instantiæ? Si confirmatoria est sententia, merito appellans eas appellato restituit, non tamen, nisi expresse sententia earum mentionem injiciat. Sin reformatoria, æquum esse puto, ut compensatio expensarum sequatur. Appellatum enim prior sententia, a iudice primæ instantiæ lata, a temeritate litigandi excusat. Consentit *GAIL Lib. 1. Obs. 152. n. 5.* Dissentit *HILLIGER ad Donell. Lib. 26. cap. 3. lit. H.* *BRUNNEMANN Proc. Civil. cap. 28. n. 106.*

C A P V T III.

DE

JVRE PAUPERVM.

I.

L Is inter partes coram iudice ventilanda sumtus postulat, utque hos quælibet partium de suo subministret, rationis est. Quia tamen nihiloscius injustum omnino est, eum, cui facultates, & media, jus suum deducendi in iudicio, desunt, vel a limine iudicii repel-

repellere, vel inauditum condemnare, ipsa justitiæ administrandæ ratio privilegium pauperum produxit, vi cujus sumtibus alienis litigant.

II.

Per jus pauperum itaque hoc loco * intelligimus privilegium pauperibus ** tributum, vi cujus durante lite, *** & quousque melior fortuna ipsis non obvenit, vel adversarius compellitur, ut sumtus litis de suo subministret, vel judici minimum & advocato facultas denegatur, sportularum & expensarum nomine quicquam exigendi.

* Sunt & alia jura pauperum, pauperibus qua talibus concessa, cum hoc jure non temere confundenda. Pertinet huc immunitas a cautione judiciali realiter præstanda, cum sufficiat, pauperem jurejurando interveniente cavere. *CARPZOV. P. 3. C. 15. def. 53. MEVIVS P. 9. Decis. 42.* Idque duplici juramento efficit, altero assertorio, se nec pignora, nec fidejussores habere posse *NOV. 112. cap. 2. AUTHENT. Generaliter C. de Episcop. & Cleric.* altero promissorio, se in expensas litis condemnatum eadem adversario restituere velle, simulac melior ipsi fortuna obveniat. Refero etiam huc beneficium restitutionis in integrum, si fatale quoddam in processu neglexerit. *WERNHER. P. 1. Obs. 226.* ejusque neglectus causa paupertas fuerit, *IDEM P. 3. Obs. 9.* Igitur negotium subintelligitur, quod sine sumtu observare non potuit, *MEVIVS P. 3. Decis. 178. LEYSER Spec.*

Spec. 64. med. 5. sqq. add. ORD. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 1. §. 13. Præterea, cum ex clausula Prætoris generali pauperi subveniat iudex, culpam vel dolum illi imputari non posse, omnino præsupponendum est. Qualiacunque autem sint hæc jura, possunt tamen esse absque jure pauperum, quod hoc loco explicamus. Hoc autem, qui impetravit, reliquis juribus pauperum recte utitur. *add. ORDIN. PROC. SAX. REC. Tit. 13. circa fin.*

** Quod privilegium personalissimum est, nec ad heredes pauperis, qua tales, extendendum. Quapropter nec *ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 1. §. 13.* defuncti, durante lite, pauperis liberis ac heredibus id ipsum prius concedit, quam æque jus pauperum rite impetraverint.

*** An jus pauperum, in una causa rite impetratum, ad aliam extendi possit, non una *Dd. est sententia.* Affirmat *RIVINVS Tit. 1. En. 15. WERNHER P. 6. Obs. 258.* quod semel pauper repertus talis semper præsumatur, donec contrarium probatum. Verum cum neque æqualis semper causæ pauperis sit justitia, nec semper æquales diversa lis exigat sumtus, nec semper eadem omni tempore ejusdem hominis sint facultates, putarem ego, præstare, ut, nova lite suborta, nova etiam accederet causæ cognitio, & paupertatis investigatio. Ita etiam habet *ORD. PROC. SAXON. RECOGN. 2. l.*

III.

Utut autem æquitati aliquando conveniat, ut adversarius adversario egenti sumtus litis subministret, * non tamen prius hoc oneris subire debet, quam constet,

stet, adversarium revera pauperem esse, causam eum habere verosimiliter justam, ** & exceptionem in præsens non apparere, quæ jus ejus excludit. Alias enim judicis est, ut pauperi ex publico succurrat, *** & advocati, ut gratis ejus causam defendat. ****

* Facit huc argumentum ex *L. 27. §. 3. de inoffic. testament.* petitem, add. LEYSER. *Spec. 84. med. 5. sqq.* Non immerito autem ORD. PROC. SAX. RECOGN. *Tit. 1. §. 12.* hoc onus restringit ad expensas, quæ actualiter sunt erogandæ, *Verlag*, easque, quæ sportularum nomine veniunt, excludit. Præterea, ut pauper, qui accipit sumtus, de restituendo, minimum jurejurando interveniente, caveat, rationis est, COVARRVV. in *Pract. quest. cap. 6. n. 7.* LEYSER *Spec. 84. med. 13.*

** Duos solum casus exprimit ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. *d. l. si nimirum pauper de alimentis sibi præstandis, vel de bonis communibus aut propriis sibi vindicandis litiget.* Verum nil obstat, ne ad alios casus idem jus applicemus. vid. BERLICH. *P. 1. Concl. 7. n. 45. sqq.* ZIEGLER. *ad d. Ord. Tit. 1.* Sigillatim huc STRYCK. *Diff. de decreto interimist. cap. 2. n. 141.* refert litem pupilli inopis cum tutore. Eodem modo pauper, qui de bonis sequestratis litigat, sumtus a sequestro petit *L. ult. C. de ordin. cognit.* MENCKEN in *Rroc. Disp. 3. §. 28.* LEYSER *Spec. 87. med. 4.*

*** Non enim hoc solum privilegii tribuit jus pauperum, quod magistratus gratis præstare debeat officium, sed præterea judicem onerat, ut sumtus erogandos suppeditet. Ita *c. 11. §. 4. de Rescript.*

script. in 6to L. 9. §. 5. de offic. Procons. & ORDIN. CAMER. P. 1. Tit. 19. §. 5. & Tit. 41. recte explicat LEYSER. spec. 85. med. 5. In Saxonia Elect. clara res est. Jubet enim ORD. PROC. REC. Tit. 1. §. 12. ut in Præfecturis ex redditibus, Amts-Intraden, in civitatibus ex communi ærario, in pagis ex propriis dominorum jurisdictionalium facultatibus sumtus desumantur. Alibi forsan peculiare judices servant ærarium, ex quo pauperes litigant.

**** In judiciis superioribus plerumque sunt Advocati, eo nomine peculiariter constituti, ut causas pauperum perorent. Sin secus, judex advocatum plerumque in loco judicii eligit, qui, si intra numerum est, cogitur recte, ut pauperum causas gratis suscipiat, *L. 7. C. de postul. GAIL Lib. 1. Obs. 43. n. 11.* Refractorio, citra justam causam patrocinium deneganti, suspensionem a Praxi minatur ORD. PROC. SAX. RECOGN. *Tit. 1. §. 12.* Cæterum alibi hoc etiam onus, ut Advocato satisfiat ex fisco, magistratui imponi posse, diffiteri nolo, add. *MENCKE in Proc. Disp. 3. §. 29.*

IV.

Quo vero pauper hoc privilegio fruatur, ut jus pauperum legitime impetret, omnino necesse est. * Igitur constet de eo, quod pauper sit, & ita quidem constet, ut dubium non remaneat, eum mereri jura pauperum. Utrum actor, an reus sit, perinde, nec quicquam interest, utrum in primordio, an in progressu

gressu litis ad jura pauperum confu-
giat. **

* Non enim judex ex officio succurrit, sed legiti-
me imploratus, & prævia causæ cognitione, an
pauper quis sit, & pauperis jure dignus, add.
ORD. PROC. SAX. REC. *Tit. 1. §. 10.*

** Ubique enim eadem est ratio, nec cuiquam li-
tiganti justitia vel directo vel per indirectum de-
neganda, add. d. ORD. RECOGN. *Tit. 1. §. 13.*
Imo ne causa civilis quidem a criminali est di-
stinguenda, ORDIN. CRIMIN. *art. 47. MEN-*
CKEN. Disp. 3. §. 29. modo tale delictum non
subsistit, quod de fuga suspectum reddat delin-
quentem.

V.

Præstaret interim, pauperem ubivis
ex eo æstimare, an oneri sumtuum im-
par sit, * quam ad certam patrimonii
quantitatem respicere. ** Præstaret
etiam, in justitiam causæ majori cura
inquirere, quam ex sola paupertatis ra-
tione jura pauperum indulgere. ***

* De eo enim hic solum quæritur, an tantæ liti-
ganti sint facultates, ut inde sumtus subministra-
re possit, & sic absurdum non est, quem bona
possidere, qui tamen huic oneri est impar. LEY-
SER. *Spec. 85. med. 1. sqq.* Igitur merito deter-
minatio, quis pauper sit, arbitrio judicis relin-
quitur. Idque probat ORDIN. CAMER. *P. 1.*
Tit. 78. per RECESS. IMPER. de anno 1654.
§. 114. non sublata, LEYSER. *d. l.* Confirmat
etiam ORD. PROC. SAXON. REC. *Tit. 1. §. 10.*
Nec absurdum est, quem bona non possidere, &
sumtus

sumtus tamen subministrare posse, FINCKELTH.
de jur. patron. cap. 6. n. 174.

** Sunt tamen multis in judiciis peculiares determinatæ quantitates, quæ jus pauperum excludunt. Exempla vide apud LEYSER. *d. l. KRAVS. Tr. Proc. Lib. 1. cap. 7. Sect. 1. §. 3.* ALBIN. *in Diss. de jur. pauper. cap. 1. §. 5.*

*** Gravi enim jus pauperum publica æraria & adversarium afficit incommodo, nec, si causæ justitia deest, spes ulla recuperandi sumtus erogatos superest. Facili etiam negotio deduci eo possunt pauperes, ut ex beneficio paupertatis tegumentum quærant liti calumniosæ. Nam, licet pœna forsan teneat malitiosum hominem, hac ipsa publico quidem, non autem adversario satisficit. Plane, si in limine judicii occurrat temeritas litigandi, vel etiam actio instituta rejiciatur, non video, qui fieri possit, salva justitia, ut eodem momento pauperi tribuamus jus pauperum. Nec est, quod dicas, salva adhuc pauperi esse remedia suspensiva, fierique posse, ut gravamen corrigat judex alter. Ut enim vix præsumptio sit, alium judicem temerarium litigatorem vel actionem ineptam admissurum, ita e contrario, qui pauperem repellit, ejusque actionem rejicit, & tamen præsumit, alium judicem in alia iturum, sibi ipsi suæque existimationi deest. Satis hæc perpendisse videtur Elector Saxo, jussitque, ut improbum litigatorem, utut pauper sit, statim repellat judex superior, inferior ea de re ad superiorem referat. Sin causam ejus non plane iniquam vel injustam deprehendat, juramentum malitiæ prius exigat, vi cujus pauper juret: *daß er eine gute und gerechte Sache zu hab'n gewiß plaube, auch hierunter nichts aus Gefahrde oder böß'r Meynung gelhan oder fürgenommen, noch in Zukunfft bey*
Wahren-

währenden Proceſſe dergleichen thun oder ſürnehmen wolle, ORD. PROC. SAXON. VET. Tit. I. §. 4. & RECOGN. Tit. I. §. 10. & 14.

VI.

Hoc interim dubio caret, quod ad jura pauperum conſequenda ſola paupertatis allegatio non ſufficiat, ſed pauper de indigentia ſua judicem certiore reddere debeat per productionem teſtimonii fide digni, * & præſtationem juramenti, quod paupertatis vocant. **

* Non enim plena hic probatio requiritur, maxime cum defectus præſtito jurejurando ſuppletur. *CARRZOV. P. I. Conſt. 23. deſ. 14.* Privati tamen teſtimonium vix ſemper admitti poteſt, ſed rationis eſt, ut & integræ vitæ ſit, & indigentiam pauperis habeat perſpectam & cognitam. Præſtat igitur, teſtimonium magiſtratus, vel publicæ perſonæ, quæ facultates pauperis novit, proferre, add. *ORD. PROC. SAX. RECOGN. Tit. I. §. 10.*

** Cujus formula generatim quidem eo dirigenda: *daß er ſo viel, als von Zeit zu Zeit zu Verlegung der Gerichts Gebühren, und zu Salarirung eines Advocati erfordert wird (vel, ſi ex quantitate certa paupertas æſtimetur, daß er e. g. 50. Gülden) nicht vermäge, noch zu verdienen oder aufzubringen wiſſe, auch, daß er um Leiſtung ſolchen Eides willen ſein Guth oder Habe nicht veräuſert oder an andere übergeben habe.* Juvat tamen addere: *daß wenn er ſeine Sache durchs Recht oder Vergleich erhalten, oder ſonſt bey währenden Proceſſe*

Aa

und

und hernach zu bessern Vermögen kommen, er alsdenn jeden nach Gebühr gerne bezahlen wolle, add. d. ORD. PROC. RECOGN. d. l.

VII.

Cessat jus pauperum ipso jure, si ad meliorem fortunam perveniat litigans, sive per transactionem, * sive per victoriam, sive alia quacunque ratione. Et tum merito solvit & restituit, quod debet, vel quod sui causa erogatum est. Si tamen vincatur ab adversario, non in expensas solum litis temerariæ recte condemnatur, sed etiam, quod in ære non habet, in corpore luit. **

* Ne vero per transactionem privatam, (si quidem ipsi facultas transigendi neutiquam est deneganda, ALBINVS *d. Diff. cap. 2. §. 7.*) judici & advocato fraus fiat & præjudicium ratione sportularum & expensarum, optimo consilio statuit Elector Saxo in ORD. PROC. RECOGN. *Tit. 1. §. 14.* ut ne transactio fiat, nisi judicialiter, sin secus, ipsa pars adversa, quæ transegit cum paupere, sumtus exsolvat.

** ORDIN. CAMER. *P. 1. Tit. 45. §. 3.* LEYSER. *Spec. 88. med. 9.* MARTINI *Proc. Tit. 36. §. 1. n. 184. sq.* Id etiam confirmat ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. *Tit. 1. §. 14.* Neve vel adversario victrici damnum oriatur, si pauper non reperiatur solvendo, æquitatis & justitiæ ratione habita, disponit, ut pauper operis suis, *durch Arbeit*, adversario suo satisfaciatur.

CAPVT IV.

DE

RECONVENTIONE.

§. I.

REconventio est reciproca actio, a reo in eodem foro * contra actorem instituta, ** in quo hic contra illum experiebatur. *** Atque sic necessariam prorogationem operatur, **** cum actor iudicium conventionis reconventus declinare non possit. *****

* Cum ipsa ratio reconventionis coram iudice conventionis expediendæ in eo sita sit, quod actor eum iudicem, quem pro se elegit, & contra se admittere debeat *L. 14. C. de sentent. & interloc.* non immerito quæritur, an & coram Commissario ad causam conventionis dato reconventio possit ventilari? Primo intuitu ita non videtur, quia commissiones stricti juris sint. Verum, si disceseris a casu, ubi commissarius ex officio constitutus est, a casu item, ubi commissarii potestas diserte ad conventionem restricta est, non dubitabis, quin commissarium ad totam causam datum pro competente in iudicio reconventionis habeas, LEYSER. *Spec. 123. med. 1. sq.*

** Ergo conventionem jamjam institutam præsupponit, nec regulariter est reconventio ante conventionem. Admodum improprie tamen huc referunt casum, quando quis, contra conventionem exceptione munitus, quam per modum etiam actionis proponere potest, eandem in iudicio,

dicio, ante quam ipse conveniatur, proponit. Hæc enim magis separata est actio, & coram iudice rei ordinario expedienda, WERNHER *P. 4. Obs. 1. n. 105. sqq.* Multaque omnino hæc præventio habet commoda, maxime cum liberiori probatione jam utatur actor, quam quidem illi concederetur, si actionem expectans forsitan ex documento statim probabilem, contra eam exciperet. SCHILTER *Exerc. 13. tb. 19. in fin.* Quamvis enim anticipationem reconventionis in fraudem processus executivi vix admittat hujus processus indoles, BERGER *El. Proc. Executiv. tb. 36. sqq. & El. Disc. Forens. p. 188.* WERNHER *P. 1. Obs. 146.* LEYSER *Spec. 123. med. 6.* nil tamen obstat, ne, qui liquido agendi jure munitus est, exceptione per modum actionis proposita præventus, actionem liquidam in judicium deducat, cum separata utraque sit actio, altera in judicio actoris, quem prævenit reus, altera in judicio rei, quem convenit actor, ventilanda. WERNHER *d. l.*

** Sive ordinario, sive executivo processu experiatur actor, modo reconventio ejusdem qualitatis sit, ac ipsa conventio. BERGER. *Oec. Jur. p. 1032.* In foro enim Juris Communis jus actoris liquidum reconventionem plane non admittit, sed separata actione potius experiundum est. MARIAN. SOCIN. *ad c. 1. X. de inut. petit. n. 60.* RITTERSHVS. *ad Novell. P. 9. c. 17. n. 7.* Jure autem Saxonico liquida etiam conventio reconventionem, finita conventionem, admittit. WERNHER *P. 1. Obs. 240.*

*** Etiam eorum intuitu, qui alias forum privilegiatum habent *L. 20. §. 5. L. 22. D. de judic. L. 10. D. de Legat.* quod argumentum pertractat LEYSER *Spec. 123. med. 7.* Nec a reconventionem se liberare possunt, licet a conventionem desistant

sistant, modo iudicis jurisdictio per citationem jam sit fundata, BERGER. *Elect. Disc. Forens.* p. 196.

***** Quod tamen non ita intelligendum est, ac si reus præcise convenire debeat actorem in iudicio conventionis, ceu erronee cum aliis putat SVENDENDÖRFFER *ad Fibig. c. 2. n. 384. p. 770.* Sed liberum rei manet arbitrium, velitne in iudicio conventionis reconventionem deducere, an actionem separatam in foro actoris instituere, WERNHER *P. 4. Obs. 1. n. 146. sqq.*

II.

Ut vero suo reconventio gaudeat effectu, & actorem onere respondendi in iudicio conventionis obliget, hoc omnino requiritur, ut iudex ratione causæ, in reconventionem deductæ, habilis sit, eique, ne eam dijudicet, lex prohibitiva non obstet. * Alias enim omni jure separata magis actione uti, causamque ad iudicem competentem deferre debet reus. **

* Generatim enim, ubi de proroganda jurisdictione sermo est, speciem illam jurisdictionis habeat iudex, ad quam spectat causa prorogata *L. 61. §. 1. de iudic.* cum jurisdictione, quæ non est, prorogari non possit. Inde Practici regulam formant: De quacunque causa iudex cognoscere non potest per modum conventionis, de ea etiam non iudicat per modum reconventionis, BRUNNEMANN *ad L. 11. de iurisd. n. 4.*

** In effectu autem inter separatam actionem & reconventionem hoc intercedit discriminis, quod

ibi judicem ordinarium, cui subest persona convenienda, adire debeamus, hic coram iudice etiam ratione personæ conveniendæ incompetente agere possimus.

III.

Præter effectum prorogationis reconventio etiam, tam Jure Communi, quam Jure Saxonico Electorali, * effectum simultanei processus producit, ** nec expectandus est finis conventionis, *** modo tamen causa reconventionis non dependeat a causa conventionis tanquam præjudiciali, **** nec diverso processus genere conventio & reconventio sit expedienda. ***** His enim in casibus prorogationem solum operatur jurisdictionis. Plane rationis est, ut, etiamsi simultaneo processu utrumque iudicium expediatur, causa tamen conventionis prius finita ulteriorem causæ reconventionis discussionem tamdiu suspendat, donec reus in iudicio conventionis actori satisfecerit. *****

* Ita clare disponit ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 6. §. 1. add. NOV. 96. c. 2. §. 1. c. 2. X. de ordin. cognit. c. 3. d. Rescript. in 610

** Et quidem vid. ORDIN. d. tit. evitandæ confusionis ergo optimo consilio dispositum est, ne reconventio & conventio in eodem processu, sed ut potius utraque separatim, *mit Haltung besonderer Akten* expedia-

pediatur. In foro autem Juris Communis rem tanti non faciunt, ut separandam putent discussionem conventionis & reconventionis. Sed reus conventus, dum excipit, reconventionem intermiscet, actor, dum replicat, ad reconventionem respondet, sic vero ita causam uterque instruit, ut in una sententia iudex super conventionis & reconventionis causa simul cognoscat.

*** Qui tamen in Saxonia Comuni omnino expectandus est, eo effectū, ut reus in conventionē condemnatus rei judicatæ ex asse satisfacere, & objectum litis principale cum omni causa, fructibus nempe, usuris, damnis & expensis præstare prius debeat, quam actor reconventus respondere debeat. Ipsi enim semper obstat exceptio conventionis nondum finitæ, *MENCKE Tit. 6. §. 6.* Quare ne depositio quidem judicialis regulariter sufficit. Quod & procul dubio juris est, si Jure Comuni vel Saxonico effectus simultanei processus cessat, vel conventio citius reconventionē finitur.

*** *L. 10. C. de injur.* Frustraneum enim esset, super reconventionē litem admittere, cujus finis vel initium ex causa conventionis unice pendet. *MEVIUS. P. 5. Decis. 192.* Sic actio injuriarum, cujus fundamentum quis collocat in actione criminosa antea instituta, non nascitur ante finem actionis principalis. Nec enim, qui exceptione præjudicii munitus est, litem contestari compellitur *L. 18. de Exception.* Quare suspecta videtur cautela, quam plures cum *STRYCK. de act. invest. Sect. 1. membr. 10. §. 51.* *LVDOVICI in Proc. Civil. cap. 38. §. 4.* suppeditant, ut reconventionem alter interim in iudicium deducat, litis contestationem eventualem urgeat, & demum usque ad finem litis principalis acquiescat, maxime, cum fraudi hoc esse non possit ei, qui reconventionem

tionem meditatatur, quod agere non valeat, nec ideo præscriptio locum sibi vindicet RIVINVS
Tit. 6. Enunc. 4.

**** vid. LUDOVICI *loc. alleg. §. 4.* WERNHER
En. 465. Imo de Jure Communi, si causa actoris executiva sit, rei ordinaria, reconventio plane cessat, ceu suprajam diximus. Præterea etiam reconventionem in causa depositi, spoli, aliisque non admittunt MARTINI *ad Ordin. Proc. Saxon. Tit. 6. §. 1. n. 15.* Causas mutuarum injuriarum excipit ORD. PROC. RECOGN. *Tit. 6. §. 2.* Auctori rixæ actionem injuriarum in judicio reconventionis discutiendam denegat LEYSER *Spec. 123. med. §.*

***** Ita diserte ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. *Tit. 6. §. 1.* Quod tamen, quin ad alia fora sit applicandum, non dubito, cum naturale sit, liquidum prætextu illiquidum remorari non posse.

IV.

Quemadmodum vero consilii est, ut ille, qui reconventionem uti vult, dispi-
ciat prius, anne exceptio opposita eun-
dem producat effectum; * ita e contrario,
ut effectum simultanei habeat reconven-
tio, ea ante litis contestationem in causa
conventionis proponatur, ** minimum
de Jure Communi, *** necesse est. Prio-
ri tamen in casu, si exceptionem propo-
sitam rejecerit judex, in reconventionem
eadem denuo deducenda amplius non ad-
mittitur. ****

* Hoc

* Hoc maxime faciat reus, si causa reconventionis cum conventionione connexa sit, & ex eodem medio concludendi fluat. Tum enim eligere potest, utrum reconvenire, an excipere velit. Et sapius præstat, exceptione uti, quam reconventionione, *LVDOVICI d. l. §. 10.* Imo, quæ per modum exceptionis urgeri possunt, in Saxonia Electorali, quod ad ordinarium processum attinet, in reconventionione deducenda plane non admittuntur, *ORD. PROC. RECOGN. Tit. 6. §. 2.*

** *MEVIVS P. 4. Decis. 166. P. 6. Decis. 85. sqq. LVDOVICI d. l. §. 5.*

*** An idem Jure Saxonico Electorali locum habeat, omnino dubium est, cum legislator ea de re fileat. Negativa tamen videtur verior, maxime, cum separato processu expediatur conventio & reconventio, nec ideo opus sit, ut unam sententiam iudex super utraque ferat.

**** Qua de re jam alibi dixi, eamque exceptionem, ne separata quidem actione in iudicium denuo deduci posse, adstruxi, efficacia rei iudicatæ commotus. Suspecta etiam videtur distinctio *BERLICHII P. 2. Decis. 271.* & *SVENDEN-DÖRFFERI ad Fibig. p. 773.* qui exceptionem, cujus probationem deseruit excipiens, adhuc admittunt, in probationem deductam & rejectam negligendam esse putant. Hoc enim sufficit, exceptionem allegatam, & non probatam, aut a iudice neglectam esse, ut ne opus quidem sit, exceptionis in sententia fieri mentionem.

V.

Hoc demum non est prætereundum, iis in casibus, ubi simultaneus processus exulat, actorem pro reconventionione in

Aa §

foro

foro conventionis subeunda cavere debere * secundum quantitatem, quam judex ex arbitrio determinavit. ** Cæterum, ubi cautio non est interposita, finita conventione, condemnatus, si causa iusta adlit, *** ad depositum confugere potest, & adversarium ad cautionis interpositionem compellere. ****

* Quo tamen appareat, an reconventionis iudicium impediatur per iudicium conventionis, ipsum libellum reconventionis iudici exhibendum, vel, quo nomine experiri cupiat alter, declarandum esse puto, alias frustra de cautione laborabit, quæ cessat, si simultaneus processus locum sibi vindicet. Et hæc etiam ratio est, cur Elector hanc cautionem sustulerit in ORD. PROC. RECOGN. Tit. 6. §. 2.

** Non igitur secundum quantitatem objecti litis in iudicium reconventionis deducendi, cæu quidam erronee putant. Diversa enim ratio est cautionis iudicatum solvi, & cautionis pro reconventionem. Hanc ideo præstat actor, ne iudicium reconventionis olim recuset. Cæterum actio separata ei semper competit, qui reconventionem parat.

*** V. c. si peregrinus sit actor, non possessio-natus, add. ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. Tit. 6. §. 1. GRIBNER *Princ. Proc. Lib. 1. cap. 7. Sect. 5. §. 2. in not.*

**** Ut tamen statim reconventionem offerat, qui depositionem aut cautionem urget, omnino necesse est. ZIEGLER *ad d. Ord. Sax. p. 143.* Vi ORD. PROC. RECOGN. d. l. non iuramentum solum malitiæ urgere potest iudex, sed etiam terminum præclusivum, intra quem offeratur recon-ventio, recte præfigit. VI.

VI.

Cæterum in foro juris Communis nihil interest, utrum causa reconventionis cum causa conventionis connexa, an plane diversæ naturæ sit. * In Saxonia autem causas non connexas per modum reconventionis expedire non licet, sed separato processu opus est. **

* Ut sic actio personalis contra realem, actio ex delicto contra actionem ex contractu admittatur. MARTINI in *Proc. Tit. 6. §. 1. n. 14.*

** WERNHER *P. 1. Obs. 237.* Idem de Jure Lubecensi asserit MEVIUS *L. 4. Decis. 165.* Quænam sint causæ connexæ, explicat CARPZOV. *Proc. Tit. 6. art. 3.* BERGER *Elect. Dist. Forens. p. 197.* Sigillatim huc pertinent, quæ ex eodem contractu eodemque medio concludendi descendunt, vel quæ se mutuo consequuntur, verbo, quæ in *Tit. D. de quib. reb. ad eand. jud. cat. occurrunt.*

CAPVT V.

DE

INTERVENTIONE.

I.

INterventio est actus judicialis, quo quis propriæ utilitatis causa alienæ liti sese immiscet, * idque vel eo fine, ut unum ex litigantibus excludat, vel ea intentione, ut uni ex litigantibus assistat. Illa principalis, hæc accessoria vocatur. **

* Quod

* Quod cuilibet quidem, cujus interest, litem in sui favorem finire, permittitur. Quodsi tamen, cum potius jus, litem suam faciendi, haberet, alteri litigantium disceptationem vel defensionem causæ concesserit, intervenire amplius nequit, sed, quod alter egit, ratum habere debet *L. 63. de re jud. BRUNNEMANN Proc. Civil. cap. 13. n. 16. GAIL. Lib. 1. Obs. 72. n. 14. WERNHER. P. 2. Obs. 473.*

** Prior in *L. 29. D. de inoffic. testam. L. 31. §. 1. D. Depos. L. 34. D. Solutio matrim.* Posterior in *NOV. 112. cap. 1. & cap. 38. X. de testib.* nititur. Sic principaliter intervenit, qui, lite inter sponsum & sponsam agitata, priora sponsalia, qui porro in re ab alio petita dominium sibi asserit. Accessorie intervenit venditor in causa emtoris, cui evictionem præstare debet, debitor in causa fidejussoris, cui jus est, suum a debitore repetendi.

II.

Utraque interventio præsupponit interesse, * quod summarie ab interveniente est demonstrandum. ** Sigillatim, principaliter interveniens, quia alium excludere cupit, ita demonstrare debet interesse suum, ut appareat, litem citra præjudicium suum inter litigantes continuari non posse. ***

* Quod ideo demonstrandum est, ne vel malitiose, animo turbandi aut retardandi alienas lites, quis interveniat *c. 38. X. de testib. ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 15. §. 2. WERNHER Enunc. 42.* Alias obstat exceptio, Tua non refert. Nec immerito pars litigans, imo & judex ex officio, si interventionem, litis protelandæ causa, vel per modum

dum collusionis, fieri sentiat, iuramentum malitiæ exigit, eumque, qui hoc iuramentum præstare detrectat, a limine iudicii repellit. add. ORD. PROC. SAX. RECOGN. *Tit. 15. §. 3.* Cæterum, ut præsens sit interesse, non futurum, utque ab initio appareat, litem intervenienti præjudicium afferre, omnino requiritur, ZIEGLER *ad Ord. Proc. Sax. Tit. 15.* GRIBNER *Pr. Proc. Lib. 1. cap. 7. Sect. 1. §. 3.*

** Est hæc probatio præambula, præparatoria, & præliminaris. Quare neque plena esse debet, CARPZOV. *Proc. Tit. 4. art. 2. n. 42.* neque reprobationem admittit, CARPZOV. *Lib. 3. Resp. 21.* BERGER *El. Disc. Forens. p. 445. sqq.* Utrum interesse appareat ex documentis, an ex depositione testis, an ex conjecturis & præsumtionibus, perinde est. Imo & iuramentum deferre licet, CARPZOV *d. l.* BERGER *P. 2. Resp. 163.* GRIBNER. *d. l.* Quod tamen in Saxonia Elect. dubium videtur, cum d. ORDIN. PROC. *tit. 15. §. 2.* desideret, ut interveniens interesse suum vel per documenta vel per unius testis iurati depositionem demonstret. Hoc tamen rationis est, ut, processu executivo instituto, interveniens non audiat, nisi interesse liquido ex documentis appareat, BERGER. *El. Disc. Forens. P. 445.*

*** Ergo, ubi præjudicium intervenienti non imminet, iuste idem ille repellitur. Exemplo esse possunt interventiones uxorum pro conservanda dote, si quis creditor contra maritum experitur, & in hujus bonis executionem impetrat. Cum enim uxoris jus pro dote consequenda jam potius sit, executio a creditore impetrata in bonis mariti ipsi non nocet. Secus est, si interveniat, ubi executionem decernit iudex in fundo dotali.

III.

Oritur itaque ex principali interventione novus processus * inter eum, qui intervenit, & eum, quem excludere cupit, coram iudice causæ principalis ** discutendus, & causa principalis tam diu quiescit, donec constet, quis potius jus habeat. Quare constat, hanc interventionem peculiari includendam esse libello, ad quem respondeat alter, huncque quasi novum reum, intervenientem novum quasi actorem esse. ***

* Nequaquam igitur interveniens ad ea, quæ adhuc in iudicio acta sunt, adstrictus est, ipsaque interventio præjudicium facit causæ principali. Quodsi enim ad intervenientem magis, quam ad alterum litigantium causa spectet, certe, quæ inter litigantes geruntur, inania & sine effectu erunt, WERNHER. P. 2. Obs. 469. add. MEVIVM P. 5. Decis. 206. Quapropter etiam pronunciari solet: *Und wird inzwischen mit der Haupt-Sache billig in Ruhe gestanden*, RIVINVS Tit. 15. En. 3. MENCKE Disp. 8. §. 5.

** Principalem enim causam interventionem ad se trahere rationis est, cum hujus sit finis, ut alteruter litigantium excludatur. Quare neque in foro domicilii, neque in foro rei sitæ locum habere potest, sed ibi movenda erit, ubi lis principalis pendet, WERNHER P. 7. Obs. 125.

*** Quare non intervenientis solum in sententiâ peculiaris habetur ratio, ejusque mentio fit, GRIBNER d. l. §. 4. sed in genere etiam interveniens ad ea, quæ actoris sunt, obligatur, & hinc dubio

dubio procul pro reconventionem & expensis cavet. ZIEGLER. *d. l.* BERNARD. GRAEV. *ad Gail. Concl.* 17. WERNHER *Enunc.* 41.

IV.

Accessorie vero interveniens causam in eo statu, in quo jam est, accipit, ac processum simul cum eo, cui assistere cupit, continuat. * Inde vero patet, neque causæ principalis cursum fisci, neque partes litigantes mutari, neque solenni libello opus esse, sed hoc sufficit, intervenientem se declarare, quod actori vel reo velit assistere.

* Fit enim, qui accessorie intervenit, velut confors litis, & causam æque suam facit, ac pars litigans principalis. Quare ne dubium quidem est, quin pro se invicem cum cautione rati admitti possint.

V.

Fieri potest principalis interventio omnitempore, * etiam ad impediendam executionem, ** quia interveniens ex nova causa jus suum deducit. Accessoriam vero interventionem eo tempore fieri debere, quo effectum adhuc habere potest assistentia, per se patet. ***

* VMMIVS. *Proc. Disp.* 2. n. 12. etiam in secunda instantia, ZIEGLER. *d. l.* Nec obest intervenienti, quod initio statim, cum lis moveretur, notitiam de ea habuerit. Intuitu ejus enim res semper integra est. WERNHER. *Enunc.* 40. Quod tamen mutavit

mutavit ORD. PROC. SAX. REC. *Tit. 15. §. 1.* jussitque, ut, qui intervenire cupit, ea de re se intra spatium Saxonicum a tempore, quo notitiam de lite principali acquisivit, computandum, declararet. Quamvis putarem, excipiendum esse casum, si ipsum forsitan jus interveniendi, durante processu, oriatur, v. c. si, dum executionem parat judex, rei alienæ hoc fraudi sit.

** Imo & post executionem & in fine litis CARPZOV *Proc. Tit. 4. art. 2. n. 17.* STRVV. *Ex. 19. lb. 71.* GAIL. *Lib. 1. Obs. 69.* Sufficit enim, intervenientem habere diversam & separatam causam, ejusque interesse, ne durior forsitan ipsi adversarius substituat. BERGER *P. 1. Resp. 145.* Verum, ut hoc in casu, si post rem judicatam quis interveniat, ejus interesse in continenti liquidum sit, rationis est. WERNHER. *P. 3. Obs. 179. P. 7. Obs. 176.* Hoc confirmat ORDIN. PROC. SAXON. RECOGN. *Tit. 15. §. 1.* & interventionem ad impediendam executionem præterea hoc in casu admittit, si damnum irreparabile intervenienti ex executione imminet. Quod & alibi merito attendendum est.

*** Igitur minus recte post rem judicatam. Consultius vero esse, ut tempestive ille, cujus interesse in lite versatur, interveniat, v. c. dum de exceptionibus actioni objiciendis, replica exceptionibus opponenda, sermo est, per se patet. Ideo tamen nulla necessitas urget, ut eo statim tempore sese immisceat interveniens, quo litem principalem agi intellexit, quamvis id velit BERGER *El. Disc. Forens. p. 454.* Cum enim liti tantum accedat, nemini infert præjudicium, nisi sibi, si intempestive sese declarat, atque se ipsum occasione alterum cum effectu defendendi privat. Quare nec ORD. PROC. RECOGN. SAX. *Tit. 15.* peculiare spatium huic interventioni præstituit.

VI.

Generatim autem, omnibus iis in casibus, ubi interveniens commode admitti, atque interventio effectum habere nequit, ipsa rei indoles docet, hoc agere debere eum, cui præiudicio est decisio causæ principalis, ut interesse suum separata actione in iudicium deducat. *

* add. ORD. PROC. SAX. RECOGN. d. Tit. 15. §. 1.

CAPUT VI.

DE

LITIS DENUNCIATIONE ET
NOMINATIONE AVCTORIS.

I.

Litis Denunciatio est certioratio ab eo, cujus res, quam ab altero, ad evictionis præstationem obligato, * accepit, evincitur, facta auctori suo, ** eum in finem, ut veniat, & contra evincentem defensiones subministret.

* Nolo casus, in quibus evictio est præstanda, ex theoria repetere. Hoc unum addo, litem in omni iudicio denunciari posse ei, contra quem alteruter litigantium, si succumbat, regressum habet. Hanc regulam legibus & exemplis illu-

Bb

strat

strat LEYSER *Spec. 241. med. 1.* Inde dubium non est, quin iudex, si ab initio injusta appareat denunciatio, denunciantem statim repellere possit, WERNHER *P. 8. Obs. 376.*

** Et quidem semper proximo, a quo rem accepimus, nisi forsan proximus jus suum contra remotiorem cesserit, WERNHER. *P. 9. Obs. 28.* Non tamen hanc cessionem denunciatus invitatus acceptare debet, GRIBNER *Princ. Prot. Lib. I. cap. 7. Sect. 2. §. 4.*

II.

Differt itaque litis denunciatio a nominatione sive laudatione auctoris. * Hæc enim est declaratio rei, qui actione reali, vel in rem scripta, ** convenitur, vi cujus tempestive, *** se alieno nomine possidere, eum in finem indicat, **** ut actor cum domino rei potius vel auctore nominantis agat. ***** Apparet enim, litis denunciantem in lite manere, nominantem a lite eximi.

* Sedes nominationis est in *L. 2. C. ubi in rem. c. fin. X. ut lite non contestat.*

** Non itaque locum sibi vindicat in actione personali, v. c. injuriarum, BERGER *Oec. Jur. Lib. 4. Tit. 20. tb. 2. not. 2.* In genere, si quis ex facto proprio conveniatur, contractu, delicto, etiam si iussus alterius accesserit. Imo, ne eos quidem, qui suo rem nomine possident, utut in effectu alienam, nominatio tuetur v. c. creditorem, qui jure pignoris, usufructuarium, qui jure servitutis possidet. MEVINS *P. 6. Decis. 375. RIVIN. Tit. 14. Enunc. 22.*

*** Jure Communi ante Litis Contestationem. Sin

ocus,

secus, ob fictam possessionem, qui liti se respondendo offert, tenetur. In Saxonia Elector. fieri debet sub initium litis ante primum terminum sub poena 5. vel 10. Imperialium, ORD. PROC. RECOGN. Tit. 14. §. 3.

*** Quod omnino sufficit. Nec probatione opus est, GRIENER PRINC. PROC. Lib. 1. cap. 7. Sect. 2. §. 7. nec novo libello contra nominatum, sed nova solum citatione, BERGER. Occ. Jur. Lib. 4. Tit. 20. th. 2. not. 5. ORDIN. PROC. SAX. REC. Tit. 14. §. 3. modo tamen nominatus iudicis jurisdictioni subsit. Alias novo libello opus.

**** Sin falso & per mendacium quis nominaverit auctorem, expedit, cum ad restitutionem rei & expensarum citra moram condemnari, GRIENER d. l. Poenam arbitrariam addere jubet ORD. PROC. SAX. REC. d. tit. §. ult.

III.

Quod jam ad litis denunciationem attinet, facile patet, eam auctori faciendam esse, etiamsi aliunde sciat, litem super re, quam alteri tradidit, moveri, * Præterea etiam legitime ** auctor admonendus est, *** ut veniat. Quamvis nil obstat, ne sponte se liti immiscere possit.

* Est enim finis denunciationis, ut alter aliquid faciat, in gratiam denunciantis. Ergo non opus est, ut se ingerat, cum non sua, sed alterius magis intersit, defensiones in lite haut deesse, add. VOETIUM ad lit. D. de evict. §. 12. Præterea leges evictionem præstandi necessitatem remittunt,

tunt, omiſſa litis denunciatione *L. 29. §. ult. D. L. 9. C. de eviſſion.* Quodſi tamen jus auctoris, a quo rem accepimus, ſit injuſtum, vel denunciandi neceſſitas pacto aut tacite remiſſa, denunciatione non eſt opus, quia effectu deſtituitur, *L. 63. pr. D. Eod. L. 27. C. Eod. L. 7. C. Commun. utriusque judic.*

** Hoc eſt judicialiter, & per judicem cauſæ, *CARPZOV. P. 3. Deciſ. 211. BERGER Oec. Jur. Lib. 3. tit. 8. lb. 5. not. 10.* Idque de Jur. Saxonico minus dubii habet, add. *ORD. PROC. VETER. & NOV. Tit. 14. §. 1.* Extra Saxoniam autem, niſi lege hæc neceſſitas injuncta ſit, eam ceſſare, & literas privatas ſufficere putat *WERNHER. P. 7. Obſ. 14.* quod leges Civiles judicialem denunciationem clariſ verbis non deſiderent. Vix tamen hæc opinio placebit iis, qui ſciunt, denunciantis intereſſe, ne probatio deſit, denunciationem auctori factam eſſe, ſi deſenſionem negligat.

*** Vix tamen quicquam referre videtur, utrum denuncians peculiarem judici libellum eo nomine exhibeat, an potius incidenter, vel etiam literis implorationis animum litem denunciandi declaret, *BERGER. d. l. not. 13.*

IV.

Porro ipſe finis denunciationis ſuadet, ut litis denuntiatio fiat tempeſtive, & eo tempore, ubi deſenſio locum adhuc habere poteſt. * Tutiffime fit ante Litis Conteſtationem, ** ſi reus, ante replicam, ſi actor *** defendendus ſit. Cæterum, modo adhuc ante rem judicatam

catam fiat, in foro Juris Communis sufficit. ****

* Facile enim patet, inutilem omnino esse denunciationem, si occasio defendendi denunciatum plane jam sit erepta. Ergo, ea minus tempestive facta, omnem obligationem ad defendendum & assistendum cessare, per se patet. Non tamen propterea semper cessabit obligatio ad præstationem evictionis, si nempe denunciatus ostendere possit, evincens jure victoriam reportasse, nec auctorem, etiamsi denunciatio tempestive facta fuisset, victoriam defensione sua impedire potuisse. Benignam hanc & æquitatis præsidio munitam opinionem suam facit FRANZKIVS *tit. de evict. n. 667.* BRUNNEMANN *Proc. Civil. cap. 11. n. 11.* LEYSER. *Spec. 241. med. 6. sq.*

** Ita recte STRYCK *Ulf. Modern. Dig. ad tit. de legat. §. 40.* GRIBNER *Princ. Proc. Lib. 1. cap. 7. Sect. 2. §. 3.* In Saxonia Elector. VI ORDIN. PROC. RECOGN. *Tit. 14. §. 1.* lis a reo præcise denuncianda est intra octiduum ante terminum primum, quo judex denunciatum adcitare statim & amicabilem compositionem majori cum fructu tentare possit. Quod, an ad actorem applicari possit, omnino dubium est, cum auctor demum ei replicam suppeditare debeat, quæ non est ante exceptionem, hæc vero non ante litis contestationem.

*** Fieri enim omnino potest, ut & actori res vel in totum vel pro parte evincatur, v. c. si nomen illi sit cessum, cui exceptio solutionis obstat, it. si fundus liber ab oneribus privatis venditus, & alter sibi tamen jus servitutis asserat, add. GRIBNER. *Princ. Proc. Lib. 1. cap. 7. Sect. 2. §. 1. lit. a.*

**** Ergo etiam in appellationis instantia MEVIUS P. 7. *Decif. 400. GAIL. Lib. 1. Obf. 70. n. 5.* Verum periculofum eft omnino, eousque fervare litis denunciationem, cum fieri poffit, ut auctori probationes, quas in prima instantia falvas habebat, jam defint, add. WERNHER P. 1. *Obf. 252.*

V.

Ulterius indoli negotii convenit, ut denunciatus curet, denunciatum de lite fufficienter informari, &, quo in ftatu caufa fit, inftitui. Quare denuncianti in foro neceffitas fere eft impofita, ut iudicem imploret, de communicandis cum denunciato iis, quæ hucusque in caufa hinc inde in controverfiam abierunt.

VI.

Non tamen præcife neceffe eft, ut denunciatus veniat, atque affiftat. * Sed fufficit, denunciantem regressum fuum contra auctorem falvum denunciatione præftitiffe.

* Is enim folum finis eft litis denunciationis, ut auctor fciat, agi controverfiam, cujus infelix exitus ipfi imputari poteft, ideoque propriæ utilitatis ergo denunciantem indefenfum non relinquat. Itaque non cogitur ad affiftendum, fed invitatur, fuoque periculo emanet. Fit inde, ut iudex parum curet denunciati contumaciam, fed vel in fola hac formula, fi poft contumaciæ accusationem fententiam ferat, fubfiftat. *Diueil Titius Cajo litem*

litem gebührend denunciaret, so hat es dabey sein Bewenden. Imo nec condemnationem denunciantis ob factam litis denunciationem remoratur, WERNHER. *P. 4. Obs. 84.* Interim hoc denunciati omnino concedendum esse puto, ut a denunciato probationis ergo documentorum, quibus indiget, editionem urgeat. Consentit ORD. PROC. SAXON. RECOGN. *Tit. 14. §. 1.*

VII.

Quodsi tamen veniat, & obligationem assistendi atque evictionem præstandi neget, neque iudex causæ, neque evincens,* se huic liti immiscere debet, sed peculiari processu opus est, coram iudice denunciati ordinario ventilando. Sin ad assistendum sit paratus, processus principalis ideo non suspenditur, sed denunciatus, ut consors litis, eum in statu, in quo nunc est, simul continuat. **

* Non iudex causæ, quia jam plane separatæ sunt controversiæ evincens cum eo, a quo res evincitur, & hujus cum litis denunciato, ipsaque continentia causarum, quæ denunciatum, cum intuitu assistentiæ, tum intuitu præstandæ evictionis, forum iudicis, coram quo lis de re ipsa ventilatur, agnoscere cogit *L. 49. D. de judic.* hoc in casu cessat. Igitur iudicem ordinarium ejus, qui negat, se ad evictionem præstandam obligari, adire debet denunciatus, LEYSER *Spec. 738. med. 6. sq.* Non evincens, quia lis de evictionis præstatione ad eum non pertinet, BRUNNMANN. *Proc. Civil. cap. 11. n. 15.*

* Igitur evincens litis denunciationem non impedire potest,

potest, quia litis denunciatio ejus conditionem deteriore non reddit, etiam si denunciatus ipse litem suscipiat & pertractet. Id enim non proprio nomine, sed tanquam procurator denunciantis facit *L. 66. §. 2. de Evict.*, & nihilominus executio contra denunciantem decernitur, add. LEYSER. *Spec. 241. med. 2. sq. ORD. PROC. SAX. REC. Tit. 14. §. 1.*

VIII.

Generatim vero, ut denunciatio suo effectu gaudeat, & obligatione evictionem præstandi denunciatum oneret, requiritur, rem coram iudice competente, servato juris ordine, & sententia accedente, citra culpam denunciantis, actu evictam esse ex causa, quæ traditionem rei antecessit, *

* Ergo denunciatus non præstat casum, non factum principis, non factum iudicis dolosum aut imperitum. Nec tenetur, si transactione aut compromisso causam dederit denuncians evictioni. Plane si denuncians iudicis incompetentis jurisdictionem proroget, liti renunciaret, probationes deferat, remediis contra sententias gravantes non utatur, denunciatus non tenetur. Quæ omnia ex theoria satis cognita lubens prætereo.

IX.

Cæterum, sicut, denunciatione neglecta, ille, cui res evincitur, regressu adversus auctorem se ipsum privat, * ita eadem rite peracta, si succumbat denuncians, auctorem ad evictionem præstandam & expensas

penas restituendas, generatim ad omne id, quod denunciante propter evictionem abest, refarciendum, omnino obligat. ** Sin e contrario ex processu victoriam reportet denunciatus, ne summum quidem nomine denunciatus teneatur. ***

* Modo tamen jus evincens non omnino notorium & manifestum sit. Nam supra jam diximus, tum ne denunciatione quidem opus esse. Quod confirmat ORD. PROC. RECOGN. *Tit. 14. §. 2.*

** Nec uti potest exceptionibus, quas in lite principali evincens objicere potuisset. Sibi enim imputet, quod eas denunciante suppeditare neglexerit. add. *d. ORD. PROC. RECOGN. d. loc.*

*** Certe auctor calumniam præstare, id est, impedire non potest, ne denunciatus per calumniam processu vexetur. Hoc enim casibus fortuitis annumerandum est, quos auctor non fert. GRIBNER *Princ. Process. Lib. 1. cap. 7. Sect. 2. §. 6.*

CAP V T VII.

DE

LITIS REASSVMPTIONE.

I.

Litis Reassumptio est actus, quo ille, qui litiganti, durante lite, defuncto, succedit, sese judicialiter, nonnunquam solenniter, declarat, quod litem in eo statu, in quo antecessor eandem reliquit, continuare velit.

II.

Hæc litis reassumptio heredum intuitu de jure Civili, * quod sequuntur in Saxonia Electorali, ** plane non est necessaria, postea tamen usu fori, & legibus cum Imperii, tum provincialibus est introducta, *** iis tamen solum in casibus, ubi antecessor mortuus est, qui vel procuratorem plane nullum reliquit, vel mandatum cum clausula heredum eidem non exhibuit. ****

* Certa omnino res est, in omnia emolumenta & onera, & sic etiam in lites heredem succedere, has igitur ipso jure, citra necessitatem reassumendi litem, in heredem transire.

** ORDIN. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 17. §. 1. quæ indistincte disponit, ut heredes sponte sua vel liti renunciare, vel eam continuare debeant, etiamsi defunctus procuratorem non reliquerit, sed in propria persona omnia expediverit. Imo ne spatium quidem deliberandi, hereditatis ad eundem intuitu concessum, heredibus prodest, quamvis fatalia iis non currant, quam spatio quadrimestri, quod a tempore mortis defuncti computandum est, præterlapso.

*** RECESS. IMPEB. de anno 1654. §. 102. Nec tamen eo effectus est introducta, ut processus, absque reassumptione litis continuatus, nullitate laboraret. Sed valent nihilominus, quæ gesta sunt. Ex quo patet, reassumptionem non esse de substantia processus, WERNHER P. 2. Enunc. 300.

**** Quo jam patet, quæ ex causa jusserint leges Imperii, ut mandatis clausula heredum infir.

Obviam

Obuiam enim ire voluerunt ambagibus & pro-
lationibus litium, quæ litis reassumptio procreare
solet.

III.

Procuratore igitur, cuius mandato
clausula heredum inest, relicto, vel hoc
sufficit, ut ille litem continuat, cæterum
curet, ne iudici nomina heredum ma-
neant incognita, hosque continuationi
non obesse, doceat, quod ultimum ef-
ficat productione novi mandati. *

* BERGER *Occ. Jur. p. 480. add. Mandat. Elect. Sax. de anno 1655.* quod nominandis heredibus
& exhibendo mandato novo spatium Saxonicum
præstituit. Cæterum, ne novum procuratorem
heredes constituent, nil impedit. Nec ideo re-
assumptione litis peculiari est opus, BERGER *El. Disc. Forens. p. 485. sq.* WERNHER *Enunc. 230.*

IV.

In reliquis casibus, si vel mandatum
ab initio non dederit defunctus, vel
procuratorem, dum moritur, non ha-
buerit, * usus fori omnino fert, ut litem
heredes solenniter reassumant. Idem-
que juris est, si in successorem singula-
rem lis devolvatur. **

* Casus recenset GRIENER *Princip. Proc. Lib. 1. cap. 7. Sect. 2. §. 2.*

** v. c. si intuitu officii quis egerit, & ante litis
finem mortuus sit, ut tutor, parochus, admini-
strator &c. Pertinent huc etiam successores feuda-
les

les BERGER *Suppl. ad Elect. Disc. Forens. Tom. 2.*
p. 401.

V.

Ita autem solennis litis reassumptio peragitur, ut iudex, a parte altera imploratus, citationem, heredibus vel successoribus singularibus insinuandam, curet, pœnamque litis reassumptæ contumaci minetur * ; citatus deinde comparens ad Acta vel ipse, vel per procuratorem, speciali mandato instructum, ** sese declaret, &, audita prius altera parte, sententia super reassumptione feratur. ***

* Quod in Saxonia Electorali statim in prima citatione, concessio simul duplicato spatio Saxonico, fieri debet. ORD. PROC. RECOGN. *Tit. 17. §. 2.*

** Ita RIVINVS *Tit. 17. En. 12.* WERNHER *P. 7. Obs. 128.* GRIBNER *cit. loc. §. 3.*

*** Quæ vel declarat, litis reassumptionem rite & sufficienter esse factam, vel defectum, si quem indicavit alter, emendari jubet, vel ob contumaciam litem pro reassumpta declarat.

VI.

Quod reliquum est, neque universalis, neque singularis successor, præcise litem continuare debet, sed salvum ejus, ad reassumptionem citati, manet arbitrium, an liti potius renunciare velit. Quo in casu quidem heredes expensas restituere debent, successor autem singularis non æque.*

* Manet

- * Manet tamen ei, cui lis mota est, saluus regressus contra antecessorem in officio, vel ejus heredes, nec non contra eum, cujus jussu lis cœpta est. add. ORD. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 17. §. 2.

CAPVT VIII.
DE
COMMISSIONIBVS.

I.

Commissarius est persona, a Judice Superiore * ad certum actum jurisdictionis contentiosæ, ** vel ad integram causam controversam tractandam, aut motu proprio, aut ad instantiam partis, *** ideo delegatus, ut vel causa minori sumtu expediatur **** vel judici inferiori, quodammodo suspecto, occasio partem litigantem gravandi, præscindatur.

- * Inferior judex quidem ad certum actum certam que causam delegare potest, imo etiam, si patrimonialem jurisdictionem habeat, hanc integram mandare tertio. Verum proprie hic non adest commissarius, sed vicarius alienæ jurisdictionis, jure magistratus deleganti jamjam concessæ, ideoque jurisdictione ipse non fruitur, nec a delegante diversum tribunal habet. GRIBNER *Princ. Proc. Lib. 1. cap. 7. Sect. 5. §. ult.* Commissarius autem, a judice superiore constitutus quasi proprio jure jurisdictionem exercet, & diversum a delegante tribunal habet.

** Puta,

** Puta, amicabilem compositionem, testium examen, productionem documentorum, ocularem inspectionem, actum jurandi &c.

*** Principi enim vel iis Collegiis, quæ nomine Principis jus reddunt, salva manet facultas statuendi, quis juris dicundi potestatem exercere possit, vid. *c. 43. X. de offic. & potest. judic. deleg.* Commissio tamen ad instantiam partis decreta sumtibus petentis expedienda est. *GRIBNER d.l. §. 1. lit. 2.*

**** Hæc vera ratio est dandi commissarios, ut lis brevior reddatur, & compendiaria via expediat. Nec enim facile permittet iudex superior, ut litigantes commissionibus ad extrahendam litem utantur, *CARPZOV Proc. tit. 9. art. 3. §. 86. IDEM Decis. 220. & Lib. 2. Resp. 51.* Quapropter Principi etiam, dissuadet *LEYSER Spec. 37. med. 4. sq.* ut, instituta jam & pendente actione, per commissarios cursum judicii interrumpat, absque justa causa.

II.

Et priori quidem in casu, quin Iudex superior, si causa coram eo immediate sit pertractanda, pro lubitu commissarium constituere possit, nullo plane subest dubio. In casu autem posteriori absque gravi, quæ iudicem ordinarium premit, suspicione, commissio non facile est decernenda, partim, ne beneficio primæ instantiæ fiat præjudicium, partim, ut famæ judicis parcat. Quare, nisi quid graviter obstat, præstat iudici commissi-

missarium adungere, quam eum a causæ cognitione plane excludere. *

* Jam olim Modestinus hoc optimum credidit remedium, conservandi existimationem ejus, qui quodammodo videretur suspectus, & officii immemor in *L. 9. D. de suspect. tutor.* add. *LEYSER. d. Spec. 27. med. 6, & ORD. PROC. SAX. RECOGN. Tit. 1. §. 9.*

III.

Quemadmodum autem omnino consultum est, ut summa circumspectione utatur ille, qui commissarios sibi expetit, nec nomen solum eorum exprimat, sed & actus, a commissario expediendos, * præterea curet, ut plures commissarii constituantur conjunctim & separatim; ** ita & illi, contra quem commissio decreta, ut de expetendo concommisario sollicitus sit, omnino suadendum est. ***

* Hæc & alia late persequitur *STRYCK. Introd. ad Praxin Forens. cap. 2. §. 7. sqq.*

** Quod si enim conjunctim dati sint, varia, dum alter absque altero quicquam expedire nequit, *c. 16. sqq. de offic. & potest. jud. deleg.* celeriore expeditionem remorari possunt impedimenta, cum e contrario, conjunctim & separatim dati, singuli causam recte expediant *c. 27. X. Eod. c. 8. Eod. in 610.* Tolerat tamen Praxis, ut pluribus conjunctim datis alter forsan impeditus alteri vices demandare possit. *BERGER Oec. Jur. Lib. 4. tit. 3. ib. 1. not. 12. WERNHER. Enunc. 253.*

*** Quod

*** Quod beneficium, cum vix denegandum sit alteri, STRYCK. *d. l. §. 16.* eo majori cura in suos quilibet convertat usus, quo majora inde dependent commoda.

IV.

Antequam vero commissarius ad causam progrediatur, personam suam legitimet, & commissorialis sive mandati & regulæ potestatis concessæ tenorem cum partibus communicet, omnino necesse est. Quod quidem plerumque partibus jam ad se legitime vocatis exponere solet, sed præstat, copiam cum ipsa citatione transmittere. *

* Possêt enim emanens forsan justam inde desumere excusandi causam, cur morem non gereret judici extraordinario, cum, talem quem esse nunquam præsumatur, sed probatione indigeat: Cæterum, quomodo commissoriale conscribendum, iterum docet STRYCK. *d. loc. §. 13.*

V.

Hoc enim, ut sciant partes, quanta commissario concessa sit potestas, quibusque limitibus eadem ipsa sit circumscripta, vel ideo requiritur, quia commissarius fines mandati præcise & sub pœna nullitatis servare debet. *

* Sunt enim commissiones, ut dicunt, stricti juris, atque inde, quæ non sunt concessa, a commissario expediri nequeunt, MEVIVS *P. 2. Decis. 58. P. 5. Decis. 310. n. 2.* Igitur, si vel in
una

una circumstantia fines commissorialis excesserit, totum negotium nullitate laborat. *c. 24. X. de rescript.*

V.

Imo generatim, quæ de mandato dicuntur, ad commissiones recte applicantur. Quare nec dubium, quod commissario- rum potestas non præcise ex iis, quæ in commissoriali expressa sunt, dijudicanda, sed id iis etiam concedendum sit, quod ex natura rei fluit, & sine quo actus commissus expediri nequit.* De substituendi facultate inter Doctores non convenit. Putarem ego, satius esse, ut illa expressis verbis concedatur.**

* Convenit hoc cum *cap. 5. X. de offic. & potestat. Jud. deleg.* Consentit LYNCKER in *Ana. ad Desselii Erotem. Lib. 1. Tit. 29. qu. 6.* STRYCK. *Introduct. ad Prax. Forens. cap. 2. §. 11.* LEYSER. *Spec. 28. med. 6. sq.*

** Non loquor de commissionibus, quando Imperator Status Imperii, vel Princeps universitatem delegat. Tum enim facultatem subdelegandi extra dubium esse puto, vid. BÖHMER *Jur. Eccl. Protest. lib. 1. tit. 19. §. 14. seqq.* Sed privatos a principe commissarios datos intelligo. Horum enim industriam eligi, per se patet. Et illi etiam, qui subdelegandi facultatem iis tribuunt ob *L. 5. C. de judic. C. unic. C. Qui pro sua jurisd. c. 27. pr. X. de offic. & potestat. judic. deleg.* simul concedunt, utramque partem in subdelegatum consentire debere, LEYSER *Spec. 28. med. 2.*

Cc

Imo

Imo ipsis legibus citatis haut levia argumenta obstant WERNHER *Enunc.* 253. Quare non dubito, quin optimum remedium has lites tollendi in expressa committentis voluntate sit collocandum.

VI.

Quod reliquum est, commissarii ad certum actum dati potestatem expirare, simulac eum expedit, per se patet. Commissarius vero ad integram litem datus vices ordinarii iudicis sustinet. Igitur & ordinem procedendi servat, si alius non sit præscriptus. * Nec dubium est, quin a gravamine per sententiam ejus illato ad committentem recte fiat provocatio. **

* Hoc singulare est, quod immediate citet, quod locum, ubi comparere debeant citati, citationi specificè inferere debeat, nisi ad commisiones expediendas peculiaris locus sit destinatus; quod denique citationi nomen suum specificè subscribat.

** CARPZOV. *Lib. 3. Resp. 124.* GRIBNER *Princip. Proc. Lib. 1. cap. 7. Sect. 5. §. 4.*

F I N I S.

Kurze und deutliche

Anweisung

Wie man geschickt und ordentlich
Aus denen Acten referiren solle

Als ein Anhang

zu denen Practischen Grund-Sätzen
seinen Zuhörern zum besten
abgefasst

von

Joh. Gottfried Schaumburg
der Rechte öffentlichen Lehrer
in Jena.

1870

1871

1872

1873

1874

1875

1876

1877

1878

1879

1880

1881

1882

1883

1884

1885

Vorrede.

Geneigter Leser.

Es sind Schrifften genug,
von der Art, als die gegen-
wärtige ist, vorhanden. Ich
will auch keiner dererselben das Lob,
ihr gebühret, absprechen, noch
weniger die Meinige ausposaunen.
So viel will ich nur voraus erin-
nern, daß es bey dem Referiren aus-
erichtlichen Acten auf eine gründli-
che Wissenschaft der Rechte und
Process-Ordnungen, dann auf geüb-
te Sinnen und verbesserten Verstand
ankommt; Wem eines oder wohl
beydes fehlet, der wird aus denen
auß Referiren abzielenden Schrif-
ten schlechten Nutzen haben. Ich

Vorrede.

Ich kan ihm auch aus der Meinigen keinen Vorthail versprechen. Im gegentheil ist denenjenigen, die sich gnugsam vorbereitet haben, gar leicht fortzuhelffen. Und es kommt eben nicht drauff an, ob sie sich meine oder anderer Leute Anweisungen zu Nuße machen. Indessen gefällt doch nicht allen einerley Weise. Sonderlich geben meine werthen Zuhörer, die sich unter meiner Anführung in Practischen Dingen üben, zu erkennen, daß ihnen ein Gefallen geschieht, wenn ich sie nach meinen Lehr = Sätzen unterrichte. Indem ich nun ihnen hierunter zu dienen vor meine Schuldigkeit achte; So habe ich das verdrüßliche Dictiren und Abschreiben zu vermeiden, diese Anweisung dem Drucke übergeben. Über den Werth oder Unwerth derselben mögen andere urtheilen. Jena am 1. Martii 1738. Vor-

Vorbereitung.

§. 1.

Acta in ihrem Wort-Verstande bedeuten geschehene Sachen. Die Juristen verstehen dadurch allerhand gerichtliche oder außergerichtliche Handlungen, pflegen aber doch das Wort zuweilen von einzelnen, dem Richter oder einem andern übergebenen, Schrifften anzunehmen, daher wir denn auch vorieho, weil es zu unserm Zweck dienet, durch Acta, geschehene Sachen überhaupt, sie mögen nun im Gerichte oder außer Gerichte vorgefallen seyn, in einzelnen, oder in vielen Schrifften bestehen, anzudeuten, vor nöthig finden.

§. 2.

Relation ist eigentlich ein Vortrag; Ein Vortrag aber enthält eine umständliche Erzählung gewisser vergangenen oder gegenwärtigen Sachen.

§. 3.

Daß der Endzweck eines Vortrages verschieden sey, wird wohl niemand leugnen; Hier besteht er darinne, daß ein gewisser Schluß erfolge, der denen vorgetragenen Umständen und denen Rechten gemäß sey. Und es wird derselbe dadurch am besten befördert, wenn er mit einer anständigen Kürze und beliebten Deutlichkeit verknüpft ist.

Ec 4

§. 4.

§. 4.

Gemeiniglich geschieht der Vortrag einem andern. Derjenige aber, von dem wir hier zu reden haben, läßt sich in diese Gränzen nicht füglich einschließen. Denn es muß aus denen Acten auch derjenige selbst sich öftters etwas vortragen, worüber von ihm ein gewisser Schluß verlangt wird.

§. 5.

Es wird daher *Relatio ex Actis* am füglichsten also beschrieben, daß sie sey eine umständliche doch kurze und deutliche Erzählung gewisser aufsergerichtlichen oder gerichtlichen Handlungen, welche zu dem Ende geschieht, daß darauf ein denen Umständen und Rechten gemäßer Endschluß, dessen jemand verschiedener Ursachen halber benöthigt ist, abgefaßt werde.

§. 6.

Wie nun die Umstände der Erzählung durch die *Acta* selbst an Handen gegeben werden; Also bestehet die Kürze derselben darinne, daß man nur die nöthigen Umstände zusammen faßt, die zur Sache dienen, die unnöthigen aber wegläßet. Die Deutlichkeit hingegen wird durch den Gebrauch einer guten Ordnung und verständlichen Ausdrückung der Sache zu wege gebracht.

§. 7.

Wenn gesagt wird, daß der Schluß denen Umständen gemäß abzufassen sey, so ist dieses eben nicht also zu verstehen, als ob man sich an die Absicht dessen, der den Schluß verlangt, binden

inden müsse, sondern man überlegt die Sache selbst, und setzt bey Abfassung des Schlusses die Rechte zum Grunde, aus denen, wenn sie mit denen Umständen zusammen gehalten werden, ich jener von selbst ergiebet.

§. 8.

Im übrigen giebt der Vortrag an sich Anlaß zurtheilen, was vor ein Schluß verlangt wird, und da jener nicht allemahl einerley Absicht hat, so muß auch dieser nothwendig verschieden seyn.

§. 9.

Hauptsächlich giebt es viererley Arthen von Juristischen Vorträgen, mithin auch viererley Arthen des abzufassenden Schlusses. Einer geschiehet aus einzelnen Bittschriften, und hat ein Decretum oder Verordnung zum Endzweck. Der Andere setzt einen gewissen vorkommenden zweifelhaften Fall zum Grunde, und ziele auf einen guten Rath oder ein Responsum ab. Der Dritte wird aus einem streitigen Rechts-Handel hergenommen, und bringt ein Urtheil zu Wege. Der Vierdte erzehlet den ganzen Verlauf oder einen Theil eines Rechts-Handels, und zwar in der Absicht, daß ein Oberer den Vortragenden durch einen Befehl bescheide.

CAPVT I.

Vom Vortrage zu Erlangung eines
Decreti oder einer Verordnung.

§. 1.

Dieser Vortrag setzet Bittschriften zum Grunde, welche man auch Supplichen, Implorationes, Memorialia &c. zu nennen pflegt.

§. 2.

Bittschriften sind Ersuch, Schreiben, daß ein Oberer oder ein Richter dem Bittenden etwas vergönnen, oder zum besten thun, und ihn darauf mit Bescheid versehen möge.

§. 3.

Sie werden am besten also abgefasst, wenn man die Bewegungs-Gründe, die den Bescheid veranlassen können, in die Kürze ziehet, die Bittte selbst aber von den Bewegungs-Gründen dergestalt absondert, daß der Inhalt derselben so gleich in die Augen falle. Zu welchem Ende man dieselbe in der Schrift entweder einrücket, oder mit einem Zeichen auf der Seite bemercket.

§. 4.

Es ist zwar einerley, ob man dergleichen Schriften per antecedens und consequens, oder sonst auf andere Weise, einrichtet, wenn sie nur schließend seyn. Doch ist es rathsam 1) daß man die Argumenta probantia voraus: die-
sen

ten aber die *adminiculantia* an die Seite gesetzt, damit nicht bey dem Leser ein nachtheiliger Begriff von der ganzen Sache entstehe, wenn ihn gleich anfangs lauter unschlüssige Bewegungs-Gründe in die Augen fallen, 2) daß, wann das Suchen etwas gehäßiges enthält, die Absicht selbst nicht gleich aus denen ersten Zeilen der Schrift erhellte, weil sonst der Leser, den übrigen Inhalt der Schrift einer genauern Betrachtung zuwürdigen, Anstand nehmen dürfte, 3) daß man sich aller Weitläufigkeit und verdrießlichen Wiederholung einerley Sachen enthalte, vielmehr die Haupt-Sache zum Auszenmerck habe, und dasjenige, was unsere Absicht befördern kan, auf eine geschickte Art zusammen fasse.

S. 5.

Durch den Bescheid, den man zuerlangen sucht, ist hier keinesweges ein Urtheil oder rechtliches Erkenntnis zu verstehen, ob man wohl sonst denselben in der Bedeutung anzunehmen, und von einem Urtheil in bloßen Neben-Umständen zu unterscheiden pflegt, sondern es ist derselbe eine bloße einseitige Erklärung, aus welcher erhellet, ob und wie ferne das Suchen zugestanden werde. Und, wann besonders, in einer Streit-Sache, auf einlauffende Bittschriften dergleichen Erklärung erfolgt, so ist sie eigentlich ein Mittel, eine dergleichen Streitigkeit in Ordnung zu bringen, oder in der zur Erörterung und Endigung derselben erforderlichen Ordnung zu erhalten, mithin
die

die Sache selbst nach Vorschrift der Rechte zum Ende zubefördern.

§. 6.

Aus denen vorigen Sätzen ist leicht zubegreifen, daß der zu Fassung des verlangten Endschlusses nöthige Vortrag schon in der Bittschrift enthalten sey, daher es hiebey keiner weitem Mühe bedarff, als daß derjenige, dem man die Schrift einreicht, auf die Bitte selbst Achtung hebe, und nach denen darinn vorkommenden Gründen und Ursachen überlege, ob eine der Bitte gemäße Erklärung statt finden könne oder nicht.

§. 7.

Ob es nun wohl, wann zumahl die Schrift bey dem unmittelbahr eingereicht wird, der die Macht hat, darauf zu resolviren, eines besondern Vortrages nicht bedarff; So ist doch ein besonderer Vortrag in dreyerley Fällen nöthig, entweder, wenn, nach einem eingeführten Gebrauch, die bey einem Collegio oder Gericht einlauffende Bittschriften in ein sogenanntes Resolutions-Protocoll einzutragen seyn, oder der Schluß nach denen majoribus abgefasst werden muß, oder auch bey einem Obern oder Landes-Herrn etwas gesucht wird, von dessen Inhalt derselbe genügend zuunterrichten ist.

§. 8.

Im erstem Falle werden die Bittschriften bloß nach ihrem Inhalte unter gewissen Zahlen, so, wie sie der Ordnung nach einlauffen, von dem darzu bestellten Secretario oder Actuario in
ein

n Buch zusammen getragen, und ist dabey der Inhalt also zu fassen, daß derjenige, so den Be-
 heid geben soll, so gleich übersehen könne, wor-
 auf es ankomme, und was eigentlich gebeten
 wird. Der Endschluß hingegen ist gleich gegen-
 über zuschreiben, zu welchem Ende das Papier in
 dem Buche halb gebrochen wird. Und der Se-
 retarius oder Actuarius muß sodann den End-
 schluß Concepts-Weise in eine dem Stylo Cu-
 ræ gemäße Form bringen, die sodann von de-
 nen, die die Macht zuresolviren haben, noch-
 mals übersehen, verbessert, und nachdem sie ins
 eine gebracht worden, unterschrieben wird.

§. 9.

Der andere Fall ereignet sich, wenn man bey
 einem Justitz- oder andern Collegio, welches
 mit verschiedenen Persohnen besetzt ist, eine Bitt-
 schrift einreicht. Denn die einlauffende Sa-
 chen werden nach einer anständigen Ordnung
 unter die Mitglieder des Collegii vertheilet. Und
 jedes ist schuldig, den Inhalt der Bittschrift
 mit denen andern in Überlegung zu sehen, und
 den Schluß des ganzen Collegii abzuwarten,
 zu welchem Ende der Referent sein Gutachten
 einzufügen hat.

§. 10.

Der dritte Fall setzt solche Bittschriften zum
 Grunde, darinne etwas, so der Obere und Lan-
 des-Herr sich gleichsam allein vorbehalten hat,
 gesucht wird, wiewohl auch zuweilen derglei-
 chen Bittschriften anderer Ursachen wegen un-
 mittel-

mittelbahr bey dem Obern, mit Uebergehung des Collegii oder Richters, wohin sie eigentlich gehören, eingereicht werden. Gemeiniglich nun haben große Herren ihre besondere Referendarios, die ihnen in solchen Fällen den Vortrag thun müssen, welche denn billig die Regula in Acht zu nehmen haben, die der Sache und denen Umständen nach zu beobachten seyn.

§. 11.

Es kömmt aber hierbey vor erst darauf an, daß ein Referent unterscheide, ob das Suchen einen *passum gratiæ* oder einen *passum iustitiæ* betrifft.

§. 12.

Bey denen auf Erzeigung einer Gnade abzielenden Bitschriften ist abermahl zuunterscheiden, ob, wenn das Suchen zugestanden wird, der Dritte darunter leidet oder nicht.

§. 13.

Im letztern Falle kan es ein Fürst halten, wie er will. Und hat sich ein Referent nur in Acht zu nehmen, daß er nichts vorschreibe. Doch, wenn er seiner Pflicht gemäs, oder weil es sonst von ihm verlangt wird, sein Gutachten geben muß; So hat er hauptsächlich zu prüfen, in was vor Umständen sich die gebetene Sache findet, und ob der Supplicant der Gnade werth sey. Es werden sich solchergestalt gnung Ursachen hervor thun, die etwa zu einer guten oder schlimmen Resolution Anlaß geben. Indem aber der Referent behde vorträgt; So thut er wohl, wenn

er sich der Entscheidung enthält, und bloß anführt, was vor und was wieder den Supplicanten sey, im übrigen den Endschluß demjenigen überläßt, bey dem die Sache eigentlich beruhet.

§. 14.

Fällt die Resolution schlimm; so wird der Supplicant zuweilen wohl gar nicht beschieden, und statt dessen das Supplicat beygelegt. Zuweilen wird ihm sein Bittschreiben mit einer Signatur, das ist, mit einer in tergo desselben geschriebenen Weisung, in originali zurück gegeben. Besondere Rejections Befehle in forma uertheilen, ist nicht eben gar gebräuchlich, sie auffen ins Geld, und bringen schlechten Trost. Darum hält man vor unbillig dem Supplicanten ohne Ursach durch die Auslösung des Befehls Kosten zu machen. Wird im Gegentheil die Resolution nach Wunsch gefasset; So erfolgt eine Verordnung an den, in dessen Amt es läuft, es Fürsten Willen bey einer oder der andern Gelegenheit zu erfüllen.

§. 15.

Im ersten Falle, wenn das Suchen zum Nachtheil des Dritten abzielet, oder doch in Ansehung der gebetenen Sache dessen Interesse mit einschlägt; So ist dieses vor einen Referenten meistens die Haupt-Regel, daß er sich durch die angeführten Gründe nicht verführen lasse, noch Schein-Ursachen vor wahre annehme, vielmehr mit allem Eyser in Überlegung ziehe, ob nicht vielleicht unter dem Vortext ein bloßer Eigennutz versteckt sey.

§. 16.

§. 16.

Daferne dieses befunden wird; So untersuche ein Referent vors andere: ob das Interesse des Dritten nur darinne bestehe, daß er bisher einen Nutzen gehabt, dessen der Supplicant sich ebenfalls theilhaftig machen will, oder, ob es darauff hinaus lauffe, daß dem Dritten ein wahrhafter Verlust eines Rechts zugezogen werden soll. Dort kan freylich das Bitten eher zugestanden werden, als hier. Denn Gnade also auszutheilen, daß einer verliert, und der andere mit dessen Schaden reich wird, ist eine Sache, dabey ein Unschuldiger leidet, die Republic aber keinen Vorthail hat. Soll hingegen jemanden nur ein Erwerb entzogen werden; So hat derselbe eben nicht Ursach sich zu beschweren, weil er kein gegründetes Recht hat, andere auszuschließen, daß sie nicht eben sowohl, als er, sich und der Republic auf erlaubte Weise Nutzen schaffe.

§. 17.

Es leidet aber doch beydes hinviederum seinen Abfall, wenn der Nutzen der Republic ein anders erfordert; Daher ein Referent hierauff vors dritte die Absicht zu machen hat. Denn wie auf der einen Seite niemand ein so kräftiges Recht haben mag, daß diesem nicht der Nutzen der Republic vorzuziehen sey, mithin in diesem Falle er sich zuberuhigen hat, wenn ihm nur sein Verlust auf andere Weise ersetzt wird, daß er ohne Schaden bleibt; Also ist auf der andern Seite dahin zusehen, ob nicht, wenn

der

der Erwerb unter viel Versohnten getheilet wird, einer mit dem andern verdorben, solchemnach statt eines, dem Gnade wiederfähret, die Republic mit Bettlern angefüllet, und der Fürst in seine Einkünfte gebracht wird.

S. 18.

Es ist aber vierdtens der Nutzen der Republic nicht nach dem besondern Interesse des Fürsten abzumessen, sondern der Nutzen, der einem zugewendet, und dem andern entzogen wird, muß mit dem allgemeinen Vorthell der Republic verknüpft seyn. Denn wenn gleich der Fürst in seine Casse Geld bekommt; so lehet doch dieses die Republic nichts an, und, indem diese Unterthanen, die sich ehrlich nähren, verlihet, so verlihet auch der Fürst. Mit- in hat er dadurch, daß ihm der Supplicante Geld gibt, nichts gewonnen.

S. 19.

Diese Anmerkung ist sonderlich von grossen Nutzen, wenn der Supplicante schlechterdings darauf anträgt, daß er allein den Erwerb haben vill, und deshalb ansehnliche Canones, Erbenzinsen und dergleichen verspricht, auch wohl gar vor die bloße Concession große Summen anbietet. Ein Referent laße sich fünfften durch dergleichen anscheinendes Interesse ja nicht verführen. Es ist die Lockspeise, durch welche Land und Leute ins Verderben gestürzet werden. Sie fällt in die Augen, sie zeigt einen gegenwärtigen Vorthell. Dieser aber verschlingt in

D d

fur,

kürzer Zeit anderer Unterthanen Häuser und Güter. Denn, wenn man nach einer kleinen Weile diesen gegenwärtigen Vortheil gegen den Verlust, den der Fürst an seinen ordentlichen Einkünften leydet, rechnet; So findet sich mehrentheils, daß sich Vortheil und Schaden wie 1. gegen 100. verhält. Nur wäre zu wünschen, daß aller Orten dem Fürsten diese Wahrheit bekannt gemacht würde.

§. 20.

Überhaupt also und damit bey dergleichen mit des dritten Nachtheil verknüpfften Gnaden. Bezeigungen es an zureichender Nachricht nicht etw. mangle, wie ferne etwa die Republic interessiret ist; so thut ein Referent sechstens am besten, wenn er die positive Entschlußung so lange aufzuhalten sucht, bis zuvörderst eine gnugsame Untersuchung geschehen, die dabey leyden sollen, gehöret, von denen Obrigkeiten jedes Orts, die den Zustand ihrer Einwohner am besten wissen, Nachricht eingezogen, und von ihnen ein Pflicht-mäßiges Gutachten eingereicht worden. Es hat auch seinen Nutzen, wenn zu Erkundigung der Sachen wahrer Beschaffenheitverständige, und des Landes kundige, Commissarii abgeordnet werden. Ist dieses alles geschehen, so findet sich, wenn sonst nicht andere Ursachen das Gegentheil zuwege bringen von selbst, wie der Supplicant nach Beschaffenheit der Umstände zu bescheiden sey.

§. 21.

Was nun ferner die Bittschristen anlanget, die einen *passum justitiæ* betreffen; So werden dieselben entweder mit Ubergewehrung des ordentlichen Richters bey dem Obern, oder bey dem ordentlichen Richter eingereicht. Im ersten Falle enthalten sie wiederum entweder eine Klage wider den, der uns in Güte nicht befriedigen, der eine Beschwerde wider den ordentlichen Richter, daß er uns nicht Recht wiederfahren lassen will. Abermahl, wo es auf eine Klage ankommt, werden entweder Ursachen angeführt, warum man den Richter übergeheth, oder es sind keine dergleichen vorhanden.

§. 22.

Wo sich keine Ursachen finden, welche die Ubergewehrung des ordentlichen Richters rechtfertigen, und es ist auch die Versohn, die sich gleich in den Obern wendet, dieserhalb nicht privilegiert; So ist die Pflicht eines Referenten, daß er den Supplicanten schlechterdings an die ordentliche Instanz zurück weise, weil die Gesetze überhaupt verbieten, daß das *beneficium primæ instantiæ* einem Richter genommen werde. Wer das Bittschreiben mit Ursachen unterstützt; So kömmt es darauf an, ob sie so wichtig seyn, daß sie einen Richter verdächtig machen. Auf den Fall nun dem also ist, so mag ein Referent wohl dahin antragen, daß dem Suchen statt gegeben werde, wosfern nur auch die Ursachen keinen Zweiffeln unterworfen seyn. Denn sonst

ist es besser, den Richter erst zu hören, den Be-
 weis des Vorgebens vom Supplicanten zu for-
 dern, und allenfalls dem Richter einen Com-
 missarium an die Seite zu setzen. Wird hin-
 gegen über einen Richter Beschwerde geführt;
 So ist allemahl nöthig, daß zuvor von der Sachen
 Beschaffenheit Erkundigung eingezogen werde,
 ehe eine dem Richter nachtheilige Verordnung
 resolviret wird. Man erfordert deswegen ins-
 gemein Bericht. Pflegt aber wohl, wenn dieses
 nicht geschieht, den Richter anzuweisen, daß er
 Supplicanten über Gebühr nicht beschweren,
 allenfalls aber Bericht erstatten solle.

§. 23.

Wenn nun aber Schrifften bey einem ordent-
 lichen Richter, vor den die Streit-Sache hinge-
 hört, übergeben worden; so præsupponiren
 sie entweder eine Streit-Sache, die schon an-
 hängig ist, oder sie zielen auf einen künftigen
 Streit ab. In jenem Falle wird entweder um
 Einrichtung eines Actus, den die Beschaffenheit
 des Processus erfordert, angehalten, und der
 Richter um die darzu nöthigen Ausfertigungen
 ersuchet, oder man will, daß der Richter in Fäl-
 len, wo es ihm erlaubt ist, sein officium nobile
 angedeyhen lassen solle. Dort hat der Rich-
 ter keine Ursach, sich lange zu besinnen, ob er
 dem Bitten statt geben will, wenn nur der Sup-
 plicant nicht etwas verlanget, was der Ord-
 nung und Eigenschafft des Processus zuwider
 ist, keine Præposterationes begehret, oder das-
 jenige

nige sucht, woran er sich allbereit versäumt hat. Hier muß er auch schon wissen, wie weit ihm die Gesetze verstaten, in einem oder dem andern Falle sein mildrichterliches Amt mitzuheilen. Daher es hierbey lediglich darauf ankommt, daß ein Richter die Process. Ordnung und andere Gesetze inne habe, und sich selbige zur Richtschnur dienen lasse.

§. 24.

Daferne aber die Schrifften auf einen künftigen Streit abzielen, welche man Klagen nennet; So hat ein Referent darauf zu sehen. 1) Ob überhaupt die Streitigkeit vor den Richter gehörig, bey dem die Klage angebracht wird, weil bekanntermaßen eine Nullität daraus erwächst, wenn sich ein Richter in einer vor ihm nicht gehörigen Sache eines Erkenntnisses anmaßet. 2) Ob die zu Anstellung einer Klage gesetzte Zeit nicht allbereit verfloßen, indem die Verjährung auch Amtswegen in Betrachtung gezogen werden muß. 3) Ob die Klage förmlich, deutlich und schlüssig ist, inmaßen eine Klage, die in die Augen fallende Mängel hat, nicht einmahl angenommen, auch denen Partheyen darüber zu disputiren nicht verstattet werden soll, ob wohl gemeinlich dafür gehalten zu werden pflegt, es gehöre der Streit über die Förmlichkeit der Klage *ad jura partium*. 4) Ob der Klagende nach Beschaffenheit des angebrachten Streits den rechten modum procedendi erwöhlet hat, anzueroegen ein Richter sich nicht an die Bitte keh-

Ob 3. ren,

ren, noch dadurch verführen laßen darff, sondern freye Macht behält, dasjenige zuverabscheiden, was der Eigenschafft des zur Sache sich schickenden Processus gemäß ist. 5.) Ob die Klage an sich selbst vor zulässig zu achten, weil offters nicht nur die allgemeinen, sondern auch die besondern Landes Geseze gewisse Arten von Klagen entweder schlechterdings oder unter gewisser Bedingungen verbieten. 6.) Ob dem Kläger auf bloßes Angeben zuzufügen, oder zuzuförderst von selbigen eine Bescheinigung seines Vorbringens beyzubringen sey, indem z. E. auf eine Wechsel- Arrests- Diffamations- Klage ohne dergleichen Bescheinigung nicht einmahl ausgefertigt werden darff, sondern der Kläger erstlich zu deren Beybringung anzuweisen ist. Ueberhaupt aber muß 7.) am allermeisten besorget werden, daß der Process nicht von der Execution den Anfang nehme, sondern der Beklagte zuzuförderst gehört werde, wenn nicht der eingeklagte Fall also beschaffen ist, daß mit Beyfall der Rechte keine Nachsicht verstattet werden darff.

CAPVT II.

Vom Vortrage eines zweiffelhafften Falles zu Erlangung eines Consilii oder Responsi.

§. I.

Dieser Vortrag gründet sich wiederum auf einzelne Schrifften. Diese selbst aber sind

und umständliche und deutliche Erzählungen eines gewissen zweifelhaften Falles, darüber entweder schon gestritten, oder in Ansehung dessen ein künftiger Streit besorget wird, welche zu dem Ende geschehen, daß man den Anfragenden belehre, was dabey Rechtens, oder sonst seinen Absichten dienlich oder schädlich sey.

S. 2.

Es ziele nun zwar wohl die Erzählung überhaupt dahin, daß der Anfragende unterrichtet seyn will, wessen er sich bey der Sache zu versehen, und wie er es allensfalls anzufangen habe, daß ihm kein Schade zuwachse; Gleichwohl mag nicht geleugnet werden, daß zuweilen auch andere Absichten bey Einholung eines Consilii oder Responsi mit unterlauffen können. Wie denn wohl mancher, der eben nicht die beste Sache hat, auctoritatem zuerlangen, und sich dadurch von der auf die temeraria litigia gesetzten Straffe zubefreyen sucht, mancher aber in einer sonst an sich selbst klaren Sache das Responsum deswegen verlangt, weil er vielleicht mit einem eigensinnigen, partheyischen und überflugen Richter zuthun hat, der sich auch durch die bündigsten Vorstellungen von seinem Irrthum oder Vorsatz, jemanden zu fräncken, nicht abbringen lassen will, welches er doch vielleicht thut, wenn er siehet, daß andere mit ihm nicht einerley Meinung hegen.

S. 3.

Jedoch mag es damit beschaffen seyn, wie es will, so bleibt so viel gewis, daß die Responsa

auf Seiten dessen, der anfragt, die Stelle eines Rathgebers, auf Seiten dessen aber, dem sie vorgelegt werden, die Stelle eines Fürsprechers vertreten, und daß sie deshalb von Urtheilen und Decreten sehr unterschieden sind. Jene machen ein Recht, und dürfen eben nicht nothwendig mit Gründen unterstützt seyn. Man muß sich selbige, wenn sie nur sonst denen Rechten, Acten und Process-Ordnungen gemäß seyn, gefallen lassen. Man sucht selbige von einem Richter. Ein Responsum hingegen muß in Absicht des Endzweckes mit Gründen bestärkt werden, und doch darff sich weder der Anfragende, noch der, dem es vorgelegt wird, daran binden; Auch steht es lediglich in der Willkühr dessen, der des Rathes bedarff, ob er ihn bey ganzen Collegiis Juridicis, oder bey einzelnen Persohnen suchen will.

§. 4.

Was nun den Vortrag selbst anbetrifft, so hat ein Referent dabey eben so viel nicht zuthun, indem sich die Relation auf die Erzählung des Anfragenden gründet, welche ihm, indem sie schon die Materie zum Vortrage und Responsio in sich hält, die Mühe sehr erleichtert. Es ist auch gut, wenn der Anfragende die Schrift dahin einrichtet, daß sie der Relation die Hand bletet, daher von derselbigen erst zuhandeln seyn wird.

§. 5.

Noch, ehe die Schrift gefertigt wird, hat ein jeder Anfragender zu untersuchen,

1) ob

- 1) ob die Sache, worüber er ein Responsum haben will, würcklich zweifelhaft sey?
- 2) Von wem er das Responsum verlangt?

In ungezweifelten und ganz klaren Rechts-Fällen sich erst belehren lassen, ist lächerlich, und von Emanden ein Responsum verlangen; der die Sache nicht verstehet, oder von dem man zum Voraus weiß, daß er uns zuwieder seyn wird, ist töricht.

§. 6.

Es soll also, wie ein jeder leicht begreifen kan, die Sache so beschaffen seyn, daß man eben so viel, oder doch eben so trifftige Gründe auf den Bejahungs-, als auf den Verneinungs-Fall findet, und also in Ungewisheit bleibt, welche Meinung man zu wählen hat. Zwar könnte es auch wohl seyn, daß der Aufragende selbst geschickt wäre, die Zweifel aufzulösen, und sich von einer oder der andern Meinung zu überzeugen; Es thut aber das Responsum eines andern nichtsdestoweniger vielleicht bey dem gute Dienste, der sich von demjenigen, mit dem er zuthun hat, nicht überzeugen lassen will, weil er durch das Responsum auf andere Gedanken gebracht werden kan; Und in gewisser Maaße, kan zufälliger Weise eine klare Sache zweifelhaft heißen, wenn es darauf ankommt, daß man jemanden vor sich hat, der klare Sachen entweder nicht begreifen kan, oder nicht begreifen will.

Vielleicht kan es auch seyn, daß der, von dem ich ein Responsum verlange, eine bessere Einsicht und noch bündigere Gründe, eine Meinung zuunterstützen, in Vorrath hat. Ja vielleicht bilde ich mir nur ein, daß meine Gründe wichtig seyn, und stecke doch wohl in Irrthum, der mir durch das Responsum vor Augen gelegt, und bemerkt wird.

§. 7.

Daß man eben so genau überlege, von wem man das Responsum einhole, scheint zwar wohl dann nicht sonderlich nöthig, wenn man bloß Unterricht verlangt, indem solchen ein jeder geben kan, der die Sache, von welcher die Rede ist, versteht; Weil aber jedoch einer mehr Einsicht haben kan, als der andere, seine Schriften mit mehrern Fleiß und Gelehrsamkeit ausarbeitet; als der andere, viel Augen mehr sehen; als zwey, eine gemeinschaftliche Überlegung mehr Nutzen verspricht, als die Gedanken einzelner Persohnen, ein Responsum eines ganzen Collegii mehr Eindruck hat, als ein einzelner Rath; So läset sich die Ursach leicht erkennen, warum die Anfragende nicht gerade zu lauffen, sondern eine kluge Wahl anstellen, lieber das Consilium bey einem Collegio Juridico, als bey einzelnen Persohnen suchen. Zudem giebt es bey Einholung der Responsorum ausser obigen Endzweck mehrentheils Neben Absichten, die man nicht eben bey jedem Rathgeber erreicht. Sonderlich aber würde es thöricht seyn, wenn man

man ein beyfälliges Gutachten nöthig hat, daß man solches von dem verlangte, der nicht unserer Meinung ist. Daher es auch seinen Nutzen hat, wenn man sich um die *variantes opiniones* bekümmert, und sich die *Libros Observationum, Responsorum, Consiliorum, Decisionum* bekannt macht.

§. 8.

Bei Fertigung der Schrift kommt dreyerley
or,

- 1) die Erzählung des *Casus*, oder *Facti species*,
- 2) die dabey entstehende Zweifel, deren Auflösung man verlangt und wünschet,
- 3) die Gründe, welche etwa vor oder wider uns seyn.

§. 9.

Der *Casus* muß mit allen Umständen vorausgesetzt werden; Wobey jedoch hauptsächlich auf diejenigen zu sehen, welche bey der Entscheidung einen Zweifel erregen, oder der Sache ein Licht geben. Umstände, die zur Sache nicht dienen, haben keinen Nutzen, und machen den Leser verärgert. Wenn es aber schlechterdings auf eine zweifelhafte Rechtsfrage ankommt, die in sonderliche Umstände nicht verwickelt ist, so kann man der Erzählung des *Casus* zuweilen gar entzogen seyn, oder man braucht nur mit wenig Worten des *facti* zuerwehnen.

§. 10.

§. 10.

Ob nun wohl der *Casus* lauter *facta* in sich hält, die sonst keinen Glauben verdienen, wenn sie nicht erwiesen seyn; So wird doch hier eben kein Beweis erfordert, sondern der, dem die *Sache* vorgetragen wird, nimmt sie alle vor wahr an, und richtet sein Gutachten lediglich nach dem Vortrage ein. Und eben deswegen muß der Anfragende selbst darauf bedacht seyn, daß er keine falsche Umstände einfließen lasse, keine nöthige Umstände vergesse, mithin die *Sache*, wie sie an sich selbst ist, erzehle. Nimmt er dieses nicht in acht; So hat er sich vom *Responsio* wenig Nutzen zu versprechen, ja es kan wohl geschehen, daß er hernach, wenn die *Sache* zum gerichtlichen Streit kömmt, von eben dem Collegio, welches ihm ein beifälliges Gutachten ertheilet, ein wiedriges Urtheil erhält. Vorsichtige Rechts Collegia pflegen auch, wenn sie anmercken, daß der Anfragende hinter dem Berge hält, und mit der Sprache nicht recht heraus geht, das *Responsum* unter gewissen *Præsuppositis* und Bedingungen zuertheilen und die Fragen *hypothetice* zuentscheiden.

§. 11.

Kan übrigens der Anfragende die *Sache* mit Beweis, Mitteln verknüpfen, so thut er wohl, wenn er dieselbigen nicht zurückläßt, sondern als Beysagen mit einsetzet, weil dadurch nicht nur der *Casus* selbst in ein besseres Licht gesetzt, sondern auch bessere Gelegenheit gegeben wird, die
voro

vorkommenden Gründe von einer und der andern Seite zu untersuchen, und die Entscheidung bündiger einzurichten, wenn zugleich denen aus dergleichen Beylagen sich offenbahrenden Zweiffeln begegnet, oder nach ihrer Wichtigkeit und Schwäche dem Anfragenden besser gerathen werden kan. Ueberdieses bedarff es in obigen Fällen keiner so weitläufftigen Erzählung der Sache, als sonst geschehen muß, wenn die Umstände mit Beylagen nicht unterstützt werden.

§. 12.

Daß man den Casum unter erdichteten Nahmen vortrage, ist zwar eben nicht schlechterdings nöthig, doch können sich wohl Fälle ereignen, wo es nützlich ist. Menschen Furcht, Eiz, Liebe, Haß, Neid, Mißgunst und dergleichen sind solche menschliche Fehler, die auch ein Referent nicht allemahl überwinden kan. Ein Anfragender hat also von selbst zu urtheilen, und im Voraus zuüberlegen, ob er sich schlechterdings bloß gebe, und wessen er sich bey dem, von welchen er guten Rath begehret, zuversetzen habe. Zurweilen wird er besser thun, wenn er sich an solche Oerter, wo er Affecten vermuthen kan, gar nicht hinwendet, weil sich auch bey erdichteten Nahmen vielleicht ein Schlüssel findet, dadurch die wahrhafften Nahmen entdeckt werden können. Sonderlich ist es sehr lächerlich, wenn derjenige, der unter erdichteten Nahmen ein Responsum verlangt, in Person kommt, und die facti speciem einreicht, oder durch Handbrieffe, darinn er

ne er seinen rechten Nahmen entdecket, um Beförderung der Sache nachsuchet.

§. 13.

Wenn die *facti species* fertig ist; So ziehet man vors andere die Zweifel, deren Erörterung verlangt wird, zusammen, und bringet sie in kurze Fragen. Bey derer Verfertigung aber siehet man auf die Haupt-Sache, worauf es eigentlich ankommt, und welche sich pro und contra entscheiden lässet. Es ist ein Ubelstand, wenn man lange Fragen machet, und in denenselbigen die Umstände mit einmischet, die schon in der *facti specie* stehen, oder doch darinne stehen sollen. Sie machen den Referenten verdrüsslich, die Sache dunkel, und verhindern offters den gewünschten Erfolg. Derjenige aber, der die Fragen ohne Noth häuffet, und aus denen Neben Umständen, die eigentlich zum Grunde der Entscheidung der Frage dienen, besondere Propositiones macht, hat ebenfalls wenig Nutzen davon. Er giebt zu unangenehmen Wiederholungen einerley Sachen Anlaß, und hat auf die meisten Fragen nur ein Wortreiches Responsum zu hoffen.

§. 14.

Derjenige, so verschiedene Propositiones auf eine geschickte Art in eine ziehen kan, trifft es am besten. Doch muß er sich hüten, daß er nur solche zusammen fasset, die auf ein *fundamentum dubitandi* und *decidendi* hinauslaufen, mit hin einander nicht sowohl entgegen als subordi-

nirt

irt und connex seyn. Diverſa ſollen und müſſen von einander geſondert werden. Auch iſt es eben nicht unrecht, wenn in dem Falle, da die Erörterung der einen Frage von der andern abhänget, die Haupt- Frage vorerſt vorgetragen, die ündere aber derſelben an die Seite geſetzt wird. Wer Ordnung liebt, pflegt es auch ſo einzurichten, weil auſſerdem eine Präpoſteration begangen wird, wenn man die Haupt- Frage zuletzt vorbringt.

S. 15.

Indeſſen ſind die von der Haupt- Frage abhängende Neben- Fragen zweyerley Gattung. Entweder halten ſie nothwendige Folgen in ſich, oder ſie entſtehen gleichſam aus der bejahenden oder verneinenden Antwort der Haupt- Frage von neuen; Im erſten Falle kan der Anſragende, der Neben- Fragen gar entbehren, und, wenn er ſonſt nicht unverständig iſt, die Folgen von ſelbſt machen. Im letztern Fall aber braucht er die Neben- Fragen nur eventualiter zu machen, ſofern nemlich die Erörterung der Haupt- Frage nicht nach ſeinem Sinne iſt. Fällt aber dieſe nach ſeinen Abſichten aus, ſo bedarff er wiederum keine Antwort auf die Neben- Frage. Weſhalb ein Anſragender, wenn er dieſes recht beurtheilet, viel Koſten erſparen kan.

S. 16.

Ubrigens und wenn er viel Fragen hat die erſchiedener Art ſeyn, mithin beſorget, daß einige affirmative, einige negative ausfallen dürff.

dürfften, hat er die Vorsicht zubrauchen, daß er sich von dem Rathgeber zwey besondere Gutachten, in deren einem die besfällige, in andern die wjedrige Entscheidungen enthalten sind, ausbitet. Weil sonst, wenn er alle zusammen in einer Folge erhält, dieser geringe Umstand ihm in seinen Absichten schädlich seyn kan.

§. 17.

Die Anfragenden pflegen auch gerne zu veranlassen, daß der Rathgeber gleichsam *ex officio* dem Gutachten etwas anfüge, warum, er insbesondere nicht gefragt wird. Die Clausul: Oder, was sonst rechtens, *it.* nach Beschaffenheit gegenwärtiger Sache rathsam sey, hat ihren guten Nutzen. Nur muß ein Anfragender sich den Rathgeber nicht allwissend vorstellen, und in solchen Dingen, die *facta*, oder *futura contingentia*, und aus der Erziehung des *Casus* oder der Bevlage nicht zuübersehen seyn, einen gleichsam göttlichen Ausspruch haben wollen, sondern die obige General-Frage hat nur Nutzen, wenn die angeführten Umstände der Erörterung derselben die Hand bieten.

§. 18.

Daß man hiernächst vors dritte die Gründe anführe, die *pro* und *contra* vorkommen, scheineth dem ersten Ansehen nach überflüssig zu seyn. Denn weil schon alle Umstände, die zur Erörterung und zum Zweiffel Anlaß geben, in der *facti specie* enthalten seyn sollen, so kömmt es mehr auf den künftigen Referenten an, daß er selbst

selbige herausuche. Ich halte es aber doch vor
 rathsam, daß man nicht schlechtweg frage, son-
 dern sein ohnmaßgebliches viderur darzulegen.
 Denn 1) weiß man nicht, ob nicht der Referent
 wie gleichwohl nicht geschehen soll) aus einer
 Bemächtlichkeit die Umstände nur obenhin ansie-
 het, 2) wenn er auch geschickt genug ist, Fra-
 gen zu erörtern und sich viel Zweifel zu machen;
 3) könnte es doch geschehen, daß er meine Zweif-
 el nicht träge, 3) bilde ich mir vielleicht nur ein,
 die Sache sey vor mich zuentscheiden, und habe
 doch eine falsche Meinung, 4) kan der Referent
 bessere und bündigere Gründe haben, als ich,
 5) führe ich ihn durch meine Gründe vielleicht
 auf solche Gedancken, die ihm sonst nicht bege-
 fallen wären. Ueberhaupt, 6) wenn er mit mir
 einig ist, bin ich um so mehr überzeuget, daß
 meine Zweifel nichts bedeuten. Ist er wieder
 nicht, so wird mir meine vorgefaßte Meinung
 genommen, und ich sehe, daß ich geirret habe.

§. 18.

Hat man nun nur eine Frage; so ist es einer-
 seits, ob man dieselbe gleich nach der facti specie
 vorbringen, und dann die Gründe pro & con-
 tra beysügen, oder diese voraussetzen, und die
 Frage bis auf die lezt sparen will. Sind aber
 mehr Fragen; so bringt man sie gleich nach der
 facti specie alle zusammen an, und erörtert so-
 dann eine jede besonders, oder man sondert sie
 von einander, und setzt der ersten, nachdem sie
 durchgeföhret worden, die andere auf gleiche
 Weise,

Weise, und dann dieser die dritte u. s. w. an die Seite. Wiewohl es hierunter eigentlich auf des Anfragenden Willkühr, und eine gute Ordnung ankommt. Wie denn auch ein Anfragender, wenn er sein videtur anfügt, die starcken und schwachen Gründe zu unterscheiden, diese als *rationes dubitandi*, jene aber als *rationes decidendi* anzuführen hat.

§. 19.

So viel von der Schrift, welche zum *Consilio* Anlaß giebt. Was den Referenten betrifft, der das Gutachten ertheilen soll, so fragt sich ernstlich: Ob er schuldig sey, den geforderten Rath zu geben? Eigentlich ist dieses ein *officium humanitatis*, und deshalb keine unbedingte Nothwendigkeit vorhanden; Auch nehme ich die *Collegia Juridica* nicht aus, indem die ihnen zustehende *facultas de jure respondendi* keine Verbindlichkeit nach sich zieht. Es ist auch mit denen *Responsis* ganz anders, als mit denen Urtheilen beschaffen. Diese lauffen in ihre Pflicht, nicht aber jene. Also mögen sie die geforderten *Consilia*, wenn sich deshalb etwas bedenkliches ereignet, wohl von sich abwenden. Ja, wenn sie wieder den gesucht werden, dem sie mit Pflichten verwand sind; So können sie selbige nicht einmahl ertheilen. Indessen ist freylich dieses alles auf den Fall nicht zuziehen, wenn derjenige das *Consilium* verlangt, dem man mit Pflichten verwand ist.

§. 20.

In so ferne nun aber der Referent die Sache annimmt, und solche entweder sich selbst, oder einen andern vorträgt; So muß er folgende Regeln in acht nehmen

1) Daß er den Casum so vortrage, wie er angebracht worden. Ein mehreres darf er nicht hinzuthun, wenn ihm auch andere Umstände bekannt wären, weil es alsdenn ein anderer und nicht eben der Casus seyn würde, über welchen das Gutachten verlangt wird. Weniger darff er auch nicht sagen, weil bekannt ist, daß ein geringerer Umstand die Erörterung verändern kan. Und vielleicht trägt eben der Umstand, den er vor unnöthig hält, etwas bey, daß die Sache ohne selbigen in ihr gehöriges Licht nicht gesetzt werden kan.

2) Daß er jede Frage besonders vortrage und selbige mit seinem Gutachten begleite.

3) Daß er aber gleichwohl sich an die Ordnung der Fragen, wie sie in der Schrift vorkommen, nicht binde, sondern die Ordnung wähle, welche der Eigenschaft der Sache gemäß ist, mithin

4) Hauptsächlich dahin sehe, daß er die Haupt-Frage herausuche, und die Neben-Fragen nachhole. Denn es ist das Gutachten doch nur ein Rath. Bey Ertheilung eines Rathes aber bindet man sich nicht an den Vortrag, sondern giebt selbigen so, wie es die Beschaffenheit der Sache mit sich bringt.

5) Daß er sich durch das vorgängige Gutachten des Anfragenden nicht präoccupiren laße. Es ist wunderbarlich, wenn manche glauben, ein Responsum müste allemahl beyfällig seyn. Das verlangt der Anfragende nicht, sondern er will vielmehr berichtet seyn, was er zuthun und zulassen habe, oder, was ihm nützlich oder schädlich sey. Wenn man ihm nun bloß aus Gefälligkeit beypflichtet; so wird er betrogen. Und der Rathgeber ziehet sich den Vorwurff zu, daß er entweder die Sache nicht verstanden, oder vorsecklich den Anfragenden in Schaden bringen wollen. Ueberhaupt ist es unverantwortlich, einen Rath zugeben, von dem man vorher sehen kan, daß er übel ablauffen müsse. Also wird dem Anfragenden besser gerathen, wenn ihm seine vorgesagte Meinung benommen wird.

6) Daß er bey denen vom Anfragenden angeführten Gründen nicht stehen bleibe, sondern die Stärke und Schwäche derselben beurtheile, selbige auf richtige Vernunftschlüsse bringe, mithin den Schein von der Wahrheit unterscheide, auch, da er merckt, daß der Anfragende den rechten Grund nicht getroffen hat, denselben hinzufüge, und überall die Pflichten eines Rathgebers vor Augen habe,

7) Daß er endlich, wenn er den Vortrag denjenigen thut, deren gemeinschaftliches vortum erfordert wird, alles so deutlich fasse, damit jeder sehe worauf es eigentlich ankomme. In welcher Betrachtung ich nicht umhin kan, die in
ver-

erschiedenen Collegiis eingeführte den Rathsh. und hülfsbedürfftigen Persohnen so nützliche Beobachtung zuloben, daß man dem Referenten einen Neben-Referenten zugiebt, der gleichfalls die Sache genau erweget bey dem Vortrage corpore & animo præsens ist, und den Referenten, daferne er einen zur Sache dienlichen Umstand vergißt, bescheidenlich einredet.

§. 21.

Wenn dann endlich der Referent mit sich selbst einig, oder sein Vortrag und seine Meinung gebilliget wird, so folgt die Ausarbeitung des Responsi. Wobey theils auf den Eingang, theils auf den Inhalt zusehen ist.

§. 22.

Der Eingang wird auf zweyerley Art gemacht. Entweder wird die facti species in originali wieder zurück geschickt, oder der Rathgeber behält dieselbe. In jenen Falle braucht es keiner Weitläufftigkeit, sondern man fügt das Responsum an die facti speciem so gleich an, und bezieht sich nur kürzlich auf diese, z. E. Auf vorangesetzte facti speciem, welche uns mit einigen Fragen und Beylagen zugeschicket worden, halten wir in Rechten gegründet zu seyn 2c. 2c. Bey welcher Gelegenheit denn beydes gemeiniglich so zusammen geheftet wird, daß es nicht süglich getrennet werden kan. Wie denn auch gewisse Rechts-Collegia im Gebrauch haben, daß sie durch ihren Actuarium bey der facti specie an-

mercken laßen, wie es eben diejenige sey, auf welche das Responsum ertheilet worden.

§. 23.

Im andern Falle pflegt der Rathgeber die facti speciem entweder so, wie sie eingeschicket worden, jedoch mit Weglassung des von dem Anfragenden vorgängig gegebenen Gutachtens, mit in das Responsum einzurücken, oder selbige erstlich von denen unnützen und zur Sache ganz undienlichen Umständen zusaubern, also gleichsam den Kern herauszuziehen. Dort sowohl, als hier henger er die Fragen allesammt nach der Reylie an, oder macht selbst, auf den Fall der Anfragende die Fragen nicht recht getroffen, die zweifelhaftesten Propositiones, welche die facti species an die Hand giebt, und erörtert sodann jede besonders. Wenn nun aber die Original facti species gleich zurück behalten wird; so müssen nichts destoweniger die dabey befindlich gewesene Beylagen wieder mit zurück geschicket werden, weil ausserdem, da man sich darauf so wohl in der facti specie, als im Responsu beziehet, das Responsum selbst mangelhaft seyn würde, wenn es demselben an dem relato fehlete.

§. 24.

Welche von beyden Arten die beste sey, will ich hier eben nicht untersuchen; So viel ist gewiß, daß ein Responsum ohne facti specie ohnstreitig ein bloßes referens bleibt, folglich bey vorkommender Ungewisheit, ob es denen vorgetra-

tragenden Umständen gemäß sey, oder nicht, ob es den allergeringsten Nutzen haben, ja nicht einmal auctoritatem machen wird.

§. 25.

Der übrige Inhalt des Responsi kommt darauf an, daß man jede Frage besonders behandelt, die rationes dubitandi insgemein voraussetzet, die rationes decidendi aber denselben anfüget. Daß jede Frage nur in einem Periodo abgehandelt, und die Verknüpfung durch die Particula: Ob nun wohl &c. Dennoch aber und dieweil &c. &c. gemacht werde, ist eben nicht nothwendig, wenn man sich nur sonst deutlich und ordentlich erkläret. Es haben aber die Collegia Juridica ihre besondere Ursachen, warum sie diesen Stylum beybehalten, sie sind auch nicht zu verworffen. Sonderlich könnte, wenn ein jeder Referent die ihm bey andern Arbeiten eigene Schreibart auch bey Responsis und Urtheilen brauchte, demselben auf vielerley Art Verdruß erwachsen, wenn die Person des Verfassers aus der Schreibart erkannt würde.

§. 26.

Einige Collegia Juridica pflegen nach denen rationibus decidendi die rationes dubitandi besonders zu wiederlegen, und ihre Schwäche zu zeigen. Mich deucht aber, es sey solches überhaupt überflüssig, weil ihnen in denen rationibus decidendi ohnedem gnüßlich begegnet werden kan. Und wenn es ja besonders geschieht;

so ist doch nöthig, daß man nur in so ferne dieselben wiederlege, als sie nicht schon durch die rationes decidendi gehoben worden. Sonst entstehet aus der unnöthigen Wiederholung solcher Sachen, die schon eiliche mahl vorgekommen, ein verdrießliches und unangenehmes Wortspiel.

S. 27.

Schlüßlich habe ich noch denenjenigen, welche Responsa einholen, folgenden Rath geben wollen, daß sie, daferne sie beysällig seyn, in deren Einreichung die rechte Zeit erwählen. Wer dadurch den Verdacht einer temeritatis litigandi von sich abwenden will, der thut wohl, wenn er solches bald Anfangs bey der Hand hat. Vermuthet man niedrige Urthel in der Hauptsache; so ist es gnt, daß das Responsum vor Abfassung des Urthels übergeben, und allenfalls als pars Actorum mit verschickt werde. Hat man Muthmaßung, daß dem Gegentheil zu viel glückliche Vorbedeutungen gemacht werden, so ist es Zeit, ihn und seinen Wahrsager durch Vorzeigung des Responsi den Muth abzunehmen. Doch kömmt das meiste auf prudentiam Advocati an. Derselbe kan durch frühzeitige Einreichung des Responsi seinem Clienten sowohl, als durch dessen Zurückhaltung nutzen. Ich weiß mich zu erinnern, daß Clienten, die eben nicht die beste Sache gehabt, durch beysällige Responsa, die sie gleich am Anfange des Processus vorgezeigt, sich die besten Vergleiche zuwege gebracht haben. Doch weil derjenige,
der

er ein Responsum vor sich hat, sich leicht die Rechnung machen kan, daß die Acta schwerlich in das Collegium, welches ihm beygefallen, geschicket werden dürfften; So dürffte es im Gertheil, wenn er mit dem Responso zurückhält, sich leicht fügen, daß eben das Collegium das Urtheil abzufassen bekäme, welches ihm ohnzweifel vorthetheilhaft ist. Wiewohl einige Justiz Collegia im Gebrauch haben, daß sie, auf den Fall das Dicasterium, wohin die Acta verschickt werden, in der Sache schon Responsa gegeben hätte, die Acta ohne Urtheil zurück zuschicken veranlassen.

CAPVT III.

Vom Vortrage zu Erlangung eines Urtheils.

§. I.

Dieser Vortrag setzt allemahl im Gerichte vergangene Acta zum Grunde, in welchen uneinige Personen ihren Streit der Erörterung des Richters anheim gestellt haben, und zu dem Ende gegen einander gnüglich gehandelt worden sind. Da denn das hierauf ersolgende Urtheil den Endzweck hat, daß wegen dieses Streits die Einigkeit wieder hergestellt, und ein jeder zudem, was er denen Acten und Rechten gemäß zugeben, zu thun, oder zu leyden schuldig

dig ist, angehalten werde. Weshalb ein Urtheil nicht unbillig einem Gesetze verglichen wird.

§. 2.

Wie nun die Materie zum Vortrage aus den Acten heraus gesucht, und der Vortrag nach denen Acten eingerichtet werden muß; So kommt es bey denselben auf drey Hauptstücke an,

- 1) Wie man Acta lesen und beurtheilen.
- 2) Wie man das Gelesene zum Behuff des Vortrages anmercken.
- 3) Wie man den Vortrag selbst einrichten soll.

Vom Lesen und Beurtheilen der Acten.

§. 3.

Das Lesen der Acten überhaupt ist deswegen nöthig, weil man ohne selbiges nicht wissen kan, auf was vor einen Punct der Vortrag einzurichten ist. Und ist nicht allemahl nöthig, daß man die ganzen Acten lese, sondern öffters enthalten in denen weitläufftigsten Acten etliche wenige Blätter alles dasjenige in sich, worüber vorjedo ein Urtheil erfordert wird. Nachdem ich aber hier nur von solchen Lesen der Acten rede, welches seine Absicht auf einen zufällenden Rechtspruch macht; So muß ich mich gleich anfangs erklären, daß sich ein Anfänger, der sich erst in Praxi üben will, und sich theils die Ordnung des

Pro-

processes, theils den Stylum Curiae bekannt zu machen hat, an die nachfolgenden Lehr. Sätze ben nicht binden darff. Vielmehr ist seinen Absichten dienlicher, daß er allemahl die ihm vorkommende Acten von Anfang bis zu Ende lese, und dadurch den vorgesezten Endzweck zu erreichen suche.

§. 4.

Wenn ich aber hier auf einen besondern Endzweck des Acten-Lesens dencke; So muß ich zu mehrerer Deutlichkeit der Sache einen Unterschied inter lectionem cursoriam und lectionem specialem machen. Jene geschieht zu folgenden Ende, daß man erfahren will 1) was vor eine Klage angestellet, 2) was vor ein Proceß erwehlet worden, 3) über was vor ein Punct jeko eigentlich zusprechen sey. Diese aber zielet dahin ab, daß man nach aufgefundenen streitigen Punct wissen will, in was vor Umständen derselbe sich befinde, und was deshalb von denen Partheyen gegen einander angebracht worden.

§. 5.

Die Lectio cursoria ist der Schlüssel zur Lectione speciali, ja offters löset sie den vorkommenden Punct, worüber ein Urtheil erwartet wird, ohne alle andere Hülfsmittel auf. Die Sache ist leicht zuerweisen. Es ist nemlich bekannt, daß nicht alle Klagen einerley Eigenschafft haben, es giebt actiones universales, generales, singulares, alternativas. Jede dieser Arten

ten hat etwas besonders sowohl in Ansehung des petiti als in andern Dingen mehr. Wenn man nun die Klage inne hat; so läset sich der Streit *super ineptitudine libelli* leicht entscheiden. Ist definitive zuerkennen; so bietet die Eigenschafft der Klage dem Rechts- Spruche die Hand. Habe ich mich ausserdem unterrichtet, was vor eine Art des Processus erwehlet worden, und ich sehe bey der Erörterung des Puncts dessen besondere Natur zum Grunde; so ist der Nutzen davon unwidersprechlich. Denn ich kan ja z. E. bey einem Executiv Process die Frage: Ob ein Beklagter das bey der Klage inducirte Document zu recognosciren schuldig, wie ferne er wieder das klare Recht eines Klägers mit *Exceptionibus* zuzulassen? bey einem summarischen Process die Frage: Ob der Beweis articulirt seyn, die Production der Zeugen solenniter geschehen müsse? bey einem possessorischen Process die Frage: Ob der Beweis vor dem *Judice causæ* zuführen, der Gegentheil mit *Interrogatoriis* zuhören sey? nirgend anders woher, als aus der Eigenschafft dieser Process erörtern.

§. 6.

So hat auch diese *lectio cursoria* noch einen, und zwar nicht geringen, Nutzen darinne, weil sich bey solcher Gelegenheit gleich anfangs zeigt, ob die Acten nach Beschaffenheit und Eigenschafft der Klage und des Processes ordentlich oder *confus tractiret* worden, und ob es nöthig sey,

den Richter und die Partheyen zuvörderst auf die Beobachtung der Process-Ordnungen, und auf den rechten Weg zuweisen, inmaßen bey verspürten Mängeln solcher Dinge die zum Wesen des Processus gehören, ohne Nullität, Präposteration und Vermehrung der Unordnung ohnmöglich auf den Punct selbst erkannt werden kan, ehe dem Mangel abgeholfen, und die Anweisung dahin geschehen ist, daß das nöthige vor allen Dingen beforget werde. Würde es nicht z. E. wenn Beklagter sich noch nicht Process-mäßig eingelassen, wenn ein Zeuge seine Aussage noch nicht eidlich bestärcket hätte, wenn die Citation unrichtig wäre &c. thöricht seyn, wieder denselben etwas nachtheiliges zuerkennen. Also muß in solchen Fällen nothwendig zuvörderst interloquiret, und der Unordnung gesteuert werden.

§. 7.

Wie aber die *Lectio cursoria* hauptsächlich dahin abzielet, daß man den streitigen Punct finden will; So sind allerdings zureichende Mittel zu Beförderung dieser Absicht in Betrachtung zu ziehen. Selbige werden dem Lesenden anzuweisen durch den Richter selbst an die Hand gegeben. Solches geschieht, wenn der, so die Acta zum Verspruch wegsendet, in der sogenannten *Missive* oder Urtheils-Frage dem künftigen Referenten ausdrücklich dahin anweist, wo der streitige, vorjeho zuerörternde Punct in denen Acten vorkommt, und denselben

hen gleichsam mit Fingern darauff weist, welches, daß es allemahl, sonderlich, bey sehr weitläufftigen Acten, geschehe, wohl zu wünschen wäre. Und erinnere ich mich solcher Exempel, daß die Referenten, wenn ihnen generale Missiven zugekommen, zuweilen statt des streitigen Puncts einen ganz andern, der vorhin wohl gar schon seine Rechts-Krafft gehabt, im Urthel auf eine von der *re judicata* ganz abgehende Weise erörtert, oder doch, wenn mehrere Puncte zugleich abzuthun gewesen, einige davon gar übergangen haben. Folglich ist die erste *Regul* diese :

Daß ein Referent die Urthels-Frage zuerst ansehe.

2) Wenn bey denen Acten ein Designations-Protocoll vorhanden ist, in welches die Svite des Processus, nach Ordnung der übergebenen Schrifften, abgefaßten Verordnungen und ergangenen Urthel, biß auf die Zeit, da die Partheyen abermahl zum Urthel geschlossen, kürzlich eingetragen worden. Dergleichen pfleget gemeinlich an denen Orten gehalten zu werden, wo man entweder ungeheftete Acta hält, oder doch dieselbigen nur nach Numern und Beylagen, nicht aber nach Foliis zu unterscheiden pflegt. Wiewohl doch auch vielmahls bey gehefteten und foliirten Acten sich dergleichen Designation findet. Wie nun aus derselbigen sich ohne Mühe offenbahret, wie weit die Sache allbereit abgethan worden, und was nachher ergangen ist;

st; So hat vors andere ein Referent zusehen:

Ob er eine solche Designation bey denen Acten finde.

1) Wenn der Richter wenigstens auf der Rubric der Acten, wo nicht alle bishero vorgekommene Hauptstücke des Processus, doch die allbereit ausgesprochene Urtheil, und wo selbige in denen Acten zu finden, anmercket, welches zu nicht geringer Erleichterung der Relationen an vielen Orten, wo geheftete und foliirte Acta ohne besondere Designation gehalten werden, üblich ist. Daher vors dritte ein Referent dahin zusehen hat:

Ob er sich nicht durch dergleichen auf der Rubric der Acten befindliche Indices die Lesung der Acten erleichtern könne.

§. 8.

Dieses alles nun hat seinen augenscheinlichen Nutzen, ob es gleich eigentlich nur eine bloße Präparation zum Acten-Lesen ist, ehe der Referent die Acta selbst durchblättert. Wenn er sich nun auf die Art vorbereitet hat, oder auch wegen Mangel obiger Hülfss Mittel die Acta unmittelbar in die Hände nimmt, so muß er rechtlich wissen, wie er der Sache näher treten soll, zumahl, wenn die Acta in vielen Fasciculis und Voluminibus bestehen. In diesem Falle aber ist die erste Bemühung dahin zu richten:

Daß ein Referent das neueste Stück Acten aussuche,

welches er leicht aus der überschriebenen Numer oder

oder Jahrzahl ersehen kan. Aus selbigen wird sich hernach schon selbst ergeben, worzu die andern Volumina nützlich seyn. Denn zuweilen sind sie nur deswegen dabey, weil sich die Svite des Processus in so viel Volumina vertheilet hat, mithin kan es geschehen, daß man die andern Volumina gar nicht braucht, oder doch nicht weiter nöthig hat, dieselbigen aufzuschlagen, als in so ferne die Partheyen sich darauff beruffen. Zuweilen liegen sie nur bloß als Beylagen zu mehrerer Information des Urthels. Verfassers bey, und betreffen einige Umstände, darauf sich ein und der andere Theil bezogen, da sich dann bey der speciellen Durchlesung wiederum leicht ergiebet, wie weit darauf die Absicht zu machen sey.

§. 9.

Wenn man nun das Volumen, darinne etwas zuvörtern ist, vor sich hat; So sehe man vors andere darauf:

Ob schon ein oder mehrere Urthel oder Decreta in der Sache ergangen, oder nicht? Ist noch gar kein Urthel oder Decretum vorhanden; So fällt es nicht schwer zubegreifen, daß der Proceß erst seinen Anfang nehme, mithin es noch auf die Klage und Antwort ankomme. Ist aber schon ein oder mehrere Urthel vorhanden; So ist vors dritte nöthig:

Daß man das letzte Urthel suche, und durchlese.

Denn

Denn aus selbigen erhellet allemahl, wie weit die Sache abgethan worden, und in was vor einem parte-judicii die Partheyn sich befinden, und so dann ergiebet sich die Folge des Processus von selbst, ja man hat schon probabiler den Punct, worauf die Sache ankommt, gefunden. Z. E. Es ist erkannt worden, Beklagter soll sich sub poena confessi & convicti einlassen. Hier kan man leicht schließen, daß nunmehr darüber: ob und wie solches geschehen, zuerkennen seyn werde. Oder es heisset: Beklagter soll schwören; So ist vermuthlich, daß er entweder gar nicht geschworen, oder nicht schwören wolle. Besonders beobachte man:

Ob bey dem Urthel rationes befindlich? weil in denenselbigen, wo nicht eine völlige facti species, doch insgemein dasjenige enthalten ist, worauf es in der Sache hauptsächlich ankommt. Dadurch aber wird man vielmahls der Mühe überhoben, unnütze Dinge zu lesen. Jedoch hat man auch, ehe man weiter gehet, zusehen:

Ob das letzte Urthel rechtskräftig worden, oder nicht?

Dieses fällt so gleich in die Augen, wenn man nur die nach dem Urthel befindliche Schrifften etwas obenhin durchblättert, als welche zeigen: ob sich die Partheyen dabey beruhigen, oder darwieder Gravamina einwenden?

§. 10.

Nach dessen allen Erfolg nun ist es nicht mehr schwer, den Punct zuersuchen, worauff es ankommt.

Kommt. Jedoch muß auch nunmehr die *lectio specialis* darzukommen, damit man wisse, wie ferne die Partheyen in Contradiction stehen, und wessen sie beschieden seyn wollen. Und ist zwar hierbey wohl überhaupt wahr, daß man nur eigentlich diejenigen Schriften zulesen habe, in welchen der-zuerörternde Punct pro und contra abgehandelt worden. Es wird aber doch nicht undienlich seyn, wenn ich die besondern Handgriffe bey dem Argumente, was man lesen, und dabey beobachten müsse, etwas deutlicher anzeige.

§. II.

Die erste Grund-Regel ist :

Daß ein Referent zuerfahren suche, worüber beyderselts Partheyen geschlossen haben.

Zu solchem Ende nun ist rathsam, daß er die Acten auf Ebräische Art von hinten zu zulesen anfangt, und die letzten Schriften durchlauffe, inmaßen gemeiniglich die Partheyen dasjenige, worüber sie erkannt wissen wollen, in ein ordentlich *petitum* zusammen ziehen. Zuweilen pflegen sie auch wohl im Inrotulations-Protocollo anzuzeigen, worüber das Erkenntnis verlangt wird. Doch muß der Referent wohl Acht haben, ob hierunter beyde Theile einig seyn, maßen zuweilen die Advocaten die Sache in Unordnung zubringen, und ihn auf andere Dinge, die entweder zur Erkenntnis noch nicht reiff, oder

der schon abgethan seyn, zuziehen, auch wohl
 n zu Uebergehung solcher Punkte, die doch jezo
 it abgeurtheilt werden müssen, zuverleiten, oder
 art eines Endspruches ein bloßes Bey-Urtheil zu
 schleichen suchen, vor welche doch ein Richter,
 enn er sonst die Sache zum End-Urtheil reiff
 idet, so viel möglich, sich zuhüten hat. Son-
 erlich ist diese Anmerkung bey denen Acten,
 e ausserhalb Sachßen geführt werden, wohl
 Acht zunehmen. Denn es werden in solchen
 cht eben allemahl die Neben-Punkte besonders
 id vorher abgethan, sondern mit andern in die
 aupt-Sache einschlagenden Punkten öftters
 gleich zum Erkenntnis ausgestellt. Auch siehet
 an ausser Sachßen die bloßen Interlocute
 cht gerne, sondern man will mehrentheils gerne,
 enigstens eventualiter, mit auf die Haupt-
 Sache erkannt wissen.

§. 12.

Die andere Regul ist diese:

Daß ein Referent bey Durchlesung der
 Schrifften wohl Acht habe, ob nicht et-
 was ex officio suppliret werden müs-
 se, was die Partheyen übersehen ha-
 ben, und doch zum Wesen des Proces-
 ses gehöret, oder in der Billigkeit beru-
 het.

Ich verstehe dieses von dem, was Rechtens, nicht
 ber von dem, was facti ist, noch weniger von
 em, was bloß ad jura partium gehört. Denn

in facto darff ein Richter nichts suppliren, ob ihm schon sonst Wissenschaft davon beywohnet. Und dasjenige, was bloß auf der Partheyen Willkühr beruhet, hat man nicht nöthig ihnen an Händen zugeben, weil sie es selbst nicht verlangen. 3. E. Gewehr der Klage, Vorstand wegen der Unkosten. Also gehören hieher 1) diejenigen Dinge, die in das Officium nobile einschlagen, 2) diejenigen, deren Mangel eine Unordnung oder wohl gar eine Nullität zuwege bringen kan. 3. E. die Unrichtigkeit der Klage, der Legitimations-Punct.

§. 13.

Die dritte Regul ist diese:

Daß sich ein Referent aus dem verhandelten eine richtige facti speciem in das Gedächtnis bringe.

Denn dieses giebt ihm hernach die beste Gelegenheit, sich aus denen confussten Acten herauszuwickeln, und anbey zu beurtheilen, was aus dem offters sehr weitläufftigen und unnützen Geschmier zur Sache gehörig ist. Ja es kan auf die Art, zumahl, wenn es etwa darauf ankommt, wie ferne bewiesen worden, offters ohne Mühe erkannt werden, ob der Beweis pertinent, auf das Hauptwerck gerichtet, mithin kräftig sey oder nicht.

§. 14.

Die vierdte Regul mag diese seyn:

Daß ein Referent wohl überlege, ob der Streit

Streit auf ein factum oder auf ein punctum juris hinauslauffe?

Denn im letztern Falle, wo gar kein factum vorkommt, braucht es sehr wenig Kopfsbresse, noch weniger eines weitläufftigen Actenlebens, weil es demjenigen, der die Rechte versteht (wie sie denn ein Referent verstehen muß,) nicht schwer fallen kan, sich aus der Sache heraus zu finden. Und wenn man ja die deshalb verwechselte Schrifften lesen will, so geschichet es mehr aus Vergnügen, als aus Noth. Doch ist urweilen auch das Durchlesen nicht zu entbehren, denn nemlich das Erkenntnis mit rationibus ducitandi begleitet werden muß. Indessen erinnere ich hierbey obiter, daß die Richter, welche Acta verschicken, nicht wohl thun, wenn sie die besondere Landesgesetze, über deren Krafft gestritten wird, zurückbehalten, und dadurch dem, der erkennen soll, die Gelegenheit abschneiden, die Sache gehörig zubeurtheilen. Man kan ja von einem auswärtigen Dicasterio nicht verlangen, daß es alle besondere Landes Constitutiones auswendig wissen soll. Und wenn sich hiernächst die Partheien über Nullitäten, und daß das Urtheil contra jus in thesi gesprochen worden, beschweren; So ist die Schuld nicht dem Dicasterio, sondern dem Richter beymessen, der unvollkommene Acta einsendet.

§. 15.

Wo es aber auf facta ankommt, ist freylich
 Ff 3 mehr,

mehr; auch dasjenige, was dahin einschlägt, mit mehrerer Sorgfalt zulesen. Und wie es überhaupt in allen Acten, der Proceß mag beschaffen seyn, wie er will, theils auf Neben-Puncte, theils auf die Haupt-Sache ankommt, so ist nunmehr nach Unterscheid der Civil und Criminal-Sachen besonders zusehen, wie man sich etwa beym Lesen verhalte.

§. 16.

Wenn in Civil-Sachen, die durch ordentlichen Proceß geführt werden, ein Incident - Punct vorkommt, und es ist noch kein Urtheil vorhanden; so kommt es eigentlich darauf an. 1) Daß man die Klage untersuche, ob sie richtig sey, oder nicht, ob sie allensfalls wesentliche oder nur zufällige Mängel hat, weil eine unrichtige Klage entweder schlechterdings, oder angebrachter massen verworffen werden muß. Zufällige Mängel können wohl übergangen, und ex officio übersehen werden. 2) Daß man die Exceptiones dilatorias betrachte, und dabey beurtheile, ob sie in denen Acten gegründet seyn, oder nicht. Denn alle verzögerliche Einreden müssen so gleich klar seyn, sonst werden sie übergangen, weil es ordentlicher Weise nicht erlaubt ist, daß man darüber besondern Beweis führen laße. Doch habe ich einige Ausnahme in denen Practischen Grund-Sätzen gemacht. 3) Daß man sehe, ob diese Behelfe von der Einlassung schlechterdings bestreyen, oder deren ohngeachtet die Einlassung

ung geschehen müsse, weil in letztern Falle auf die Exceptiones und die Einlassung zugleich erkannt werden muß. 4) Daß man besonders acht habe, ob der Beklagte peremptorische Exceptiones hat, die er so gleich klar macht, oder ob sie zweifelhaft seyn, weil in jenem Falle der Beklagte schlechterdings losgesprochen, hier aber auf Beweis erkannt werden muß. 5) Daß man beurtheile, ob die Einlassung auf die Klage nach Vorschrift der Gesetze geschehen sey, und ob bey befundenen Mängeln den Beklagten zur bessern Antwort anweise. 6) Daß man überhaupt sehe, ob der Kläger und Beklagte demjenigen, was ihnen im ersten Termino zuthun obliegt, ein Gnügen gethan, oder, da er es nicht gethan, zureichende Ursachen seiner Verweigerung habe, und dann befundenen Umständen nach dessen Ungehorsam bestraffe, und ihm die Befolgung sub præjudicio zuerkenne.

§. 17.

Ist es schon zum Beweis gekommen, so findet man, daß entweder die Partheyen noch in dessen Vollführung begriffen seyn, oder denselben allbereit vollführet haben. Im ersten Falle darff man nur die zwischen ihnen bey Gelegenheit des Beweises gewechselte Schrifften lesen, aus welchen sich gar bald ergeben wird, worüber sie streiten, und was zuerörtern ist. Die hier vorkommende Fragen betreffen meistens die Zulässlichkeit der Articul, Zeugen, Docu-

menten, Interrogatorien, die Formalia des Beweises, dessen Desertion, Recognition der Documenten und dergleichen, wobey es fast überall auf quaestiones juris hinaus läuft, deren Erörterung keine sonderliche Schwürigkeit macht.

§. 18.

Ist der Beweis schon vollführt; so kommt es auf die Haupt-Sache und aufs End-Urtheil an und hier muß man lesen, 1) die Klage, 2) die Einlassung, weil aus deren beyden Zusammenhaltung das Fundament des Beweises herzunehmen ist; 3) die Beweis-Articul, oder die Beweis-Schrift, indem aus deren Zusammenhalt mit obigen beyden Stücken sich von selbst ergiebet, ob sie auf das thema probandum gerichtet seyn oder nicht, ingleichen was vor eine Art des Beweises erwehlet worden. Ist der Eyd deferirt; so muß 4) gesucht werden, ob der Gegentheil die Punkte eingestanden oder nicht, ob die Eydes Delation zulässig oder nicht, ob sie zu rechter Zeit geschehen, ob der Eyd schon geschworen oder nicht? Wo Zeugen gebraucht werden, sind 5) die Zeugen-Aussagen durchzulesen. Wird der Beweis durch Urkunden unterstützt, so müssen 6) auch diese betrachtet und durchgegangen werden. Dabey muß überall 7) ein Referent mit darauf Acht haben, ob nicht vielleicht einige den Beweis an sich selbst, oder auch die Zeugen, Urkunden, Articul und dergleichen betreffende Neben-Umstände zum Erläut.

kenntnis mit ausgesetzt worden, oder doch sonst, weil sie der Richter noch nicht abgethan, zu erörtern seyn. Nicht weniger muß auch der Referent 8) darauf sehen, ob das thema probandum gar nicht, oder nicht gnugsam, oder im Gegentheil vollkommen erwiesen. In jenen Fällen ist der andere Theil gleich zu absolviren. In dem andern muß ein juramentum legale den Ausschlag geben. Im letzten Falle aber ist ferner nöthig, daß 9) ein Referent sehe, ob nicht vielleicht der andere Theil durch einen Gegenbeweis die Absichten des Beweisführers ganz oder zum Theil zernichtet habe, da denn wiederum hier auf ein juramentum legale die Absicht zu machen, dort aber der Beweisführer abzuweisen ist. Daß ein Referent 10) die sogenannten Disputir-Fälle, worinn die Partheyen über die Krafft des Beweises mit einander verfahren, durchlese, ist nicht nöthig, weil er alles viel deutlicher aus den Aussagen und Documenten begreifen kan. Wenigstens ist nicht zurathen, daß er diese Wechsel-Schriften zuerst durchlese. Die Advocaten suchen in selbigen die Sache gerne zuverdunkeln, und unrichtige Begriffe davon bezubringen. Und wenn er sie ja zu erst liest, so muß er auf das Anführen nicht trauen, sondern die Beweis-Mittel selbst beurtheilen. Mit einem Worte: Er kan es nicht entbehren, die Aussagen und Urkunden selbst durchzulesen, weil die Advocaten in den Schriften öftters das Beste vergessen, oder mit Fleiß weglassen.

§. 19.

Wie aber hierbey überall die Eigenschaft des angestellten Processus vor Augen zu haben, und sonderlich bekannt ist, daß man in summarischen Sachen sich an die ordentlichen Regeln nicht so genau bindet, auch eben keinen gar vollkommenen Beweis erfordert; Also geschiehet es öfters, daß gleich im ersten Urtheil die Sache definitive verabschiedet werden muß, sonderlich in denen Processen, wo die Rechte theils erlauben, theils erfordern, daß der Beweis gleich mit der Klage verknüpffet wird. Erfordert wird dieses bey dem Executiv-Process, indem bey selbigen allemahl die Umstände der Klage so gleich aus Urkunden vor Augen zulegen seyn. Und hier muß vor allen Dingen 1) die Qualitas der Urkunden untersucht, demnächst aber 2) gemerckt werden, daß das liquidum durch illiquide Dinge nicht aufzuhalten, sondern auf jenes zuerkennen. Dieses aber zur weitem Ausführung zuverweisen sey. Also muß ein Beklagter, wenn er die Urkunden nicht ehydlich difficirt, auch keine liquiden Exceptiones hat, so gleich condemniret werden. Gleiche Bewandnis hat es mit dem Wechsel-Process.

§. 20.

Erlaubt ist es, den Beweis zu anticipiren im *possessorio summarissimo*, und allda hat ein Referent sich allemal zu unterrichten, 1) ob der Fall so beschaffen sey, daß auf Possess erkannt wer-

werden könne, 2) ob das factum possessionis einiger maßen bescheiniget sey, weil es hier auch keines vollständigen Beweises bedarff, 3) ob nicht der andere Theil, daß er dem actui possessionis widersprochen, beygebracht habe. Ist der Beweis nicht anticipirt worden; so ist auf Bescheinigung und Gegen-Bescheinigung zu erkennen.

§. 21.

Ferner ist es erlaubt in Concurs-Processen, daß man den Beweis seiner Forderungen mit der Liquidation verknüpffe. Hier muß nun wohl ein Referent vor allen Dingen die Liquidations-Acten auffuchen, und ganz durchlesen. Er kan aber doch die andern beyliegenden Acten nicht schlechterdings übergehen. Denn er hat bey Durchlesung dergleichen Acten auf folgende Stücke zusehen, 1) ob der Proceß richtig eröffnet worden, weil er einer Edictal-Citation bedarff. Fehlt diese, so ist vor allen Dingen darauf zu interloquiren. Sind die Gläubiger bekant; so müssen sie ordentlich citirt seyn. 2) Ob und wie ferne die Massa bonorum in Richtigkeit geracht worden oder nicht. Denn dafür ist am ersten zu sorgen, daß sich hierbey nicht Defecte ereignen, mithin muß alles dasjenige, was zu deren Berichtigung gehört, dem Richter auch ex officio an Handen gegeben werden. 3) Ob die Forderungen der Gläubiger eingeräumt, ganz liquid, einiger maßen, oder gar nicht bescheiniget seyn. Sind sie außer Widerspruch,

so werden sie pure lociret. Sind sie ziemlich maßen bescheiniget; so pflegt man wohl auf ein *juramentum legale* zuerkennen; sind sie sehr zweifelhaft oder ganz illiquid; so werden sie zwar eventualiter lociret, aber doch zusehrender der Beweis überhaupt, oder doch besserer Beweis erfordert. 4) Worauf der Grund der Forderung beruhe, inmaßen die Gläubiger nach der Vorschrift der Gesetze in ihre Classen ordentlich zu rangiren seyn. Die übrigen hierbey vorkommenden Neben-Puncte ergeben sich beym Durchlesen von selbst.

§. 22.

Zuweilen wird aus einem eingerissenen Mißbrauch bey einigen Gerichten erlaubt, daß der Beweis in ordentlichen Processen überall beym Anfange des Processes von denen streitenden Partheyen mit eingemischet wird, da man denn eine ganze Menge hier und da eingeschalteter Documenten ohne alle Ordnung zu Gesicht bekommt. Hier nun ist freylich nicht so geschwind aus der Sache zukommen, und man muß zuweilen lesen, daß einem der Kopf wehe thut, ehe man weiß, was die Partheyen damit haben wollen. Es hilft aber nichts darzu, der Strang muß doch gezogen seyn, und der Richter nebst den Advocaten würde sich erzürnen, wenn man ihn zur Ordnung anweisen wolte. Within ist zusehrender nöthig, daß man diese zerstreute Urkunden zusammen bringt, und das, was des Klä-

Klägers Werck ist, von dem, was zum Exceptionen gehört, sondert, und siehet, ob herauszukommen sey. Wills nicht gehen, so ist es gut, den Vorschlag des Herrn Geheimbden Rath Böhmers in seiner Einleitung zur Acten-Relation p. 123 zu brauchen, und auf bessern Beweis zuerkennen, weil sodann die Advocaten selbst, sie mögen nun bey dem Erkenntnis sich beruhigen oder nicht, die Sache ins Licht setzen müssen.

§. 23.

Ist nun übrigens ein Urtheil gesprochen worden, und man findet bey dem Lesen, daß es auf ein Remedium, so ein und der andere Theil darwieder eingewendet, ankommt; so darff man nur die deshalb eingereichte Schrifften lesen, die dann den Weg in die ante acta bahnen. Wenn aber der eine Theil etwa sich bloß auf vorige Acta beziehet; so müssen freylich auch die vor dem Urtheil vorbergehende Schrifften zur Hand genommen, übrigens aber von einem Referenten folgende Stücke beurtheilet werden, 1) ob das Remedium zuläßig sey oder nicht 2) ob es zur rechten Zeit eingegeben, und ob sonst alles, was die Geseze zu dessen Wesen und Form erfordern, in acht genommen worden, 3) worauf es in der Haupt-Sache ankomme?

§. 24.

In Criminal Sachen hingegen lassen sich die bisherigen Handgriffe eben nicht so schlechterdings

Dings brauchen, sondern die Wichtigkeit der Sache macht, daß man mehrentheils integra Acta lesen muß. Doch hat man auch gute Vortheile zu erwarten, wenn man folgendes betrachtet.

1) Ob die Sache noch in der General - Inquisition befangen; Da ist nun nöthig, daß man a) das Verbrechen erfahre, b) desselben Grund wisse, c) ob er glaubwürdig sey, untersuche, d) ob das Corpus delicti zur Nothdurfft beygebracht worden, überlege, e) deshalb alle Indicia, dadurch ein Verbrecher verdächtig wird, zusammen sammle, f) und wie ein jedes erwiesen worden, betrachte, g) die Größe des Verbrechens beurtheile, ob nemlich dasselbe peinlich bestraftet werden könne, h) ob der Verbrecher gestehe oder leugne, i) was er vor eine Person sey? Daß aber dieses alles ohne genaue Durchlesung dessen, was bisher ergangen, nicht eingesehen werden könne, erhellet von selbst. In geringen Verbrechen, wenn der Verbrecher gesteht, kan gleich definitive erkannt werden, auch, wenn derselbe leugnet, aber doch überführet ist. Ist er nicht völlig überführet; so pflegt der Reinigung - Eyd gleich erwehlet, zudem wohl die Straffe eventualiter angefüget zu werden. Man sieht auch hier eben nicht so genau auf die vollkommene Gewißheit des Corporis delicti. Fehlt es gar am Beweise, folgt sogleich absolutoria sententia. Ist das Verbrechen groß; so siehet man, ob Inquisit leugnet, und ob vielleicht schon

schon eine Defension bey denen Acten ist, auch, ob dadurch die Indicia removiret worden oder nicht. Im ersten Falle ist gleich definitive zu erkennen. Im letztern wird die Special-Inquisition nicht leicht weggelassen, welche man auch nach dem *usu fori* braucht, wenn gleich der Inquisit gestanden hat, welches ich jedoch vor unnöthig halte, wenn das Geständnis nur sonst qualificirt ist. Ubrigens muß ein Referent, ehe er pure auf die Special Inquisition erkennet, den Richter dahin anweisen, daß er zuvörderst die zur Gewißheit des *Corporis delicti* nöthigen noch nicht besorgten Stücke sowohl den Mangel im *modo procedendi* supplire. Z. E. die Zeugen schwören, die Besichtigungs, Registraturen beybringen, den Diebstahl und dessen Quantum endlich bestärcken laße.

II) Ob die Special-Inquisition allbereit vollführet ist. Hier muß der Referent vorerst sich eine richtige *facti speciem* ins Gedächtnis bringen, welche er vielleicht in der Defension findet, wenn dergleichen bey denen Acten ist. Doch darff er eben darauf nicht trauen, sondern er muß sie doch mit denen Acten zusammen halten, so dann liest er die Antwort des Inquisiten auf die *Articul.* Gestehet dieser, brauchts keiner großen Umstände, sondern es ist nur *ex Actis* oder der Defension zusammen zusuchen, was er *pro mitiganda poena* anführet. Leugnet er; so muß der *actus confrontationis* durchlesen
wer,

werden. Beharret er auch da bey'm Leugnen, so sind abermahl die Umstände, die schon bey'm ersten Punct angeführet worden, in Betrachtung zu ziehen, und es müssen dabey freulich die ante acta und das summarische Verhör zu Hülffe genommen werden. Ist nun das Verbrechen wichtig, und die Indicia nebst ihren Beweise nach Vorschrift der peinlichen Halsgerichts Ordnung qualificirt, auch durch die Defension nicht entkräftet, so wird auf die Peinlichkeit, ausserdem aber nur auf den Reinigungs-Eyd erkannt.

III) Ob die media probandi schon bey Inquisiten gebraucht worden. Hier liest man nur dasjenige, was nach dem letzten Urtheil, welches auf das medium probandi erkannt, ferner ergangen ist. Da denn, wenn der Inquisit geschworen, oder die Peinlichkeit überstanden hat, gemeinlich eine absolutoria folgt. Doch muß auch vor allen Dingen ein Rescensur beurtheilen, 1) ob hierdurch alles abgelehnet worden, oder noch etwas übrig bleibt, weshalb der Inquisit zur Straffe zuziehen ist, 2) ob nicht der Inquisit sonst mit so harten Indiciis wegen des Verbrechens graviret ist, daß er der ausgestandenen Peinlichkeit ohngeachtet bestraft werden kan, 3) wie sich besonders der Inquisit bey der Peinlichkeit aufgeführt, weil zuweilen die Halsstarrigkeit desselben so groß ist, daß man klärlich sehen kan, wie er mit der Tortur nur seinen Spott treibet. Hat aber der Inquisit

quisit gestanden, so muß die Urgicht gelesen, und, ob er bey dem Geständnis geblieben, hauptsächlich aber auch darauf *ex officio* gesehen werden, ob der Richter die ihm bey der Peinlichkeit vorgeschriebene Gränzen in Acht genommen hat; inmaßen dieses viel beynügt, daß ein Verbrecher gelinder bestraft wird. Ist eine Haupt-Defension bey denen Acten, so muß auch diese erwogen werden.

IV) Ob nur über eine neue und anderweit gesuchte Defension zuerkennen ist. Weil nun diese gleichsam die Stelle eines Remedii suspensivi vertritt; so muß man erst sehen, ob das vorige Urtheil rationes hat. Diese sind als ein Index über das, was man zu lesen hat, zugebrauchen. Darauf siehet man, ob der Inquisit in der Defension die wieder ihn streitende Dinge abgelehnet. Sind keine Rationes vorhanden; so lese man erst die Defension. Denn rechtschaffene Advocaten pflegen gemeiniglich eine richtige *facti speciem* voran-zusetzen, und alles das, was wieder den Inquisiten ist, Actenmäßig zuerzählen. Doch muß man das Nachschlagen nicht vergessen, und sein genau untersuchen, ob alles zutrifft. Findet man auch in der Defension keinen Trost, so muß freylich der Referent selbst aus denen ante Actis alles, was vor und wieder den Inquisiten ist, selbst heraus-suchen.

Vom Excerptiren und Extrahiren der Acten.

§. 25.

Daß man dasjenige, was man in Actis liest, und findet, excerptire, oder auch extrahire, ist zuweilen nützlich, zuweilen nöthig. Excerptiren heißet, diejenigen Dinge, die zur Erörterung des vorkommenden Puncts etwas pro oder contra dienen, und nicht füglich allesammt ins Gedächtnis gefasset werden können, Stückweise auszeichnen; Extrahiren aber heißet dasjenige, was bisher von einer Zeit zur andern in der Sache ergangen, und weitläufftig vorgetragen worden, in die Kürze fassen, und also die Historiam processus, und wie weit es überall damit gekommen, gleichsam in ein Compendium bringen.

§. 26.

Dergleichen Extracte nun, wie von selbst leicht zubegreifen, müssen den ganzen Verlauf der Sache von Anfang bis zu Ende enthalten. Und es kan in denenselben keine einzige Schrift übergangen werden, die von ein oder dem andern Theil eingereicht worden, indem der Endzweck derselben dieser ist, daß entweder diejenigen, welche selbst einen Vortrag ex Actis thun, daß derselbe Acten mäßig sey, durch den Extract bestärken, oder auch diejenigen, denen der Vortrag geschieht, diesen mit dem Extracte zusammen halten können. Überhaupt aber dienet er darzu, daß

daß man daraus erkenne, wie ein gerichtlicher Actus nach dem andern abgehandelt, abgethan, oder noch streitig und zuerörtern sey, mithin bey jeder Vorfällenheit der Recours zu dem Extracte genommen, und das Lesen und Beurtheilen der Acten erleichtert werde. Solchergestalt wird derselbe gleichsam als eine Einleitung in die ganzen Acten beizubehalten, und so oft was neues vorkommt, selbiges nachgetragen. Weshalb hier freylich alle mögliche Sorgfalt zu brauchen ist, daß in demselben alles angezeigt, und auch dasjenige, was allbereit in Actis abgethan ist, mit bemercket werde.

§. 27.

Es ist diese Art von Extracten sonderlich in denen hohen Reichs- Gerichten eingeführet, auch zuweilen in andern obern Judiciis durch den Gerichtsbrauch bestätigt, weshalb sie sodann allerdings bewerkstelliget werden muß, ob sie schon an sich selbst eben so nothwendig nicht ist, daß nicht, deren ohngeachtet, eine gute Relation aus denen Acten geschehen könne. Ob nun wohl die Art und Weise zu extrahiren mehr aus Exempeln, als Regeln erlernt werden muß; so ist doch auf gewisse Maasse nicht undienlich, sich folgenden Begriff davon zu machen,

§. 28.

Überhaupt und 1) muß man sich zwar bey diesen Extracten lediglich an die Ordnung, die die

series Actorum selbst an die Hand giebt, binden, jedoch ist es 2) allemahl gut, daß man eine summarische historiam facti, und die daraus entstandene occasionem litis voraussetze, und derselben hiernächst historiam processus anfüge. In der Historie des Processus selbst dürfen, 3) die Verordnungen, welche die Schriften und das Verfahren veranlassen, wosferne nicht etwa über jener Verfassung selbst gestritten wird, oder sich einige Mängel dabey ereignen, nur obenhin und mit wenig Worten angeführt, doch muß alles 4) mit Anzeigung der Foliorum, Numerorum oder Signorum bestärket werden. 5) Die Schriften selbst aber, darinne die Partheyen ihre Jura gegen einander deduciren, sind gebührend zu analysiren, auf ihre Haupt-Capita zuziehen, die Momenta, welche pro affirmativa oder negativa vorgebracht worden, bey jedem Capite anzuzeigen. Hierbey ist 6) eine gute Ordnung zu brauchen, und darff man sich eben an des Schriftstellers Ordnung nicht binden, sondern man muß selbst im Stande seyn, jedem Argumente seinen rechten Platz anzuweisen, auch dabey 7) das weggelaßene, in so ferne es zur Erörterung der Sache gehört, suppliren. Besonders ist 8) bey der Klage der Grund derselben, der erwählte modus procedendi, und worauf die Sache ankommt, kürzlich anzumerken. 9) Werden alle Sententien, Bescheide, Befehle, nach ihrem Inhalte ganz eingerückt. 10) Ist auch dieses in Ansehung aller derer

Strei-

Streitigkeiten, die über den Inhalt und Formalien eines Exhibiti entstehen, zu merken, z. E. wenn ein Articulus, ein Interrogatorium, impertinent oder irrelevant, eine Cydes, Delation vor unzulässig angegeben wird. 11) Der Beweis durch Zeugen darff so wenig, als der Beweis durch Documenta ganz extrahiret werden; sondern man sucht aus denen Zeugen Ausagen diejenigen heraus, welche das thema probandum betreffen, oder selbigen entgegen seyn, und diese pflegt man gerne ganz einzurücken. Aus denen Urkunden aber nimt man die Qualitatem und die Zeit der Verfertigung summarisch, den passum concernentem aber ganz heraus.

§. 29.

Dieses alles ist auch in seiner Maaße bey Con- curs - Processen, von denen unten noch etwas vorkommt, zu merken. In Inquisitionen - Sachen hingegen pflegt man 1) deren Ursprung, und wessen ein Verbrecher beschuldigt wird, historice anzuführen, 2) die wieder denselben streitende Indicia nach einer guten Ordnung zusammen zusagen, 3) ob und wie weit, auch, was durch solche bewiesen seyn, zu bemerken, 4) überhaupt aber, ob die Inquisition nach Vorschrift der Geseze geführt worden, oder ob sich Defecte dabey ereignen, anzuzeigen; 5) bey den Inquisitional- Articulis dasjenige, was der Inquisit eingestanden, oder geleugnet, nebst denen Articulis selbst zu extrahiren, 6) was derer
 nega-

negatorum halber bey der Confrontation oder dem actu torturæ vorgefallen, hinzuzufügen, 7) die vom Inquisito selbst eingereichte Defensions-Schriften hingegen nach der schon oben angezeigten Methode durchzugehen.

§. 30.

Das Excerptiren der Acten geschiehet in zweyen Fällen, 1) wenn ein künftiger Referent zu seiner eigenen Nachricht dergleichen thut, 2) wenn es bey Justiz Collegiis oder Dicasteriis eingeführet ist, daß ein Referent seine Relation mit Excerptis bestärcken, oder schriftlich referiren muß. Im ersten Falle ist das Excerptiren mehr nützlich, als nöthig, auch, weil ein Referent hier bloß auf sich selbst siehet, die Art zu excerptiren willkürlich. Doch kan er dessen, weil das Gedächtnis nicht allemahl geschickt genug ist, alles zufassen; auch niemand seinen Kräfften soviel zutrauen kan, daß nicht hier und da etwas vergessen werde, nicht wohl entbehren, 1) wenn die Acta zwar eben in wesentlichen Dingen keinen Mangel haben, doch in denenselbigen alles durcheinander geworffen ist, das bald hier, bald da etwas vorkommt, was zur Sache gehört, anbey das Nützliche mit dem Unnützen verdunckelt wird. Inmaßen leicht zu urtheilen, daß allhier das Zerstreute zusammen gesammelt werden muß; 2) wenn in denen Actis viel Puncte streitig und zuerörtern seyn; dergleichen sich nicht nur in judiciis singularibus, wo

öffters

öffters über die Klage, Litis Contestation und eine ganze Menge verzögerlicher Einreden, über verschiedene Articuli, Interrogatoria, Zeugen, Documente, zugleich gestritten wird, sondern auch besonders in Concurs - Erbschafts, Vormundschafts, Hauswirthschafts, Rechnungs-Schäden-Sachen und s. w. ereignet.

§. 31.

Weil es aber doch der Relation selbst nicht geringe Dienste thut, wenn man im Excerptiren fein ordentlich ist; so hat man dabey folgende Haupt-Regeln zu mercken;

- 1) Daß man sehe, ob die Sache selbst so beschaffen sey, daß darüber erkannt werden könne.

Denn vielmahls ist in derselben auf einen präjudicialiter zuerförternden Punkt zuerkennen, der der Haupt-Sache im Wege ist, z. E. auf bessere Klage, Einlassung, Legitimation ad causam u. s. w. Und da würde es überflüssig seyn, zu excerptiren. Zuweilen findet sich, daß die Sache besser mündlich vor einen Commissario und secundum arbitrium boni viri, als durch einen Rechts - Spruch, der in Abwesenheit der Partheyen ertheilet wird, ausgemacht werden kan. Und jene Art zuverfahren erfordern sonderlich weitläufftige Rechnungs-Sachen und Schäden, Liquidationes. Hier müssen die

Rechnungen gebührend untersucht, defectirt, justificirt, und die Partheyen mündlich darüber gehöret, jeder Punct besonders vorgenommen, und was facti oder juris, was eingestanden oder streitig, in Rechnung passirlich ist oder nicht, von einander gesondert werden. Dieses ist kein Werck vor einen Referenten, sondern vor den, der mit denen Partheyen mündlich communiciren, und sich von ihrer Meinung unterrichten kan. Deswegen ist auch nicht unbillig, wenn bey dergleichen rohen Sachen auf Commission interloquiret, und das Erkenntnis über die streitigen Puncte, bis sich die Partheyen specificce darüber coram Commissione erklärt haben, und der Commissarius selbst erst die gehörige Separation bewerkstelliget hat, ausgesetzet wird. Sind aber dergleichen Acta zum Spruch reiff; so ist zu merken,

- 2) daß ein Referent bloß dasjenige bey Excerptiren betrachte, was zur Sache gehörig ist, bey dem Unnützen aber sich nicht aufhalte.

Zur Sache aber ist dasjenige gehörig, was nicht allbereit abgethan worden, und was zur Entscheidung des Puncts pro und contra etwas beyträgt. Das andere alles ist unnütze, und würde der Referent Zeit und Papier verderben, wenn er sich dabey aufhalten wolte. Ferner ist nöthig

- 3) daß

- 3) daß ein Referent die Liquida von den Illiquidis absondere.

Dieses hat seinen vielfachen Nutzen. Denn

a) sind manche Dinge so beschaffen, daß, wenn sie bloß in facta beruhen, darauf gar keine Absicht gemacht werden darff. Z. E. manche Exceptiones dilatorix, die nicht ex Actis klar seyn, fallen weg; solche Umstände, die nach vollführten Beweise angebracht werden, und doch nicht bewiesen seyn, werden billig übergangen; c) läset die Eigenschaft mancher Processen nicht zu, daß man auf Dinge, die einer weitem Ausführung brauchen, z. E. Jura petitorii, die in possessorio vorgebracht werden, Exceptiones illiquidas, die ein Beklagter im Executiv-Process vorschüzet, sehen kan. Dieses gehört zur besondern Ausführung, oder in die Reconvention c) müssen in gewissen Processen liquida und illiquida zugleich, jedoch auf verschiedene Art abgethan werden. Z. E. in Concurs-Rechnungs- und Schäden-Processen wird alles, was liquid ist, sogleich schlechterdings passiret, illiquida aber entweder zum Beweise zusehrender gewiesen, oder doch nur eventualiter zugestanden,

- 4) daß ein Referent ein zureichend Mittel brauche, der Memorie aufzuhelfen.

Es ist aber hier gut, den Vorschlag des Herrn Böhmers in seiner Einleitung zur Acten Relation

tion zebrauchen, welcher dahin anweist, daß man einen Bogen Papier nehme, denselben breche, den Punct, worüber gestritten wird, querdurch schreibe, auf der einen Seite die momenta pro, auf der andern die momenta contra, summarisch diunter setze, und sodann mit denen andern Puncten ordentlich auf eben die Weise fortfahre. Will der Referent bey jeden Punct unten querdurch seine Meinung mit darzuschreiben, so kan solches ihm vielleicht auch den Nutzen bringen, daß er bey Ausarbeitung des Urtheils nicht erst neues Nachsinnen braucht.

§. 32.

Der andere Fall, wenn nemlich eingeführet ist, daß ein Referent seine Relation mit schriftlichen Excerptis bestärcket, muß noch mit wenigen berühret werden. Denn ob ihm wohl die obigen Regula ebenfalls gute Dienste thun; so sind doch die Excerpta in eine etwas andere Form zubringen, als bey dem ersten Fall, indem sie einigermaßen denen Extracten gleich sehen, und dazu dienen müssen, daß sich andere, welche die Relation mit den Excerptis zusammen halten müssen, aus der Sache finden, und alles gleich übersehen können. Indem ich nun abermahl bemerken muß, daß sich der Referent hier nicht so weit zu diffundiren habe, als bey denen solennen Extracten; so ist auch dieses die einzige Regel:

Daß

Daß er bloß auf die zuerörternden Punkte seine Absicht mache, und mithin mit Uebergehung dessen, was dahin nicht gehört, die *historiam litis* vor Augen lege.

Denn alles, was er deshalb thut, zielt dahin ab, daß sich andere in *facto*, und darüber, worauf es eigentlich ankommt, unterrichten, und die dahin gehörigen *Momenta* beurtheilen sollen.

§. 33.

Die *Excerpta* werden auf zweyerley Art gemacht, entweder sahet man sie in Form einer ordentlichen Erzählung ab, beziehet sich in selber auf die *Folia*, Numern, *Signa*, mischet die Urtheil und Bescheide, die *Außagen*, die *Documenta quoad passus concernentes* in ihrer Ordnung mit ein, und führet, was von beyden Theilen angebracht wird, *specifice* an, oder man behält die Ordnung bey, die in denen *Acten* vorkommt, und weist nach denen *foliis* an, wie die *Suite* des *Processus* in Absicht auf den jetzigen Punkt sich verhalten habe. In beyden Fällen aber, wenn viel Punkte vorkommen, führt man einen jeden ins besondere auf obige Art durch. Ein Exempel von der ersten Art mag dieses seyn.

Es hat *Titius* fol. 1. wieder *Cajum* eine *Vindicationem* angestellet, und will ein von seinem Vater zeit der gehaltenen *Administration* von denen *maternis* veräußertes Grundstück

Stück wieder haben. Hierauf ist Cajus fol. 3. richtig vorgeladen, auf sein Ausbleiben aber nach vorgängigen Erkenntnis fol. 15. die Citation fol. 18. sub poena confessi & convicti wiederholt, und die Insinuation richtig bewerkstelliget, sodann aber, als er wieder ungehorsam gewesen, fol. 30. definitive auf das Præjudicium erkannt worden. Hiernach hat Cajus Appellation fol. 32. eingewandt, und zugleich mittels Anführung wichtiger und fol. 34. bescheinigter Impedimentorum, daß am Tage des Termini seine Frau gestorben, der Citation zugleich ein Gnügen gethan, und litem negative contestirt. Worauf nach erstatteten Bericht fol. 38. rescribiret worden, daß, wenn zu-
 forderst in einem anzusehenden Termine die Partheien verfahren, anderweit rechtliches Erkenntnis eingehohlet werden solle. Das Verfahren ist fol. 40. erfolgt, da denn Kläger auszuführen meint, Beklagter könne nicht mehr gehöret werden, seine Rationes sind folgende 2c. 2c. Beklagter hingegen erinnert fol. 50. hiernach ad 1) 2) 3) 2c. 2c. Und ist also hier zuerkennen, ob Beklagter annoch zuzulassen, und demnächst über die Litis Contestation zusprechen sey.

Ein Exempel von der andern Art ist dieses

Fol. 1. hat Mevius geklagt, daß ihm Titius
 1000. Rthl. Kauf-Geld schuldig sey, und
 legt

legt deshalb den Rauff, Contract bey, mit Bitte, Beklagten zur Recognition anzuhalten.

Fol. 6. hat Titius excipirt, daß ex contractu bilaterali kein Executiv - Process statte, weil ihm die exceptio implementi nondum secuti zu statten käme, und hat vorgegeben, daß ihm Kläger den zugleich verkauften Acker noch nicht eingeräumt.

Fol. 9. widerspricht Kläger replicando diesem Vorgeben, und beschuldigt Beklagten Ungehorsam

Fol. 15. wird erkannt:

Daß Kläger vor allen Dingen; wie er seines Orts den Contract erfüllet habe, erweisen soll,

welches Urtheil auch rechtskräftig worden.

Fol. 20. hat Kläger seine Beweis - Articuli binnen gehöriger Frist übergeben, und will durch Zeugen beweisen.

Fol. 24. hat Kläger die Zeugen producirt.

Fol. 25. will Beklagter testem primum nicht verheyden lassen, und führet wieder dessen Persohn folgendes an 2c. 1) 2) 3)

Fol. 28. Replicirt Kläger ad 1) 2) 3).

Fol. 30. duplicirt Beklagter ad 1) 2) 3)

Dieses ist der eine Punct, worüber vorjehz zu erkennen ist.

Ferner.

Fol. 20. hat Kläger unter andern den 8ten Beweis

Beweis-Articul also eingerichtet, und dar-
über den End deferirt: Wahr, daß Be-
klagter gewußt, daß der streitige Acker zur
Zeit des Verkaufss verpachtet gewesen;
und den 9ten also:

Wahr, daß er hierdurch stillschweigend con-
sentiret, daß ihm der Acker nicht eher, biß
nach geendigter Pachtzeit, übergeben wer-
den dürffe.

Fol. 26. will Beklagter diese Articul nicht
passiren lassen, und giebt vor, sie wären
irrelevant, mithin sey er sich darauf zuer-
klären und zu schwören nicht schuldig ex his
rationibus &c. &c.

Fol. 27. Replicirt Kläger 1) 2) 3) 2c. 2c.

Fol. 31. Duplicirt Beklagter 1) 2) 3) 2c. 2c.

Diß ist der andere Punct, dessen Erörte-
rung erfordert wird.

Und auf die Art gehet man alle Puncte durch.
Man kan aber auch im ersten und andern Falle
die Excerpta gleich auf alle Puncte richten, und
nach deren Vollführung die Fragen, worauf ge-
sprochen werden soll, zusammen anführen.

Vom Vortrage an sich selbst.

§. 34.

Wenn man weiß, was zu referiren ist, so
ist bey dem Vortrage selbst nicht viel Schwürig-
keit.

eit. Auf eine glückliche Findung der Punkte, vorauf gesprochen werden soll, und auf eine geschickte Beurtheilung derselben kommt es hauptsächlich an. Und wer sich im Excerptiren der Acten an eine gute Ordnung gewöhnet, und dabeey alles, was zur Sache gehöret, entweder auf dem Papier oder im Gedächtnis hat, dem ist es leicht, auf diesen Grund einen guten Vortrag aufzubauen.

§. 35.

Wir müssen aber doch einen Unterschied machen zwischen einem mündlichen und schriftlichen Vortrag. Der mündliche ist der gewöhnlichste, und bedarff nur einer guten Ordnung und angenehmen Deutlichkeit, mithin ist er kürzer, als der schriftliche, der über dieses oft in andere zum Haupt-Punkte nicht gehörige Dinge ausschweiffet, und mehr in einer weitläuffigen Beurtheilung des ganzen Processes, bestehet, auch jeden dabey vorkommenden Actum aufs genaueste in Erwägung ziehet, wie denn auch derselbe nur bey denen hohen Tribunalien im Reiche eingeführet ist.

§. 36.

Beym mündlichen Relationen kömt es darauf an;

1) Erzehlet man die Gelegenheit zum Prozesse, indem man anzeigt, was eigentlich darzu Anlaß gegeben, und eine kurze *facti speciem* voraus setzet.

2) Füh-

2) Führet man die *historiam processus* an, biß auf den Punct, worüber zusprechen ist, und bemercket nur obenhin, was für eine Klage angestellet, und was vor eine Art des Processes erwehlet worden, weil, wie obgedacht, selbiges bey Erörterung des Puncts öffters guten Nutzen schafft.

3) Bey der *historia processus* aber richtet man seine Gedancken einzig und allein auf den zuerörternden Punct, und sehet alles, was dahin nicht gehöret, bey Seite.

4) Hat man bey Durchlesung der Acten gefunden, daß in denen wesentlichen Stücken des Processes kein Mangel ist, der *ex officio* gehoben werden muß; so bekümmert man sich auch bey dem Vortrage nicht weiter darum.

5) Ist man zu den Punct gekommen; so trägt man die von beyden Seiten angebrachte Gründe ordentlich vor, und seht sein ohnmaßgebliches Gutachten darzu.

6) Ist mehr als ein Punct; so trägt man den andern nicht eher vor, biß man sich mit demjenigen, dem der Vortrag geschieht, eines gemeinsamen Schlusses halber vereiniget hat.

7) Kommt es bloß auf eine Rechts-Frage an; so darff man nicht einmahl *historiam processus*, wenn sich zumahl kein wesentlicher Mangel

zel findet, erzehlen, sondern es darff nur der strei-
 ige Fall, und, was einer und der andere erin-
 nert, vorgetragen werden. 8) Wo eine qua-
 ratio facti ist, oder dergleichen Umstände vorkom-
 men, die mit denen in Acten befindlichen
 Schrifften zusammen gehalten werden müssen;
 so muß der Referent aus dem Beweise und
 Schrifften den Inhalt, und zwar wörtlich her-
 lesen, und gegen den Punct halten. 3. E. bey
 der Frage; ob die Klage, die Litis Contesta-
 tion richtig, ob der Beweis . Articuli zulässig;
 ob das thema probandum durch die Zeugen
 Aussagen, Urkunden, oder Besichtigung erwie-
 sen, ob das Document zu Anstellung eines Exe-
 cutiv-Processus zureichend, ob es zu recognos-
 ciren, ob die Schuld-Forderung im Concurs-
 Processu liquid sey. 9) In Inquisitionen-Sa-
 chen ist besonders der Grund derselben, die Ge-
 wisheit oder Ungewisheit des Corporis delicti,
 der wieder den Inquisiten entstehende Verdacht,
 und, auf was vor Anzeigen er sich stützt,
 auch, wie diese erwiesen, oder abgelehnet seyn,
 specifico anzuführen, hauptsächlich aber dahin
 zusehen, daß indicia communia von speciali-
 bus und hier wiederum remota von proximis
 gehörig abgesondert werden. 10) Bey Reme-
 diis suspensivis, wenn zuvörderst dasjenige, was
 die Gelegenheit darzu gegeben, und die Svite
 des Processus in Absicht auf das Remedium
 angezeigt worden, sieht ein Referent zwar auf
 die Formalia sowohl, als auf die Materialia.

Hh

Doch

Doch braucht er sich bey jenen, wenn er sie richtig findet, oder doch sonst nicht hauptsächlich darüber gestritten worden, nicht aufzuhalten, sondern erwehnt, bloß, daß dabey nichts bedenkliches sey. Die Materialia aber muß er nach der Ordnung der Gravamina vortragen. Da bey aber die Gravamina selbst von den Gründen, worauf sie gebauet werden, wohl unterscheiden, auch sonderlich dahin sehen, ob nicht alle Gravamina aus einen einzigen herfließen, und, da sich dieses findet, dasselbe vorerst vortragen, weil er sodann der Mühe, die übrigen zu referiren, überhoben ist. 11) Dieses letztere hat er auch in Acht zu nehmen, wenn in Inquisitionssachen eine Defension geführt, und mit vielen unnützen Ausschweifungen dasjenige, worauf es hauptsächlich ankommt, verdunkelt worden.

§. 37.

Die schriftliche Relation ist zweyerley, nemlich eine gemeine und eine zierliche. Die gemeine ist bey vielen Gerichten, auch bey einigen Dicasteriis, wo keine ordentliche Sessiones gehalten, sondern die Acta einander zugeschicket werden, eingeführt, und in wesentlichen Stücken von einer mündlichen gar nicht unterschieden, sondern man thut mehr nicht, als daß man dasjenige, was man sonst mündlich sagen würde, in einer guten Ordnung zu Papiere bringt.

Gemei-

Gemeiniglich werden hierbey Excerpta aus denen Actis, auf eine oder die andere von denen oberwehnten Arten zum Grunde gesetzt, und demenselben das schriftliche Gutachten, oder auch wohl das Urtheil selbst, mittelst Anführung der rationum dubitandi und decidendi, so gleich angefüget, welches dann diejenigen, deren Beyfall erfordert wird, gegen die Excerpta halten, und allenfals ihre Monita darwieder machen. Zuweilen aber darff, vermöge eines eingeführten Gebrauchs, der Referent nicht einmahl Excerpta voraussetzen, sondern er fertigt gleich das Urtheil, und führt nur die Ursachen an, warum er also entscheidet, die er dann aus denen Acten nimmt, und den Ort, wo sie stehen, anzeigt, zugleich aber die entgegen stehende Gründe auf die Seite räumt.

S. 38.

Die schriftlichen Vorträge, die zierlich und weitläufftig gemacht werden, haben auch in denen Gerichten, wo sie eingeführet seyn, nur bey Haupt-Urtheilen, wenn definitive erkannt werden soll, ihren Nutzen. Denn, wo bloße Bey-Urtheile über Incident Punkte nöthig seyn, macht man sich keine große Mühe, sondern bleibt allein bey dem Punkte stehen, welcher zuerörtern ist. Daher dieselben in substantialibus von denen gemeinen schriftlichen Vor-

tragen sich wiederum nicht unterscheiden. Wenn aber definitive gesprochen werden soll; so schweiffet man bey der Relation dergestalt aus, daß man gleichsam die Acten von Anfang bis zu Ende anatomirt, und auch die schon abgethanene, weder streitig gewesene, noch jezo streitige Puncta vor die Hand nimmt, dabey aber besonders untersucht und anzeigt, ob alles denen Rechten, dem Wesen des Processus gemäß, und so wie es die Eigenschafft jedes gerichtlichen Haupt-Actus erfordert, abgehandelt sey. Mit einem Worte; der Referent gehet hier gleichsam abstracte, und führet nicht sowohl an, wie der Process geführt worden, sondern, wie alles hat abgehandelt werden sollen, und dann gehet er von der thesi ad hypothesin.

§. 39.

Damit dieses nun einigermaßen deutlich werde, so kommt, 1) diese Relation mit andern mündlichen und schriftlichen darinne überein, daß sowohl bey Civil- als Criminal-Acten eine richtige facti species aus denen Acten vorausgesetzt, diese so kurz als möglich abgefaßt, und demnächst historia processus ebenfalls ganz kurz, bis auf den Punct, worauf es ankommt, angefüget wird. Was aber nun die Civil-Sachen besonders anlangt;

et; so geschlehet die Relation also, daß unter-
acht wird.

1) Was vor eine Klage hätte angestellt
werden müssen, und ob demnächst der Kläger
die rechte Klage getroffen, mithin diese statt
findet.

2) Was vor ein Proceß sich zur Sache
hiet, und ob das rechte genus gewehlet,
auch demselben gemäß verfahren worden.

3) Ob bey der Person des Richters, dem
Berichte selbst, und denen streitenden Parthey-
n, *ratione habilitatis, competentiae, legi-
imationis ad causam und ad processum* al-
les richtig, oder nicht etwa hier und da ein
Zweiffel übrig sey.

4) Wie es mit denen verzögerlichen *Excep-
tionibus* abgelauffen, ob die *Litis Contestatio*
richtig sey, und ob auch hier alles denen Rech-
en gemäß abgehandelt worden.

5) Ob der Kläger seine Klage gebührend er-
wiesen, wobei das *thema probandum* festzu-
legen, und die Beweis, Mittel dargegen zu-
stellen.

6) Was der Beklagte etwa vor *Exceptio-
nes peremptorias* hat, und ob, auch, wie ferne
er selbige erwiesen, ingleichen, ob dadurch der
Grund der Klage entkräftet oder zernichtet wor-
den.

In Criminal - Acten hingegen ist, nach voraus-
gesetzten *statu causae*, wiederum die Untersuchung
so anzustellen, daß das Gutachten erfolge.

1) Über den Grund der Inquisition, und ob

H h 3

darauff

darauff zu trauen, oder sonst einige Ungewisheit dabey sey.

2) Über die richtige oder unrichtige Bestellung des Gerichts.

3) Über die competentiam des Richters.

4) Über den geführten Process, ob er denen Criminal-Rechten gemäs, und alles erforderliche genau in Acht genommen sey

5) Über das Corpus delicti, ob es klar, zweiffelhafft, oder sonst etwa gewiß zustellen gewesen, oder noch sey.

6) Über das Verbrechen selbst, ob es wichtig oder geringe, ganz oder zum Theil erwiesen, gestanden oder geleugnet, über das Geleugnete mehrere Untersuchung anzustellen, und die Wahrheit zuersorschen, ingleichen, ob es ganz oder zum Theil abgelehnet, wie es zu bestraffen, und ob hier die ordentliche Straffe oder nicht zu brauchen sey. &c. &c.

Dieses alles wird in beyden Fällen mit weitläufftigen Rationibus und Allegatis bestärcket, und endlich alles zur Sache dienende zusammengefasst, darauf aber das Gutachten gebauet, und in selbigen, wie nunmehr zuerkennen sey, mit abermahliger Anführung der Gründe, so pro und contra seyn, fest gesetzt.

§. 40.

Auf die Relation folgt das Urthel, welches entweder dem Vortrage gemäs, daserne er gebilliget worden, oder nach denen votis majoribus abgefasst wird. Bey dessen Verrichtung

gung siehet man auf den gebräuchlichen Stylum. Die mit dem Collegio communicirte Gründe aber werden demselben nicht beygefügt, wenn es nicht besonders also eingeführet ist, durch ein Gesetz erfordert, oder sonst verlangt wird. Ob man die Rationes in das Urtheil so dann auf eine geschickte Art einrücke, oder selbige besonders hinzusetze, ist zwar einerley; doch läßt sich das erste nicht wohl thun, wenn die Gründe häufig seyn. Und wenn die Rationes besonders verlangt werden, müssen sie ebenfalls aus dem Urtheil wegbleiben. Es haben zuweilen die Justiz-Collegia im Gebrauch, daß sie die Rationes nur vor sich behalten, und denen Acten nicht gerne beyfügen, welches an sich selbst eben nicht zutadeln ist, weil bey dem täglich mehr anwachsenden Uebermuth der unächten Sachwalter diesen die Rationes öftters zu einem Deckmantel ihrer Bosheit dienen müssen, und die Urtheilsfasser unverschuldeter Weise ein Vorwurff ihrer eingebildeten Beurtheilungskraft werden, vor welche sie eine so fürtreffliche Meinung haben, daß ihnen alles zu einem Gespötte wird, was mit ihrer hochtrabenden Weisheit nicht übereinstimmt.

§. 41.

Daß man übrigens bey denen ertheilenden Rationibus eine *facti speciem* voraussetze, und die Rationes selbst mit *allegatis* und *deductionibus* *jurium* anfülle, ist, wenn man den Mißbrauch von dem rechten Gebrauch unterscheidet, eben nicht

nicht zutadeln, auch öfters nöthig. Denn die facti species dienet in verwirrten und weitläuffigen Sachen öfters zu einer Einleitung in die ganzen Acten, und macht, daß man dem ausgeführten Punct besser übersehen, und sich einen rechten Begriff davon machen kan. Und die zweiffelhafte Sätze mit rechtlichen Gründen bestärcken, auch die wiedrige Rationes aus denen Rechten wiederlegen, ist eine so nuzbahre Sache, daß dadurch vielmahls die Streitbegierde ersticket wird. Hingegen ist es weder nöthig noch nützlich, wenn man ganze Extracte aus denen Acten ziehet, und mit solchen Dingen ganze Bogen anfüllet, die jezo nicht in Streit seyn; anbey auch thöricht, klare Rechts-Gründe mit schwülstigen Allegatis zubestärcken, und durch Anführung überflüssiger Legum und Doctorum aus einem Urthel einen ganzen Tractat zu machen.

CAPVT IV.

Vom Vortrage zu Erlangung eines Decisiv - Befehls.

§. I.

Diesen Vortrag nennet man einen Bericht. Ein Bericht aber ist eine geschickte und deutliche Erzählung eines gewissen Falles, die zu dem Ende geschiehet, daß ein Oberer erfahre, in was vor Umständen sich eine Sache befinde, und entweder den Berichtenden, wie er sich

sich zuverhalten habe, bescheide, oder sich sonst, denen vorkommenden Umständen nach, was zuthun sey, entschlüssen könne.

§. 2.

Dergleichen Berichte werden entweder von freyen Stücken an den Obern geschickt, oder von demselben erfordert. Die ersten kan man fertigen, so oft es nöthig scheint, daß etwas zu eines Obern Wissenschaft gelange. Man kan sonderlich dahin rechnen. 1) Wenn etwa ein Oberer sich die Erklärung seiner Gesetze allein vorbehalten hat, jezo aber sich ein Fall ereignet, von dem es ungewiß ist, ob er unter dem Gesetze begriffen sey. 2) Wenn sonst die Einrichtung und Erörterung eines gewissen Vorfalles von dem Obern allein erwartet werden muß. 3) Wenn sonderlich Amtleute in vorkommenden Inquisitions-Sachen Verhaltungs-Befehle nöthig haben, weil sie, da die Inquisition aus denen Ambts-Einkünften bestritten werden muß, eigenmächtig nicht aufahren können. 4) Wenn einem Commissario die Untersuchung einer Sache oder die Besorgung eines gewissen Actus aufgetragen ist, und er denn davon, wie solches geschehen, den Obern benachrichtiget. 5) Wenn etwa Partheyen in Process-Sachen sich auf den Obern berufen, und also ein Richter, ferner fortzufahren, behindert wird.

§. 3.

Erforderte Berichte sind eigentlich zweyerley Art. Zuweilen will der Obere nur überhaupt
Hh 5 Nach-

Nachricht haben, in was vor Umständen sich eine Sache befinde, zu weilen verlangt er jemandes Meinung oder Gutachten, was er von dem Falle, darüber sein Bericht erfordert wird, halte.

§. 4.

Alle Berichte haben dieses miteinander gemein, daß 1) gleich anfangs derselben die Gelegenheit angezeigt wird, wie der Berichtende darzu komme, daß er dem Obern etwas vortrage. 2) Daß die Beschaffenheit des Falls, worüber berichtet wird, deutlich und ordentlich referiret, und in eine richtige *facti speciem* gebracht werde. 3) Daß das etwa verlangte Gutachten, oder, wenn es sonst nöthig ist, das *videtur* anzufragen, nach denen bey dem Referiren schon angezeigten Regeln eingerichtet werde.

§. 5.

Wir müssen aber doch auch hier annoch ein und die andere Anmerkung machen. Zuweilen beliebt der Obere, der einen Bericht verlangt, daß zuvörderst etwas untersucht, und hernach erst darüber, und wie die Sache befunden worden, Bericht abgestattet werden solle. Und hier ist leicht zusehen, daß im Berichte angemercket werden müsse, wie man sich der Untersuchung unterzogen, dieselbe auf die vorgeschriebene Art bewerkstelliget, und die Sache in diesen oder jenen Umständen gefunden habe. Wobey man entweder die Beschaffenheit in den Bericht einrücket, oder, daferne besondere *Protocolle* gehalten werden, oder auch *Acta* ergangen, bloß diese bey

beylegt, und sich mittelst eines daraus gemachten Extracts, wenn es die Eigenschaft der Sache also erfordert, im Berichte darauf beziehet.

§. 6.

Wenn nicht zugleich das videtur erfordert worden, so läset man es blos dabey bewenden, daß man die Sache, wie sie ist, erzehlet hat. Soll aber ein Gutachten gegeben werden; so macht man es, wie obgedacht, eben so, wie ein Referent. Man nimmt den Punkt, worüber berichtet wird; vor sich; man sucht die rationes dubitandi und decidendi zusammen, verknüpffet sie auf eine geschickte Weise, und füget die Meinung, jedoch also bey, daß man nicht so wohl etwas vorschreibet, als es auf den Willen des Obern ankommen läset, was er bey der Sache vor einen Schluß fassen wolle.

§. 7.

Zuweilen, wenn Gutachten zuertheilen seyn, macht man den Bericht besonders, und legt selbigen das Gutachten besonders bey. In solchen Falle nun wird der Bericht ganz kurz gefasset, und man sagt nur, daß man dem erhaltenen Befehl zu Folge sich der Sache unterzogen, und die Bewandnis nebst der Meinung in der Beilage entworffen habe, dieses aber hierdurch einreichen wolle, und fernere Befehle zu befolgen so willig als schuldig sey.

§. 8.

Was die Berichte anlangt, die einen zweiffelhaften Fall vorstellen; so kan man leicht sehen, daß

daß man hier die Regeln anzuwenden habe, die oben bey der Lehre von Responsis angeführet worden, indem es hierbey ohnstreitig entweder auf ein factum oder jus controversum ankommt. Man zeigt also besonders die Gelegenheit an, und bemercket, wie der Fall zweifelhaft worden, fügt die Zweifel specificce bey, gehet alles nach Beschaffenheit der pro und contra vorkommenden Gründe durch, und stellet die Erörterung dem Obern anheim, bey dem es beruhet. Der Sache durch Bekanntmachung seines Willens den Ausschlag zugeben.

§. 9.

Die auf vorgängige Provocation an den Obern in Parthey Sachen zuerstattende Berichte sind ihrer Einrichtung nach sehr unterschieden. Zuweilen beruft man sich auf den Obern, weil der Richter die Justiz entweder nicht pflichtmäßig, oder gar nicht wiederfahren läset, oder auch sonst eine Parthey über Gebühr und wieder die Proceß-Ordnung beschweret. Zuweilen sucht man durch die Provocation die Sache an dem Obern zubringen, daß er ein uns wiederig ausgefallenes Urtheil zernichten, mithin die Sache nochmahls in Verhöhr ziehen möge.

§. 10.

Im ersten Falle muß der Richter zwar schon selbst wissen, was er zuthun und zulassen hat. Indessen, wenn er Ursachen findet, warum er dem Provocanten sein Bitten nicht zugestehet;

so muß er erst berichten, und erwarten, ob der Oberre hierbey seiner Meinung seyn werde. Zu dem Ende führt er die Gelegenheit an, bey welcher eine Bitte an ihn gebracht, oder bey welcher von ihm etwas abgeschlagen, gethan, oder unterlassen worden, trägt seine Ursachen, warum er diesen Entschluß gefasset, vor, und, weil die Beschwerde eigentlich wieder ihn gerichtet ist, so vertheidigt er insgemein sein Verfahren, und sucht es dahin zu bringen, daß der Provocant zur Ruhe gewiesen werde.

§. 11.

Im letztern Falle muß der Richter den Bericht gleich mit einer Acten - mäßigen, und zur Information des Obern dienenden facti specie anfangen, und die Svite des Processus bis zur Provocation mit Einrückung derer von Zeit zu Zeit gesprochenen Urtheil, nach der schon oben gegebenen Anleitung, fortführen, sodann bey dem gravirenden Urtheil stehen bleiben, in Absicht auf die Provocation selbst, ob dieselbe in ihren Formalien richtig sey, anmercken, ferner die Gravamina und die Gründe, womit sie unterstützt werden, nach der Reihhe anzeigen.

§. 12.

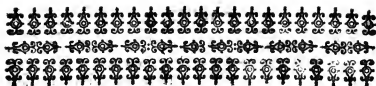
Wenn er nun so weit gekommen ist; so hat er zubeurtheilen, ob es seiner Ehre gemäs sey, daß er das Urtheil wieder die Einwürffe vertheidige, oder ob sein Interesse honoris dabey nicht einschlägt

schlägt; z. E. wenn das Urthel von einem Diacasterio eingehohlet worden. Ingleichen hat er dahin zu sehen, ob die Sache selbst zweiffelhaft, und wichtig, oder die Provocation ungegründet sey. In denen ersten Fällen läßt er es bloß bey der Erzählung bewenden, und auf des Obern Einsicht ankommen, was ferner zuthun sey; weil er sich, zumahl, wenn es auf jura partium ankommt, leicht dabey beruhigen kan; es komme wie es wolle. In denen letztern Fällen hingegen erfordern es theils die Umstände, theils seine Pflicht, daß er nicht hinter dem Berge halte, sondern so viel möglich ist, sein Erkenntnis unterstütze, die unnütze Streitgierde des Provocanten entdecke, und die vermeintlichen Gravamina entkräfte, überall aber mit der gehörigen Bescheidenheit verfare, damit er sich nicht durch voreilige und unzeitige Maaßgebung entweder bey dem Obern oder bey den Partheyen verdächtig mache.

E N D E.

INDEX

I N D E X RERVM ET VERBORVM.

A.

- Absolvere* ab instantia & ab actione, quid sit 102
Acceptatio juramenti, an, possit anticipari 237. quis acceptati juramenti effectus, 238
*Accidentalit*a processus, quænam & quid sint 324. quotuplicis sint generis 325
Acta, eorum transmissio, cujus sumtibus fiat 267. quæ eorum inrotulationem præcedant 268. quomodo fiat eorum inrotulatio 270. ab appellante legitime sunt requirenda 352. quando requirere debeat ea appellans ibid. an iudex ea ex officio appellanti exhibere debeat ibid.
Actio, universalis, generalis vel singularis, quam producat sententiam 292. quomodo contra condemnatum ex his actionibus fiat executio ibid.
*Actio spoli*i, quomodo differat ab exceptione spoli 130
Actor, Klæger, quis sit 40. an & quando invitatus ad agendum : compellatur 41. an condemnari possit, si plus sit in exceptione, quam in actione 276
Actor, sive mandatarius substitutus, a quo constituatur 113 sq. quomodo a procuratore differat, ibid. a curatore scæminæ, quomodo constituatur 115
Actuarius quid sit 36. diversa a iudice est persona ibid. an publica auctoritate constituendus 37. quodnam ejus officium, ibid. fidem jurare debet & quomodo 38. an Notarius esse debeat ibid. ejus habilitas 39. an omnia in judicio consignare debeat ibid. ejus officium in examinandis testibus 189. ejus officium in oculari inspectione 224

- Adhæſio*, quando locum habeat 345. quis ea uti poſſit ibid. eſt ſpecies interventionis 346. præſupponit gravament commune 346. an ad fatalia remediorum ſuſpenſivorum ſit adſtrieta ibid.
- Additio in diem*, tacite ſubſtaſtationi ineſt 316
- Adjudicatio*, quid ſit 370. cur ejus nomine peculiaris terminus præſigatur ibid. quid operetur 321
- Advocatus*, nemini denegandus 41. quid ſit ibid. a procuratore differt ibid. ejus qualitates 54. modeſtiam ſervare debet ibid. aliquando conviciari poteſt 55. honorarium recte exigit ibid. ejus officium, antequam libellum conficiat 56. pauperum, gratis præſtat patrocinium 366
- Æſtimatio rei*, quæ obiectum contractus eſt, quem habeat uſum 208. cur & quomodo fiat, ſi executio in bonis debitoris peragitur 308. 315
- Amicabilis compoſitio*, ejus tentatio pertinet ad officium judicis 116. non eſt de ſubſtantia proceſſus ibid. an coactionem admittat ibid. quomodo caute inſtituatur 117
- Antwort*, peti ſolum poteſt in proceſſu ſummario 77
- Apoſtoli*, quid & quotuplices ſint 352 ſolenniter & certa formula adhibita ſunt petendi ab appellante ibid. Sunt redimendi 353. an gratis eos dare, vel terminum redemptionis prorogare poſſis judex 354
- Appellatio*, a denegatione dilationis interpoſita, an uſum habeat 160. an ea opus ſit, ſi judex per interlocutionem gravet 328. effectum devolutivum & ſuſpenſivum habet 347. quatenus ſuſpendit rem judicatam, cum aliis remediis ſuſpenſivis omnia habet communia 349. ejus origo 348. quando prohibita ibid. quid interſit inter appellationem a ſententia & ab interlocutione interpoſitam 350. ad quem dirigenda 350. ad quem ſigillatim, ſi judex ſuperior cum alio concurrentem jurisdictionem habeat 351. an, ſi interponitur, gravamina ſpecificè ſint alleganda 351. cum petito de dandis apoſtoliſ & exhibendis actis eſt conjungenda ib. an appellans apoſtolos redimere debeat 353. an judex a quo ſuper admiſſione vel deſertione appellationis cognoscere poſſit 355. nonnunquam effectum devolutivum tantum habet 356. quando introducenda 356. quid

quid in ejus introductione observandum 357. solus
judex ad quem de appellatione statuit 359. est justifican-
da, quando & quomodo 359. sq. an relative justificari
possit 360. quomodo contumacia appellantis vel appel-
lati coercenda ibid. quem effectum sententia in appella-
tionis instantia lata producat 361

Articuli, elisivi, quorsum spectent 163. probatoriales, quo-
modo conficiendi 167. sq. an in omni probatione adhi-
bendi 168. quotuplices sint 169. irrelevantes & imper-
tinentes, quinam 182. tales declarati desertionem pro-
bationis operantur ibid. quomodo articuli pro defensione
conscientiæ conficiendi 242. additionales in probatione,
an permitti 153

Artisperiti, in oculari inspectione adhibendi 224. absque
juramento iis non habetur fides ibid.

Assessores in judicio, quomodo hodierni a Romanis disse-
rant 35. an absente præside jus dicere possint ibid.
quando necessario sint adhibendi 36

Attentatum, quid sit 348. est instar spoli ibid.

Attestata testium, quando & quomodo publicanda 258. in
rotulum sunt redigenda 259. disputatio super iis, quo-
modo instituat 261

Auctio rerum mobilium, quomodo fiat, & quid eam præ-
cedat 313

B.

Beneficium primæ instantiæ, quis urgere possit 34

Beneficio excussionis & divisionis, an in instrumento Syndi-
catus renunciandum 53

Beweisen, quid significet 152. an juramenti delationem com-
prehendat ibid.

Beybringen, quid involvat 152

C.

Cancellatio nocet instrumentis 8

Causa agendi, unde desumenda, 60. quid intersit, causam
remotam & proximam in libello exprimere ibid.

Cautio juratoria, quomodo a paupere præstanda 364. pro
reconvensione, quando & quomodo facienda 378. de lito

- prosequenda*, quando locum habeat & quid involvat, 102.
de rato, quomodo peragatur, & quem effectum habeat
 109. *de non contraveniendo* ab eo præstanda, qui ad non
 factum condemnatus 296.
- Charta blanca*, initur mandati, an admittatur 44. quomodo
 caute conficiatur 45.
- Citatio* cur necessaria, 74. quid sit 76. conveniens causæ &
 personæ, quomodo eligenda ibid. publica auctoritate ex-
 pedienda 71. an præcisam comparendi necessitatem in-
 volvat ibid. prima, an ad amicabilem compositionem di-
 rigenda 78. immediate quis citet ibid. mediata, quando
 adhibenda 78 quomodo rite & legitime expediatur 78. 80
 plures consortes, an sub nomine colectivo citandi 81.
 an citatio ad constitutionem procuratoris dirigenda 81.
 causam citandi, an semper continere debeat 82. ad diem
 feriatum facta citatio, an valida 83. actum expediendum
 specificè loquatur 85. monitoriæ & arbitratoriæ differen-
 tia 85. peremptoria quænam & quando locum habeat 86.
 legitime insinuanda est citatio & quomodo ibid. illegitime
 concepta & insinuata effectum destituitur 89. ad danda in-
 terrogatoria & videndum jurari est monitoria, nec tamen
 omittenda 147. ad terminum juratorium, quomodo pe-
 tenda & concipienda 248
- Clausula*, variz clausulæ mandati, earumque usus 46. *bere-*
dum, cur necessaria, & quid operetur 46. 394. *hypotheca-*
tionis bonorum, cujus usus 47. *rati, grati, indemnitis*,
 in mandato superflua 47. *cum libera*, parum utilitatis ha-
 bet ibid. *der Nachkommen*, an necessaria in constitutione
 syndici 53. libellis adjici solitæ, quatenus necessaria vel
 utiles 64. *salutaris*, quem habeat usum 66. *bey früher*
Tages-Zeit, quid involvat 97. *salvo jure additionalium*,
 in probatione an utilis 153. *protestationis* contra nova,
 & ne silentium noceat, cujus usus 265
- Commissarius*, an immediate cites 79. an super reconven-
 tione cognoscere possit 371. quisnam ita dicatur 397.
 a quo constituatur ibid. quotuplex ibid. an a iudice in-
 feriore dari possit ibid. quomodo caute expetendus 399.
 si plures dati, quomodo negotium expediant ibid. per-
 sonam

sonam, quomodo legitimet 400. an & quatenus limites commissorialis excedere possit 400. sq. quo processu utatur 401

Commissio, quoduplex 398. per commissionem judici causæ non facile præjudicium inferendum ibid. est stricti juris 400. quomodo expedienda 401

Commissoriale, quid 400. cum partibus communicandum, & quando ibid. cur communicandum ibid.

Comparatio literarum quid sit 217. quando locum habeat, & quomodo peragenda ibid. an producto concedatur 218 contra quem locum habeat ibid. an magnus ejus firus 419. an semiplenam fidem faciat ibid.

Comparitio, an & quatenus vitia citationis sancti 89. quomodo legitime fiat in judicio, 106. sq.

Competentia judicis, unde æstimanda 31. an ipse judex super ea cognoscere possit 34

Compulsoriales, quid sint, & quando appellans petere debeat 358

Conclusio causæ, quando fieri debeat 264. judex eam ex officio decernere potest ibid. an nova post conclusionem admittantur 265. non facile rescindenda ibid.

Conditio, quatenus sententiis adjici possit 273

Confirmatio judicialis, quomodo a consensu differat, 2. quomodo conficienda ibid. quando non sit necessaria 11. quem habet effectum 12

Consensus judicis, distinguendus a confirmatione 2. caute est interponendus & quomodo.

Consignatio privata, an cesset, si remittatur inventarium vel jurata specificatio 293. rerum auctione vel sub hasta vendendarum, an necessaria 313. 315. quomodo facienda, si res publice vendendæ 317. an judex consignans res vendendas de evictione teneatur ibid.

Consistorium, an necessarium judicium 17. an immediate citet 79

Constitutio liquidi, quomodo fiat, & quem in finem 305. quousque facta non est, executio impeditur ibid.

Contumacia, impeditur per prorogationem termini 92. quoduplex 94. ejus poena generalis & specialis ibid. quid in-

INDEX

ter utramque poenam interfit 95. in non solvendis expensis commissa, quid operetur ibid. non committitur contumacia, si spatium sufficiens citato desit 96. accusari nequit, nisi comparens suo officio satisfaciat 98. non accusata non nocet, & purgari potest. ibid. quomodo rite accusetur 99. an contumax super accusatione audiendus 100. an sententiam declaratoriam requirat 101. actoris, quomodo ante litis contestationem puniatur 102. quomodo rei 103. varia rei contumaciam accusandi modi, eorumque usus 103. contumacia post litis contestationem quomodo coercenda 105. quæ ejus poena ob litem vel non vel vitiose contestatam 145. quæ, neglecto termino productionis testium 145. omisso termino editionis 200. productionis documentorum 205. juratorii 249. justificandorum remedium suspensivorum 339. justificandæ appellationis 360.

Copia an & quatenus probet 192. quomodo exemplificanda 193. 209. an parti adversæ contra quam probatio fit, communicanda 194

Creditor, an facta executione res debitoris in solutum accipere debeat 313. 320. quatenus ipsi ex feudo vel precio feudi satisfiat 323.

Cumulatio actionum quotuplex 67. quatenus permessa 68. subjectiva plane prohibita ibid. quot actiones cumulare liceat 69. probandi mediorum, quatenus permessa 152

Curator minoris, an solus causas in judicio recte agat 113. an & quatenus pro minore jurare possit vel debeat 254. feminae, an nomine ejus recte in judicio solus agat 114. quomodo actorem constituat ibid.

D.

Damnum, quomodo damnorum nomine fiat executio 299. an ille æstimare possit, cui illatum ibid.

Debitor debitoris, an post judicis inhibitionem recte extrajudicialiter solvat 312. an judicialiter solvere jussus semper judici solvere debeat ibid.

Decisio, causarum forensium, unde desumenda 27. judici causæ, etiam illi, qui patrimonialem jurisdictionem habet, competis 31

Decla-

Declaratio sententiar, an remedio suspensivo interposito petenda 329. quis declarare debeat sententiam ibid. an novi quid continere possit ibid. quid sit declaratio 342. utile est, declarationis petitum cum remedio suspensivo coniungere 329.

Decretum, quomodo a sententia differat 271.

Defensio conscientie vid. probatio.

Denunciatio litis vid. litis denunciatio.

Denunciatus, quomodo ex delicto latus caute denunciatur 14. an partes actoris suscipere debeat ibid. an contra sententiam in causa criminali latam remediis uti possit ibid. an a delatore differat 16.

Dies iudicus, quis dicatur, & quousque duret 97.

Diffessio jurata, sententiar, quæ recognitionem iungit, tacite inest 212. per poenam recogniti non excluditur ibid. contra documenta publica non habet locum ibid. quomodo peragenda 213. an per procuratorem fieri possit ibid. ad eam se offerens, postea contumax, quomodo puniatur 214. quomodo caute concipiatur & deferatur iuramentum, diffessionis ergo præstandum 214. an diffessio præcise quoad subscriptionem & contenta simul fieri debeat 216. ad diffessionem non admissus, quatenus exceptiones contra documentum perdat ibid. diffessio declinari potest per comparisonem literarum & recognitionem per testes 217.

Dilatio terminorum, non multiplicanda 156. præsupponit legitimum impedimentum 157. sæpius concedi potest ib. Prima, secunda & ulterior, quo modo concedatur 157. omnis petenda ante lapsum termini 158. concedi autem potest post terminum, si tempestive petita 159. expresse non concessa an pro concessa vel denegata habenda ibid. Interest, ut ejus expressa concessio frequenter urgeatur, ibid. an appellatio a denegatione dilationis usum præstat 160. a quo tempore dilatio currat ibid. sq.

Directorium testium, quid sit, & cur necesse 170. quomodo conficiendum ibid. an iudex ab eo recedere possit ibid. aliquando etiam interrogatoria directorio indigent 188.

Disputatio attestationum vid. Haupt-Verfahren.

Documentum, ejus detentio, an mandatum præsumtum involvat 44. probationi non infertur, nisi rite inductum 171. plura documenta, quibus ad probandum utimur, quomodo signanda & describenda 172. cur in copia adversario communicandum ibid. quomodo comparatum esse debeat, ut probet 192. referens, an probet 193. an aliena manu scriptum ibid. an pro scribente 194. quando & quomodo editio documentorum impetranda 195. sq. an integra probationi sint addenda 202. quomodo extractus ex documento rite conficiatur ibid. non prodest, nisi, quatenus productum ibid. quid juris, si peregrina lingua scriptum 203. quatenus post productionem fiat commune ibid. est producendum & recognoscendum 204. quomodo legitime producatur 207. cur in originali producendum 209. productum, an producenti reddendum ibid. an & quatenus probatione absoluta denuo alia documenta produci possint 220. sq.

E.

Editio, documentorum, quo tempore a probante urgenda 195. an ante litis contestationem actori imponi possit ib. actor reo, reus actori, & tertius utrique, quibus in casibus edat 196. duplex via editionem urgendi proponitur 198. edere jussus vel edere, vel juramentum editionis præstare debet 199. quomodo coerceatur ille, qui neutrum facit 200.

Einlassen vox, omni processui, etiam executivo convenit 77

Emendatio libelli, an & quousque licita 73

Error, in sententia commissus, an gravamen inferat 329

Examen testium, qui alterius jurisdictioni subsunt, quomodo rite instruendum 177. suscipi potest productio emanante 179. quomodo legitime expediatur 189

Exceptio, an in conventionem neglecta vel omissa in reconventionem vel per separatam actionem urgeri possit 377. quid sit 121. differt a litis contestatione 122. dilatoria quocumque ibid. *fori declinatoria*, quænam 123. an liberet a litis contestatione ibid. statim probabilis esse debet ibid. *dilatoriorum* varix species 124. iusto ordine sunt

sunt proponendæ ibid. liquidæ sint & specificè obijcian-
tur 125. quando opponendæ ibid. an post litis contesta-
tionem 127. an dilatorie a litis contestatione liberent
ibid. an admittæ fatale probationis suspendant 128.
peremptoria, sunt generales & speciales 131. a generali-
bus abstinendum & cur ibid. quando opponendæ 132. an
& quatenus contra executionem admittantur 133. 304.
litis ingressum impediētes, quænam 133. *negativa &*
juris, an impediānt litis ingressum 134. quomodo ab aliis
peremptoriis differant 235. generatim peremptoriæ non
profunt, si juramentum super actione delatum, & reus
neget 141. *recusationis* sive suspecti judicis, quando lō-
cum habeat 28. an integro collegio opponi possit ibid.
periculosa est, nec facile opponenda ibid. quomodo pro-
banda 29. *primæ instantiæ*, a quo urgeri possit 32. *in-*
competentis judicis non negligenda 33. quomodo oppo-
nenda & conservanda, si citatus compareat 34. *inepti li-*
belli, ejus species 125. etiam ex officio post litis contesta-
tionem est attendenda 70. *legitimationis*, quotuplex 124.
legitimationis ad causam, an juramenti delationem admit-
tat 125. quando probanda ibid. *Spolii*, quando opponi
possit 129. est præjudicialis ibid. quando & quomodo
probanda 130. non confundenda cum actione spolii ibid.
Executio, quando in persona debitoris fieri possit 21. sq. an
jurisdictioni semper cohærere debeat 26. ad imploratio-
nem demum & publica auctoritate decernenda 290. ob
quantitatem fieri nequit, nisi de hac liquido constet 291.
quomodo fiat, si quis ad factum vel non factum con-
demnatus 295. sq. quomodo, si ad rem dandam vel re-
stituendam 297. quomodo, si de fructibus vel damnis
sermo sit 299. eam præcedere debet præceptum executi-
vum &, si de quanto agatur, constitutio liquidi 304.
quis ordo in executione servandus 306. in quas res fieri
nequeat ibid. an in stipendiis militum & aliorum officia-
lium 307. facienda in bonis debitoris propriis 307. an in
usufructu fieri possit 308. quomodo in bonis mobilibus
vel immobilibus peragatur 308. quid operetur 309. an
possit pro facta haberi 310. quomodo creditor, si pro

INDEX

- facta habeatur, sibi caute prospiciat ibid. quomodo fiat in nomina 311. quando tribuat jus possessionis 313
- Exemplificatio documentorum*, quomodo fiat 209
- Expensa*, victori sunt restituenda 284. non facile compensanda 285. *totius processu*, quomodo ad liquidum deducenda 300. in eas condemnatus, quas restituere debeat ibid. In expensas condemnatus super liquido earum audiendus ibid. quomodo probentur 302. quomodo contrarium, qui in iis soluendis morosus est, procedatur 303. *contumaciales*, ut victori solvantur, quomodo efficiantur 95. *processus secunda instantiæ* quis ferat 362.
- Extractus documentorum*, quomodo caute conficiatur 202.

F.

- Factum*, quomodo actor judici rite exponat 58. ad non factum condemnatus & contraveniens, quomodo coerceatur 296. ad factum condemnatus, an precise facere debeat ibid. Si facere non possit, quomodo interesse præstet 297
- Fatalia*, eorum natura exposita 155. oblationis ad jurandum fatale quale 245. sq. interponendorum remediorum non possunt prorogari 332. remediorum suspensivorum neglecta operantur desertionem remedii 337. redimendorum apostolorum fatale explicatum 353
- Feria*, citationis effectum impediunt 84
- Famina*, quomodo legitime in iudicio agat 114. an, quæ sola gessit, in iudicio, subsistant 115
- Formalia* causarum forensium, quænam sint, & unde addiscenda 3
- Forum*, quoduplex 31. personæ & causæ, quomodo differant 32. miserales personæ, ubi habeant 32
- Fructus*, ad restitutionem fructuum condemnatus, quomodo rationes reddat 299.

G.

- Gerichts-Handels-Buch*, cuius usus 5
- Gewissens-Vertretung*, vid. Probatio pro exonéranda conscientia.

Gravamen, quale operetur remedia suspensiva 327. an per meram interlocutionem inferatur ibid. an error in sententia commissus gravamen contineat 329. probe discernendum gravamen a ratione gravaminis & cur 337. Plura gravamina contra sententiam simul proponenda ibid.
Guaranda, quid sit, & quem habeat effectum 99. an & quatenus juramenti delationem excludat 234

H.

Handels-Buch, ejus requisita, & effectus 278
Hand-und Halffier, quid indicet 22
Haupt-Verfahren, quid sit 261. an de substantia processus ibid. quomodo expediatur ibid. intra quod spatium 262. cur instituat 263. quomodo caute instituat 262.
Hauswirthschafftis-Sachen, quem modum probandi requirant 226
Hülffsgeld, quid sit, & quando solvendum 306

I.

Ichnographia, quid sit, & quem habeat usum 225
Immissio, creditoris in bona debitoris, quando fiat 313. quomodo 314. quid operetur ibid. an consultum, ut creditor jure ex immisione utatur ibid.
Impedimentum, quatenus prorogationem termini operetur 92. quatenus a comparandi necessitate liberet 93. & a pœna contumaciæ 94. quomodo probetur ibid.
Inficiatio, ejus pœna quænam 142. an hodie usum habeat ib.
Inhibitoriales, quid sint 358. ab appellante petuntur & cur ib.
Inrotulatio, actorum quando ejus causa terminus præfigatur 267. quem ob finem ibid. quid in termino agere debeant partes 268. an nova admittat 269
Insinuatio citationis, quomodo rite peragenda 86. quotuplex 87. ad domum subsidiaria solum est ibid.
Instantia, primam instantiam nemo præterire debet 32. instantiæ vocis varius significatus 102. quid sit ab instantia absolvere ibid. an novam instantiam remedia suspensiva faciant 325. an detur intermedia instantia 359.
appellationis instantia, an nova admittat 360

In-

- Instrumentum* syndicatus, quomodo caute conficiendum 52. an indigeat clausulæ der Nâchkommen 53. an renunciatione beneficii divisionis & excussionis ibid.
- Interlocutio*, quid sit, & quomodo a sententia & decreto differat 272
- Interpellatio*, an & quando ejus mentio in libello facienda 65
- Interrogatoria*, quando in Saxonia, si testis sit extraneus, exhibenda 177. an emanens in termino productionis interrogatoria amittat 179. quando necessario exhibenda 182. super iis altera pars audienda 183. quid sint, & quem usum habeant 184. quoduplicia sint 185 quomodo caute conficienda ibid. præluminaria quænam, & quando usum habeant ibid. ab ineptis, criminosis & turpitudinem continentibus abstinendum 186. sq. an directorio indigeant 187. an judex interrogatoriis quid addere possit 188. an contra defensionem conscientiz admittantur 243.
- Interventio*, quid sit 279. quoduplex ibid. præsupponit interesse summarie demonstrandum 280. quomodo principaliter interveniens interesse probet 381. *principalis* novum processum parit cum suspensione prioris 381. coram quo judice expedienda ibid. *accessoria* in processu nil mutat 383. quando altera atque altera fieri debeat ib. an in executione & post rem judicatam fieri possit 384.
- Inventarium*, edere debet in actione universali vel generali victus 292. an remissio inventarii liberet a consignatione 293. an probationem inventarium admittat contrariam vel juramenti delationem, ibid.
- Judex*, in quibus negotiis implorandos 2. quænam generatim ejus partes in negotiis forensibus 3. sqq. an in negotiis voluntariis quædam ex officio supplere possit 5. quomodo & qua circumspectione in his negotiis auctor fiat 6. an ipse judex protocollo conficere possit 8. officii sui in forensibus rebus oblitus de damno recte respondet 10. quodnam judicis in causis controversis officium 24. quid sit judex 25. an publica auctoritate indigeat ibid. an facultas decidendi & exequendi essentiam judicis ingrediarur 26. quisnam habilis dicatur 27. suspectus quis 28. an in propria causa quis judex esse possit 30. jurisdictionem

nom habere debet iudex 31. quis dicatur competens 33. incompetens nihil agit 33. super incompetencia ipse cognoscere potest 34. æquitatis rationem habere debet ibid. officium iudicis duplex ibid. quando assessoribus indigeat 36. quæ ejus partes post libelli oblationem 71. illegitime citans damnum refarcit 90. quando in decisione causæ artis peritos adhibeat 225. an secundum conscientiam judicare possit 274. quid observare debeat, si juramentum necessarium injungendum 279. ejus officium, si juramentum delatum 236. quid juris illi competat circa formulam jurandi 251. an semper ipse causam controversam decidere possit. 266. an possit mutare vel suppressere sententiam ad acta latam 272. non de legibus, sed secundum leges judicare debet 274.

Judicium, quotuplex 17. quid sit 23. varius judicii significatus 24. quæ judicii forma ibid.

Juramentum, ejus delatio probatio subsidaria est 227. an probatio in; continenti liquida 139. quatenus cum aliis probationibus conjungi possit ibid. quis deferre possit, & in quibus causis 227. sq. non relevans non admitendum 228. an deferri possit super spolio 130. an super legitimatione ad causam 125. an in causa famosa 228. cui deferri possit 228. an absque indicis ibid. an super facto alieno 229. an tertio, qui non est in lite 229. quousque de veritate haberi potest, de credulitate non admititur 229. 280. In qua formula deferendum 130. an factum proprium scientiæ, alienum conscientiæ committi possit ibid. quomodo caute deferatur super debito, cujus quantitas incerta 231. quando deferendum ibid. probationi simpliciter injunctæ an juramenti delatio insit 232. super actione in Saxonia ante litis contestationem est deferendum 233. differentia juris Saxon. Commun. & Elect. in hoc argumento 234. an reus deferre possit super iis, quæ articulis probatorialibus directo repugnant 233. an & quomodo per guarandæ præstationem excludatur 234. an delatio ad circumstantias loci temporis & similes dirigenda 235. in foro juris communis absque solennitate absolvitur ibid. an delatio super pre-

probandis ad terminum productionis usque servari possit 336. delatum aut præstandum, aut referendum, aut probatione contraria declinandum 237. an iudex hanc electionem adimere possit ibid. an electio cesset, si deferens mortuus ibid. quando declaratio de altero eligendo fieri debeat 238. acceptati juramenti, quis effectus 238. an revocari possit 239. an mors sit loco iurisjurandi ibid. quænam juramenta admittant probationem contrariam 241. an, qui in probatione illa defecit, adhuc ad præstationem juramenti admittendus 244. præstationem juramenti, ubi iudex non imploratus injungat 245. ubi oblatio ad jurandum præcedere debeat ibid. deferens juramentum de calumnia jurare debet 248. delatum non præstitum habetur pro deserto 250. quando fide habeatur pro præstito ibid. Quo tempore juramenta præstanda ibid. formula juramenti, quomodo concipienda 251. super formula partes audiendæ ibid. ubi juramentum præstandum 252. an per procuratorem præstari possit ibid. minor, quando ad ejus præstationem admittendus 253. in causa minoris vel pupilli, an tutor & curator juret 254. an litis consors ibid. universitas, quomodo juret 255. quomodo plures, qui universitatis jura non habent ibid. quomodo præstito juramento sententia ferenda 257. an præstito juramento probatio adhuc locum habeat ibid. an deserti possit illi, cui jurata specificatio est remissa 294.

Juramentum calumnie, quando & quomodo a deferente juramentum præstandum 248. an referens juramentum de calumnia jurare debeat 249. an deferens, si illi juramentum relatum 249. ejus præstatio denegata, quid operetur 250.

Juramentum damni astimatorium, quando & quomodo admittatur 299. an probationem in contrarium admittat 300. species ejus sunt juramentum Zenonianum & minorationis, quorum natura exposta ibid.

Juramentum dandorum & respondendorum, quale & quando necesse 140. quo modo præstetur ibid.

Juramentum diffessionis, quomodo caute concipiendum 214.
est vel veritatis vel credulitatis 215

Juramentum editionis, quomodo concipiendum 214

Juramentum legale, sive necessarium, an defensionem conscientie vel relationem admittat 281. an retractari possit
ob novas probationes ibid. quomodo præstandum 282.
an declinari possit, adversario absente 282

Juramentum in litem, quando locum habeat 297. sq.

Juramentum perhorrescentia, cur introductum 29. an, qui
eo uti vult, causam suspicionis allegare & probare de-
beat ibid. auctori & reo commune est ibid.

Juramentum paupertatis, quomodo præstetur 369.

Juramentum purgatorium, quando locum habeat 277. quo-
modo a suppletorio differat ibid. an semper in dubio illi
dictandum, contra quem probatum 281. præstitum re-
tractari potest 281

Juramentum suppletorium, quando locum habeat 277. an
in criminalibus admittatur ibid. ejus differentia a jura-
mento purgatorio ibid. an & quatenus illi locum faciat
liber mercatorius 278. dictari potest, si de quantitate
solum lis est 279. non auctori, sed illi, qui probavit,
dictatur 280. quibus cautionibus injungendum ibid.
præstitum retractari potest 281

Jurata specificatio, vim inventarii habet 292. an locum
habeat, si quis in actione generali condemnatus 293. an
probationem in contrarium admittat & juramenti dela-
tionem ibid.

Jurisdictio, quid inter actus voluntarie & contentiosæ ju-
risdictionis intersit 3. quænam hi actus in judicium de-
ducti habeant communia ibid. quænam jurisdictionis
partes apud Romanos & hodie 26. *patrimonialis* an ha-
bilem requirat judicem 27. quænam sit ibid. ejus ori-
go 30. continet jus conveniendi subditos in proprio
judicio ibid.

Jurisprudentia, ejus partes, quænam I. practica pars quo-
tuplex ibid. cavens, quænam ibid.

Jus nemo sibi ipsi dicere potest 26. limitatio ibid. an in
libello allegandum & probandum 61. conveniendi sub-
ditos

- ditos in proprio iudicio, quomodo exerceatur 30. Romanum & Canonicum, quem in causis forensibus habeat usum 4
- Jus pauperum*, in quonam consistat 363. est personalissimum ibid. a causa ad causam non extendendum 364. quomodo legitime impetretur 366. an, qui impetrare vult, justam litigandi debeat habere causam 368 quando cesset 370
- Jus reluendi*, an & quatenus debitori in re sub hasta vendita competat 322. an emptor id impedire possit ibid. intra quod tempus sit exercendum 323.

L.

- Legitimatio personæ & ad causam*, quomodo differat 125
- Leuteratio* est remedium suspensivum 331. gravamina in Saxonia specificè continere debet 337. ejus nomine in Sax. peculiaris terminus prosecutionis expetendus 338. quando petendus ibid. semel eum petere sufficit ibid. quid, si iudex ante petitionem præveniat leuterantem 339. leuteratio quoad materialia & formalia est proseguenda ibid. an hoc specificè an per relationem fiat 340 leuteratio leutationis non est permessa 343
- Libellus*, cur introductus 55. an semper in scriptis offerendus 56. quid sit 57. petitum speciale ad objectum litis directum contineat ibid. an etiam ad modum procedendi præcise dirigendus ibid. quomodo differat ab imploratione & accusatione ibid. quænam libelli necessariz partes 58. est syllogismus 59. articulatus an admitendus ibid. cur iudicis & partium libellus mentionem facere debeat ibid. replica, ut libello inferatur, an utile 62. clausularum, quæ libello inferuntur, usus 63. sq. quatenus cumulationem actionum admittat 67. vitia libelli quoruplicia 70. ineptus a iudice ex officio rejiciendus ibid. quousque emendari vel mutari possit 71. an libellus in termino sit repetendus 98.
- Liber mercatorius* quam habeat vim probandi 278. quando semiplene probet 279. ejus vis probandi in Saxonia ibid.

Licitum, primi⁹ liciti jus quid 316. quando effectum habeat 316. quomodo mora in solvendo licito coarceatur 321. eo nomine cavendum 321

Licitatio quomodo peragatur in Saxonia 319. quomodo in foro Juris Communis ibid. unde licitatio melior aestimanda 320

Liquidum, an super eo, quod liquidum non est, executio facienda 306. liquida conventio per illiquidam reconvensionem non remoranda 374

Litera requisitoriales, quomodo conficiendæ 75. sq. an citationem obsignatam iis addere liceat 79. mutui compassus quænam 80. transmissionis actorum, quomodo concipiendæ 270. an cum partibus communicandæ ibid.

Litis contestatio, eventualis quomodo caute fiat 128. an noceat dilatoriis exceptionibus ib. an dilatoriis semper annectenda ib. quid sit litis contestatio 136. est de substantia processus ib. facienda solum ad ea, quæ factum controversum respiciunt ibid. ita fiat, ut de animo respondendi constet 137. dubia rejicienda ibid. generalis & specialis, quænam ibid. incommoda *generalis* 138. *specialis*, quoduplex 141. *affirmativa* mera non est litis contestatio ibid. *negativa*, si juramentum delatum, exceptiones peremptorias excludit 141. caute adhibenda ob pœnam inficiationis 142. non adhibenda in iis, quæ juris vel notoria sunt ibid. *specialis* quomodo rite peragatur 143. non fert appetitorem, nec intermixtionem exceptionum ibid. nec copiosas conjunctiones 144. tempestive peragenda ibid. intempestive facta, an a iudice possit admitti 145. est fundamentum probationis 150

Litis Denunciatio, quid sit 385. cui facienda 386. differt a nominatione auctoris ibid. facienda, utut auctor litis notitiam habeat 387. quomodo rite fiat ibid. quis ejus finis ibid. quando facienda 388. an denunciatum ad assistendum præcise obliget 390. neque iudex, neque evincens se illi immiscere debet 391. processui principali non est præjudicio ibid. operatur obligationem ad præstandam evictionem 392. neglecta regressum adversus

INDEX

auctorem excludit ibid. ad quid, re evicta, denunciatus denunciante sit obligatus 393
Litis Reassumptio, vid. *Reassumptio litis*.

M.

Mandatum, ejus requisita 43. sq. tacitum, quale, & quem habeat effectum ibid. quando mandatum presumatur 44. an ex documenti detentione presumi possit ibid. integrum est exhibendum 44. an indistincte revocabile 45. quomodo tacite revocetur ibid. quomodo conficiendum ibid. an subsignandum 46. clausulæ mandato adjici solitæ, earumque usus 46. sq. an mandatum loci & temporis rationem habere debeat 48. speciale, quando necesse 48. sq. actus speciales non expressi mandato non insunt ibid. quid juris in Saxonia circa mandatum speciale 49. presumtum quando & quibus cautionibus admittatur III. ad actus speciales non pertinet ibid. cautionem de rato requirit ibid.

Maritus, quatenus ex presunto mandato nomine uxoris agat III.2. an a curatore uxoris excludatur III.4. an solenniter curator uxoris constituendus ibid.

Materialia causarum forensium in quonam consistant 3. quotuplicia sint 4

Medium concludendi, quid sit 61.

Miserabiles persone, quale forum habeant 32. an etiam lite jam pendente ad summum tribunal provocare possint ibid.

Mobilia quomodo in iis fiat executio 312. an creditor ea in solutum accipere debeat 313

Mora quotuplex 284

Mutatio libelli, quotuplex 73. quousque permissa ibid.

N.

Negotia, quænam in iudicio expedienda. 2. forensia constant materialibus & formalibus 3. habent substantialia, naturalia & accidentalia 4. inter consentientes, quomodo judicialiter expendantur 5. ad controversorum formam, quæ pertineant 12

Nomi-

Nominatio auctoris quid 386. quomodo a litis denuncia-
tione differat ibid. quando & cui permissa ibid. quo
tempore facienda ibid. quid operetur 387. quid, si
falso & per mendacium peracta ibid.

Notificatio termini an necessariq facienda impetranti 75.
quomodo expediatur ibid.

Nova post conclusionem in causa non admittuntur 259.
quznam talia dicantur 269

Nullitas sententiz, remedio suspensivo locum facit 331.
quotuplex 332. sq. nonnunquam post rem judicatam
urgeti potest ibid.

O.

Oberleuteration est remedium suspensivum 344. omnia cum
leuteratione habet communia ibid. quando in Saxon.
Elect. locum habeat ibid.

Oblatio ad jurandum, ubi necessaria 245. quando & quo-
modo facienda 246. an possit anticipari ibid. an ad ju-
ramenta legalia pertineat ibid. an a procuratore fieri
possit 247

Obiectum litis in libello accurate definiendum 60

Obstaculum quid 22

Ocularis inspectio, quando adhibenda 222. ad officium ju-
ditis potius quam ad jura partium pertinet ibid. an in
executione fieri possit 223. quomodo differat ex officio
& ad instantiam decreta ibid. quomodo rite expe-
dienda 224

Officium judicis quodnam 34. nobile quid involuat ibid.
an etiam a judice non implorato præstandum ibid. & 65.
quæ ex officio debentur in sententia omissa non de-
bentur 283.

Ordo processus quotuplex 18. sq. quid solennis, quid mi-
nus solennis 19. quisnam, si diversæ causæ concurrant,
a judice adhibendus 25

P.

Pars, quid agere debeat judicis auxilium implorans in
causa voluntariæ jurisdictionis 3. causas controversas

INDEX

- vel ipsa vel per alium expedire potest. 41. litigantes partes, qua ratione invicem disceprent 119
- Pater* vi patriæ potestatis liberos in iudicio recte defendit 112. an ab eorum curatore excludatur ibid.
- Pauper* bona habere & non pauper possessionibus carere potest 367. a limine iudicii non est repellendus 362. quibus, iuribus fruatur in iudicio 363. ad cautionem juratoriam admittitur ibid. quatenus restitutione in integrum gaudeat ibid. quando sumtibus publicis vel adversarii litiget 364. unde pauper æstimetur in iudicio 367. an transigere possit super lite, in qua pauperum jura obtinuit 370. calumniose litigans quomodo puniendus ibid. an in expensas litis condemnari possit ibid.
- Paupertas*, quomodo probanda 369
- Petitum*, quomodo in libello formandum 63. alternativum an sit ineptum ibid.
- Positiones*, quem in finem sint introductæ 139. an sint medium probandi ibid. quid sint ibid. quomodo conficiendæ 140. quomodo responsio ad positiones peragenda ibidem.
- Positiones* vid. Verfahren.
- Praxis* juridica, quotuplex, I.
- Præceptum executivum*, quomodo conficiendum 304.
- Praelectio* an & quare in causis voluntariis in instrumentum iudiciale referendis necessaria 7. sq. testi, cur depositio prælegenda 190
- Pretium* ex feudo redactum, quatenus vasalli creditoribus cedat 313
- Probens*, testibus sumtusministrare debet 176. an extraneis testibus uti possit 175. probantis contumacia, quomodo coërceatur 178
- Probatio*, quid sit, 166. cur faciendâ ibid. a iudice dirigenda 147. an anticipari possit ibid. quid probandum. ibid. est vel affirmativa vel negativa 148. quomodo iudex probationem cante injungat 150. ab affirmante & negante suscipienda, qui præsumptione juris non est mutus 151. declinari nequit 152. diversa probationis gene-

genera quatenus cumulationem admittant ibid. an probationi oblatæ nova addi possit 153. intra terminum integra sub pœna præclusionis offerenda 154. intemptive oblata, an ipso jure deserta 155. terminus probationi destinatus est prorogabilis 156. unde probatio desumenda 167. articulis est includenda & ad thesia probandum accurate dirigenda ibid. quomodo caute conficiatur 168. an detur probatio probationis 163. super efficacia probationis partes ad disceputationem admittuntur 244. quando iuramentum legale producat ibid. & 277. quomodo disceptatio super probatione peracta instituat 258. quomodo judici offerenda 172. probationis prosecutio non negligenda 173. quomodo fiat in rebus oeconomicis & artis 226.

Probatio ad perpetuam rei memoriam, quando & cur permittitur 149. cui ibid. quomodo expedienda ibid.

Probatio per testes directorio indiget 169. quomodo expedienda 173. sq. nova elapso termino per alios testes an instrui possit 191

Probatio per documenta, quomodo conficienda 170. 192 sq. deserta est, si editio petita effectu destituatur 201. ex novis documentis an post termini lapsum instrui possit 220

Probatio per ocularem inspectionem quando locum habeat, & quomodo peragatur 222

Probatio per iuramenti delationem, quomodo expediatur 226. sq. est subsidiaria 277. an probatio in continenti liquida 133

Probatio pro exoneranda conscientia cur inventa 241. an contra iuramentum relatum locum habeat ibid. an contra iuramentum legale ibid. habet vim reprobationis 242. an probationem contrariam admittat ib. an iuramenti delationem ibid. quomodo conficienda ib. an ad exceptiones vel replicam dirigi possit ibid. an interrogatoria admittat 243. quem plene vel minus plene peracta habeat effectum 243. an, qui in ea defecit, ad iuramenti præstationem habeat regressum 244

Processus quid 13. quæ ejus substantialia ibid. quotuplex ibid. civilis & criminalis, quomodo differat 14. an uterque conjungi possit & quomodo ibid. preparatorius, quem in finem instituitur 15. quomodo a principali differat ibid. possessorius, quam utilitatem spondeat ibid. an allegationem jurium admittat 64. criminalis, quotuplex 16. edictalis & bannitorius, quomodo differat ibid. ecclesiasticus & secularis 17. arbitrarius, quisnam dicatur 18. quomodo a regulari & tumultuarius differat 19. ordinarius semper præsumitur ibid. summarius, quando locum habeat ibid. sq. executivus, quando admittatur 21. quotuplex ibid. conventionalis natura quænam 23

Procurator aliquando ab invito constituendus 42. nonnunquam denegatur ibid. quid sit, & quomodo ab advocato differat ibid. indiget mandato 43. an substituere possit 47. plures, quotuplici ratione constituentur 50. universitatis, quomodo constituatur 51. sq. invitus ad constitutionem procuratoris quomodo cogatur 82. procurator absque mandato nulliter agit, nec admittendus est 107. non sui solum, sed etiam constituentis personam legitimare debet ibid. quando cum cautione rati admittatur 108. præsumtus, quomodo & quando admittatur 111. an nomine principalis juramentum præstare possit 252.

Producens in termino productionis emanere nequit 178. quodnam in termino productionis testium ejus officium 179. quodnam in termino productionis documentorum 204. 207.

Productio, lis super productione testium mota quomodo expediatur 183

Productus in termino productionis testium quid facere debeat 181. an necesse sit, ut contra testes exceptiones sibi reservet 182. quid in termino productionis documentorum agat 210

Prærogatio termini, quomodo caute petagenda 92. præsupponit impedimentum legitimum ibid. an sæpius concedi possit ibid. tempestive denuncianda 93. neglecta, quid

quid noceat ibid. termini probatorii quomodo petenda & concedenda 157

testatio contra collegia juridica in termino innotulationis, quatenus permiffa 268. an protestatio effectum remedii fufpenfivi habeat 336. ufus protestationis in remediis fufpenfivis de non minuenda iudicis exiftimatione 336

protocollum iudiciale, quem ufum præftet 5. quænam ejus requifita ibid. fq. quomodo fides ei concilianda 7. Plus illi creditur, quam instrumento 11

vocations-Satz quid fit 119

publicatio attestationum, an ex officio fieri poffit 259. quomodo peragatur 260. fententiz, quomodo faciendâ 786. an ob nondum folutas expenfas deneganda 287. quomodo fiat citato abfente ibid. registratura fuper publicatione fententiz, quomodo conficienda 289. cui publicatio faciendâ 288. an noceat patri abfenti ibid.

Q.

quantitas, lis fuper quantitate, quando-juramentum fuppletorium admittat 279. probanda, antequam executio lecerni poteft 291. fq. quotuplici ratione poft decifionem caufæ lis fuper quanto oriri poffit 292. fq.

querela nullitatis, eft remedium fufpenfivum 331. nonnunquam poft rem judicatam admittitur, & quando 332. in fufpendat executionem 333. coram quo iudice movenda 335.

R.

rehabilitio eorum, quæ procurator geffit, quatenus permiffa 108

redemptiones, quomodo reddantur ab eo, qui actione univerfali vel generali conventus condemnatus eft 294. in folle redditæ non liberant 295. quomodo iudex in aufis rationum procedat ibid.

refutationes decidendi an & quando fententiis adjungendæ 286

refumptio litis, quid fit 393. quibus in cafibus neceffaria 394. eft folemnis & minus folemnis 395. quomodo

INDEX

solenniter fiat 396. an lis præcise reassumenda ibid. quid si reassumptio non fiat ibid.

Recessiren quid involvat, & quem in usum fiat 119

Rechnungs Sachen, quomodo in iis procedendum 226

Recognitio documentorum, necesse non est. si publica sint 204. aliquando in privatis documentis nec necessaria, nec utilis ibid. recogniti pœnæ quis effectus 206. specialis recognitio cur a producente petenda 208. causæ, cur denegatur, tempestive allegandæ 210. quomodo legitime fiat recognitio ibid. est facienda quoad contenta & subscriptionem ibid. an cum reservatione exceptionum contra documentum facienda 211. pure injuncta juratam diffensionem non excludit 212

Recognitio per testes, quid sit, & quando locum habeat 217. quando utilitatem spondeat 219. quid plene vel minus pleno peracta operetur 220

Reconventio, quid sit, 371. an coram commissario ad conventionem dato institui possit ibid. an & quando separato judicio expediri possit ibid. an possit anticipari 372. an præcise ad iudicium conventionis alligata ibid. iudicem habilem ratione causæ prærequirit 373. quid inter reconventionem & separatam actionem intersit ibid. an & quando simul cum iudicio conventionis expediri possit 374. causa conventionis finita suspendit reconventionem ibid. an reconventionis causa per modum exceptionis tractari possit 376. quando instituenda ibid. an ad exceptiones in conventionem rejectas pertineat 377. quatenus & quando reconventionis nomine cavendum 378. an reconventio causam connexam cum conventionem requirat.

Registratura, a quo conficienda 9. an iuramento actuarii superveniente convalidetur ibid. & 38. an & quatenus iuramenti delationem contrariam admittat 9. quæ registraturæ requisita 39. probationem in contrariam admittit 40. an hæc locum habeat, si personæ judiciales registraturæ subscripserint ibid. *presentationis*, quomodo conficienda 72. quem habeat usum ibid. *relationis nuncii*, quomodo conficienda 88. an omissa vitiet citationem

rationem ibid. super productione documentorum, quem usum habeat 208. super oculari inspectione, quomodo conficienda 224. publicatæ sententiæ, quomodo comparata esse debeat 289

clatio nuncii de insinuatione, quomodo peragenda, & quam habeat fidem 87. sq.

clatio iuramenti, super facto communi vel alieno solum fieri potest 238. an locum habeat, si deferenti factum æque minus notum ibid. an probationem pro exoneranda conscientia admittat 241. an referentem præstatione iuramenti calumniæ oneret 249

media suspensiva, quando iis non sit opus 290. quoduplicis sint generis 325. differentia inter suspensiva tantum & devolutiva simul ibid. quis eorum finis 326. gravamen prærequirunt, & quale ibid. contra omnes sententias locum habent 327. an & quatenus iudex ea recipere vel rejicere possit ibid. gravamine deficiente non recipienda 328. an interponenda contra sententiam dubiæ interpretationis ibid. effectum nullum habent nisi a lege ut suspensiva approbata 330. distinctio inter formalia & virtualia, cujus usus 331. omnia sunt interponenda intra decendum ibid. differentia ordinariorum & extraordinariorum exposita 332. omnia sunt exhibenda iudici causæ 334. an possint interponi coram Notario 335. an mandatarius ignorante principali interponere possit ibid. an viva voce an in scriptis 336. an cum protestatione de non minuendo iudicis honore ibid. an cum deductione gravaminum ibid. eorum formalia & fatalia probe observanda 337. qui iis utitur, de termino deductionis gravaminum sollicitus sit 338. sunt iustificanda quoad formalia & materialia 339. an iustificari possunt relative 340. emanante vel cessante in termino illo, qui ea interposuit, sunt deserta 341. super iis altera pars audienda & quomodo 342. sæpius ob novum gravamen idem remedium admittitur 343. ob idem gravamen confirmatum aliud remedium eligendum ibid. an detur remedium contra tres conformes 344. nonnunquam cum appellatione elective remedia

- concurrunt ibid. an locum habeant in appellationis instantia 361
- Remissoriales*, quid sint, & quando locum habeant 361
- Replica*, an expediat, eam libello inferere 62. utitur favore defensionis 122
- Reprobatio* est species defensionis 161. illi etiam competit, qui probas ibid. subsidia est ibid. competit etiam non reservata 162. an novas reprobationi intermiscere liceat exceptiones 163. iisdem solennitatibus ac probatio absoluitur ibid. quando sit peragenda & a quo tempore ejus fatale currat 164. an permessa post publicationem attestatorum 166. an iudex suo facto reprobationem intervertere possit ibid.
- Res judicata*, quando eam sententia obtineat 289. quid operetur ibid. quibus conditionibus jus inter partes faciat 290. an semper remediis suspensivis impedienda ibidem.
- Restitutio in integrum* est remedium suspensivum 331. datur etiam post rem judicatam & quando 333. quatenus pauperi concedatur 363.
- Revisto* est remedium suspensivum 331. datur etiam post rem judicatam & ubi 334
- Revisionis terminus*, quem in finem praefigatur 267. quid in eo agant partes 268
- Revocatio* juramenti delati & acceptati an locum habeat 239. sq.
- Reus*, quis sit 40. litem invitus suscipere debet 41
- Rotulus testium*, quomodo conficiendus 259. diligenter ante publicationem custodiendus & cur ibid. nonnunquam juramentum praestare debet, qui indicibus, quod resciverit contenta rotuli, oneratus est ibid.

S.

- Salarium*, an in eo fieri possit executio 307
- Scriptura* interlinearis aut marginalis in protocollis existenda 8. cautela ne noceat ibid.
- Schuld-Thurm*, quando locum habeat 22

sententia, eam vel iudex ferre, vel a collegio juridico expetere potest 266. an a Doctore privato 267. quid sit 271. ab alio latam an iudex suppressere possit 272. omnis sententia est definitiva 273. certi quid ponere debet ibid. an conditiones admittat ibid. quomodo conformis sit libello 274. cum legibus, actis, probatis & natura actionis convenire debet ibid. quomodo concipienda 275. speciem legis præ se fert 276. pure vel conditionate absolvit vel condemnat ibid. an condemnare possit actorem ibid. quatenus, quæ in sententia sunt omissa, adhuc debeantur 283. præter objectum litis, quomodo de accessoriis statuat ibid. sq. an & quando actionibus munienda 286. quomodo publicanda 287. in mandatario publicari possit 288. mandatario publicata quatenus noceat principali 289. sq. quem habeas effectum inter partes 289. quomodo compatata esse debeat, ut vim rei judicatae consequatur ibid. obscura & dubia, an remediis suspendenda 329. super remediis suspensivis lata, quotuplex 342. declaratoria, quando cum habeat ibid. super appellatione lata, quotuplex 361. confirmatoria in secunda instantia operatur commissoriales ibid. reformatoria iudicem primæ instantiæ in perpetuum excludit ibid.

specificatio jurata, vid. Jurata specificatio.

actio parit actionem & exceptionem, quarum singulae exposita 129.

relatio, an ad firmitatem negotiorum inter consentiens in judicio expediendorum pertineat 7

in curia quid 3

actio, quid sit 315. quibus solennitatibus expedienda ibid. ei naturalia venditionis privatae insunt 316. publice denuncianda & cur ibid. eidem inest pactum ad actionis in diem ibid. sine creditoris præscitu, non scio debitore, fieri potest 317. speciale programma requirit ibid. an etiam consignationem & taxationem ibid. an certum licitationis terminum 318. generalis specialem præcedere debet ibid. specialis aliam non continere non debet, quam generalis 319. quomodo
sico

INDEX

ties reiteranda specialis ibid. eam sequitur adjudicatio 320. spatium subhastationi præstitutum quale 318. quomodo computandum 319. subhastationis effectus 321. rem sub hasta venditam, an debitor reluere possit 322. bonorum feudalium, quomodo peragatur 323.

Submissio ad acta, an & quando permessa 341

Subscriptio, contrahentium, quem in causis forensibus voluntariis præster usum 9. quatenus juramenti delationem excludat ibid.

Subsignatio an & quatenus in mandato necessaria 45

Substantialia processus, quænam 13

Substitutio mandatarii a principali & procuratore fieri potest 110. quid inter utramque intersit ibid. unde judicandum, quid substitutus facere possit ibid.

Succumbenz Geld, quando solvendum 342

Sumtus litis unde pauperumat 365. quinam illi suppeditandi & unde ibid. sq.

Supplicatio pro decernenda citatione, quid sit 58. cum libello conjungi & separatim exhiberi potest ibid.

Supplicatio, est remedium suspensivum 331. post rem judicatam aliquando locum habet, & ubi 334

Syndicus est procurator vniuersitatis 51. quoduplex ibid. in quo cum aliis procuratoribus conveniat, & in quo ab iis differat ibid. quomodo rite constituatur ibid. publica ejus constitutio prævalet privatæ 52. quis probare debeat, cum legitime constitutum ibid.

T.

Taxatio rerum mobilium, in quibus executio fit, quomodo peragatur 308. cur fiat 313. an subhastationem immobilium præcedere debeat 317. creditor vel debitor, an & quando super taxatione audiendus 320

Terminus, quomodo in citatione exprimendus 83. sufficiens spatium deliberandi continere debet 84. a lege definitus præcise servandus ib. circumductus, quis dicatur 90. quis circumducti termini effectus 91. tempestive terminus prorogandus ibid. varia termini significatio & hujus usus

- usus 96. totus citato cedit 97. *probatorius* vel *legalis* vel *judicialis* 153. in quo uterque conveniat & differat ibid. *peremptorius* est probationi destinatus 154. a quo tempore currat ibid. fatalibus annumeratur 155. a momento ad momentum currit ibid. *reprobatorius*, a quo tempore currat 164. *productionis* documentorum, an in foro juris communis necessarius 705. *revisionis* & *inrotulationis* vid. *Revisio* & *Inrotulatio*. *licitandi* certus, an & cur in programme subhastationis exprimendus 318. *adjudicationis* peculiaris, cur præfigatur 321. *justificandorum remedium* cujus naturæ 339
- Testis* inhabilis ex officio repellendus 174. non omni exceptione major admittendus 175. quomodo testis citandus ibid. quatenus a testimonii dictione se excusare possit ibid. an defectus sumtuum iusta excusandi causa 176. quomodo examen testis extranei præparetur & expediatur 177. quomodo testis legitime producatnr 179. post productionem sit communis 180. contumax, quomodo coërceatur ibid. contra personam testis, quomodo excipiendum 182. quomodo examinandus 189. juramento est obstringendus ibid. in judicio deponere debet ibid. cur ipsa ejus verba consignanda 190. cur illi depositio prælegenda ibid. cur silentio imposito dimittendus ibid. an testes iterata vice produci possint 191. an & quomodo in locum demortui alium substituere liceat ibid.
- Traditio symbolica* in actu executionis quomodo fiat 308
- Transactio* an coactionem admittat 116. quomodo iudex eam promoveat 117. an pauperi in lite, in qua jus pauperum habet, permittat 370.
- Transmissio* actorum quando & ad quem fiat 268. cujus sumibus 267. quomodo 270. transmissionis literæ, quomodo conficiendæ ibid. an cum partibus communicandæ ibid. transmissionis locus, cur celandus ibid.
- Tutor* nomine infantis omnia solus in judicio agit 113. quomodo se legitimet, ibid. actorem constituit, & quomodo ibid. an & procuratorem ibid. quatenus in causa pupilli jurare vel non jurare debeat 229. 254.

INDEX RERVM ET VERBORVM.

U. V.

- Verfahren* est vel scriptum vel nuncupativum 120. quid inter utrumque intersit ibid. quot exhibitis absolvatur ibid. an ad certum spatium sit adstrictum 121
- Verhoers-Termina*, quid sint, & quem usum habeant 118.
- Vindicta* privata est prohibita 26. quibus in casibus permissa ibid.
- Universitas*, quomodo syndicum constituat 51. quomodo juret 255.
- Van Rechts wegen*, unde hæc clausula 276
- Urteils-Frage*, vid. Transmissio actorum.
- Usura*, quatenus & quomodo a iudice in sententia adjudicandæ 284. an ex sola æquitate debeantur ibid.
- Ususfructus*, an possit esse objectum executionis 307

EMENDANDA.

- p. 2. §. 4. in not. lin. 7. lege: *astimat* p. 11. §. 16. lin. 2. lege: *comprehenderunt*. p. 14. §. 3. in not. lin. 1. lege: *consultum esse*, p. 39. §. 16. in not. 2. lin. 1. dele: *fit*. p. 41. §. 20. lin. 4. lege: *vel ipsa vel per tertium exponere possit*. p. 44. not. 2. lin. 4. lege: *qua pro litigante*, p. 54. not. 2. lin. 7. lege: *advocat. divers. judic.* p. 62. §. 5. lin. 7. lege: *metuitque*. p. 89. §. 11. lin. 6. lege: *oritur*. p. 109. §. 5. lin. 5. lege: *judicatum*. p. 111. §. 7. lin. 7. lege: *ad actus solum, qui* p. 140. in not. 2. lin. 3. lege: *eliciat*. p. 169. §. 19. lin. 9. lege: *format*. p. 171. §. 21. lin. 3. lege: *conveniente* p. 197. in not. 3. lin. 2. ad vocem *Mencken*. adde: *Tract. Synopt. Proc. Disp. 15. §. 3.*

